

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК
„КРСТЕ МИСИРКОВ“

МАКЕДОНИСТИКА

16

МАКЕДОНИСТИКА

Списанието излегува годишно

Издавач:

Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“

Редакција:

Симона Груевска-Маџоска (главен уредник),

Елка Јачева-Улчар,

Мери Цубалевска

Лектура:

Компјутерска подготовка: Мар-Саж Скопје

Печатница: Мар-Саж Скопје

Тираж: 300 примероци

Списанието е финансирано од Министерството за култура
на Република Македонија

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК
„КРСТЕ МИСИРКОВ“

ISSN 0350-8102

МАКЕДОНИСТИКА
16

Скопје
2017

Изворен научен труд
811.163.1”373.23]:091:003.349.8

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК „КРСТЕ МИСИРКОВ“
МАКЕДОНИСТИКА 16/2017

**Бисера Павлеска-Георгиевска
Лилјана Макаријоска**

**НАЗИВИ НА ЛИЦА ВО СРЕДНОВЕКОВНИТЕ МОЛИТВЕНИЦИ
(XV–XVIII ВЕК)**

Бисера Павлеска-Георгиевска
Лилјана Макаријоска

НАЗИВИ НА ЛИЦА ВО СРЕДНОВЕКОВНИТЕ МОЛИТВЕНИЦИ (XV–XVIII ВЕК)

Предмет на нашиот интерес е лексичко-семантичката група називи на лица во средновековните молитвеници (требници) настанати во периодот од XV до XVIII век, и тоа: Требник од втората половина на XV век, што се чува на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ (МП5); Требник од средината на XV век, што се чува во НУБ „Св. Климент Охридски“ во Скопје (M10); Требник од XVII век, што се чува во Софиската народна библиотека (НБКМ621); Требник од XVII век, што се чува во Софиската народна библиотека (НБКМ622); Требник од последната четвртина на XVIII век, што се чува на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ (МП6)¹. При анализата ги izdelуваме: називите што означуваат црковни звања, титули, епитети; називите на вршители на црковни дејности; називите според односот на лицето кон бога, кон религијата, верата; називите на носители на особина, својство; називите на лица врз основа на семејни, роднински, брачни односи; називите на лица според професијата, според нивниот социјален статус, должност, звање, називите според односот кон армијата, називите според умствените способности, односот кон сопственоста и називите на жители (етници). Во оваа група најчести се лексемите што се превод на низа грчки соодветници со различна морфемска структура, а покрај словенските, бележме и латинизми, германизми и протобугаризми итн. Карактеристична е употребата на книжните грцизми, коишто се најзастапени во подгрупата називи за црковни звања, титули, епитети и црковни дејности, а само по некој во останатите групи. Синонимија и зборообразувачка варијантност се доста застапени, а исто така, се издвојуваат и одреден број неологизми, особено кај сложенките.

1. Називи на лица. Обемната група називи на лица (*nomina personalia*) и нивните деривати сочинува значителен дел од лексичкиот фонд на средновековните требници², па особено значајно е да се претстави и нивната реализација во контекстот, евентуалните промени во значењето во однос на

¹ Споредбено се посочуваат и подновувања од Требникот од XIX век, што се чува во НУБ „Св. Климент Охридски“ (РК1337), како и Требникот од Српската православна црква (СПЦ304).

² На групата називи за лица (*nomina personalia*) во македонските црковнословенски текстови од лексичко-семантички и зборообразувачки аспект се осврнуваат Макаријоска, Павлеска-Георгиевска (2013), а разгледувана е и од голем број други истражувачи, но главно од структурен аспект, на пр. кај Димитрова (1962), Плискевич (1975), Николиќ (1966/1967), Мурдаров (1983: 60–89), Тетовска-Троева (1992), Дапчева (2002), Макаријоска (2002), Андријевска (2008) и др.

останатите црковнословенски ракописи од македонска редакција, подновувањата, употребата на ретки лексеми и сл.

Сепак, имајќи ја предвид нивната содржина одредени подгрупи лексеми од групата називи за лица се позастапени, како што се: називите што означуваат црковни звања, титули, епитети; називи на вршители на црковни дејности; називи што го искажуваат односот на лицето кон бога, кон религијата, верата; називите за носители на особина, својство; називите на лица врз основа на семејни, роднински, брачни односи. Останатите називи се со ограничена употреба: називите за лица според професијата; називите на лица според нивниот социјален статус, должност, звање, називите за лица според односот кон армијата, називите на лица според умствените способности, називите на лица според односот кон сопственоста и називите на жители (етници).

Во требниците се употребува лексемата чловѣкъ за именување на основниот поим ‘човек’, сфатен најшироко. Според Цејтлин (1986: 112–113) чловѣкъ историски се разгледува како прост, немотивиран збор и може да биде мотивирачки за низа зборови што се образувале од него: сплѣси чловѣки и скоти мѡлким ти се 150г НБКМ622, нескѡзаннаго зачетїа недовѣдомое рождѣство кто ѿноудѣ скажетѣ ѿ чловѣкъ штрочета бо и вѡгда въсауьскыѣ мѡти еси 118г М10. Ја бележиме неговата употреба во зборовните состави чловѣкъ плзѡносѣнз: аще ли же что тѣ прѣгрѣши и прѣзрѣ яко чловѣкъ плзѡносѣн мирѡ сѣпрѣбывае 45v МП5, мирьскъ чловѣкъ: послѣдованїе погрыбанїе мырским чловѣкъм 118г НБКМ621, простъ чловѣкъ: аще простъ чловѣкъ окрѡзавить кого по ·л· днїи 277г НБКМ621, човѣждъ чловѣкъ: аще есть чюждѣ чловѣкъ сътвориь или рабѣ или свокодѣ аще ли ѿтравыь или фармакосаь или ино зло что сътворил 104г МП5, чловѣкъ старъ: аще есть чловѣкъ старъ съблажить его и сзѡбаеь тѣкмо въ едином ризѣ оставляеь его 21г НБКМ621. Ја бележиме и множинската форма люди ‘луѓе’: покадитъ ·гш· стѣдѣнцѣ и все люди потом 137г НБКМ622.

1.1. Називи за црковни звања, титули, епитети и црковни дејности.

Во средновековните требници се издвојуваат голем број називи со кои бил именуван семокниот Господ, односно светото тројство, како и епитети за други божествени суштества и светци. Освен овие називи бележиме повеќе лексеми за црковни титули од црковната хиерархија и вршителите на одредени нерелигиозни дејности, но во рамките на црквата, поради што и тие се сметаат за дел од црковното устројство. Во однос на црковните титули карактеристично за требниците е тоа што повеќето молитви започнуваат со еден вид упатства за извршување на конкретниот чин, а во нив задолжително се споменува свештеното лице или лица коишто учествуваат, односно го изведуваат чинот. Оттаму, разбирлива е честата употреба на називите за црковни титули, звања во рамките на молитвените текстови.

Постојат голем број титули што првенствено се однесуваат на Христа или на старозаветните свештеници, а повеќе претставуваат епитети, отколку конкретни титули.

За именување на бога се користат голем број називи коишто имаат всушност функција на епитети, односно атрибути и го опишуваат како седржител, сеомкен. За бог како владетел на сè што е земско и небесно се користат повеќе епитети, сложенки со прва компонента **весе-**: **вседржителъ** ‘севладетел’: **владѣѣко вожѣ вседржителю приклони оухо твое и оуслыши моленїа наша** 126v M10, **господи вседржителю сътвориши небо и землю и вса ѣже въ нїхъ рѣкы** 141v НБКМ622, **таже мѡлитвѣ сїю господи вожѣ вседржителю** 18г НБКМ621, **помилуйте ме аггелы прѣсвѣты когдѣ вседржителѣ и избавите мы бг МП5**, **вожѣ вседржителю сътвориши небоеса разумомъ и основаши землю на твердыенѣ** 187г НБКМ621, **зыждителю водам и здателю всемъ господи вожѣ вседржителю вса сътвориши и прѣтвараеи ти самъ свѣти вода сїю** 138г НБКМ622. Лексемата **вседржителъ** се употребува често и во Зајковскиот требник, обележана е како архаична лексема, а ја има во чиновите за крштение, братотворение, Богојавленскиот водосвет, во молитвата за цвеќето (Цибранска-Костова, Мирчева 2012: 102). Во овој контекст ги бележиме и сложенките со прва компонента **миро-**: **миродржителъ**³ ‘владетел на светот, светски управител’: **къ миродржителѣмъ тми вѣка сего къ доухоуемъкъ злобнымъкъ поодоеннымъ** 68г МП5, **бѣжимъ мирскихъ похотїи бѣжимъ льсца мира и миродржителѣ боудѣмъ чисти сътворшомъ ны** 76v M10; **миродржѣць**: **ѣко нѣсть намъ бранѣ къ крѣви и плѣти нѣ къ наѣломъ къ властемъ къ миродржѣемъ** 106г M10, а се употребува и **миротворѣць** ‘миротворец’: **владѣени миротворци ѣко обладаѣ живими и мрѣтвыми въ свое двори въсѣлы еже изѣра и прїетъ помени ме выпїоша егда придѣши въ царьствѣи си** 26v МП5, **въ мекколѣганїа мѣсто жестоколѣганїе въ сварлива мѣсто миротворѣць** 10г M10.

Постојат голем број титули што првенствено се однесуваат на Христа или на старозаветните свештеници, а повеќе претставуваат епитети, отколку конкретни титули, звања. На пр. називот **владѣѣка**⁴ главно се употребува во теолошка смисла, т.е. се однесува на Господ, како владетел на сè што постои: **владѣѣко вожѣ вседржителю приклони оухо твое и оуслыши моленїа наша** 126v M10, **сподоуби нас владѣѣко съ дрѣзновенїемъ неосѣжденно** 3v M10,

³ миродржителъ грч. космокрáтор се среќава и со контекстуалното значење ‘еден од управителите на нашиот свет’ се среќава и во Синајскиот евхологиј (Ефимова 2008: 43).

⁴ Оваа лексема со значење ‘власт на определено лице; управител, владика’ се јавува како превод на грч.: ἡγεμόν, δεσπότης, ἡγεμόνος, κρατῶν, а се употребува паралелно со: игемонъ, игоуменъ, воевода, старѣи, старѣишина, вождь.

Ѡпоустет се имь ты самь владьско за светыхъ си апостооль 13г М10, вслыши зовоуша владьско христе не посрами въ твоёмъ пришествеи раба твоего 164v М10, яко самь ти еси христе спасе владика самь покои доушѣ раба твоего 22v МП5, ты ѡловколюбче владико иже прѣвѣныхъ ѡудеся вогъ 4г МП5. Според Ефимова (2008: 34) ова е најчестата лексема од називите за лица во рамките на старословенските ракописи, што се потврдува и со големиот број изведенки: владзиуѣца, владзиуѣнъ, владзиуѣскъ, владзиуѣскы, владзиуѣство, владзиуѣствие.

владзиуѣца се користи како епитет за Богородица: моленіемъ прѣблагословеннѣи владьскоуѣце нашеѣ богородице и приснодѣвы маріе 7г НБКМ621, възпиемъ прѣвѣустаа владьскоуѣце твое равы спаса и всегда царемъ и пророкомъ и апостоломъ и моуѣеникомъ ты еси похвала и заступница 1v НБКМ621, и кьниа богородице оупованіе и прѣдстателнице ... възми брѣме Ѡ мене тешкое грѣховное яко владьскоуѣца ѡустаа 218г НБКМ621, священникъ глаголюе сице въ вслишаніе възвѣмъ царюѣце свѣтаа владьскоуѣце царюѣце нетлѣннаа штроковице 262v НБКМ621, въобрази ме паки въобрази ме шквернаша се люте ис ѡрѣва твоего владьскоуѣце прими ме конечное яко милосрде 58г М10.

За ‘водач, творец на животот’ во одредени контексти се употребува и наѡалникъ⁵: животны истоѡныкъ еси дѣво мѡти ѡустаа наѡалника жыны христа и господа 36v МП5, спаси ме великы кнеже вожји михаиле аггеломъ наѡалниче 138г М10, шквашеннагѡ ѡеодосіа общагѡ житіа наѡалника 39г МП6.

Бог е оној што го води човековото стадо, па оттука е мотивирана употребата на пастырѣ ‘овчар, духовен пастир’: Ѡ възховъ дары пріетъ Ѡ пастирѣ славословіе Ѡ аггелъ пѣніе 13v НБКМ621, господни ксоухристе вожже нашъ кьне и словѣ вогѡ живаго пастирѣ и агньче въземлен мироу грѣхы 19v М10, спаси ме яко пастырѣ владгъ 58г М10, глас мои вслышетъ и вѣдетъ едино стадо и единъ пастырѣ 44г М10, нежить съ кѣбес спаде пастирѣ слѣпи видѣвше его без ногѣ гонише его 136v НБКМ622, оумилосрди се на тварь рѣкою твоею яко Ѡкъць любо пріетнъ и яко пастирѣ яко спаситѣль 49г МП5, нежитъ спаде

⁵ Се користи и со негативна конотација, во зависност од предметот на кој се однесува дејството што е во основата на дериватот: и тебѣ бесовни нежите наѡалниче всакомѣ недѡгоу заклинаю те нежите Ѡиди Ѡ раба вожја 134v НБКМ622; господѡ помолим са заклина(ю та) слонаѡалника хѣлнаго наѡалника сопротивнагѡ востаніа и (дѣтела лѡкавства заклинаю та 48v МП6, Ѡиди наѡалниче въсемѣ недѡгѣ Ѡ сего раба вожја 103v МП5.

съ нѣбеса» пастирые его видѣвше 102г МП5, пастирю добрын на възисканіе пришедыи погышаго оубате 30v МП6.

Со именувањето на бог како творец на сѣ што е на земјата и на небото се поврзува лексемата творьць⁶, взсѣхъ творьць ‘творец, создавач’: избави нас ѿ напасти нашихъ мѣти христѣа бога рождыша въсѣм творца 62v М10, призри мнѣкоштиво съвише мѣти въсауьским творцѣ и горкоюю зловоу раздрѣши 84v М10, колѣнѣ прѣклонше плачевно възпѣите емоу помилѣви въсѣхъ творче дѣло прѣвѣушстоу роукоу 139v М10, принесенное отроче сѣ ювити се тебѣ възсѣхъ творцѣ 19v НБКМ621, надѣявше на те творца и господѣа не шоуѣди раба си 41г МП5, тебѣ творче молим са всѣ грѣхи раба твоегѣ прости 24г МП6, заклинаю те нежите послѣшаи мѣолитви сѣ оубои се бога творца всехъ 136г НБКМ622; взсен твари творьць: ты бо еси богъ прѣсвѣты всеи твари творьць преобразывъ ребро прѣдѣда адама въ женѣ 74v МП5, въсеуловѣуь(с)кзи творьць: всѣуловѣуькыхъ творцѣ благословы въсако дѣло благо 96v МП5.

За Господ се користи и атрибутот сздѣтель⁷ ‘создавач, творец’: боже боже мѣашъ сдѣтелю и благодѣтелю въсакои твари 50v МП5, сдѣтелю въсауьским и враю недоуьнымъ господѣи 62г М10, к тебѣ сдѣтелю и богуоу даюшомоу томоу мѣсто ѿрадно въ немже почивають свѣтиныхъ ѿцьць нашихъ 121v М10, сздѣтельникъ: да въсѣіаестъ господѣ и да ѣунит те въ свѣтѣ приносѣоушнѣмъ присно поминаемы сдѣтелныче вратѣ мѣашъ 36г МП5.

сзздатель ‘градител, творец’: богородице сзздателя родиѣа еси 37г МП5, пауче и ксѣтѣства бо и сѣмисла богородице сзздателя родиѣа еси 114г М10, сзвѣды немощъ уловѣуьскаго ксѣтѣства сиждителю и сзздателю 53г НБКМ621, въуловѣуьиви се богуь сынъ сзздатель и за сззданіе свое ты еси реки не прѣидохъ 95г М10.

⁶ Се среќава и со негативно значење упатувајќи на негативна карактеристика на луѓето, во состав на исказот дѣломъ злимъ творьць ‘вршител на лоши дела’: азъ ѣнили клеветникъ азъ лъжисѣхранитель азъ хѣлникъ и прѣклетовникъ грѣдинѣвъ и смѣхотворьць и дѣломъ злымъ творьць и дѣлатель и подсмѣхлывъ пѣаницѣ 38v М10. Сп. и во сложенката ѣоудотворьць ‘чудотворец’: свѣтиныхъ ѣоудотворьць и бесребрьникъ козми и дамїана 5г МП5, сѣтихъ свѣты бесребрьници и ѣоудотворци мѣолите бога ѣ нас 4г НБКМ621.

⁷ Овие форми според контекстите се јавуваат повеќе како атрибутивни отколку како називи за вршители на дејство. Со иста употреба се и повеќето сложенки во кои влегуваат овие глаголи, а и воопшто надвор од религискиот контекст, ваквите образувања упатуваат на карактеристика според првата компонента: прѣвосзздатель, нехѣдозидаръ, ѣоудотворьць, ѣоудотворица, ѣоудѣи, животворьць, животоунаучальникъ, миротворьць, побѣдотворьць, смѣхотворьць, врѣхотворьць, добротворьць (Макаријоска, Павлеска-Георгиевска 2013: 33).

Во оваа група може да се вбројат уште неколку епитети за Господ, на пр. зидителъ ‘творец, создавач, градител’: зидителю и сидѣтелю всауьскимъ призри на раба твоего 31г М10, зидителю водамъ издателю всѣмъ господи воже вседръжителю 32v М10, иже зидителя взсѣхъ вз оутрѣхъ своеи заузиши дѣво 2г НБКМ621, зидителю и творче взсѣхъ призри на раба твоего 187г НБКМ621; здателъ ‘основач, градител, творец’: зидителю водамъ и здателю всемъ господи воже вседръжителю 138г НБКМ622; свършителъ ‘извршител, изпълнител, создавач’: господи воже ты любви свършителю милости наставникъ всѣмъ спасъ 3г М10.

Строителъ⁸ исто така се користи за ‘градител, творец (за Господ)’: и ко ты еси строителъ всауьскихъ и тебѣ славѣ взсилаемъ 53v НБКМ621. Оваа лексема ја бележиме и со значењата ‘настојник, домаќин, тој што управува со црковен или манастирски имот’ (Макаријоска, Павлеска-Георгиевска 2013: 106).

И лексемата хитроць означува ‘замислител, творец’ и асоцира на бога, како и хитродѣтелъ: уиновѣз содѣтелю иновещественныхъ силз хитродѣтелю небесныхъ и земныхъ хитроць е гоже никтоже ѿ чловѣкъз видѣ ни же видѣти можетъ 48г МПБ. Називот дѣлателъ има пошироко значење, се користи за Господ со значењето ‘творец’: се я на земли небеснымъ дѣлателемъ всехвалне 37v НБКМ622, ты еси виноград истини и ѿць твои дѣлателъ кътъ 142г НБКМ622, а го бележиме и во изрази со негативна конотација, на пр. ‘злобен, лукав човек’: азъ ѿнил и клеветникъ азъ лъжисьхранителъ азъ хѣлникъ и прѣклетовникъ грьдннѣвъ и смѣхотворць и дѣломъ злымъ творць и дѣлателъ и подсмѣхливъ пѣаница 38v М10.

Како епитет за Бога се користи и дателъ ‘тој што дава, дарува’: и с нами тебѣ во сваѣтѣмъ храмѣ твоемъ покланает са и славитъ та всѣхъ благиѣхъ дателя 23г МПБ, славимъ те дателя всакомъ доброу приношеніѣ ѿ тъца и сына и свѣтаго дѣуха 30v М10; подателъ⁹: да пріиметь и объиметь и застоупит и

⁸ Според Ефимова (2008: 37) строителъ само делумно се однесува на ‘тој што владее, управува’, бидејќи се користи и со значењето ‘создател’, а специјализираното значење ‘управител на манастир’ се смета за преславско влијание.

⁹ Дарежливоста, милосрдие и великодушност се атрибути на вистинскиот христијанин, а во врска со нив се и некои називи образувани претежно со глаголите давати и даровати. Иако се работи за називи што означуваат вршители на дејство, сепак постојаноста во вршењето на дејството се сфаќа како карактеристика. На дериватот не му се потребни дополнителни елементи коишто би го специфицирале објектот на дејството, доволен е само културно-религиозниот контекст, иако ќе забележиме дека покрај ваквите именки често стои и друга именка што

БОУДЕТ ТИ СТѢНА КРѢПКАА ѿ лица бражіа камень трыпѣнню зтѣшению вина крѣпости податель 50г М10, истоуниче жызны подателю мнѣлости христе не ѿбрати лица твоего ѿ насъ 29v МП6, ради яко ты еси податель бла҃гимъ и тебе славу възсилаемъ 186v НБКМ621, ты бо еси истоуникъ цѣлбамъ и бла҃гихъ податель христе воже 23г МП6.

Бог е ‘тој што вдахнува, дарува живот’ и на тоа се должи употребата на сложенките со компонентата живо-, жызо-, животоу-: живодавьць ‘животворец, тој што дава, дарува живот’: покои спасе нашъ живодавче егоже прѣстави брата нашего ѿ врѣменыхъ зовѣща слава ты 32v МП5, кѣнна молим се прѣставльшаго се раба своего въ свѣтѣ праведныхъ ти живодавче зчинити родъ чловѣчюскыи къ нетлѣнню негыблемому 152v М10, животоудатель: тѣм ти се молимъ прѣставленнаго ѿ насъ покои въ кровѣхъ праведныхъ ти животоудателю чловѣчюскыи 152v М10, животоунаучальникъ: яко ты въскресе ние животоунаучельник 46v МП5.

За именување на Бог се употребуваат и животворьць ‘животворец, творец на животот, тој што дарува вечен живот, воскреснува’: иже ѿ кога богу слово животворче вседръжителю прѣсоущьственое слово 117v М10, животворче вседръжителю прѣсущьственое слово воже невоесны же и земля си тебѣ молимъ съ слъзамы 39г МП5, жизнодатель: покои спасе нашъ жизнодателю егоже прѣстави брата нашего ѿ врѣменныхъ 157v М10, жизнодавць: ѿ невоесе послы бла҃гоудѣть жизнодавче воды освѣты възачѣмъ съвршеніем и възѣмъ сквернамъ яви оуищеніе 3v НБКМ621, сего ради силы невоесны възпѣхъ ти жизнодавче 196г НБКМ621, и сѣ царствіе твоемъ сподоуе соудуи во живыкмъ и мрътвыкмъ ты еси жизнодавць 19v МП5, чюстаа дѣво едина мѣти вожіа сподоуи се яко роди плтню единого ѿ троице христуу жизнодавца спасеніе доушамъ нашимъ 78v М10.

И избавитель ‘избавител, спасител, ослободител’ се однесува на Бога: законоу конецъ зиждителя плтню избавителя бывша 24г МП5, молеще се глагола върачь и помощникъ болешикмъ спасе и избавитель недѣжнйкмъ 53v МП5, хвалоу тебѣ приносити избавителю воже въ вѣкы все 117г М10, избавитель мои и господъ да спасетъ мира ѿ лзсти яко мнѣосрдъ 10г НБКМ621, възнесе се върачь и помощникъ болешикмъ спасе и избавитель недѣжнйкмъ яко възачюскыи владѣйка и господъ 85г М10, въ домоу славы твоее въ пиши ранстѣи въ

го доопределува значењето: давць въсѣхъ бла҃гихъ, давць жызни, датель бла҃гихъ, любзи податель, исцѣлення податель (Макаријоска, Павлеска-Георгиевска 2013: 62).

дѣвѣстьвѣнѣмь чрьтозѣ яко мнѣлѣосрдѣ законоу испльнѣнїе родила еси
избавителя 158г М10.

За 'Исус' се употребува и називот сѣпасѣ 'спасител': ѿ юности моее
мнози борет ме страсти нѣ сакѣм ме застѣпи спаси ме спасѣ 20v МП5, мѣлѣеще
сѣ глакѣ ·д· врачѣ и поможнїкѣ болещимѣ спасѣ и избавителѣ недѣжнѣмѣ 53v
МП5, благодарствѣно възпїимѣ слава тебѣ спасѣ нашѣ 61г М10, оживи ме
рождѣшїа спасѣа и владыкѣжѣ мадрїе богонѣвѣсто и спасѣа вѣсе любовїю поющее
те истоуника 2г НБКМ621; спасителѣ 'спасител': оумнѣлѣосрдѣ се на тварѣ
рѣкою твоею яко ѿцыцѣ любовпрїетнѣ яко пастирь яко спасѣитѣлѣ 49г МП5,
еввиноу клетвоу чѣста раздрѣшила еси рождѣши же вѣстѣм благолѣсловенїе
неиждивно истоунишаго спасѣителя мирѣ маѣти дѣво 56г М10, глосподѣ
просѣщенїе мое и спасѣитель мой кого се оубоу 4v НБКМ621; прѣмѣнителѣ
'спасител (од пропасть)': тѣлѣ прѣмѣнителѣ разѣмѣнте непрѣмѣннаго рѣцѣте
богѣ колѣ страшна дѣла твоѣа 197г НБКМ621; се употребува и називот ходатаи
'посредник, застапник, молител, пратеник': подающаго прѣставлѣннымѣ покон
сѣмрѣт твоѣа глосподѣи бесѣмрѣтїю вѣстѣ ѣодатаи 158v М10, сѣмрѣтѣ твоѣа
глосподѣи бесѣмрѣтїю вѣстѣ ѣодатаи аще бо вѣ гробѣхѣ не би полежалѣ не би рѣи
ѿвѣрѣзлѣ се 32v МП5, а со значеѣе 'заштитник, застапник' се користат
следниве деривати застѣпнїкѣ: тѣлѣ твоѣмоу да боудѣт застѣпнїкѣ глосподѣ
22v М10, ты же глосподѣи застѣпнїкѣ 62v МП5, глосподѣ дѣоуши и тѣлѣ твоѣмѣ
да боудѣтѣ застѣпнїкѣ 80v МП5; заштителѣ: глосподѣ просѣщенїе мое и
спасѣитель мой кого се оубоу сѣтихѣ богѣ заштителѣ животѣ моѣмѣ ѿ кого се
оустрашѣ 4v НБКМ621, глосподѣ просѣщенїе мое сѣтихѣ глосподѣ заштителѣ
животѣ моѣмѣ апѣостѣолѣ прѣвѣе днѣ 74г М10; прѣдѣстателѣ 'заштитник,
застапник, бранител': и поклон се сѣ прѣдѣстателѣмѣ ·҃ѣ· 43v М10.

За Господ како 'чувар, заштитник' се употребуваат хранителѣ 'чувар,
заштитник': вѣстѣхѣ к тебѣ хранителѣ ѡканѣемы дѣоуше зѣвоуѣтѣ въздѣихѣе горко
виждѣ ми ѣзѣ ѡзлѣбленїе вѣѣуное 6v МП5, низпосли емѣ аггѣла мирна дѣржавна
дѣши и тѣла хранителѣа ѣакѣ запрѣтитѣ и ѿженѣтѣ ѿ негѣ всакїи злѣдѣственнѣи
совѣтѣ всакїи оузѣ 67v МП6, погрѣшивѣ ѿ вѣстѣхѣ к тебѣ хранителѣю ѡканнѣи ми
дѣоуши зѣвѣ 139v М10; крѣмителѣ: к тебѣ припадаю единомѣ крѣмителѣю ѣако
петрови роуѣ ми прѣстри члѣвѣжѣольвїа твоего и спасѣа ме 62v М10.

Ги бележиме и пр. пѣстѣителѣ 'посетител': ты бо еси пастирь и
пѣстѣителѣ дѣоушам нашимѣ 53v М10; правѣсѣдителѣ 'тој што праведно суди,

праведен судија (за Господ)?: егда сѣдѣши вожѣ на прѣстолиѣ страшнѣмъ правосудителю въздати комууждо по дѣломъ 117г М10.

Членовите од црковната хиерархија се именувае со оглед на важноста на нивната функција во посредувањето меѓу Бога и народот, верниците.¹⁰ За највисок член во православната црква се сметал архиепископот именуван со грцизмот архиепископъ¹¹ ‘архиепископ’ грч. ἀρχιεπίσκοπος: еѣе моѡлим се о архѣепѣископѣ нашем о здравїи и о спѡсенїи 11г НБКМ621, о архѣепѣископѣ нашем имѣ о рабѣ вѡжїи имѣ кыниа обрѣчающих се 41v НБКМ621, помѡлим се о архѣепѣископѣ нашем ѡѡстниѣ его прѣзвитерствѣ 43г НБКМ621, о архѣепѣископѣ вѡшѣем о еже ѡсвѣти се водѣ сен 91v МП5, прѣѡсвѣщеннаго архѣепѣископѡ костантина градѡ кѣр миѡила рекомаго асѡалона 14v М10, раздрѣшенїе прѣѡсвѣщеннаго архѣепѣископѡ костантина градѡ кѣр миѡила рекомаго асѡалона 18v М10, господѡу помѡлим се о съвишнѣхъ мирѣ о мирѣ всего мира о архѣепѣископѣ вѡшѣем 91v МП5. Го бележиме и називот архиерєн ‘првосвештеник, архиерєј’ грч. ἀρχιερεύς: да милостивъ боудеть и вѣрнъ архиерєи иже кз господѡвъ вѡ еже оцѣстити грѣхы людскыє 5г НБКМ621, иже вѣ свѣтъкѣхъ ѡтъца нашего архѣерєа и ѡдоѡтворца николы 5г МП5, проклѣтъ бывъ ѡ кого или ѡ архѣерєа афоресанъ или ѡ ерєа или самъ сеѣѣ анаѡемїса 83v МП5, изрекль еси словомъ изъ срѡца твоего исповѣданїе моѡли еѣе глѡголюет архѣерєи или доѡуховникъ прошенъ зарад 19г М10, пожрѣт маслом прошенїа скорого ѡловѣколюбѣе ты царствѡеши проѡроky и архѣерєи 86v М10, моѡлиѣтва юѣе глѡголюет архѣерєи или доѡуховникъ прошенъ за грѣхы вѡсе 281г НБКМ621.

Молитвите содржат упатства за свештените лица што треба да извршуваат конкретен чин каде што точно се опишува што треба да направи секој од нив. Се среќаваат називите за различните свештеници и свештенослужители, на пр.: иєрєн¹² ‘јереј, првосвештеник’ грч. ἱερεύς: иєрєн

¹⁰ При служењето на св. обреди и богослуженија морало да има некој ред и лица кои имаат црковна власт, морало да има одредени степени кај лицата за секој да ја знае својата должност и својата компетенција. На овие потреби одговара црковната јерархија со своите степени. Под јерархија се подразбираат оние лица кои поседуваат црковна власт и полномоштво, а заедно со сите свои степени сочинуваат едно единствено тело (Мирковиќ I, 2004: 91).

¹¹ Епископот е првиот и највисок степен во свештенослужењето и има власт не само да ги извршува тајните, туку и преку ракоположение да им дава право и на другите да го извршуваат благодатниот дар. Иако сите епископи се еднакви во власта, уште Апостолските правила предвидуваат да се има единство во Црквата некои од епископите да добиваат право на врховен надзор (Илиева 2013: 259). Кај епископскиот степен има јерархиски степени: архиепископ и митрополит што почиваат на човечка наредба. Архиепископот е првиот епископ или епископ на првата столица (Мирковиќ I, 2004: 100).

¹² Според Илиева (2013: 289) јерејот е свештеник, лице од храмот, коешто учи, свештеноејствува и раководи со народот по силата на благодатта што му е даден за тоа. Според Ефимова

ВЪГЛАШАЕТЪ ЯКО МКѦКОСТИВЪ И ЧЛОВѢКОЛЮБЦЪ БОГЪ ЕСИ БОГ НБКМ622, ЧИНЬ
 БИВАЕМЫ МОЛЫТВѦ НАД БОЛѢЩИМЪ ІЕРЕИ 125v НБКМ622, МОЛКНТВЫ СІЕ ДА ѿ ІЕРЕА
 РАЗДРѢШАЕТ СЕ ЧЛОВѢКЪ РЕЧЕУ БО ИСТИННЫМЪ ІЕРЕШМ СВОИМ 15Г М10, ТАЖЕУ МОЛКН
 СЕ ІЕРЕИ СИЦЕ СВѢТЫИ ВЛАДЫКО ГОСПОДИ КОУЧХРИСТЕ БОЖЕ НАШЪ 24v М10, И
 НАЧИНАЕМ ПЕТОЧЮ СТОРИЦѦ ІЕРЕѢ ТВОРЕЩ ПЕТОЕ ВЪЗДВИЖЕНІЕ НА КОЕМЖДО ВОСТАНІИ
 ІЕРЕИ ЗНАМЕНАЕТЪ ТРИЦѢ 43Г М10, ГЛАГОЛЕТ КЪ НИМЪ ІЕРЕИ ПРИМИ НОЖИЦЕ И ДАЖДЪ
 МИ И 52v М10, ІЕРЕИ ШВАТИВ СЕ НА ВЪСТОКЪ ГЛАГОЛЕТ ВЪ ОУСЛЫШАНІЕ МОЛЫТВѢ СІЮ
 70Г М10, ІЕРЕИ ЖЕ ВЪЗЛОЖИВЪ НА СЕБѢ ЕПИТРАХИЛЬ ГЛАГОЛЕТ БЛАГОСЛОВЕНЬ БОГЪ
 НАШЪ 15Г НБКМ621, ТАЖЕУ ІЕРЕИ МОЛКНТВѢ ВЕЛМИ 38Г НБКМ622, ІЕРЕИ ЛЗЖЕ ИЛИ
 ОБАДЕ ИЛИ КЛЕВЕТЕ ИЛИ ДА ОСТАВИТ СЕ ИЛИ ДА ИЗВРЪЖЕТ СЕ 178v НБКМ621, ПОТКОМЪ
 ІЕРЕИ ВЪЛИВАЕТ ВОДЪ 25v М10, ІЕРЕИ ШВАТИВ СЕ НА ВЪСТОКЪ ГЛАГОЛЕТ ВЪ
 ОУСЛЫШАНІЕ МОЛЫТВѢ СІЮ 70Г М10. прѣзвитеръ¹³ ‘презвитер’ грч. пресβύτερος: се
 еже слѣжбьници и прѣзвитеріе твои дрѣжуютъ на главѣ раба твоего 109Г М10,
 ЗАКЛИНАЮ ВИ КД прѣзвитеры заклинаю ви съ коученкижа агатониа минѢ И
 ВИКТОРА 104Г МП5, ИЖЕ О МНЕ ЗЛО МИСЛЕТЪ НЕМИ ДА СТАНѢТЪ А МЕНЕ ДА ПОЛЕТИТЬ
 ЕЗИКЪ ЯКО И ПРѢЗВИТЕРѢ ПОПОУ КУАНГЕЛІЕ 145v НБКМ622. Сп. и
прѣзвитерство: помколим се о архыепкископѣ нашѣм імѣ ЧВСТННѢ ЕГО
 ПРѢЗВИТЕРСТВѢ ЯЖЕ О ХРИСТѢ О РАБѢ БОЖІИ імѣ 43Г НБКМ621, ПРІИДИ И НА РАБѢ
 ТВОЮ СІЮ імѣ И СПОДОБЫ Ю ЧВСТНЫМЪ ТИ ПРѢЗВИТЕРСТВОМЪ 18v НБКМ621.

Во Зајковскиот требник е потврдена и употребата на литоургииникъ, што не е регистриран во речниците, а се користи во чинот на погребение (поточно во делот за погребување на ереј), како синоним на ереј/архиереј ‘тој што служи литургија’ (Цибранска-Костова, Мирчева 2012: 118).

(2008: 47) од групата општи називи за свештенослужители іерей е најупотребуван грцизам во старословенските ракописи, заедно со стариот германизам попъ. іерей е потврден уште во првите преводи и служи за именување свештенослужители од нехристијанска (јудејска) вера, но во некои случаи и за свештенослужители од христијанската црква, додека попъ се појавува во Синајскиот евхологиј, односно во малку подоцнежни преводи за именување свештенослужител од христијанската вера.

¹³ Според Илиева (2013: 320) овој свештеник е вториот степен во свештената хиерархија, што ја прима власта и силата за своето служење преку ракоположение дадено од епископ, задолжен е да го учи народот, да ги извршува светите тајни и е синонимно со іерей, попъ. Според Православната литургија (Мирковиќ I, 2004: 72, 93) прѣзвитерите се сметаат за наследници на 70 ученици и во првата црква биле само помошници на епископите. Сепак, вака било сè додека бројот на верниците бил мал, и тоа до III век. Со зголемувањето на бројот на верниците и верските храмови, улогата на епископите (кои не можеле секаде да стасаат) ја презеле прѣзвитерите и ѓаконите. Служби што посебно припаѓаат на прѣзвитерскиот призив се: принесувањето на бескрвната жртва, проповед на словото божјо, служење на св. тајни (без хиротонија и осветување на миро) и служење на св. евхологии или молитвословија (се наоѓаат во големиот, малиот и дополнителниот требник), освен осветување на храм и антиминос.

иєрархъ означува ‘жрец, свештеник’ грч. *ἱεραρχος*: въ свѣтъхъ ѿцьцъ нашихъ иєрархъ шанна златовстаго василїа великаго григорїа богослова шанна милостиваго 110г М10.

За православен свештеник или свештеник воопшто се употребува и лексемата од латинско потекло попъ¹⁴ ‘поп’: и по сем възметь попь свѣтое еѿаггелїе и положить прѣд олтарем и кръсть на аналогы 4v М10, и по сем въздвигнеть попь исповѣдающаго се бг М10, таже втори попь научинает проксименъ гласъ ·Ѣ· 93v М10, и прилѣет масло и ѿстѣпит такоже да творет въси попове ѿкоже и прѣвы 112v М10, чинъ попъ прѣставлѣннъ 152г НБКМ622, по котомъ ·Ѣ· поопъ проксименъ гласъ доуша его въ владыкъ к тебѣ господъ 49v МП5, възливаеть въ кладенець вода ѿ свѣтыхъ вогоявлєнїи и пїеть прѣвѣ попь ѿ неѣ и по нѣм людїи 188v НБКМ621, аще попь съблазнит се въ снѣ и вѣдетъ праздникъ и многъ народъ и не вѣдетъ иного попа да окъплет се и промѣнить ризы свое и да оуететь мѡлѣтвы ѿ съблазна и поклони ·рн· и да лѣтѡуѣр҃гиса 278v НБКМ621, попъ црковьнъ: да призовеѣт попи црковнїе и мѣлосѣт да твореѣт наѣ ныкм 57v МП5; старѣи попъ, начальнъ попъ, прѣвзи попъ: и възъм старѣи попь кадилницѣ и поставит ѣмїанъ и покадит мало шкрсть 112v М10, и по семъ призовеѣт болещаго и ... и положеѣт еѿаггелїе на главѣ болещаго и подржеѣт вси попокоѣ десними рѣками и глаголюѣтъ начелны поопъ 69г МП5, поѣе прѣвы поопъ и дяконъ мѡлтва 40v МП5. Сп. и поповати ‘попува, богослужи’: иєреи аще прѣлюбы дѣеть жена его и аще видѣтъ своима очима и не ѿпѣстить ю да не попѣеть 278v НБКМ621.

Ќе го споменеме и еклїсїархъ ‘црковен служител управител на храмот и службата, кој води грижа за храмот и редот на богослужбата’ грч. *ἐκκλησιαρχος*: и егда доспѣет до ·сз· господи помѣлѣн възвишаєт еклїсїархъ глас иєреи стаєт просто 42v М10, вѣводит еклїсїархъ хотещаго постриши се и творит поклонєнїа ·г· прѣд свѣтыими дверми и къ ликома и потом игоуменоу 46v М10, прѣставлѣет се еклїсїархомъ ѿ царскихъ вратъ мало хотєи прїєти шбразъ 62v М10, длжно есѣтъ изысковати и изъвьпрашати по єдиномоу змирающаго игуменоу ѿко слово въздати хотеѣе владыцѣ хрїстоу аще ли нѣсѣтъ игоумена то еклїсїархъ или доухоѣвны ѿтъць 136v М10, еклїсїархъ гоуѣоу штираєтъ мощи съ теплою водоу на чѣлѣ знаменоує кръсть и въсе лице шчищає 142г М10;

¹⁴ Свештеник, лице од храмот, коешто учи, свештеноедѣствува и раководи со народот според силата на благодатта што му е дадена за тоа (Илиева 2013: 317). Според Ефимова (2002: 47), во старословенските ракописи попъ се употребува покрај грцизмот презвитеръ, но сепак, во повеќето случаи се употребува за именување на свештенослужител воопшто.

параеклисиархъ: по однесени моџемь оудараеть параеклисиархъ желѣзное 144г М10.

Ги бележиме и словенските образувања сващеньникъ, сващеникъ¹⁵ ‘свештеник, свештенослужител’: и начинають с«вещенници мазати волецаго 110v М10, с«вещенник творит благо«слобеніе съ трис«ветом 167v М10, на лити сз с«ветими крсти мо«лит се с«вещенникъ 264v НБКМ621, и посе«м» об«ходет» с«вѣщаникъ» глагол«ет» господи господи призри съ не«в«есъ» 76г МП5, и аще боудеть оумрзль мл«адъ»нцъ творить іереи ѿпѣс«тъ» аще ли кс«тъ» живо отроче пріемлюеть его самъ с«вещенникъ на рѣкѣ и вноситъ въ олтарь 19г НБКМ621, възпрашаеть его с«вещенникъ ѿрече ли его сатани и ѿвѣщаеть ѿрекох его сатани и поплюи сатанѣ 27v НБКМ622, приходить въ цр«къ»овъ къ с«вещенникѣ и с«вещенник над ним ни«тоже» глагол«ет» тѣкмо господѣ пом«олим» се 190г НБКМ621, главѣ ставъ посрѣдѣ с«вещенникѣ седмых и начет съ ѡмиленіемъ съ страхомъ в«о»іемъ въкѣпѣ 35г М10, таже«» призовѣтъ с«вещенници волецаго и положоуть еу«агг»«ліе» на главѣ его 108v М10, чинъ погрыбанію с«вещеника 215г НБКМ621, таже обращаеть его къ западѣ горе рѣце имѣща и глагол«ет» с«вещеникъ прѣвене а шнъ по немъ ѿрицаю га сатани 27г НБКМ622, сващеньнонаучальникъ ‘првосвештеник, архиереј’: и всѣхъ с«в»а«тъхъ» с«в»ащеньнонаучальникѣв и с«в»а«тагѡ» ап«о»«сто»ла первом«ѡ»ученика и архі«ді»акона стефана 38v МП6. Сп. сващеньство и сващеньствовати ‘свештенослужи, богослужи, проповеда’: и пріети в«о»жстенаго и страшнаго с«вещенства јако да достоинъ боудоу с«вещенствовати не«в»«есныхъ» ти таинъ 101v М10, іереи аще пострижет се а жена его идеть за инъ мъжъ да не с«вещеньствзеть 278v НБКМ621.

Ке го споменеме и грцизмот апостола ‘пратеник, апостол’. Апостолите биле пратеници, ученици и Христови следбеници кои својот живот го посветувале на ширењето на Христовата вера: ни пр«ѡр»ѡци с«в»еты ни ап«о»«сто»лы хр«и»«сто»вы съ моу«ченикы» не възмогу«тъ» тевѣ чисти ни вѣнца похвална исплести 17v МП5, доу«хо»«ве» правес«д»ныкъ доу«ше» ап«о»«сто»ль и

¹⁵ сващеникъ во старословенските ракописи се употребува поретко, трипати се среќава во Синајскиот евхологиј и двапати во Асемановото евангелие. Во сите случаи се користи за именување на христијански свештенослужител. Лексемите сватителъ, чистителъ, сващени и сващеникъ ретко се употребуваат, а се смета дека на почетокот нивната употреба за свештенослужители, за преведување на една иста грчка лексема била условена не толку од стремежот за диференцијација (значенска или стилистичка) на овие именувања, колку од обидите за установување на старословенската лексика со цел да се избегне употребата на грцизмите иереи и архиереи (Ефимова 2002: 52).

моуѹеникъ 46v МП5, заклиनावы ·вѣ· апостоуль петра и павла и всѣмы свѣтлыми 104v МП5, давь емоу животь вѣчныи изволен свѣтые своеи славныи оуѹеникы и апкоустоулы 2v М10, господи вожже каашь изведѣ апкоустоули свое ѿ сѹхаго мора идѹщим же имь въ свѣати градъ 135г НБКМ622, и жива сестрома егѡ даровавыи и свѣатымъ своим оуѹеникомъ и апкоустоуломъ властѣ 31v МП6, даровати се намъ помазаніемъ свѣщенникъ твоих ѹловѣколѹбѹе апкоустоулы твоими на недѹжніе рабы твое даровати прощеніе заповѣдавъ имь 84г М10; връховьнзи апостоулы: свѣтыхъ прѣхвалныхъ и прѣславныхъ връховныхъ апкоустоуль и всѣхъ свѣтыхъ твоихъ възглаш: 123г М10.

Кѣ ја споменеме и лексемата доуѹовьникъ ‘духовник’: изреклъ еси словомъ изъ срѣца твоего исповѣданіе моуки еже глаголет архіереи или доуѹовьникъ прощенъ зарад 19г М10, моулитва раздрѣшеніѹ над гробомъ доуѹовьник(о) 172v М10, моулитва юже глаголет архіереи или доуѹовьникъ прощенъ за грѣхы вѣсе волныи и неволныи 281г НБКМ621, моулитва иже глаголет доуѹовьникъ прощенъ грѣхъ ради и всакѹ клетвѹ и свезаніе моулитва 83v МП5.

Го регистрираме и грцизмот игоуменъ грч. ἡγουμενος; и творит метаніе игъменъ и выпросит се ѿ него 45г М10, възем ножице іереи ѿ рѹкы игоумена 73v М10, близоу игоумена носе шбычнѹю его одеждоу 60v М10, вьнегда наѹнеть братъ изнамагати приходит игоумень и выпрашаеть его тихомъ глаусом 136г М10.

Гаконот е служител, помошник на епископите и свештениците во извршуваѹето на нивната богослужбено-пастирска дејност. Се именува со заемката диакъ ‘гакон, слуга, служител’¹⁶: моулитва на заоуѹеніе діака 144г НБКМ622, диаконъ¹⁷ ‘гакон, слуга, служител’ грч. διάκονος: таж(е) поклонитки мало главоу діаконъ рекшъ господоу помколим се 51г М10, таж(е) діаконъ господоу помколим се 150v НБКМ622, пое прѣви поупъ и диаконъ моулитва 40v МП5, глаголет діаконъ благоуслови владѹько свѣщенникъ благоуслобенно царство оубѣца и сѣрна и свѣтлаго доуѹха 43г НБКМ621, аще діаконъ падеть въ владѣ да не вѣдетъ поупъ 279г НБКМ621, и пріемше его братіа въ діаконик шстризаютъ поуще непороуныи діаконъ же глаголет діаконства трісвѣтомъ 53v М10, възметъ діаконъ свѣтое еуаггеліе и станеть извѣноу жрѣтвеника и поклонѣет се 80v М10. Сп. и диаконикъ: и пріемше его братіа въ діаконик

¹⁶ Третиот степен кој се темели на божјата наредба во јерархијата е гаконскиот. Првобитната задача на гаконите била негување на сиромашните (Мирковиќ I, 2004: 93).

¹⁷ Според Ефимова (2008: 55) во старословенските ракописи диакъ се употребува многу почесто од диаконъ.

штрисають поуще непороуныи діакон же глаголет діаконства трісвѣтомъ 53v M10, таже» пристоупить прьвы попь и научеть діаконики 89v M10; диаконство ‘ѓаконство’: помазавшим се вьсѣм поповомъ рекоут сїа діаконства єдинь по єдиномоу рѣдеще се 111v M10, потком трісвѣто потком діаконства велика 43v M10, и потом попь помилѣи нас вѣже по велицѣи милѣости твоєи и прочаа діаконства и шпоуєт» 45г M10, и прїемше єго братїа вь діаконик штрисають поуще непороуныи діакон же глаголет діаконства трісвѣтомъ 53v M10, поуще непороуныи и абїє діакон діаконства ієреи мѣлїиѣтвѣ трисвѣтомъ 73v M10.

Го бележиме и подоцнежното инокѣ ‘ѓакон, калуѓер, тој што живее сам’ (од грч. μοναχός, μύνος): аще оубо хоцеши инѣкѣ быти прѣжде вьсѣх шчисти себе ш вьсакоє скврьны пльти и доуѣха 48v M10, чинь шсвѣщенїю масла зсыпшим инѣким и вѣлцемъ 112v M10, єще мѣлим се о оуспєнїи инѣкѣа влѣжєнїє памєти и штавлєнїє грѣхѣм доуѣшоу раба твоего 44г M15, научинающим же инѣком пѣти кѣндѣак ієрен полагаєтѣ чѣстное дрѣво на свѣтое блюдцє 43г M10, аще оубо хоцеши инѣкѣ быти прѣжде вьсѣх шчисти себе ш вьсакоє скврьны пльти и доуѣха 48г M10.

Ќе ги споменеме и образувањата слоужитель¹⁸ ‘црковен служител, богослужител, ѳакон’: и влѣдѣкѣки и слѣжителїє вѣгда вышнѣаго оуѣдрѣте ме смѣреннаго и знїлаго 40v M10, изыдоутѣ вьси и прїемь прощенїє ѣсть и тѣ съ слоужители трапєзы 54v M10, зѣо хрїстоє грѣхоу ли слѣжитель да не боудет аще ѣже разорїхъ сїа пакы съсидаю прѣстоупника себе съставляю аз бо закономъ 99v M10, слоужьбникѣ: єже оуготоваль єси истинным слѣжєбникѣм твоимъ сзхрани ме влѣдѣкѣко вьсєсилнє ш вьсакыє зловы и грѣха 192v НБКМ621, гѣсподи послы роукоу крѣпкоу ю и силноу ю на свѣтое єчлѣгѣлїє се єже слѣжєбници и презвитерїє твои дрьжоутѣ на главѣ раба твоего имє 109г M10; слоуга ‘служител, слуга’: прїидє година моѣа и глагола мѣтѣ єго слоугам 46v НБКМ621, слѣгы же видѣхъ иже поурѣпшен водѣ и пригласы жєнєцаго се научєлник архытрїклїнѣ и глагола ємъ 47г НБКМ621, съ слѣгами исповѣдає се глаголе сїцє вѣжштєвныи штѣци и влѣдѣкѣки мои вьсє шсвѣщенныи и прѣпросвѣщенны слоугы 35г M10.

Потврдєни се и лексемите пѣвць ‘пејач’: пѣвци поють стѣхѣиѣ сїє глас 8v НБКМ621, сїцє же вьси поѣкоѣе да творєтѣ помазанїє пѣвци же да поѣтѣ

¹⁸ Некои називи од оваа група семантички припаѓаат и кон некоја од другите групи, на пр. лексемата слоужитель, покрај постојано занимање се поврзува и со полето статус (Макаријоска, Павлеска-Георгиевска 2013: 185).

стѣхирѣ сѣю гла҃хъ ·д· 69v МП5, и УТЬЦЬ¹⁹ ‘црковнослужител, прв низок чин пред примањето повисоки чинови (ѓакон, свештеник и епископ)’: помѣлѣи нас ѣреи взимѣмъ миръ взсѣмъ прѣмѣдросъ ѹзтецъ сѣ доуѣхомъ и твоими ѡллѡмъ дѣлѣмъ дѣлѣмъ 4v НБКМ621.

Меѓу постојаните дејности ги споменуваме вратъникъ²⁰ ‘вратар, портир’: и к сеѣѣ възвѣвѣи егѡ же вратъници вѣдѣвше оуѣжасоша сѣ и подвижници ѡдѡвы крѣюще сѣ 55г МП6.

Анализата на лексиката на молитвите потврдува дека најголемиот дел од лексичкиот фонд ѝ припаѓа на црковнорелигиозната сфера. Овој зборовен фонд се карактеризира со голем број грцизми, што означуваат црковни книги, титули, религиозни предмети и простории и сл.: патриархъ, архиепископъ, архиереи, ѣреи, презвитеръ, ѣрархъ, алавастръ, канѣдило и др.

Секако регистрираме и словенска лексика: доуѡвѣникъ, слоужитель, пѣвѣць. Во апокрифните молитви пак се среќава и народна лексика. Бележиме бројни синонимни двојки и низи и зборообразувачки варијанти: монахъ – инокъ, ѣреи – ѣрархъ, датель – податель, сѣдѣтель – сѣдѣтельникъ и др.

1.2. Називи што го искажуваат односот на лицето кон Бога, кон религијата, верата. Покрај називите на религиозните звања, титули, во рамките на црковната терминологија izdelуваме и голема група лексеми, што во основа се атрибутивни називи, но се издвојуваат според сферата во која се употребуваат, односно ѝ припаѓаат на религиозната област. Тоа се називите што се користат за именување верници и за лица окарактеризирани според нивниот позитивен или негативен став кон Бога, па поради тоа голем дел се образувани со компонентата бого-, христо-. Во одделна подгрупа ги издвојуваме и епитетите за светите лица.

Основно кај овие лексеми е изразувањето на опозицијата приврзаник на христијанството, следбеник на учењето за светиот дух и сл. наспроти противник на христијанската вера.

За приврзаникот на Христовата вера се употребува називот: христијанинъ ‘христијанин’: еѣе мѡлимъ се за .. взсе православнѣе хрѣстѣаннѣ 11г НБКМ621, сиѣе длѣжны соуѣѣ хрѣстѣанѣе творити 20v НБКМ621, еѣе мѡлимъ се за всѣ вратѣю и за всѣ хрѣстѣанѣе ѡ здрави и ѡ спѡсенѣи 60г НБКМ622.

¹⁹ Најнизок степен на свештенство во православната црква се чтеците (лектори) или анагности. Чтеците честопати биле и црковни пејачи, толкувачи на писма и писари (Мирковиќ I, 2004: 98, 99).

²⁰ Последен од пониските црковни степени е степенот вратар. Потекнува од времето на гонењата (Мирковиќ I, 2004: 108).

Ги бележиме сложенките христолюбьць ‘христољубец’: господоу по^милоуи христ^олюбци рабѣ во^жиѣмъ ^имѣ^о ослабленнѣи бл^аженѣмъ памети господри по^милоуи ѿпоустити се емъ всако прѣгрѣшеніе волно и неволно 16г МП5, въпѣ мало ѡставите ме пожити нь никтоже ме послоушаеть мене рыдаите мене плачите аггел^асти събори и земельни вси христолюбци 137v М10, хриstopодобьникъ ‘богоподобник, достоен на Христа’: сице и вы христ^опод^об^ници имене прїимѣте и простите 41г М10.

За оние што го почитувале Бога, што му се поклонувале се употребува чиститель ‘почитувач, поклоник’: господ^у о еже прїити въ води сеи чистителю новомъ прѣсвщстение тронце дѣиствіа господ^у помолим се 28г НБКМ622.

Се користат и називите наслѣдникъ, сынаслѣдникъ ‘наследник, следбеник на Христовата вера’ со преклопување на световното и религиозното: аще ли ч^еда наслѣ^дныци же бог^оу сынаслѣ^дныци же христ^оу 61v МП5, благоднаслѣдникъ ‘наследник на божјото дело’: идеже почитвають праведных д^оуше во^жстевных бл^агоднаслѣ^дника покажи въ дворѣхъ свѣ^тныхъ въ памет въ^ноу^юшоу 163v М10; подвижникъ ‘борец, поборник, противник’ се употребува фигуративно упатувајќи на божји следбеници, поборници за верата: и к себѣ воззавыи ег^о же вратници ведѣвше оужасоша са и подвижницы адовы кр^юще са 55г МП6, яви подвижника въ нимъ и въ нас д^оухо^вныхъ твоихъ даровъ 46г М10; сыподвижникъ: крѣпости податель бл^агод^ушию шврѣтатель моужествоу сыподвижникъ 69v М10, бл^агод^ушию шврѣтатель моужствъ сыподвижникъ 50v М10.

Во средновековните текстови постојат повеќе називи за оние што целосно го посветувале својот живот на Бога, на пр. мчѹеникъ²¹ ‘маченик, страдалник’: јако страд^альцемъ пръвовъходни вѣ^нк^уничѹе м^оу^чѹеникомъ пръвострадалне 38г НБКМ622, и възпѣмъ прѣ^чу^кстаа вл^ад^ыи^це твоє рабы сп^аса и възсѣгда царемъ и пророкомъ и ап^ост^ол^мъ и м^оу^чѹеникомъ ты еси похвала и застѣпница 1v НБКМ621, и свѣ^тныхъ ^ич^о м^оу^чѹеникъ маккабей и възсѣхъ свѣ^тныхъ пом^илѹетъ ны 11г НБКМ621, м^ол^лтва ѡ де^бати м^оу^чѹеник^ов ѿ т^расавнич^ныа болѣзни 59г МП6, д^оухо^ве правед^ныкъ д^оуше ап^ост^ол^ь и м^оу^чѹеникъ 46v МП5, заклинаю те нежите во^гомъ саваѡфомъ ^имъ м^оу^чѹеникъ ѡстани се ѿ раба во^жиа ... ѿиди ѿ него и не възвращаи се к томоу 136г НБКМ622.

²¹ свидетел за Христа, христијанин што го положил животот за својата вера во единствениот вистинит Бог (Илиева 2013: 298).

Ги бележиме и сложенките прѣвомжѹеникѹ ‘првомаченик, сведок’: и всѣхъ сѣвѣтихъ сѣвѣщеннонаучалникѣв и сѣвѣтагѣ апко̀сто̀ла прѣвомжѹеника и архидіакона стефана 38v МП6 и за ж. род прѣвомжѹеница: сѣвѣтаа марено поправиша змеа и дѣвола сътрыши сѣвѣтаа прѣвомжѹенице ѳекло 105г МП5, великомжѹеникѹ ‘великомаченик’: сѣвѣтихъ славыхъ и великомжѹениковъ георгіа повѣдоносца димитріа муротоучивагѣ ѳеодора стратилата и ѳеодора тврѣна 38v МП6.

Се izdelуваат називите за приврзаници на Христовата вера што се предавале на испосништво со цел да постигнат високо духовно задоволство. Постоенето било еден од начините за доближување до Бога. Оној што се подвизувал на тој начин се нарекувал постъникѹ ‘испосник, аскет’: правилѣ излжѣно лжгѹаише по іѡаннѣ постникѣ еже не подобает ни мало 275г НБКМ621. Ја среќаваме и префиксираната форма сѹпостъникѹ ‘тој што пости заедно со некогѡ’: и тако затвараемоу грѣхъ поем стѣхърьрь гла҃с̄ ·̄5· доу̀хѡвнаа моа братіе и сѹпостници не забѡудѣте мене егда мѡлѣте сѣ̄ не видѣвше ми грѣхъ поминанте мою любовь 166v М10 и лексемата поустѹиньникѹ ‘пустиник’: ѹтверди нас ликѹ поустѹинникѹ съчислы и славы покажи наслѣдника нескончѣеміе 113v М10.

Лексемата исповѣдъникѹ во Зајковскиот требник не се користи со значењето ‘тој што исповедува, тој што ја извршува светата тајна исповед’, туку ‘тој што се покајува, што се исповедува’. Се смета дека ова значење е специфично за текстот на требникот (Цибранска-Костова, Мирчева 2012: 115).

Има придавски форми што се употребуваат супстантивизирано и се поврзуваат со оваа област новопостриженьнѹ ‘новопострижен’: длетъ діаконѣ еѹаггѣліе новопостриженномоу тажѣ̄ вса братіа мимоходеще поклоняют се прѣвѣ̄ еѹаггѣліѣ̄ 80v М10, прѣбывает новопостриженны въ црѣковь до ·̄7· дѣ̄ни и въ седмы дѣ̄нь творить емоу іереи мѡлѣтѣ̄в 82г М10, новопросвѣщеньнѹ ‘новопосветен’: мѡлѣтѣ̄ва по еже омѣти новопросвѣщеннаго въ ·̄и· дѣ̄нь по крѣщеніи 39г НБКМ622.

Жртвопринесувањето е еден од основните белези на христијанството. Во врска со симболот за чистота, односно со светото миро е називот мурѡносица ‘побожна жена дојдена на Христовиот гроб да му го помаза телото со миро’: свобѡдшомѹ нас рѡждѣством своим разбѡиничѣ покааніе рѡи прокраде плачѣ̄ же мурѡносичѹ радѡсть възвѣ̄сти ѡко възкрѣ̄се г̀спѡдѹ̄ 196г НБКМ621, блистае се аггѣль мурѡносѣам глаголаше живаго ищете въ грѣхѣ̄

взста испразднивь гробы 197г НБКМ621, раздръши кръстомь своимь сзмръть и шьрзе разбоиникъ раи миропосицамя плачь прѣложи 189v НБКМ621.

Во оваа група ги вбројуваме и називите, прекарите за светите, побожните лица, библиските ликови, коишто им биле давани според некоја својственост.

Инаку општите називи за лицата што се сметале за свети се сватитель 'свето лице, светител': иже во свѣатыхъ оныхъ нашихъ и вселенскихъ великихъ оучителен и сватителен васіліа великаго грігоріа богослова и іванна златохстаго 36v МП6. Сп. и сватъ 'свет': христоc прогонит те нежите съ всеми свѣатими 135v НБКМ622, прѣблагословенною владычюицѣ нашѣ богородицѣ и приснодѣвѣ марию съ всѣми свѣтими помѣнѣше самы себе и другъ друга 52v НБКМ621, такожде иліа и мовси и апостолы вси и вси свѣты съ ними наситивыи петію хлѣбъ пять тысящъ народа 185v НБКМ621, раба твоего въспшаго имѣ покой съ свѣтими твоими 126v М10.

За 'Св. Кузман и Дамјан' се користел епитетот безмздыникъ 'тој што бесплатно врши услуги, бесребреник': иматъ властъ недѣжнѣи исцѣлати со безмздыникомъ въспѣ 26г МП6, како и бесребреникъ 'бесребреник': свѣтихъ чюдотворьщъ и бесребреникъ козми и дамїана 5г МП5, и прочиѣ свѣтихъ мжъчєнникъ свѣтихъ великихъ цѣльбникъ бесребреникъ козми и дамїана 110г М10, свѣтии бесребреници исцѣленіе подабаете въсѣмъ трѣбоущимъ 111г М10, сѣтиѣ свѣты бесребреници и чюдотворци молиште бога ш нас 4г НБКМ621, молиштвами свѣтихъ бесребреникъ козми и дамїана ермолаа и пантелеимона въсѣхъ вѣрныхъ прошенїа исплзны 4г НБКМ621, свѣатыхъ исцѣлителиен безребреникѣвъ козми и дамїана кура и іванна пантелеимона 47v МП6.

'Св. Јован' е познат како прѣдзтеча, прѣдтеча 'предводник': чєстнаго и славнаго пророка и прѣдтечую кръститєля іванна и свѣтихъ божєствєникъ прѣславныхъ и прѣхвалныхъ врьховныхъ апостолъ 43г МП5, свѣты ишкѣне прѣдтечею кръститєлю господьнѣ 105г МП5, аще ли се слѣжить господскы празникъ илии богородици или архангєлѣ или прѣдтечи или ѱ. апостолъ то ѣдет ривоу свѣтаго анастасїа въпрос 12v М10, чєстныхъ бесплътныхъ силъ нечєсныхъ чєстнаго пророка прѣдтечею и кръститєля іванна 110г М10, сзпрегы захарїю съ елисабєѣю и прѣдтечую сърна єю прѣчюстаго своего рождства показавъ 44v НБКМ621, рци сїє ѱ. сѣтиѣ кръститєлю христовь прѣдтечею іванне моли бога ш нас въ стрѣгахъ ірданскихъ рѣкою коснѣвыи се 4г НБКМ621, вси бо есмы полни грѣхѣвъ но

поведува по некого: подѡбаеть ѡбо и намь подѡбником емѡ быти и его радѡи
вса пострадѡти 49v M10.

За ‘Богородица’ се користат повеќе епитети, на пр.: ходатаица ‘посредничка’: ходатаица ты еси· кь творцѡ и бо҃гоу· каѡшемѡ вѣра· свеѡтаа
дѣво жизнь каѡшѡ оуправеши сьна своего ѡмилиши за прѣставленіе ѿ вѣка 20v
M15, богородичьнь тебѣ ходатаицѡ спѡсенію родѡ нашего възспѣваемѡ 197г
НБКМ621, тебе бо каѡтѡерѡ ходатаицѡ животоу показа 64г M10, тебе ѡ
владѣьчюице мира бѣди ходатаица таже поминаетѡ немощнаго ектеніа 47г M16,
питательница ‘хранителка’: и прѣклонитѡ кь милости бо҃га каѡти сѡши и
питателница вслышана бѣдетѡ 139v M10, взпѣюще ти неплѡды раждаеть
богородицѡ и питателницѡ жизны нашеѡ 13г НБКМ621; хранительница
‘заштитничка’: богородице дѣво прѣсвеѡтаа покрове тврѣди и хранительнице
стѣно и пристанице лѣствице и забрало 86г M10, богородице дѣво прѣчюистаа
покрове тврѣди хранительнице 54г M15, застѣпница ‘застапничка,
заштитничка’: и взпѣемѡ прѣчюистаа владѣьчюице твое рабы спѡса и възегда
царемѡ и пророком и апѡстѡломѡ и мѡуѡченикомѡ ты еси похвала и
застѣпница 1v НБКМ621, мѡлѣьвна кѡ възсвеѡтѣи владѣьчюице наше
богородице и прѣспѡдѣьвы маріе застѣпници рода христіанскаго глагѡлюмаа
на литіи сѡ свеѡтими крсти мѡлит се 264v НБКМ621, тебе бо прѣчюистѡу
застоупницоу стежадомѡ на лиѡтѡургіи же поем ѡбычнаа сим же поемом 60v
M10; раздрѣшница ‘ослободителка’: свеѡтаа богородице македонскаа свеѡтаа
богородице миѡлѡстиваа свеѡтаа анастасіе раздрѣшнице езѡм 105г M15. Во
Зайковскиот требник се среќава питательница во канонот на излегување на
душата, со преносно значење за Богородица (Цибранска-Костова, Мирчева
2012: 122).

Во основните називи што го претставуваат човекот како грешник стои
толку поимот гр. грѣшникъ ‘грешник’, односно ‘извршител на грѣв,
прекршител на светиот закон’ (Илиева 2013: 278): и рѣхъ оубо кто ѡсѡтъ
царь или нищъ или праведникъ или грѣшникъ нѡ покои господи сѡ праведними раба
твоего 153v M10, познайте кто ѡсѡтъ царь или бо҃гъ или грѣшникъ или
господи нѡ или раба познайте тѣм кь господоу за ны мѡлите се 17г M15,
владѣико господи бо҃же призивае праведныкы въ свеѡтыню и грѣшныкы въ
оправданіе 79v M15, чѡловѣколюбие имѣе источникъ щедрот и грѣшником не
хотен сѡмрѣти 55г M10, аще ли нищѣ не хотен сѡмрѣти грѣшником нѡ ѡбрашеніе
животоу 5г M10, не хотѣ сѡмрѣти грѣшником нѡ ѡбрашеніе 58г НБКМ621, таже
свеѣшеник сѡтих ·а· не хотен сѡмрѣти нам грешником нѡ ѡбратити се и покаѡти се

150г НБКМ622 и формата за ж. род грѣшница ‘грешница’: да не бѣдѣ подобнаа прокоудѣти блѣдници јако і она грѣшница 17г НБКМ621, иже двемь длѣжникомъ дългы ѿдавъ и грѣшници жене ѿпущеніе даровавъ ты 129v НБКМ622, и се жена въ грѣдѣѣ јаже бѣ грѣшница 65v МП5, въ себѣ глаголюе сы аще бы былъ прѣшрѣжкѣ вѣдѣлъ бы кто и каковаа жена јаже прикасаети емѣ јако грѣшница ꙗсть 66г МП5. Сп. и грѣхослужитель ‘грешен’: оубо христоꙋс ли грѣхослужитель да не боꙋдоꙋтъ 63г МП5, хоꙋльникъ ‘богохулник, еретик’: азъ лѣжисъхранитель азъ хѣлникъ и прѣклетовникъ грѣдникъ и смѣхотворьць и дѣломъ злымъ творьць и дѣлатель и подсмѣхливъ ꙗница 38v М10, и имѣніа многа любе јакоже никтоже ѿ члѣвѣкъ славолюбьць тыщеславыкъ хѣлникъ лѣкавъ 38v М10, не призва праведники нь грѣшники на покааніе јакоже мытара блѣдницоꙋ разбонника и хоꙋльника и гонителя покааніа ради пріемъ 107v М10.

1.3. Роднинската терминологија во македонските средновековни требници. Најголема застапеност на термините за сродство има во оние молитви и чинопоследованија со кои црковно се озаконува некое дејство поврзано со семејните односи, како венчанието или, пак, кога на пр. се принесува светата тајна крштение, што претставува чин во кој покрај новороденчето, присуствуваат и други членови од семејството поврзани со крвно или духовно сродство. Токму во молитвата за крштевање дете е означено како се именува оној што учествува во тој чин, поточно даден е називот коꙋмъ ‘кум’ како и пріемьникъ: и тако пріемьникъ љго пріемлюеть и исходить пріемьникъ глаголет се коꙋмъ 4v СПЦ304. Строежот на семејството во средниот век секако е диктиран од црквата, односно таа ги поставувала правилата за меѓусебните односи на членовите во семејството. Тоа може да се види и од молитвите за исповедание, каде што точно е утврдено кои односи се дозволени, т.е. не се дозволени и каква казна следува ако се прекршуваат правилата, на пр.: аще ли по ·л̄· лѣтѣхъ идѣже оꙋбыство и љже съ ближнимъ блѣдъ и съ прісною сестрою съ снахою ·д̄ или ·е̄· лѣтъ аще ли с коꙋмою или съ крѣщеною дѣщерію или съ приведѣною дѣщерію или съ сестрою, ·е̄· или ·с̄· лѣтъ аще кто по ꙗствоꙋ сьгрѣшитъ рекше не съ ближнимъ, ·а̄· лѣто или ·в̄· заповѣдъ 30г СПЦ304.

Во поглед на разновидноста на молитвите од кои ја црпиме ваквата лексика, може да забележиме дека во МП5 роднинските називи се среќаваат во чинот за венчание, за исповед и сл., во НБКМ622, пак, има три молитви за раѓање дете, молитва за крштение, молитва за веридба, молитва кога жена не може да роди и др. Во НБКМ621 наоѓаме молитва на бабицата кога ја породува мајката, молитва за жената во третиот ден по породувањето, молитва за венчание, но и молитва за второбратно венчание, чин за погребение на

новороденче, молитва кога жена ќе исфрли дете и др., а во М10 овие називи главно се среќаваат во чинот за исповедание.

Називите на лица врз основа на роднински, семејни, брачни односи се семантичка категорија претставена со лексика којашто е дел од најстариот општословенски лексички слој и дава целосна слика за животот на луѓето од најстари времиња заснована на нивните роднински односи. Проучувачите на ова семантичко поле му пристапуваат од различни аспекти, но пред сè поаѓаат од степенот на присуство или отсуство на крвното сродство (Бјелетић 1994: 199–207, Трајкова 2002, Макаријоска 2007 и др.).²³

Основните називи за сродство, со поопшто значење се изведени со коренот род-, а називот родъ е повеќезначен, односно се одликува со значење ‘род (човечки), поколение, племе, народ, семејство, роднинство’, но и ‘плод, природа, карактер’ (Макаријоска 2007: 18–19). На пр.: господи иссоусе христѣ воже кашь прѣклонивѣи кевѣса и съшьдѣ на спасѣнїе ршдѣ ѹловѣѹа 49г МП5, пришьды спасити ѹловѣѹжаго родѣа 65г МП5, ино есѣть иже шѹинь род илии маѣтеринь доводит ненавистникъ добръ дѣволъ 7v М10, и василїиска змїа родом змїа (т)ѣтрахалина змїа додека халина змїа лагодрома змїа и ехїдна 34г М10, възаконивѣи житїа сего въса шставишеи и родъ и дрѹгы и послѣдовавшее теѣѣ 51г М10. родина ‘крвен сродник, роднина’ е редок збор во средновековните текстови, се користи во Зајковскиот требник во чинот на погребение и се смета за народна лексема. Според Цибранска-Костова, Мирчева (2012: 124), овој збор не оставил трага ниту во бугарскиот, ниту во некој друг словенски јазик, а во современиот македонски јазик родина означува ‘татковина, земја каде што се родил некој’. Се употребува и сзродъникъ ‘роднина’: спаси се сѣтное житїе спасите се сзродъници мои и ѹѣдѣа въ поѹтѣ во идоѹ въ иже николиже хоѣдих 30г МП5, шѣети се многотроѹдънои плѣты господѣ кьъна сзродъници и любовны се во разлѹѣемѣ се 34г МП5, сзродник же и рабъ и имѣнїи и домовъ и прїети достоанїе апѣостѣоль моихъ 56v М10, помолим се о избавити се емѹ въсакоѣ похѣти и еже по плѣти сзродника его 74г М10. Сп. и сзродъство ‘сродство, роднинство, роднинска врска’: ѡрицаешѣи во се родитель братїю жены ѹѣдъ сзрѣдства дрѹгоѣв ѹлюбимых и шбычѣи тѣх 65v М10. сзродъникъ во Зајковскиот требник се среќава во чинот на крштение (Цибранска-Костова, Мирчева 2012: 127). Со значење ‘близок, роднина’ се користи и формата ближънии: аще кто по ѣствоѹ сзрѣшитъ рекше не

²³ Кај термините што изразуваат непосредно крвно сродство се izdelуваат: називите на непосредно или најблиско крвно сродство, крвно сродство по надолна линија и по нагорна линија, крвно сродство по братот или сестрата на таткото или мајката, називи за деца од брака, сестри. Во термините што обележуваат прирамнување на нероднини кон роднини (сврзани со крвно сродство) спаѓаат: свекор, свекрва, тест итн., а одделна група претставуваат називите што се однесуваат на т.н. духовно сродство: кум, кума, побратим и др. (Макаријоска 2007: 15).

съ ближнѣимъ, \bar{a} · лѣто или \bar{b} · заповѣдь 30г СПЦ304, а во македонските црковнословенски текстови со ова значење се употребуваат: ближикъ, ближнѣикъ, рождакъ, рожданинъ, сзродьникъ, сзрождьникъ, жжика.

Во средновековните текстови се среќаваат повеќе називи за ‘родител’, а често се употребени во множинска форма (упатувајќи и на мајката и на таткото): родитель ‘родител, татко, предок’: Ѡрецьте се мирскихъ вещей родители рождшихъ Υ ед 56v M10, Ѡрицаеши бо се родитель братію жены Υ едъ сьрдства 65v M10, сего родителіе длзжны сьтъ и блюсти да не непросвѣщенно скончует се 20v НБКМ621, како и придавските форми родительнъ, родительскъ кои се одликуваат со значење ‘природен’, но и ‘родителски’: моулиѣтѣи родителіе оутверждають дшмь Υ едшмь 21v СПЦ304. За ‘мајка’ се употребува мати²⁴: братъ съ сестрою и мати съ сьномъ штьцъ съ дьщерію 7v M10, спаси се и ты и кьрнѣя несквернѣаа Υ исѣтаа маути христѣа бога нашего 5v МП5, штьца и маутеръ и дрѣгъ всѣхъ тъкмо пекѣтъ се ш страшнѣ соуднище 28v МП5, исповѣдаю се богуоу и прѣхисѣтѣи его маутере 80г МП5, моулиѣтва бабѣ коу пріемають отроуе въз Υ ас рожденіа Ѡ матери 12v НБКМ621, оставить Υ ловѣкъ оуѣца своего и маутеръ и прилѣпит се кз женѣ своен и бѣдетѣ оба въз плзть единѣ 44г НБКМ621, не възлюби ни же штьца ни маутеръ ни же братію ни же кого Ѡ своихъ си 49г M10, речѣ господъ иже любить штьца или маутеръ пауе мене нѣсть мнѣ достоинъ 74v M10. Ја бележиме и сложенката матидѣва за ‘Богородица’: водытелнище показа се възѣхъ боже господъ ис тебѣ роди се маутидѣво 3г НБКМ621. Со истото значење ја бележиме и сложенката дѣвамати. Сп. и богоумати ‘божја мајка, Богородица’: имже шправдаем се тѣне влѣгѣоудѣтїю егоже моули доуше всѣдешихъ те вогоммаутеръ Υ чинити въз кнѣѣ животнѣи ѣко да ходатаиствомъ ти спѣасѣше се прѣнепоршѣнаа сьнѣа твоего 155г M10.

Називот оуць²⁵ се употребува за ‘татко, отец, игумен, предок’: братъ съ сестрою и мати съ сьномъ штьцъ съ дьщерію свекра съ снѣхоу 7v M10, не възлюби ни же штьца ни маутеръ ни же братію ни же кого Ѡ своихъ си 49г M10, свѣтѣомоу доухоу еже жити възгѣда свѣтъ Ѡ свѣта кз великъ съ штьцеомъ поѣомъ его и съ снѣомъ 25v МП5, не рѣпци се междоу собою никтоже можеѣт пріити к мнѣ аше

²⁴ Најрана употреба на маика има во запис од Добрејшовото евангелие: шхъ до коли ... тетрадѣ ... маико моу.

²⁵ Сп. и посвојните придавки оуць, оуцьскъ ‘татковски’, синонимните образувања оуцьствие, оуцьство коишто во македонските црковнословенски текстови се потврдени со значење ‘род, поколение, семејство, татковина’.

не ѿкъць послаши ме 41v МП5, господи исѡусе христѣ рожен се прѣжде въкъ ѿ отьца безъ мѡлтѣре и въ послѣднѡ лѣтаа посланъ бысть безъ штьца родити се на земли ѿ бракъ неискѡсные мѡлтѣре 13v НБКМ621, ты еси виноград истини и ѿкъць твои дѣлатель ѡсѡтъ 142v НБКМ622. Овој назив честопати се употребува за Исус, како и отьць неѡе(сь)скзи. Постои и формата богоотць ‘богоотец’: тебе радѡи во҃гоѿкъць прѡроокъ даѡвѣды пѣсно ѡ тебе провѣзгласи 64r М10.

Во називите за децата во семејството, постојат и такви што се неутрални во однос на возраста на детето и такви што упатуваат на одредена возраст. Всушност, роднинските називи се поврзани со називите што укажуваат на возраста, а разликата е во тоа што првите укажуваат на односот на лицето кон другите лица, а вторите укажуваат на физичките карактеристики на човекот. Имено, за одредени лексеми што се јавуваат како хомонимни, контекстот го потврдува лексичкото значење на зборот. Така ѡадо значи ‘син’, но укажува и на возраста на лицето, поточно значи ‘ран период од развојот на човечкото суштество, дете’. Називот неѡѡста за ‘женско лице што стапило во брак’ во старите текстови упатувало и на возрасната црта, односно се однесувало на ‘млада девојка’ и сл.: а иже сѡ неѡѡстоу сыновнею и сѡ тещею и сѡ матерію тещиною соблѡдитѡ ѡѡ лѣтѡ по ѡѡмѡ и ѡѡмѡ правилѡ тогѡжде сѡ братнею неѡѡстоу ѡ лѣтѡ 379r. Ја бележиме и сложенката бо҃гонеѡѡста ‘божја невеста, Богородица’: оживи ме рождыша спѡса и вѡадыѡкъ мѡриѡ во҃гонеѡѡсто и спѡси вѡсе ѡбѡвѡю поѡщеѡ те истоѡника 2r НБКМ621 и придавското образување бо҃гонеѡѡстѡна: е҃гоже кѡнна мѡлещи не прѣстан сѡхъ въ свѣтѣ ѡчинити своѡе свѣтлѡсти во҃гонеѡѡстѡнаа 150r М10.

Вообичаено во средновековните текстови бележиме поголем број различни називи за дете²⁶. Општиот назив за ‘дете’ е дѣта: да не дѣлаю беззаконное дѣло съ тѣждими женами и съ иноезычними и съ мужьскими дѣти 40r М10, мѡлитѡва женѣ на шесть неѡделѣ по дѣте 97v МП5, таже мѡлитѡва пострици дѣте 35r НБКМ621, а се среќава и дѣтиць ‘дете, детенце’: и ѡко

²⁶ Тоа може да се објасни како резултат на религиските сфаќања во средновековието, односно претставата за детето како носител на безгрешноста, невиноста, чистата душа, т.е. култот кон Христа младенецот како персонификација на она што е најчисто. Стремежот на човекот кон безгрешно живеење, почит кон Бога, чист овоземен живот придонесува кон воздигнување на детето како претстава на безгрешноста. Според Вендина (2002: 26) оттаму се и бројните називи за мало дете, новороденче во црковнословенскиот јазик. Преку култот кон Христа младенецот се објаснува интересот кон фиксацијата на називите за човекот со неговата безгрешна, младенска состојба, па оттаму се многубројните номинации што го означуваат човекот во неговата детска возраст: дѣтиць, отрѡѡ, ѡадо/ѡадыѡ, младеньѡ и др., а единечни се лексемите што го означуваат човекот во другите возрасти.

мла̑дѣнцѣ възъслѣх възлѣгын и ѿко дѣтнцѣ възпріѣтъ бѣвъ самъ и сѣю рабѣ твою дѣньс родившою 16г НБКМ621.

Потврдена е и сложенката дѣтокръстие ‘крштение на дете’: моли̑твы дѣтокрстѣ въ осми дѣнь 96v МП5. Сложенката дѣтотворецъ се однесува на ‘тој што создава, зачнува дете’: и плѣдъ давъ имъ дѣтотворца ѿфрема 74v МП5, даровавъ исаака ревецѣ и сѣпрѣгы ѿаква съ рахилиєю и плодъ юю освѣтивъ и сѣпрѣгѣи ивсѣфа съ анефотю и плодъ даровавъ дѣтотворца 22г СПЦ304.

Во употреба е и именката чѣдо ‘чедо, син, челад’: ѿрицаѣши во се родитель братію жены чѣдъ сѣрѣдства дръговъ любимыхъ и шѣычан тѣхъ 65v М10, исповѣждь ми вѣса чѣдо и не погоубѣши се срамомъ нъ повѣждь како еси ис прѣвое дѣвъство свое раздрѣшилъ 7г М10, чѣдо не бѣди ти тешко кающѣ се еже те ѿлоучаю ѿ цркъве 8г М10, моли̑и прѣстити чѣдо доуѣховное бла̑дѣнско господи ксоу̑христѣ 14г М10, о даровати има целомѣдріе и плодъ чѣда на ползоу има господоу помѣолим 37г НБКМ621, спѣсите се сѣродныци мои и чѣда 30г МП5, плѣдъ многожизньнъ о чѣдахъ бла̑года̑тъ невѣдающе 75г МП5 и чѣдце: и спѣдоу̑біе видѣти чѣда чѣдѣцъ своихъ 75г МП5. Сп. и чѣдородство: да ѿвиши чѣдѣцъ твоѣхъ вола законномъ сѣпрѣгын иже ш нѣмъ чѣдорѣдство творе 75г МП5, чѣдородне²⁷ ‘ра̑гане дете’: да ѿвиши ѿко твоѣхъ вола законное сѣчетаніе из него чѣдородіе 45г НБКМ621, чѣдоудне ‘обдареност со бројно потомство, родителска сре̑ка’: о еже възвесѣлити се има о видѣнїи сѣновъ своихъ и дщѣрѣ ихъ господѣ помѣолим се о еже даровати се имъ благочѣдѣ възпріѣтїю и незазорномъ прѣбыванїю 43v НБКМ621, чѣдоудство ‘бесчедност, бездетност’: ѿакымъ и анна поношеніе безчѣдства адамъ же и ева ѿ тлѣ сѣмрътныѣ свѣодиста се прѣчѣстаѣ свѣтымъ рождѣствомъ твоимъ 13г НБКМ621.

Во црковнословенските текстови се потврдени и: отрокъ, отроуча, отроучицѣ, а и се конкретизира полот на детето, како на пр. отроуча мѣжъско/женъско, дѣта мѣжъско/женъско ‘машко/женско дете’. Називот отрокъ се употребува за ‘дете, син’: вла̑днско господи божѣ ка̑шь дави сѣдѣмымъ отрокѣмъ въ ефе̑се 86г МП5, иже възлѣвленнаго си штрока данила ѿ ѣсть льбовъ избави 88v МП5, възѣмъ по̑пъ штрокъ въ рыцѣ 96v МП5, моли̑тва̑ жене въ и-дѣнь егда родитъ штроуче 97г МП5, како и отроуча: иди и стани о десною страну вратомъ и рѣци кѣвѣса ѿвръзоше се и земля свѣтъ видѣ и ти штроуче

²⁷ Сп. чѣдопржитие ‘ра̑гане дете’ 1Т2,15 во Слѣпченски апостол.

грѣди вънь господъ зовет те 145г НБКМ622, мѡлѡитѡва баѡѡ коѡ прїемають отроуе въ час рожденїа ѡ матери 12v НБКМ621, и прости раѡѡ твоен сен имѣ и въсемъ домъ въ немъ же роди се отроуе 14v НБКМ621, приходить иерен въ домъ идеже ѡсѡтъ жена рождъшїа отроуе и приноситъ се прѣд нимъ въ сѡсѡдѡ съ босилкомъ 15г НБКМ621, сїе отроуе помѡилъи и прости волнаа и неволнаа еѡ сѡгрѡшенїа 16г НБКМ621; отроуищѡ: блаждѡко господи бѡже нашъ рожен се ѡ свѡетые бѡгородице и прѡсподѡѡбы мѡрїе и въ ѡслѡхъ ѡкоже отроуищѡ възлегъ самъ 193г НБКМ621, многажди же много и всакїе поганїе страсти азъ непотрѡбнїи сѡдѡѡхъ не тъкмо отроуище растлѡхъ нь и дрѡгаа силнѡшаа 37v М10. отроуищѡ се смета за поархаично од отрокѡ, отроуа, а во Зајковскиот требникъ го има во насловот на чинот на потстрижување (Цибранска-Костова, Мирчева 2012: 104). Се јавува и форма за ж. род: отроковица ‘девојче, ќерка’: мѡлѡсрдѡ бѡди на старце и на юнїе и на мѡладѡенце сѡсѡе сѡсѡшихъ на штрѡке и на отроковице на сѡнни и на дѡщере и на всакъ скѡтъ полски 151v НБКМ622. младенѡъ е назив за ‘младенецъ, мало дете, новороденче, доенче, момче’: не вѡдѡѡше колико ихъ хотѡше родити а дрѡгимъ билїемъ еѡ на нови мѡсеѡе погѡбѡлѡютъ мѡладѡенце 11г М10, мѡлѡсрдѡ бѡди на старце и на юнїе и на мѡладѡенце сѡсѡе сѡсѡшихъ на штрѡке и на отроковице на сѡнни и на дѡщере 151v НБКМ622, прїиди и блаѡгѡсѡлови раѡѡ сїю имѣ бывшѡю баѡѡ прїемшѡю мѡладѡенца и оуисти ю 14г НБКМ621, стави ми господи агѡела иже сѡхранитъ мѡладѡнѡѡѡ сѡ молѡу ти се 17г НБКМ621, аще бѡудеть оумрзѡ мѡладѡнѡѡѡ творить иерен ѡпѡсѡтъ аще ли ѡсѡтъ живо отроуе прїемлѡеть его самъ свѡещенникъ на рѡкѡ и вѡноситъ въ олтаръ и прилагаетъ оуста его прѡжде ѡбраза спѡсова 19г НБКМ621, сказанїе словесъ твоихъ просѡѡѡѡетъ и вѡразѡмѡѡетъ мѡладѡенце оуста моѡ ѡвѡрѡѡхъ и вѡвѡѡѡхъ дѡуѡхъ ѡко заповѡди твоѡ желѡѡхъ 13г МП5, нь безъ зазора сѡхрани живѡтъ мои да порѡдѡѡѡ се рождѡшї мѡладѡнѡѡ сѡ 97г МП5. За ‘доенче, мало дете’ се користи и млада: ѡко идеше господъ ѡ свѡетие дѡѡѡице мѡрїе ѡвѡннъ ѡ елисаѡеѡи такоже и ти изиди мѡло скоро зоѡѡт те раѡѡ бѡѡѡи ѡвѡннъ 145г НБКМ622, вѡси прѣд тоѡѡ сѡхрани ю и сїе мѡладе еѡ порѡди покрѡу кровѡмъ крыль твоихъ 16г НБКМ621, и еѡ из нее роженное мѡладе сѡблѡуди ѡ вѡсакые горесты ѡ вѡсакые зѡбы ѡ вѡсакые сѡпрѡтивные вѡре 16г НБКМ621. Сп. и младенѡство ‘детство, младѡст’: на те ѡ ѡ мѡладѡенства всакѡ моѡ надеждѡѡу вѡзѡложихъ 39v МП5.

сѡннъ е соодветен назив за ‘син, чедо, потомок’: да ѡ семъ прославит се прѡѡсѡетѡе имѡ оѡтѡца и сѡнна 137v НБКМ622, мѡлѡсрдѡ бѡди на старце и на

юніе и на младакѣнце съсѣ съсѣших на штрокѣ и на отроковице на сѣрни и на дѣщере и на всакѣ скоть полски 151v НБКМ622, братѣ съ сестрою и мати съ сѣрном штыцѣ съ дѣщерію свекра съ снѣхою 7v М10, и иже любитѣ сѣрна или дѣщерѣ мене нѣсѣтъ мнѣ достоинъ 75г М10, о еже възвесѣлити се има о видѣніи сѣрновѣ своих и дѣщерѣ их господѣ помѣлим се о еже даровати се имъ благогудѣа възпріетію и не зазорномѣ прѣбыванію 43v НБКМ621. Зборовниот состав единороднъ сѣзнъ се користи за ‘Исус’: вожѣ спѣсе каѣшь изволен нареци се виноградом единороднаго сѣрна твоего вѣгда и господѣ каѣшего коуххриста и плод вѣсмрътнъ даровави нам 143v НБКМ622, вѣзначѣлне и неизмѣнне свѣте свѣтѣих иже едѣнороднаго сѣрна твоего пославъ 58v МП5, пославы единороднаго сѣрна своего господѣ нашего коуххриста всакѣ недѣгъ и всакѣ езоу исцѣляющаго 109v М10. Ја бележиме и употребата на сложенките сѣзнотвореніе, сѣзнотворѣство ‘посинување, посвојување’: сѣблюденіемъ сѣвыше намъ твоего сѣзнотвореніа 59v М10, осѣзнотворити ‘посини, посвои’.

За ‘керка’ покрај отроковица, почесто се употребува дѣщи: братѣ съ сестрою и мати съ сѣрном штыцѣ съ дѣщерію 7v М10, милѣ срѣдѣ бѣди на старце и на юніе и на младакѣнце съсѣ съсѣших на штрокѣ и на отроковице на сѣрни и на дѣщере и на всакѣ скоть полски 151v НБКМ622, вѣ лѣто бѣвши исцѣлы иже дѣщерѣ хананині и вѣ лѣтаго вѣса свѣоды 66v МП5, о еже възвесѣлити се има о видѣніи сѣрновѣ своих и дѣщерѣ их господѣ помѣлим се о еже даровати се имъ благогудѣа възпріетію и не зазорномѣ прѣбыванію 43v НБКМ621. Во еден од требниците се прави разлика меѓу крѣщеная дѣщи и привѣдѣная дѣщи: аще ли по л лѣтехъ идѣже оубыство, и еже съ ближнимъ блѣудъ и съ присною сестрою, съ снахою д, или, е лѣтъ аще ли с коумою или съ крѣщеною дѣщерію или съ привѣдѣною дѣщерію или съ сестрою, е или с лѣтъ аще кто по ѣствоу сѣгрѣшитѣ рекше не съ ближнимъ, л лѣто или в заповѣдъ 30г СПЦ304.

На најблиското крвно сродство упатуваат називите за брат или сестра, називот братѣ, братѣ ‘брат’, што се користи и за ‘член на монашко братство’: и не имаѣтъ кто помѣши мѣ тѣмъ любовнаа моа братіе разѣмѣше каѣшоу краткою жинѣ прѣставлен 18г МП5, тѣмъ христову вѣсмрътѣномѣ възпѣемъ прѣставлена господѣ вѣ наѣ азъ выпію къ вамъ братіе все смрътѣ равно въземлѣтъ ниѣа не штавляѣтъ ни славна ни богата 18v МП5, не възлюби ни же штыца ни маѣтерѣ ни же братію ни же кого вѣ своих си 49г М10, братѣ съ сестрою и мати съ сѣрном штыцѣ съ дѣщерію свекра съ снѣхою 7v М10. Сп. братіа по

плзти, приснаѡ братиѡ ‘родени брака’, самобратьць ‘роден брат’, придавката братьнь ‘на брат, брака, братски’. Сп. и братниѡ: еѡе мѡлим се о архыепѡископѡ нашем имѡ о здравіи и о спѡсеніи еѡе мѡлим се за взсѡ братію нашѡ и за взсе православніе христіѡны 7г НБКМ621, братъство ‘монашко братство’: мѡлим се о штавлєны грѣхом рабѡ вѡжїѡ имѡ настоятелю и всѣмѡ ѡже ш христеѡ братствеѡ и начїнаем третїю сторицѡ 42v М10, братотворєние ‘замонашуванье, побратимуванье’: ѡко да приѡещати се има бескверннѡ съблѡсти братотворєние незавиднѡ господѡу помилиѡи 76v МП5.

Ја регистрираме и лексемата сестра ‘сестра’: нѣскѡть єдинѡ ни два ни три ни ·ѡ· нѡ слѡжит се и съ двѣма сестрама 7v М10. сестра єдиноотѡчьна/єдиноматєрна ‘сестра од ист татко/од иста мајка’: со своєю сестрою єдиноотєчнѡю и єдиноматєрнѡю संबлѡдивыи несквернивыи са ·к· лѣтѡ да не приѡастит са 379г НУБ-РКІ337, а ѡже ѡ самагѡ отѡца или ѡ самыѡ матєре єсть сестра ·ви· лѣтѡ 379г НУБ-РКІ337, ·лѡ· сѡ жєниннѡю сестрою ·ѡ· лѣтѡ 379v НУБ-РКІ337. сестра по отѡцу се однесува на ‘сестра по татко’, сестра по матєри на ‘сестра по мајка’, инороднѡ сестра означува ‘родена сестра’.

Сложенката братѡчѡдѡ се употребува за ‘внук од брат’: тѡѡу съ зетѡмѡ два братѡ съ єдиѡю жєнѡю съ братѡчѡєды 7v М10, а присны сѡѡе самобратны рождєны братїѡ втораго сѡтѡ степєне а прѡзва братѡчѡєда сѡ братѡвь себєрождєннѡх сѡнѡвє чєтвєртѡго сѡтѡ степєне 280г НБКМ621, о сїх вѣдомо жє боѡди ѡко братѡ мои рождєнныи и братѡ жєны моеє и тїи прѡвыи сѡтѡ свѡтѡє и прѡвыи братѡчѡєда нѡ втори сѡтѡ свѡтѡє такождє и втори братѡчѡєда нѡ 280v НБКМ621.

Од термините што означуваат крвнѡ сродство по надолна линїѡ ке ги споменеме взноѡка ‘внука’, взноѡкѡ ‘внук, потомѡк’: и горны родѡ сѡтѡ ѡѡць и маѡти дѣдѡ и баба и долны степєны сѡнѡнѡ и дѡци внѡкѡ и внѡка 280г НБКМ621. Со истѡто значєње взноѡчѡць, взноѡчѡє, нєтин, како и взноѡчѡє со значєње ‘внуци’, додека взноѡка и взноѡчѡица со значєње ‘внука’. Со сестричѡицѡ се именува ‘внук од сестра’, со сестринѡ дѡци ‘внука од сестра’, со братѡна ‘внука од брат’, правзноѡкѡ означува ‘правнук, потомѡк’, братѡвь сѡнѡнѡ ‘внук од брат’, братѡва дѡщєрѡ ‘внука од брат’, сестрѡнѡкѡ ‘внук од сестра’, сестрѡнѡка ‘внука од сестра’: а иже ѡ странѡ деснѡх и лѡвѡх сѡтѡ братѡ и сестра и ѡѡика и лєлѡ сестрѡнѡкѡ и сестрѡнѡка ѡнѡщєѡ и ѡщєѡ братѡвь сѡнѡнѡ и братѡва дѡщєрѡ и ѡѡбо стрѡка сѡ ѡнѡщєємѡ братѡвѡм сѡнѡнѡм стрѡкова дѡци сѡ братѡнѡком прѡваго сѡтѡ степєны 280г НБКМ621.

Во употреба е и грцизмот анѣпсь ‘внук’ грч. ἀνεψιός; иже ѿ странъ десныхъ и лѣвыхъ сѣть ... анѣпѣа и аѣа братовъ сѣынъ и братова дзщерь и оубо стрика сз анѣпѣемь 280г НБКМ621. Неговата употреба е забележана во грамотите. Бележиме и форма за ж. род апсѣа ‘внука’: а иже ѿ странъ десныхъ и лѣвыхъ сѣть братъ и сестра и оуика и леля сестрѣникъ и сестрѣнка анѣпѣа и аѣа братовъ сѣынъ и братова дзщерь 280г НБКМ621.

Од термините за роднини по нагорна линија го бележиме баба ‘баба’, но главно се користи со значењето ‘бабица’: мѡлѡитѡва бабѣ коѡ прїемаѡтъ отроче въ час рожденїа ѿ матерѣ 12v НБКМ621, приносить баба водѡ въ сзсѡдѡ сз босилѡм ѡрен възложить на сѣбѣ епетрахиль и прїемь кадило 12v НБКМ621, оубо иже свѣздамь слѡжѣше бабѣ и свѣздоху оуѡахѡ се тебѣ кланати се 13г НБКМ621, ѡносить баба водѡ и омываѣт се въси иже сѣть въ домѡ тѡго 14v НБКМ621. дѣдз ‘дедо’: и горны родѡ сѣть ѡкъць и мѡлти дѣдѡ и баба и долны степени сѣынъ и дзщи внѡкъ и внѡка 280г НБКМ621; старьць ‘старец, дедо’: оуѡедрїи вса земльнаа мѡлѡсрдѣ бѡди на старце и на юнїе 151v НБКМ622. Од формите со префиксот прѣ- што упатуваат на предците го бележиме називот прѣотьць ‘предок’: сзздателю прѣтворивыи ребро прѣотьца нашего адама 44г НБКМ621, слава аггѣлѡвѡз множество апѡстѡлѡвѡз пророкѡв мѡуѡеникѡвѡз бѡжественныхъ и прѡотьцѡз бѡжественное собранїе 45г МПб. прѣбаба е соодветен назив за ‘прабаба’, додека прѣдѣдз за ‘прадедо, предок’: ты бо еси бѡгѡ прѣсвѣтѡыи всен тѡварѡ тѡворьць прѡбразывѣ ребро прѣдѣда адама въ женѡ 74v МПб, прѣдѣдънз означува ‘прадедов’: ѿ тлѣ въставишь еси измывь крѡвьню иже ѿ ребръ твоихъ спѡсе излїанною и еже ѿмыль еси насѡ прѣстоуплѣнїа прѣдѣднѡго 153г М10. Сп. и прѣмати ‘прамајка’, прѣотьць ‘предок’.

Страничното крвно сродство по братот или сестрата на таткото или мајката е застапено со неколку термини. За ‘стрико’ се употребува стрико: и оубо стрика сз анѣпѣемь братѡвѣм сѣынѡм стрикова дзщи сз братзнком прѡваго соут степени 280г НБКМ621, а за ‘тетка’ лѣля: а иже ѿ странъ десныхъ и лѣвыхъ сѣть братъ и сестра и оуика и леля сестрѣникъ и сестрѣнка анѣпѣа и аѣа братовъ сѣынъ и братова дзщерь и оубо стрика сз анѣпѣемь братѡвѣм сѣынѡм стрикова дзщи сз братзнком прѡваго соут степени 280г НБКМ621. лѣля е регистрирана во неколку речници според кои најрана употреба се открива во XIV век (Макаријоска 2007: 47). Во претходниот контекст го забележуваме и називот оуико за ‘вужко’. Сп. и стрикова дзщи ‘керка од стрико’.

Поголема група називи се однесуваат на некрвното сродство. Тоа е всушност терминологијата на сродството по брак или сватовското сродство,

кое се заснова на поврзување на претходно несродни лица преку брак. Согласно на тоа во основата на секое крвно сродство лежи сродство по брак, поточно со поврзување на крвно несродни родители (сп. и Стоевска-Денчова 2009: 107).

Со чинот на стапување во брачен однос се поврзува бракъ ‘брак, свадба’: сѣ въкѣпляше <сѣ> въ едіношеѣшника брака и житію има господоу помоллим се 70v МП5, благословити се бракъ ѿкоже въкѣтъ въ канѣ галилеисцѣмъ господоу помилуѣи 70v МП5, ѿко да господъ богу дасть им бракъ ѹвѣстны и ложе нескерно господоу помоллим се 37г НБКМ621, егоже избира десница твоя въ доуховны бракъ 72г М10. Ќе ги споменеме и сзѣнз/сзѣнове брачѣнни ‘сватови, гости на свадба’, брачѣнникъ ‘сват, гостин на свадба’, сложенките невѣстоводѣць, невѣстоводитель, невѣстовождь ‘девер’, новобрачѣнникъ ‘младоженец’: въземлетъ свѣщеникъ вѣнци и полагаеть сѣ врѣхъ свѣтїе трапѣзе таже тропарь новобрачѣнникъ 38г НБКМ621, второбракъ ‘втор брак’: сѣвъкѣпляющѣхъ се другъ къ другъ къ второбракъ 60г НБКМ622, троебрачїе ‘трет брак’: аще же естъ выше м̄ лѣтъ и иматъ дѣти непрощено естъ троебрачїе 381г НУБ-РКІ337, многобрачїе, многобрачѣство ‘полигамија, многукратно стапување во брак’, оврѣчѣние ‘веридба, свршувачка’: ѹинкъ бываемѣи на оврѣчѣніе 70v МП5, поѣтомъ іерен мколнитѣвъ господи боже каашъ иже ѿ езыкѣ оврѣчѣны сѣтъ цркѣвъ свѣта дѣвѣхъ ѹистѣ благослови оврѣчѣніе сїе 71г МП5, послѣдованїе бываемое оврѣчѣнію 41г НБКМ621, вѣнчанїе ‘венчание’: ѹинъ вѣнчанїю въземъ пооп вѣнци поставитъ на свѣтѣи трапѣзѣ 71, МП5, нововѣнчанъ²⁸ ‘младоженец’: възымаеть вѣнци полагаеть на свѣтѣи трапѣзѣ прїемъ кадило кадитъ нововѣнчаныхъ и възѣхъ тамо стоущѣхъ 42v НБКМ621.

Ја бележиме употребата на глаголот женити са ‘се жени’: аще ли не одрѣжет се да посѣгають добро во ѣскѣтъ женити се и посѣгати нежели раждизати се 46v НБКМ621.

Во врска со бракот ќе ги споменеме и сложенките крѣвомѣство, крѣвомѣсїе, крѣвомѣство, крѣвомѣшѣние, крѣвосѣмѣшѣние, крѣвомѣшѣство ‘полова врска меѓу блиски роднини’: да не моѣте се срамлѣти нъ истезоѣите

²⁸ Мошне честа е употребата на лексемата женихъ, што се смета за поархаична, во однос на поограничената употреба на невѣстѣнникъ, невѣститель ‘свршеник, младоженец, зет’. Се употребуваат и затврдените изрази женихъ бесзмѣртнїи и невѣснїи женихъ кои се однесуваат на Христа. Според Даскалова, Велчева (1982: 64) во јазикот на дамаскините од XVII век оврѣчѣнникъ, оврѣчѣнница се употребуваат паралелно со народните годењикъ, годењница, при што првите се застапени главно во библиски изрази.

многосъплетено крѣвомѣство 7v M10, когда прѣлюбодѣаніе овогда блѣдъ иногда мѣжеложіе и крѣвомесіе нѣкогда скотоложіе рѣкоблѣудіе 37v M10, и сами се погоубляютъ въ неразоуміи да не можѣте се срамляти нѣ истезоуите многосъплетено крѣвомѣство 7v M10.

Терминот сватъ ‘сват’ ја означува релацијата меѓу родителите на мажот и на жената (на сопружниците): сватове коумове побратиме съ скотомъ кои се не ѡстъ многоразличнаа сѣгрѣшеніа 7v M10, како и сватиня ‘сваќа’: иже съ снахоу посѣтъ ·Г· лѣтъ поклонъ по ·Г· на дѣнь аще ли съ тѣцею сѣблѣдитъ посѣтъ ·Г· лѣтъ аще ли съ кѣмицею сѣблѣдитъ посѣтъ ·Г· лѣтъ аще ли ли съ сватею посѣтъ ·Е· пѣтъ 275v НБКМ621. сватиня според Цибранска-Костова, Мирчева (2012: 134–135) е русизам, а во Зајковскиот требник се среќава во прашањата од чинот на исповедание со значењето ‘роднина на неког од тие што стапуваат во брак’.

Тука ги вбројуваме називите за свекор, тест, тешта и сл.: свекрѣ ‘свекор’: братѣ съ сестроу и мати съ сѣномъ шѣтъцѣ съ дѣщерію свекра съ снѣхоу 7v M10, тѣща ‘тешта’: иже посѣтивъ тѣщѣ петровѣ апостола твоего едїнѣмъ словѣмъ ѿемъ ѿ нее шгнь 87г МП5, тѣшоу съ зетомъ два братѣа съ едїною женоу съ братоу чѣды 7v M10.

Според укажувањето на Ј. Екзарх во Шестодневот, стапувањето во брак обично се поврзува со определена возраст на човекот, па различните фази преку кои минуваат момчето и девојката би биле: дѣва – обѣшанаја – невѣста – жена – мати од една страна и юноша – обѣшаньникъ – зать – мжж – отьць од друга страна (Макаријоска 2007: 74).

Оттука, во чинот за венчание обично се користат називите юноша и дѣва, а во чинот за венчание женихъ или зать и невѣста. Во следните фази и тие се заменуваат со мжж и жена, па натаму, во чиновите за крштење на дете или сл. со отьць и мати.

Сопружници како што споменавме се именуваат со мжж и жена. Сп. мжжъ ‘маж, сопруг’: потомъ свещенникъ налагаетъ прѣстена злата моужѣ а желѣзнаго жеѣ 37v НБКМ621, блѣженъ моужѣ боен се глоспода 4г M10, испитовати достоитъ мжже и жены колико въ томъ прѣвѣше и колико соутъ дѣти ѡбыли 11г M10, да сѣмирить се съ своимъ моужемъ и моужѣ жены да не поущаеѣтъ 19v СПЦ304, жена ‘жена, сопруга’: испитовати чѣда исповѣдающа се или мжжа или женоу и не срамляти се шѣтъцоу чѣда ни чѣдѣ шѣтъца 7г M10, да не дѣлаю безаконное дѣло съ тѣждими женами и съ иноезычними и съ мжжскими дѣти 40г M10, ѿрицаеши бо се родитель братію жены чѣдъ сѣрѣдства дрѣговы любимыхъ и шбычди тѣхъ 65v M10, моулитѣва дрѣга женѣ въз тѣ часъ рожденіа 14г НБКМ621,

МОЛКЪТЪВЪ ЖЕНЪ ВЪ ТРЕТЪИ ДЪСЪНЪ ПО РОЖДЕНЫИ 15Г НБКМ621, МОЛКЪТЪВА ЕГДА ЖЕНА НЕ МОЖЕТЪ РОДИТИ 144v НБКМ622, ГОСПОДЪ ВЪГОЪ И СВЪТИ ІОАННЪ ѿ РИМА ПРИХОДЪЩЕ И ШЕРЪТОШЕ ЖЕНЪ ЧРЪВОВОЛИВЪ 144v НБКМ622, СІЮ МОЛКЪТЪВЪ ПИШИ И ДА СТАВИТЬ ЖЕНА ОУБЪРЪСОМ ПОД ЛЕБОУ ПАЗЪХЪ 145Г НБКМ622; ЖЕНИНЪ ‘женин’; ТАЖЕ СВЪЩЕНИКЪ ПРЕМЛЕТЪ ПРЪСТЕН ѿ СВЪТЫЕ ТРАПЕЗЫ ПОДАСТЪ ЗЛАТЫ ИЛИ СРЕВРЪЗНЫ МЪЖЕВЪ ЖЕНЪ ЖЕ ХОДЪШИЕИ МОУЖЕВЪ ОУВО ДАЕТ СЕ ЖЕНЪ ЖЕНИН ЖЕ МЪЖЪ И ДАЕТ СЕ МЪЖЪ 42Г НБКМ621.

Лексемата мжжатица ‘омажена жена’ се среќава во Зајковскиот требник во чинот на исповедание: сѣ колицѣми жень биль юси ... а мжжатицъ 37б (Цибранска-Костова, Мирчева 2012: 118). Со значење ‘маж, сопруг’ се употребува и сѣпржгъ/сѣпржгъ, врачъникъ ‘маж, брачен другар’. Досева (2003: 334) во минејот укажува на употребата на сѣврѣстьникъ ‘сопруг’ грч. σύζυγος, како и на сѣжителъ со истото значење, паралелно со сѣврѣстьница, сѣжителъница.

Називот мжжожена²⁹ е заедничкиот назив за ‘сопругници’: јакѡ ѿ тобою причѣтает се къ мжжожена 71v МП5, поѣмъ емъ моужжоженъ зад() инъ рѣкѣ проскименъ глакъ ·д· 72Г МП5, женѣ ѿ мужа не ѿлѣчати се аще ли же разлѣчует се да прѣбывааетъ тако икли да сѣмирита се съ своимъ моужжожены 72Г МП5.

женихъ означува ‘свршеник, младоженец, зет’; и прѣмлетъ свѣщеникъ прѣстена злата и железна и полагаеть ихъ въ чашы и поставитъ на свѣтон трапезе и благосѡловитъ свѣщеникъ жениха и невестѣ 36v НБКМ621. Во Зајковскиот требник женихъ се заменува со женан са, што се поврзува со преславската редакција на евангелскиот текст (сп. Славова 1989).

Во еден од требниците ја бележиме и употребата на юнакъ за ‘младоженец, зет’: дѣвѣвици и юнакъ станѡчѣт прѣдъ двѣры и въземъ ѿ нихъ поплъ ·в· прѣстена 70v МП5. Оваа лексема е потврдена и во Зајковскиот требник, а ѿ се посветува посебно внимание, затоа што е ретка и се претпоставува дека во народните говори постоела одамна, што се потврдува со образуваната форма за ж. род юнака. Додека неологизмот юнака означува ‘млада девојка’, што е природно поврзано со придавката юнъ, именката юнакъ во чинот на венчание означува ‘младоженец, зет’ (Цибранска-Костова, Мирчева 2012: 110).

Двокомпонентните називи единоженьць, двоеженьць ‘женет по вторпат’, како и троеженьць, триженьць, многоженьць се потврдени во Мазуринска-

²⁹ Ја истакнуваме употребата на малжжена ‘сопругници’ во Лесновскиот паренезис и мжжожена ‘брачен пар, маж и жена’ во Кринскиот дамаскин.

та крмчија. Сп. Миклошич (1963: 1009, 1115) тръженьць грч. τριγυμος, уѣтвороженьць, уѣтвороженьство, во SJS (I: 530–532) за грч. διγυμος дзвоженикз; дзвоженьць, дзвоженьць и дзвобрауьнз, дзвоженитъьнз, дзвоженььнз.

Ја споменавме и лексемата затз што ќе ја илустрираме со следниов пример: тышоу съ зетомъ два братъа съ единою женою съ братоучедеы 7v M10, а во молитвата за венчавање се користи и називот юнота (покрај юноша) ‘момче, младич’: кждо свои даръ да иматъ ꙗкога овъ оубо сице, овъже сице глаголю же юншатамъ и дѣвѣцатамъ добро ꙗксть аще ли прѣвоудете ꙗкоже и азъ 18v СПЦ304. Дериватите юношество, юность се одликуваат со значење ‘младост’, неожень са, неожени са, непосагъши се однесуваат на ‘неженет’. За ‘снаа’ се употребува спзха: братъ съ сестроу и мати съ съьномъ штъцъ съ дъщерю свекра съ спъхоу 7v M10.

невѣста е соодветен назив за ‘невеста’: приѣмлетъ свещеникъ пръстена злата и железна и полагаеть ихъ въ уши и поставитъ на свѣтлои трапезе и благословиетъ свещеникъ жениха и невестъ 36v НБКМ621. Образовањето богоневѣста ‘божја невеста’ се однесува на ‘Богородица’: оживи ме рождъша спъси и благодѣкѣ мѣриѣ богоневѣсто и спъси вѣсе любовію пооще те истоуника 2r НБКМ621. Глаголите оуневѣстити, оуневѣщати се употребуваат со значење ‘станува невеста’, а со значење ‘сопруга, брачна другарка, придружничка (обично за Ева)’ се потврдени називите подроуга, подроужие. Даскалова, Велчева (1982: 64–65) укажуваат на богатата синонимија при именувањето на брачните односи, односно на називите за ‘сопруг’ и за ‘сопруга’: мѣжъ – жена, сзпрѣгъ – сзпрѣга, сзпрѣжъникъ – сзпрѣжъница, сзложъникъ – сзложъница, сзжителъникъ – сзжителъница, од XVII–XVIII век и стопанинъ – стопаница. Според Даскалова, Велчева (1982: 66) мѣжатица ‘омажена жена’ се среќава уште од X век. И во SJS (II: 268) се бележи мѣжатица: вси соутъ повинънии постоу ꙗкоже лѣт ѣкоже преже мѣжатицѣ дѣла глаголахомъ, во речникот на Миклошич (1963: 394): мѣжата, мѣжатица.

Во библиските текстови честопати се укажува на дистинкцијата помеѓу девиците и жените. Се употребува називот дѣва³⁰ ‘девица, мома, девојка’, а најчесто се користи за ‘Богородица’: господи вожъ нашъ иже ꙗзыки обрѣучьни себѣ цркъжовъ дѣвѣу чинствѣю благослови обрѣученіе сіе 42v НБКМ621, прѣсѣвѣтаа богородице спъси насъ ꙗже радостъ ꙗкоже аггѣла приѣмши и рождъши сиждителѣа своего дѣво спъси 1v НБКМ621, ꙗже сиждителѣа вѣсѣхъ

³⁰ Грч. παρθένος покрај со дѣва, дѣваа, дѣвица, се преведува и со госпожда, свѣтаа (дѣвица), додека грч. ἀειπαρθένος со: богородица, дѣва, приснодѣва, приснодѣваа.

ВЗ ОУТРОВѢ СВОЕИ ЗАУЗНШИ ДѢВО И РОЖДЬШИ ТОГО БОГОРОДИЦЕ МОЛИ Ш ДОУШАХЪ НАШИХЪ 2г НБКМ621, прѣучеотнаго свое рождаѣства показавъ въселив се въ чрѣво дѣвиѣ 74v МП5; дѣвица: јако идеше господъ ѿ свѣти дѣвице маріе ѿаннь ѿ елисавети такоже и ти изиди младо скоро зовѣт те рабъ божи ѿаннь 145г НБКМ622, моли јако чистаа своѣа благопрѣмѣннаго бога спасити доуше каше прѣсвѣтаа дѣвице 57г МП5, дѣвици и юнакѣ стануот прѣд двѣри и въземъ ѿ нихъ поопъ .б. прѣстена 70v МП5, глаголю же юнотама и дѣвицама 72г МП5, свѣты исповѣдницы гѣриа и самона и авѣа иже мртвѣ дѣвицеѣ възкрѣсите помилуйте раба своего 89v МП5, на чело обрѣченію юноти и дѣвици 36v НБКМ621, пауче же въдовѣ чрѣпорицице мнѣшен се дѣвице и чесо радю и кацѣмъ шеразомъ 1г М10. Сп. сватаа дѣвица ‘девица, дева Марија’, приснодѣва, приснодѣваа ‘вечно девица, Богородица’, иснодѣваа исто така се употребува за ‘Богородица’, а лексичко-зборообразувачката варијантност се манифестира и преку истокоренските деривати дѣвѣство, дѣвицѣство ‘девственост, невиност’: јако прѣд нескврзным дѣвѣством самъ благослоби рабы твоѣ сѣ 51v НБКМ621, исповѣждь ми вса чедо и не погоубѣян се срамомъ нь повѣждь како еси ис прѣвое дѣвѣство свое раздрѣшилъ 7г М10, вса прѣславна твоа богородице таинства чистотою запечетѣннаа и дѣвѣство хранимаа маѣти 196v НБКМ621, дѣвѣствовати се употребува со значење ‘се заветува на девственост, невиност’: и аще вѣдетъ ѿ нихъ единъ дѣвѣствѣен възлагаеть на немъ вѣнецъ глаголет славою о чѣстїю вѣнчалъ еси его и положилъ еси на главѣ его вѣнецъ ѿ камены чѣстнаго 54г НБКМ621.

Ке ја споменеме и формата мома ‘мома’: аше ли кѣстъ мома не възноситъ ю въ олтарь нз тзкмо цѣлѣеть спѣсовъ образъ и богородици 19г НБКМ621, законъ оубо кръщенїа възбранѣеть кѣма що е кръстїль момѣ и сѣрна его възбранѣеть ѿ нее и ѿ маѣтере кръщенные дѣщере възбранѣеть ихъ такожде и прочее дѣты ихъ рожденные възбранѣеть 279v НБКМ622. Во Зајковскиот требник се среќава и дѣвоика и е обележана како неологизам, а се јавува во рамките на исповедниот чин, во прашањата наменети за мажите. Цибранска-Костова, Мирчева (2012: 108) бележат дека П. А. Лавров ја окарактеризирал формата дѣвожкѣ како србизам. Придавските форми: браконѣнскоуѣсима, бракоуѣнскоуѣсима, браконѣнскоуѣсна, бракоуѣнскоуѣсна(а) се однесуваат на ‘немажена, која не била, не е во брак’. Со посоченово значење се среќаваат и неискоуѣсобрауѣна, неискоуѣсомжѣна, мжѣнѣнскоуѣсна; неомжѣна ‘неомажена’. Сп. и безмжѣница, безневѣста ‘девица, девственица’, безмжѣна, безневѣстѣна.

Миклошич (1963: 824) ги бележи лексемите бракование, брачество ‘женидба’, исто така и браковати, брачити са ‘стапува во брак’, свѣтъба ‘свадба, женидба’. За именување на ‘свадба, брак’ се употребуваат називите бракъ, бракъз, женитва ‘женидба, свршувачка, брак’. Со значење ‘стапува во брак, се жени’ се среќаваат глаголите женити (са), оженити (са), посагати, сагати, посагнѣти (са), приводити, поати женѣ се употребува со значење ‘се жени, доведува жена’, а сзѣтанне брака означува ‘стапување во брак’.

Сложенките со компонента дѣва, се пред сè епитети за божјата мајка, мотивирани од потребата да се возвиши нејзината чистота, безгрешност. приснодѣва ‘вечно девица, Богородица’: молѣнїемъ прѣблагословеннѣи владѣицице нашеѣ богородице и приснодѣвы марїе 7г НБКМ621, прѣсвѣтою чистою владѣицоу нашоу богородицоу и приснодѣвию марию глаголетъ молитвоу сїю 90г МП5, приснодѣвица: и поасах() поасом прѣсвѣтие богородице приснодѣвице 145v НБКМ622.

вдова е назив за ‘вдовица’: пауче же вдовице чрноризице мнѣшен се дѣвѣице и чесо радки и кацѣмъ шбразомъ 11г М10, како и вдовица: иже сиротамъ ѿвѣць и оудовицѣмъ шбоуѣваемымъ тишина болѣшимъ врасуъ 64г МП5, рече архистратигъ господи нѣсты ни сироти ни вдовице ни четврьто швидно нѣ есты рабѣ божи 146v НБКМ622. Цејтлин (1977: 25) забележува дека називот вдовица нема специфична стилска употреба во старословенскиот јазик, а во црковнословенскиот се интерпретира како високостилска лексема. Инаку тој претставува подновување во однос на вдова. Даскалова, Велчева (1982: 66) укажуваат на употребата на сиротица со значење ‘вдовица’. Мазуринската крмчија се одликува со употребата на сирота.

Поради длабоко религиозното сфаќање на кумството во христијанската заедница, кумот се смета за многу значаен во животот на едно семејство и неговото место е над крвното сродство. За бележење на духовното сродство во средновековните текстови ги среќаваме коумѣ³¹ ‘кум’: о десноу же того стоещѣ кѣмовы хотѣшомъ того прїети по крѣщенїи 21г НБКМ621, таже» въпрашаеть свѣщеникъ кѣма обрече ли его христѣу и ѿвѣщаеть обречеѣ его христѣу 21г НБКМ621, сватове коумове повратиме съ скотомъ кои се не ѣсты

³¹ коумѣ се употребува и во Зајковскиот требник. Во еден од примерите во чинот на потстрижување е употребен со значење ‘оној што крштева, што учествува при примањето на светата тајна крштение’, а во останатите случаи се среќава со значењето ‘сведок, оној што учествува при предавањето на светата тајна венчание’ и тоа во чинот на склучување брак и чинот на венчание, а веројатно со истото значење е и во чинот на исповедание, во прашањето наменето за жените: а съ коумомъ 38б (Цибранска-Костова, Мирчева 2012: 109).

многоразличнаа сгрѣшенїа 7v M10. Во Молитвеникот од XVI век се дава објаснение во врска со кумот: и тако приѣмныкъ ѿго приѣмлюеть и исходить приѣмныиъ глаголет се коумъ моукитвы еже сътворити оглашеннаго съблауитъ сего и съзоубаеъ и поставитъ и на вѣстокъ 4v СПЦ304, и посемъ целоубеъ ихъ коумъ и вѣси пришьдѣши съ нымъ 24г СПЦ304. Всушност, во овој молитвеник и називот приѣмныиъ³² се употребува за ‘кум’: облауитъ ѿго въ вѣса новаа прѣжде вѣдавъ ѿго на роукы приѣмникоу и поеътъ свѣщенникъ съ людьми 14v СПЦ304. коума е соодветен назив за ‘кума’: съ коумою или съ крѣщеною дѣщерію или съ приведенною дѣщерію или съ сестрою ·ѿ· или ·ѡ· лѣт 11v M10, и иже любить сына или дѣщеръ мене нѣскѣтъ мнѣ достоинъ 75г M10, послѣдованіе еже сътворитъ отроуче оглашенно и крстити то приносимо бываемо къ цркви дрзжимо бабою или кѣмою 21г НБКМ621, како и приѣмница ‘кума’: ·лѣ· съ кѣмою сирѣчу съ матерію пріѣмницы своа ·лї· лѣтъ 379г НУБ-РКІ337, ·лг· съ пріѣмницею же своєю ·б· лѣтъ 379v НУБ-РКІ337, и коумица: иже съ снахоу посѣтъ ·г· лѣтъ поклонъ по ·т· на дѣнь аще ли съ тѣшею съблѣдитъ посѣтъ ·г· лѣтъ аще ли съ кѣмицею съблѣдитъ посѣтъ ·г· лѣтъ аще ли ли съ сватею посѣтъ ·б· лѣт 275v НБКМ621. Потврдена е и употребата на коумовъ ‘кумов, на кумот’: бежи погани зѣрѣ из мои виноград ако некешь бегать да имашь сѣдь како и кѣмъ конъ влива вода оу кѣмова вина 146v НБКМ622. Сп. Миклошич (1963: 322, 326) коума, коумица, коумъ, па оттаму и: коумство, коумовство ‘кумство’: коумство блѣудомъ осквернитъ, кѣмотръ м., кѣмотра ф., па оттаму кѣмотрство.

Во духовното сродство се вбројува и ‘старосватот’, а за него се употребува грцизмот архитриклинъ³³ грч. ἀρχιτρίκλινοϛ: глагола имъ искоуѣ поучрпѣте кѣнна и принѣстѣ архитрїклиновы 47г НБКМ621, и ониже принѣсоше и какоже възѣси архитриклинъ вино бывшаго ѿ воды и не вѣдѣше ѿ кѣдѣскѣтъ 47г НБКМ621. Во евангелскиот текст од Јован во чинот на венчание во Зајковскиот требник се следи замената на архитриклинъ со старѣшина пироу (Цибранска-Костова, Мирчева 2012: 106).

дѣверъ ‘девер’ ретко се среќава во средновековните текстови. Миклошич ја бележи во Номоканон од XVI век и во некои доцни летописи, а Срезневски во Требник од XIV в. и во некои грамоти, но материјалот е ограничен. Зајковскиот требник исто така ја регистрира во исповедниот чин,

³² Во Крининскиот дамаскин се среќаваат термините вѣсприѣмныиъ и коумъ.

³³ Со значење ‘старосват’ Карпинското евангелие се одликува со употребата на старѣшина пироу покрај грцизмот архитриклинъ.

а зборот се карактеризира како народен и се смета дека веројатно не е сретнат порано од XIV век (Цибранска-Костова, Мирчева 2012: 108).

Во духовното средство се вбројува и роднинството од побратимувањето, па во тој контекст го бележиме називот **побратимъ** ‘побратим’: сватове коумове побратиме съ скотомъ кои се не ясть многообразлиунаа съгрѣшеніа 7v M10.

Можеме да заклучиме дека роднинската терминологија му припаѓа на најстариот општословенски лексички фонд. Од туѓата лексика ја среќаваме грчката заемка **архитриклинъ**, а **коумъ**, **коума** се од латинско потекло. Потврдени се синонимните форми: **дѣта** – **ѹадо** – **отроѹа** – **сѹинъ**, **дѣци** – **отроковица**, **затъ** – **женихъ**. Зборообразувачката варијантност е особено богата во оваа лексичко-семантичка група, како резултат на постојаното подновување на архаичниот словенски фонд со нови зборообразувачки средства: **родителъ** – **сзродителъ**, **отроѹа** – **отроѹиць**, **братъ** – **братръ**, **вдова** – **вдовица**, **дѣва** – **дѣвица**.

1.4. Носители на особина, својство. Оваа подгрупа е една од побројните во рамки на називите за лица. Се работи за лексички материјал што се однесува на носителите на некоја морална, етичка, духовна особина или карактеристика, односно својство. Многубројна е групата називи што се однесуваат на грев пред бога бидејќи во нив експлицитно се упатува на односот на човекот кон бога, со чиј авторитет се пропишува нормата што ја нарушува човекот.

Како што истакнува Вендина (2002: 24–25) многубројноста на лексемите застапени во оваа подгрупа во рамките на средновековните ракописи упатува на посебноста на јазичната култура на средновековието: судејќи по материјалот на старословенските ракописи, физичката природа на човекот не претставувала особен интерес, туку интересот бил насочен пред сè кон оценување на личноста, општествена и духовна, за надворешниот изглед на човекот има незначителен број називи и акцентот се става на личноста како духовно и социјално, а не како физичко суштество. Она што е карактеристично за материјалот што го нудат требниците е тоа што називите за опишување негативни човечки карактеристики преовладуваат во однос на носителите на позитивните карактеристики. Повторно главен носител на овие називи се главно молитвите за искупување на гревовите каде што акцентот е ставен на човекот како личност и неговиот земен живот во однос на божјиот идеал, од што произлегуваат неговите недостатоци во споредба со бога кој е единственото безгрешно суштество.

И овде поаѓаме од називите што го претставуваат човекот како грешник, бидејќи гревот се восприемал како неизбежно зло од кое ниту еден човек не е поштеден, бидејќи секој човек се раѓа како грешник, со печатот на првородениот грев (Вендина 2002: 204–205). Како основна се јавува лексемата

грѣшникъ³⁴ ‘грешник’: рѣхъ оубо кто ѳекътъ царь или нишь или праведникъ или грѣшникъ нь покои господи съ праведними раба твоего 153v М10, не хотѣ сзмрзти грѣшникомъ нъ обращеніе и животъ 58г НБКМ621, познате кто ѳекътъ царь или богъ или грѣшникъ или господи нь или рабъ познате тѣмъ къ господоу за ны молиште се 17г МП5, владико господи вожже призивае праведныкы въ свѣтыню и грѣшныкы въ оправданіе 79v МП5, чловѣколюбие имѣе источникъ щедрот и грѣшникомъ не хотее смръти 55г М10, аще ли ищѣе не хотее смръти грѣшникомъ нь швращеніе животоу 5г М10, таже свѣщеникъ стихъ а не хотее смръти намъ грешникомъ нь швратити се и покаяти се 150г НБКМ622 и формата за ж. род грѣшница ‘грешница’: да не бѣдѣ подобнаа прокоудѣни блѣдници яко и она грѣшница 17г НБКМ621, иже двумъ длъжникомъ длъгы ѿдавъ и грѣшници жене ѿпѣшеніе даровавъ ты 129v НБКМ622, и се жена въ грѣдѣ иже бѣ грѣшница 65v МП5, въ себѣ глаголюе сы аще бы былъ прѣрѣкъ въ дѣль бы кто и каковаа жена иже прикасае ея яко грѣшница ѳекътъ 66г МП5.

Ја бележимо и сложенката доушегоубецъ ‘убиецъ на душата, човекоубиецъ’: ни же доушегоубецемъ не непричестенъ быхъ и еше влѣхобаніа и чародѣаніа и дрѣгаа къ симъ многа 37v М10.

‘Завидливецъ’ се именува со завистникъ: влѣдникъ чрѣвъ работае мншгоу сына трѣбоуе и мръзкъ ненавистникъ завистникъ сребролюбъць златолюбъць пауе же митолюбъць 38v М10, да не разлѣчитъ ѳе пропасть страшна ѿ изъбранныхъ твоихъ ни же да соупротивъ станеъ завистникъ пѣты его 122г М10, ни же да свпротивъ станеъ завистникъ пошти его ни же да швѣщуетъ се прѣдъ ошима епо гѣхъ его 42v МП5. Рибарова (2002: 37) бележи дека ова е моравизам со кој се именува ѳаволот³⁵.

Се среќава и славолюбъць ‘славолюбецъ, жеден за слава’: и имѣніа многа любе јакоже никтоже ѿ чловѣкъ славолюбъць тыщеславныкъ хѣлникъ лѣкавъ 38v М10.

Користољубивоста, алчноста се однесуваат на ‘тој што љуби богатство’ или сребролюбъць, златолюбъць ‘сребролюбецъ, користољубивъ’, митолюбъць ‘поткуплив, користољубив човекъ’: влѣдникъ чрѣвъ работае мншгоу сына трѣбоуе и мръзкъ ненавистникъ завистникъ сребролюбъць златолюбъць пауе же митолюбъць 38v М10.

³⁴ И ‘извршител на грев, прекршител на светиот закон’ (Илиева 2013: 278).

³⁵ завидѣвъ ми дрѣве врагъ раискомъ добромъ житию завистникъ чловѣкоу швразомъ зминномъ запатъ ма 23d Орб (Макаријоска, Павлеска 2013: 71).

САМОХОТЪНИКЪ означува ‘самоволен човек, себичен, саможивник’: бРАТОНЕНАВИСТНИКЪ ПОДХЫБНИКЪ САМОХОТНИКЪ ГНѢЛИВЪ СКОРОЗЛОДѢИ ПОСЪПЛЕНЪ СКОРОУДЕЦЪ САМОУДЕЦЪ ТАТЬ ХЫШНИКЪ НЕПРАВЕДНИКЪ ЛОУКАВОДОБИТНИКЪ 39г М10,

За именување лице што врши предавство, неверство и клевета се употребува КЛЕВЕТНИКЪ ‘клеветник, тој што клевети лажно’: аЗЪ ѸНИЛИ КЛЕВЕТНИКЪ аЗЪ ЛЪЖИСЪХРАНИТЕЛЬ аЗЪ ХЪЛНИКЪ И ПРѢКЛЕТОВНИКЪ ГРЪДИНАВЪ И СМѢХОТВОРЬЦЪ И ДѢЛОМЪ ЗЛЫМ ТВОРЬЦЪ И ДѢЛАТЕЛЬ И ПОДСМѢХЛЫВЪ ПІАНИЦА 38v М10, ОБАДНИКЪ ПОСѢТЬ ·Б· ЛѢТ ПАМЕТОЗЛОБНИКЪ ПОСѢТЬ ·А· ЛѢТ КЛЕВЕТНИКЪ ПОСѢТЬ ·А· ЛѢТО ЛЪЖЕСВѢДѢТЕЛЬ ПОСѢТЬ ·А· 276г НБКМ621; ПРѢКЛАТВЪНИКЪ ‘клетвопрестапник’: аЗЪ ѸНИЛИ КЛЕВЕТНИКЪ аЗЪ ЛЪЖИСЪХРАНИТЕЛЬ аЗЪ ХЪЛНИКЪ И ПРѢКЛЕТОВНИКЪ ГРЪДИНАВЪ И СМѢХОТВОРЬЦЪ 38v М10.

Тука ќе ги наведеме и сложенките со лѣж-, лѣжє- како прва компонента: ЛЪЖЕСВѢДѢТЕЛЬ, ЛЪЖИСВѢДѢТЕЛЬ ‘лажен сведок’: ШЕРѢТАЕМ ЖЕ СЕ И ЛЪЖЕСВѢДѢТЕЛИЕ БОЖІИ ЯКО ПОСЛОУШЬСТВОВАХОМЪ НА БОГА ЯКО ВЪСКРѢСИ ХРИСТА 130v М10, ТЫЩА ЖЕ И ВѢРА ВАША ШЕРѢТАЕМЪ ЖЕ СЕ И ЛЪЖЕСВѢДАТЕЛИ БОЖІИ 48v МП5, ОБАДНИКЪ ПОСѢТЬ ·Б· ЛѢТ ПАМЕТОЗЛОБНИКЪ ПОСѢТЬ ·А· ЛѢТ КЛЕВЕТНИКЪ ПОСѢТЬ ·А· ЛѢТО ЛЪЖЕСВѢДѢТЕЛЬ ПОСѢТЬ ·А· ЛѢТ 276г НБКМ621; ЛЪЖИСЪХРАНИТЕЛЬ ‘лажен заштитник’: аЗЪ ѸНИЛИ КЛЕВЕТНИКЪ аЗЪ ЛЪЖИСЪХРАНИТЕЛЬ аЗЪ ХЪЛНИКЪ И ПРѢКЛЕТОВНИКЪ ГРЪДИНАВЪ И СМѢХОТВОРЬЦЪ И ДѢЛОМЪ ЗЛЫМ ТВОРЬЦЪ И ДѢЛАТЕЛЬ И ПОДСМѢХЛЫВЪ ПІАНИЦА 38v М10.

Особено интересно е образувањето ЖИТОМАМЪ ‘измамник со жито’: ЖИТОМАМЪ ИЛИ ИНЫ НѢКТО Ꙗ ТАКОВЫХ ИЛИ О ВИНѢ ИЛИ О МЛѢКО ДА ОСТАВИТ СЕ И ПОСѢТЬ ·А· ЛѢТО 277v НБКМ621.

ДѢЛАТЕЛЬ означува ‘лукав’: аЗЪ ѸНИЛИ КЛЕВЕТНИКЪ аЗЪ ЛЪЖИСЪХРАНИТЕЛЬ аЗЪ ХЪЛНИКЪ И ПРѢКЛЕТОВНИКЪ ГРЪДИНАВЪ И СМѢХОТВОРЬЦЪ И ДѢЛОМЪ ЗЛЫМ ТВОРЬЦЪ И ДѢЛАТЕЛЬ И ПОДСМѢХЛЫВЪ ПІАНИЦА 38v М10, ЛЪЖАВОДОБИТНИКЪ ‘лукав, подмолен, злонамерен’: бРАТОНЕНАВИСТНИКЪ ПОДХЫБНИКЪ САМОХОТНИКЪ ГНѢЛИВЪ СКОРОЗЛОДѢИ ПОСЪПЛЕНЪ СКОРОУДЕЦЪ САМОУДЕЦЪ ТАТЬ ХЫШНИКЪ НЕПРАВЕДНИКЪ ЛОУКАВОДОБИТНИКЪ 39г М10.

Со лагата и клеветата е поврзано и лицемерието, а носителот на оваа особина се именува со грцизмот УПОКРИТЪ ‘лицемер’ грч. ὑποκριτής: еГДАЖЕ ПОСТИТ СЕ НЕ БОУДѢТЕ ЯКО ИПОКРИТИ СѢТОУЮЩЕ ПОМРАЧАЮТ ВО ЛИЦА СВОА 100г М10.

ТЫЩЕСЛАВЪНИКЪ означува ‘горделивец, суетен човек’: И НИѢНІА МНОГА ЛЮБЕ ЯКОЖЕ НИКТОЖЕ Ꙗ ЛУКОВѢЖЪ СЛАВОЛЮБЬЦЪ ТЫЩЕСЛАВЪНИКЪ ХЪЛНИКЪ ЛЪКАВЪ 38v М10.

Називот РЪГАТЕЛЬ значи ‘потсмевач, исмејувач, хулител’: ЛЪЖЕСВѢДѢТЕЛЬ ПОСѢТЬ ·А· ЛѢТ РЪГАТЕЛЬ ПОСѢТЬ ·А· ЛѢТ ПРИСЛЪШНИКЪ ПОСѢТЬ ·С·

служитель да не боудет аще ѿже разорихъ сѣа пакы съсидаю прѣстоупника себе съставляю азъ во закономь 99v М10, како и отъстѣпникъ ‘отстапник, престапник’: показави во дни (дека) царя и ѿстѣпника исѣа оуспивеи въ вертепѣ на лѣта 39v МПБ, призываніе творимъ на твое прогнаніе ѿстѣпниче 57г МПБ.

неправедникъ означува ‘неправедник’: татъ хыщникъ неправедникъ лоукаводобитникъ 39г М10, прислушникъ ‘непослушен, непокорлив’: лъжесвѣдѣтель посѣтъ ·ā· лѣтъ рѣгатель посѣтъ ·ā· лѣтъ прислѣшникъ посѣтъ ·s· мѣсѣци 276г НБКМ621.

Од називите за негативни особини ќе ги споменеме и сложенките самодѣецъ ‘себичен, алчен, кој сам јаде’ и скородеецъ ‘кој брзо јаде, се прејадува’: гнѣвливъ скорозлѣди посѣпленъ скородеецъ самодѣецъ татъ 39г М10.

Кон називите за лица што вршат злосторства, убиства, грабежи припаѓаат лексемите татъ ‘крадец’: не съкриваите себѣ скробищъ на земли идеже чрьвь и тля тлеть и идеже татѣе подкопавают и крадѣтъ 100v М10, татѣ разбоиници и въсе по редѣ ѿко исповѣсть 7v М10, самодѣецъ татъ хыщникъ неправедникъ 39г М10, идѣже татъ не приближает се ни тля тлеть идѣже во ѣсѣтъ скробище ваше тоу и срдце ваше боудеть 133v М10; гробьнъ татъ ‘ограбувач на гробови’: татъ посѣтъ ·ā· лѣтъ гробны татъ посѣтъ ·ā· лѣтъ 276г НБКМ621.

Ќе ја споменеме и хыщникъ ‘граблицец, разбојник’: приде смръть ѿко хыщникъ пристѣпи тлитель и раздрѣши ме 152г М10, татъ хыщникъ неправедникъ лоукаводобитникъ 39г М10. гонитель ‘прогонувач, гонител’: не призва праведники нъ грѣшники на покааніе ѿкоже мытара блѣдницѣу разбоиника и хоульника и гонителя покааніа ради пріемъ 107v М10. За ‘тој што се гневи’ се користи гнѣвливъ: братоненавистникъ подхыбникъ самохѣтникъ гнѣвливъ скорозлѣди посѣпленъ скородеецъ самодѣецъ татъ хыщникъ неправедникъ лоукаводобитникъ 39г М10.

Посегнувањето кон човековиот живот, насилството е исто така еден од смртните гревови. оубица, оубица означува ‘убиец’: каинѣвъ поревновах оубиствѣ изволкеніемъ быхъ оубица 216г НБКМ621, зѣица ·f· лѣтъ плакати се сѣхѣденіемъ поклонъ по ·c· на дѣнь аще ли мноуѣхъ оубиль ѣсѣтъ мноуо лѣтъ да покает се 275г НБКМ621, лихѣимецъ сирѣчу каматаръ посѣтъ ·ā· лѣтъ взливаеи водѣ въ вино и продаваеи посѣтъ ·s· мѣсѣци 276г НБКМ621. ‘Насилник’ се именува со нѣждникъ: глаголетъ во апѣѣстоуль многими скръбми подѣбаеи намъ вънѣти въ царство нѣбѣсное и нѣждници въсхыщаютъ е 9v М10.

Кон називите за лица што вршат злосторства, убиства, грабежи припаѓаат лексемите разбоиникъ ‘разбојник, престапник’: и сътворихъ се врьтопъ

нечистым и сквернымъ разбойникомъ 37г М10, јакоже христоꙁ мон блочдницѣ шнѣ и разбойника прїеть малаго ради исповѣданїа 41г М10, помени наꙁ господи блꙁажены ниши доꙁꙁхꙁмꙁ разбойника раю христеꙁ жителя на крꙁотеꙁ 26г МП5, иже исцѣленїе раслабленномꙁ дарова иже митоемца словꙁмꙁ шправѣда и разбойника въ послѣднѣмꙁ его исповѣда 66v МП5, татї разбойници и въсе по редѣ јако исповѣсть 7v М10, егда на стрꙁости разбойникъ сьраспинаше ти се тогда доꙁꙁхомꙁ разоꙁмѣте вогла 60v М10, иже въ разбойники въпадохъ азъ есмь помышленни мои всѣ ѿ ныхъ 217г НБКМ621, тълитель ‘уништувач’: прииде смръть јако хищникъ пристоꙁпи тлитель и раздроꙁши ме 152г М10, се начинаеть въ ныхъ доꙁꙁшамꙁ тлитель паꙁе же въ мѣсто сыхъ стежи 68v М10.

тварьникъ ‘создавач, творец’ во следниов контекст се употребува со негативна конотација: въ имѣ штыца и сьѣна и сьветꙁаго доꙁꙁха мльнїами се поѣсахъ шблаком се одѣяхъ кꙁвꙁеси се покрихъ ѿ зломисльника и тварника 145г НБКМ622.

Бесрамноста и порочноста, наспроти христијанската беспорочност и чесност се едни од гревовите за кои се бара искупување. Тука ќе споменеме неколку називи. блꙁдѣникъ ‘развратник, блудник’: блꙁдникъ чꙁѣвꙁ работает мнꙁгꙁ сьна трѣбоꙁе и мрꙁзꙁкъ ненавистникъ завистникъ сребролюбꙁць златолюбꙁць паꙁе же митолꙁбꙁць 38v М10, и формата за ж. род. блꙁдѣница ‘блудница, развратничка’: да не бꙁдꙁ подобнаа прокоꙁднѣи блꙁдници јако і шна грѣшница 17г НБКМ621, неизреꙁꙁенное ти чꙁꙁдо иже тѣло твое мнꙁлꙁсꙁрде помазавшїа мирꙁмꙁ блꙁꙁдница дрѣвле шꙁисти се 54г МП5, 86г М10, исповѣданїе чꙁисто јако митоемець и блꙁꙁдница и јако петрꙁ покаав се мнꙁлꙁсꙁте полꙁчи 81v МП5, нꙁ обрати се доꙁꙁше кꙁ покаанїю јако блꙁдница зꙁвꙁши сꙁ слꙁзами 4г НБКМ621, раавꙁ блꙁдницѣ прꙁстивыи и митаревꙁ покаанїе прїеѣмыи 53г НБКМ621. прѣлюбꙁдѣи ‘прељубник, блудник’: прѣлюбꙁдѣи ·Ѣ· лѣтъ поклонꙁ по ·с· на дꙁнь иже сꙁ мꙁжꙁскимꙁ полꙁмꙁ посꙁтъ ·Ѣ· лѣтъ 275г НБКМ621.

Еден од пороците е и склоноста кон алкохол пиѣница ‘пијаница’: смѣхотворꙁць и дѣломꙁ злымꙁ творꙁць и дѣлатель и подсмѣхꙁльꙁ пиѣница 38v М10.

Наспроти претходниве ќе споменеме само неколку називи што се однесуваат на позитивни особини, својства. Притоа, истакнуваме дека овие називи честопати се користат и како епитет за Бога.

За лицето што се одликува со чесност и праведност, што строго се придржува кон поставените правила, обичаи и закони и живее праведно се употребува правꙁдѣникъ ‘праведник’: и рѣхъ оꙁбо кто ꙁсꙁтъ царꙁ или ниць или правꙁдникъ или грѣшникъ нꙁ покои господи сꙁ правꙁдними раба твоего 153v М10,

все дарѣи томѣ причестіе и оуготованныхъ бла҃гъ праведныхомъ твоимъ прѣзрѣвъ яко бла҃гъ бла҃дижа 51г МП5, бла҃дыко господи вожє призыває праведники въз светию и грѣшники въз оправданіе 58г НБКМ621, благословои авраама исаака якова и все праведники ѿ прьваго до послѣднаго 23v М10, не прїидохъ призвати праведники нь грѣшники на покааніе 107г М10.

Како една од социјалните особини што го одликувала средновековниот човек е односот кон другите луѓе, којшто може да биде пријателски, добронамерен или непријателски. Ќе го споменеме називот дру҃гъ ‘пријател, другар, ближен’: еше молим се ѿ рабѣ вожнемъ имѣ и ѿ рабе вожіе имѣ о съвѣкѣплющихъ се дру҃гъ къ дру҃гъ къ второбракѣ 60г НБКМ622, и прѣблагословенною бла҃дыучицѣ нашѣ вогородицѣ и приснодѣвѣ ма҃рію сз възсѣми светими помѣнѣше самы себе и дру҃гъ дру҃га 52v НБКМ621, не плачете пошто не рыдаете иногда любимаго и дру҃га и брата кыниа странна и вогла и възсѣхъ ѹловѣкъ 137г М10, яко рѣцѣ простираю къ моимъ дру҃гомъ и слѣзы ѿ очию проливаю и никтоже помагаєт ми 137г М10, штыца и ма҃тѣрь и дру҃гъ вѣсѣхъ тькмо пекѣть се ѿ страшномъ соудище како прѣдстати господоѣвы се 28v МП5; дру҃жина ‘дружина, друштво’: что прїиде брате припадає къ свѣтомуѣ жрѣтвеникѣ и свѣтѣи дру҃жинѣ сєи 64v М10.

Се среќава и обѣщѣникъ ‘соучесник, соработник, другар’: сподобы его стоаніа свѣтаго ол҃тара и шѣщѣникъ вожіихъ таннь 5v М10, рѣкѣ твоею спѣсе сзѣданіе живѣ писаєвъ вещьственѣ шразѣ разоумнаго соущьственнаго подобіа егоже шѣщѣника ме поставиль еси 155v М10, и сподобѣи его стоаніа свѣтаго ол҃тара и обѣщѣника вожственыхъ таннь 58v НБКМ621, вожє кебеси же и земли тебе молимъ съ слѣзами деснаго наслѣдіа сподобѣити шѣщѣника к тебѣ прѣшѣдшаго 117v М10, и възрасти шбраза разѣмнаго ѣства по подобію им же шѣщѣника ме сѣтвори постави наѣдъ земельныхъ въз прьвое ме самовластное слово 32г МП5, раздрѣши грѣхы рабоѣ твоемоѣ имѣ шѣщѣника сѣтвориши свѣтыхъ твоихъ таннь 23г М10.

Ќе го споменеме и називот нищѣлюбѣць ‘тој што ги сака бедните’: възвидлива мѣсто нищѣлюбѣць да аше тако покаєши се то воудеши ѹедо свѣтѣ и дѣны 10г М10.

Потврдени се и образувања што укажуваат на заштитничкиот однос на лицето кон другите, на давање помош, безусловно помагање, застапување, поддршка. Меѓутоа, тие почесто се користат како епитети во религиозен контекст, упатувајќи на бога, на мајката божја или на други свети лица. За ‘тој што штити, брани’ се употребува покровитель: врачѣ и исцѣлителю дѣшз

нашихъ и покровителю на та надѣющимъ са тебѣ молимъ са 67г МП6, а за ‘тој што помага некому, соработува со некого’ помощникъ: възнесѣ сѣ врачь и помощникъ волешиимъ спасѣсь и избавитель недѣжнимъ 85г М10, и печали оутולי и все строупы ищѣли и въ всакихъ злобахъ помощникъ намъ яви се 89v М10, законопрѣстѣпницы възненавидѣхъ законъ же твои възлѣбыхъ и помощникъ мой еси ты 12v МП5, и съчетавъ емъ помощницѣ по немъ зане тако бысть годѣ твоемоу владѣюществѣ 71v МП5, за ж. род помощница ‘помощничка, заштитничка’: коже свѣти създави чловѣка и ѿ рѣбра его създаемъ женѣ и съчетавъ емъ помощницѣ 38v НБКМ622, и кыниа богородице помощнице вѣстм молешимъ ти се тебѣ се молимъ и тобою се хвалимъ 4г М10, крѣпка помощнице чистаа дѣво спаси насъ 30v МП5, радѣючи се лѣствице радѣючи се кожьствнаа трапезо словѣ радѣючи се вѣстмъ помощнице 3v НБКМ621. прѣдстатель означува ‘заштитник, застапник, бранител’: поклонивъ се таже прѣдстателю и потомъ даеъ емоу игоумень свѣтое еуаггѣліе 54г М10. прѣдстательница³⁶ ‘заштитничка, застапничка, бранителка’: прѣдстателнице страшнаа и непостиднаа 11v НБКМ621, и кыниа богородице оупованіе и прѣдстателнице еже тебе поущихъ възми брѣме ѿ мене тешкое грѣховное яко владычица чистаа кающа се пріими ме 218г НБКМ621, припадѣющаго к тебѣ привѣжице и прѣдстателницѣ и покровъ те свѣтель обогащше сѣ 55v М10, щедритель ‘дарител’: ны едѣнь безгрѣшнь ни едѣнь ѿ чловѣкы бысть тъкмо ти едѣне вѣсмырѣтне тѣмъ же раба твоего яко богъ и щедрытель въ свѣтѣ 40г МП5, 118v М10, благодатель, благодѣтель ‘добротвор, благодетел’: коже кашь съдѣтелю и благодѣтелю вѣсаконъ твары 50v МП5, молимъ вѣрнаго раба твоего к тебѣ единомуу благодѣтелю 156v М10, волитель ‘љубител’: на мѣстѣ вѣтшеніа въ свѣтыхъ свѣтлостехъ волителъ бо милоусти еси и спасѣши 156v М10, милосръдъ ‘милосрден’: избавитель мой и господъ да спасѣеть мира ѿ лѣсти яко милоусръдъ 10г НБКМ621, възми брѣме тешкое ѿ мене грѣховное яко милоусръдъ 217v НБКМ621, яко милоусръдъ шѣветы и помилѣви и ѿ вѣсакого недѣга 52г МП5, вѣскроткыма си оуима съ вѣвѣсѣ яко милоусръдъ 52v МП5, вѣсѣхъ независтно милоушеши по величѣи милоусти милоусръде 55г МП5, дльготръпъ ‘трпелив, понизен’: милоустиве и едѣне дльготръпе христе сдѣи царюу вѣвѣсныи поущѣ тебѣ вѣси 164v М10, непомынительъ злоу ‘кој не е злопамтило’: яко непомынительъ злѣ чловѣкољубецъ прости кѣства 45v МП5.

³⁶ Оваа лексема се смета за ретка, ја среќаваме само во Ваташкиот минеј.

Често се употребуваат УЛОВѢКОЛЮБЬЦЬ ‘човекољубец’: на те бо зпованіе възложилъ ꙗкъсть и живе и змьры вѣрою ꙗко едінь УЛОВѢКОЛЮБЬЦЬ 38г МП5, родомъ бесъмьртнь УЛОВѢКОЛЮБЬЦЬ БОГЪ ИСЦЕЛИТЕЛЬ ДОУШАМЪ НАШИМЪ И ТЕБѢ СЛАВОУ ВЪЗСИЛАМО 133г НБКМ622, ты УЛОВѢКОЛЮБЬЕ ВЛАДЫКО ИЖЕ ПРѢВЫШНЫХЪ ЮДЕСЬ БОГЪ ЕГОЖЕ НИ ОУМЪ ПОСТИГНѢТИ МОЖЕТЪ НИ СЛОВО СКАЗАТИ ВЪЗМАГАЕТЪ БГ НБКМ621, сам оубо УЛОВѢКОЛЮБЬЕ ЦАРЬ ПРІИДИ КЪННА ПРИШЕСТВІЕМЪ СВѢТЛАГО ТВОЕГО ДОУХА И ОСВѢТИ ВОДЪ СІЮ 30v НБКМ622; УЛОВѢКОЛЮБИВЪ ‘човекољубив’: ꙗко БОГЪ МИЛОСЪТЬ ШЕДЪРЬ И УЛОВѢКОЛЮБИВЪ 58v МП5, ꙗко МИЛОСЪТИВЪ И УЛОВѢКОЛЮБИВЪ БОГЪ ЕСИ И ТЕБѢ СЛАВОУ ВЪЗСИЛАМО ШТЬЦЪ И СЪННЪ И СВѢТОМЪ ДОУХЪ И КЪННА И ПРИСНО И ВЪ ВѢКЫ ВѢКОМЪ АМИНЬ 111v М10.

Со гостопримливоста како христијанска доблест се поврзани СТРАНОПРИИМЬЦЬ, СТРАННОПРИИМЬЦЬ ‘домаќин, тој што прима гости (туѓинци)’: иже СТРАННОПРИЕМЦА РАБА ТВОЕГО ПРАВЕДНАГО АВРААМА ѿ ВЪСАКОЕ ПЕЧАЛИ ИЗБАВИ 88v МП5.

1.5. Називи за лица според социјалниот статус, должност, звање. Оваа лексичко-семантичка група ги опфаќа називите на лица според нивниот статус или место во општеството, разни световни титули, звања, високи општествени функции, но и називите за луѓе од ниските општествени слоеви, потчинети, казнети и сл.

Особено експлицитни по своето значење во однос на поседувањето власт, владеењето се називите ВЛАСТЕЛИНЪ, ВЛАСТЕЛЬ³⁷ ‘владетел, господар’: и поидоухъ прѣд властели съ своимъ соупрѣникомъ 145г НБКМ622; ВЛАДОУЩИИ: и владоушимъ даждь спѣсеніе да имоуше изъ обиліе твое 142г НБКМ622.

Поархаичната форма ВЛАДЫКА ‘водач, владетел, господар’, претежно се употребува во религиозен контекст, за Господ’:

Од високодржавните титули ја бележиме употребата на латинската заемка ЦАРЬ, ЦѢСАРЬ ‘цар’, којашто може да се однесува и на Бога како владетел на сѣ што е земско: и рѣхъ оубо кто ꙗкътъ царь или ниць или праведникъ или грѣшникъ нь покои господи съ праведними раба твоего 153v М10, аще кто царь тлѣннъ шѣщаает се съблужи что любо и непрѣстоупить до смьрти 15г М10, идѣже кѣпно царіе и оубо зди тѣмже христѣе воже прѣставленнаго ѿ нас покои 15г М10, познайте кто ꙗкътъ царь илии БОГЪ илии грѣшникъ 17г МП5,

³⁷ Покрај ВЛАСЬ и ЦѢСАРЬ, во старословенските ракописи многу поретко се среќаваат и словенските образувања ВЛАСТЕЛЬ, СТРОИТЕЛЬ, ПРИСТАВНИКЪ, СВѢТЪНИКЪ. Овие именки се образувани со словенските продуктивни суфикси -tel(ь) и -nik(ь) од словенска основа, а оние со -tel(ь) се сметаат за помлади образувања. Именката ВЛАСТЕЛЬ ја зацврстува својата употреба токму во Синајскиот евхологиј (Ефимова 2008: 36–37).

НЬ ВЪЗЪПИТЕ БЕСЬМРЪТНОМЪ ЦАРЮ ГОСПОДИ ВЪУНИХЪ БЛАГЪ СПОДОБЫ
 ПРЪСТАВЛЕННА ГОСПОДА ѿ НАСЪ ПОКОИ 20г МП5, БЛАГИ ЦАРЮ И ЯКОЩЕДРЗ
 ПОМИЛЪИ ЛЮТЪ БОЛАЩАГО РАВА ТВОЕГЪ ЗДРАВІЕ ЕМЪ ДАРЪИ 30v МП6, ЦАРЕ ЕЛЕВКІЮ
 ШБЪЗДАН МОЕГО СЪПРЪНИКА ВЪСТАЮЩЕЕ НА МЕ СЪТВОРИ ЕГО ШБУЕ ПОГИБШЕЕ А МЕНЕ
 СЪТВОРИ ЯКО ВЛЪКА 145v НБКМ622, ПОКРЫИ НИ КРОВШМ КРЫЛЪ ТВОЕЮ И
 БЛАГОУЗСТІВНАГО И ВЪРНАГО ЦАРА НАШЕГО ІШАННА ЕГОЖЕ ОПРАВДАЛЪ ЕСИ
 ЦАРСТВОВАТИ НА ЗЕМЛИ 264v НБКМ621, И ФОРМАТА ЗА Ж. РОД ЦАРИЦА, ЦЪСАРИЦА
 ШТО ОВДЕ СЕ ОДНЕСУВА НА ‘БОГОРОДИЦА’: СВЕЩЕННИКЪ ГЛАГОЛЪЕ СИЦЕ ВЪ УСЛИШАНІЕ
 ВЪСЪМЪ ЦАРИЦЕ СВЕТАА ВЛАДЫЦІЦЕ ЦАРИЦЕ НЕТЛЪННАА ШТРОКОВИЦЕ 262v
 НБКМ621, ВЕЛИЧІА ТИ СЪТВОРШЪ ПРЪДЪСТА ЦАРИЦА Ш ДЕСНЮ ТЕБЕ 64г М10.

Ја бележиме и титулата фараонъ ‘фараон’ грч. φαραώ: и мѹчителѹ
 фараона и воинство вѹгоборное во вѹкы ()ами нечистіа брань 49v МП6. Оваа
 заемка се смета за семитизам, навлезена со посредство на грчкиот јазик
 (Миовски 1996: 168).

Од туѓите називи го среќаваме германизмот кнѹзь ‘кнез’: кнеже вѹжїи
 мїханле аггеломъ начелниче ктомуу во имени твоего свѹтого не призовоу 5v
 МП5, ВЪ ЖЕ ІДОЛИ ПОПРАВШЕ И КНАЗА ПОСАРАМИТЕ И РАЗНУХЪ ТОМЛЕНІИ И МЪКЪ И
 ШГНЕННАГЪ ПРЕШЕНІА НЕ ОУБОАСТЕ СА 59г МП6, И ВО СЪДОШЕ КНЕЗЫ И НА МЕ
 КЛЕВЕТАХОУ РАВ ЖЕ ТВОИ ГЛАМЛЯШЕ СЕ ВЪ ШПРАВДАНІИ ТВОИХЪ 169v М10, ВО
 РЕЛИГИОЗЕН КОНТЕКСТ: СПАКСИ МЕ ВЕЛИКЫ КНЕЖЕ ВѹЖїИ МІХАНЛЕ АГГЕЛОМЪ
 НАЧЕЛНИЧЕ 138г М10.

Бележиме и називи што се употребуваат со поопшто значење кога се
 упатува на важноста, моќта на лицето во општеството, како и на неговото
 богатство, односно за означување големци, господари, владетели. Всушност,
 според овие називи се осознава позицијата на именуваното лице во
 заедницата и неговиот однос со другите луѓе.

Лексемата господинъ се употребува со значење ‘господин, господар’:
 ПОЗНАИТЕ КТО КЪСТЬ ЦАРЮ ИЛИ ВѹГЪ ИЛИ ГРЪШНІКЪ ИЛИ ГОСПОДИНЪ ИЛИ РАВЪ 17г
 МП5. За именување статус се употребува грцизмот кнѹь ‘господин’ грч.
 κν̄ριος: СВЕТУХЪ УДОТВОРЦЪ И БЕСРЕБРЪНИКЪ КОЗМЫ И ДАМІАНА КВРА ИШАННА
 ПАНТЕЛЕИМОНА И ЕРМОЛАА 7г НБКМ621, ТАЖЕ КАНШЪ НА ИСХОДЪ ДѹУШИ ТВОРЕНІЕ
 КВР АНДРЕА КРИТСКАГО ІРМОС 136v М10, ЕГОЖЕ ИЗЪБРА ПОКОИ ЯКО УЛОВЪКОЛЮБЪЦЪ
 ИНЫ СТИХЪРЪРЪ КВР ФЕШФАНА ТВОРЦА ГЛАСЪ ·ā· 147г М10.

Исто така се среќава и протобугаризмот болѹринъ ‘болјарин, големец’:
 ГЛАГОЛЪА ВСЕ ЖИТІЕ КЪСТЬ ЗЛАТШМЪ ПОУТО ВЕЛИЧАЕТЕ СЕ СЪМРЪТЪ БО НЕ СТИДНЪТ СЕ
 НИ ЦАРА НИ БОЛЈАРИНА НИ ДАРОВЪ ПРИЕМЛЕТЬ ВСЪМЪ РАВНА КЪСТЬ 17г МП5.

И од областа на судството, како дел од општественото уредување со голема важност се регистрирани повеќе називи за лица на висока положба кои пропишувајќи општествени норми го уредуваат начинот на живот во општеството – законодавците, познавачите на законот, судиите. Ја бележиме лексемата законодавецъ ‘законодавец, законотворец’: закономъ грѣховнымъ нас порабощенныхъ избавила еси владычице въ ложе снахъ законодавца и царя христа зачеши едина мѣти дѣво 155г М10. Ке ја споменеме и сложенката законопрѣстѣпникъ ‘престапник, прекршител на законот, злосторник, безбожник’: повѣдаше мнѣ законопрѣстѣпницы повученіа ны не яко законъ твои господъ все заповѣди твоє истина 11v МП5, законопрѣстѣпницы възненавидѣхъ законъ же твои възлюбыхъ и помощникъ мои еси ты на словеса твоа оуповахъ 12v МП5, яко мѣхъ на славу шправданіи твоихъ не забыхъ колико ихъ дѣны раба твоего когда сътвориши мнѣ ѿгонещихъ ме соудъ повѣдаше мнѣ законопрѣстоупници 173v М10.

сѣдина ‘судија (голем, мал, градски и жупски)’: бо съ вами пондоу или съвесѣдѣю прочее къ сѣдѣи бо гредѣ идеже лицѣ пріетіа нѣскѣ 165v М10, и ведоуѣтъ къ страшномъ сѣдѣи и грозномъ поменѣвше мое възлюбленіи бг МП5, к томѣ бо прочее не хождахъ ни съ бесѣдѣ с вами къ сѣдѣи бо идѣ 35v МП5, кънѣма наста врѣме еже възсѣхъ освѣщае и праведныхъ нас ждеть соудіа 4г НБКМ621, заклопи господи съпрѣникъ моемъ змѣ и сердце и всемъ властеломъ и соудіамъ 146г НБКМ622. Дериватот со -тель се употребува исклучиво за упатување на лице единствено во својот род, т.е. има дополнително персонифицирачко значење и означува бог, а првите две форми може да се сретнат и со значењето судија употребено обопштено, односно за човек што има таква функција, должност (Макаријоска 2002: 245).

Се издвојуваат и називите за казнетите, затворениците, како дел од општествената структура. ѡжъникъ, плѣньникъ³⁸ ‘заробеник, затвореник’: тыщно повелѣніе съвршили еси оставль въсе ѡжники 76г М10.

За ‘слуга, момок’ се употребува оугодникъ ‘служител, тој што угодува’: якоже древле іакѡва твоего оугодника избавилъ еси исавоѡа наважденіа такѡ избави и раба твоего 41г МП6, еже не быхъ азъ ѡгодникъ и на ѡчитель и како могоу покаати се ѿ моихъ дѣлъ нечистихъ 38г М10,

Имајќи ја предвид опозицијата надреден : потчинет, врз основа на која функционираше средновековното општество, овде можат да се вклучат и

³⁸ Сп. плѣньница, плѣница ‘синцир, оков’: емѣ съзъзъ въсакъ раздрѣшае и растръзѣе прѣпетіа тежкихъ плѣнницъ 190v НБКМ621; раздрѣши възсѣхъ длзговъ вогородице плѣнице мое любовію притекшомъ въ храмъ твои 2v НБКМ621.

називите за простите, неуките, понижените, односно робовите, слугите (Макаријоска, Павлеска-Георгиевска 2013: 91).

Во библиските текстови, пред сè во религиски контекст, се употребува називот **рабъ** ‘роб, слуга, потчинет’: боꙋдѣи же мѣлѣостѣ твоѣ да ѡтѣшитъ ме по словеси твоѣмъ раба твоего 11г МП5, рабъ твои есъмъ азъ въразъми ме и оꙋвѣмъ свѣдѣнїѣ твоѣ 13г МП5, ѡко ти еси въскресеѣнїе живоѣта и покои оꙋсыпшомъ рабъ твоѣмъ ·имѣ· 48г МП5, господи идеже вси свѣтѣи поучиваютьъ ѡсыпшаго раба своего покои слава ты еси боꙋгъ съшьдѣи въ адъ и оꙋзы шкобанныхъ раздрѣши и оꙋсыпшаго раба своего спакои покои 142v М10, призри на раба твоего ... запрети глꙋхомъ нежитѣ изити ѿ глави ѿ оꙋнию 135v НБКМ622, таже и женѣ даѣт се глаголетъ обрꙋѣает се раба воꙋжїѣ имѣ рабъ воꙋжїю имѣ въ имѣ оꙋтѣца и съйна и свѣтѣаго доꙋрꙋха 41v НБКМ621, заклопи господи съпрѣникъ моемъ ѡмъ и срꙋце и всемъ властеломъ и соꙋдїамъ ꙗ азъ рабъ воꙋжи имѣ изидохъ въ красотѣ и оꙋ завистѣ всегда и кыниа 146г НБКМ622, како и формата за ж. род: **раба** ‘слугинка’: еше мѣлимъ се ѡ рабъ воꙋжиемъ имѣ и ѡ рабе воꙋжїѣ имѣ 60г НБКМ622, просвѣщенїемъ своимъ прїиди и благоꙋслови рабъ сїю имѣ бывешю бабъ прїемшю младакѣнца 14г НБКМ621, прости рабъ твою сїю имѣ дъньс родившю 14г НБКМ621, и сїю рабъ твою дъньс родившою имѣ сїѣ отроꙋѣ помкнлѣи и прости волнаа и неволнаа еѣ сзгрѣшенїѣ 16г НБКМ621, ѡкоже бысѣтъ къ кана галиленсѣмъ господоꙋ помкнлимъ се о рабъ воꙋжїю имѣ и ѡ рабе воꙋжїѣ имѣ 37г НБКМ622, рабъ твою сїю имѣ дъньс въпадшю грѣхми въ оꙋвїнство волноѣ и заꙋетое въ неи извргшю помкнлѣи по велицѣ твоѣи мѣлѣости 193г НБКМ621.

скопыць³⁹ е назив за ‘скопен слуга, скопец, евнух’: онже рꙋчѣ имъ не вси възмѣщаютьъ словеса сїѣ нꙋ имже дано есѣтъ сѣтъ во скопци 56г НБКМ621, иже изꙋрѣва мѣтѣрнѣя роднше се тако и сѣтъ скопци иже скопише се ѿ ꙋловѣкъ и сѣтъ скопци иже сказаише се самы себе 56г НБКМ621.

Се izdelуваат називите со кои се означува посветеноста на бога, на религијата, на пр. **слоꙋжитель**⁴⁰ ‘служител, слуга’: и владѣькы и слꙋжителїѣ боꙋга вышнѣаго оꙋщедрыте ме смѣреннаго и зпилаго 40v М10, изыдоꙋтъ вси и прїемъ прощенїе ѡстѣ и тѣ съ слоꙋжители трапезы 54v М10, ѡво хрїстоꙋ грѣхоꙋ ли слꙋжитель да не боꙋдетъ 99v М10, избави его ѿ вѣꙋныхъ мѣкъ и слꙋжителѣѣ сѣтворї его 85г МП5, мѣлѣтвѣами боꙋже неведѣсвенныхъ слꙋжителѣѣи и апѣстоꙋлꙋ

³⁹ Оваа лексема е една од ретките траги од најстарата лексика со која, покрај бројните подновувања, се одликува Карпинскиот апостол (Бицевска 1984: 374).

⁴⁰ Некои називи од оваа група семантички припаѓаат и кон некоја од другите групи, на пр. лексемата **слоꙋжитель**, покрај постојано занимање се поврзува и со полето статус (Макаријоска, Павлеска-Георгиевска 2013: 185).

Останатите називи ги прикажавме во групата називи за лица според социјалниот статус, имајќи предвид дека поседувањето нешто материјално во средновековието се поврзува со статусот на лицето во заедницата.

1.7. Називи за лица според професијата. Во рамките на требниците не сретнавме многу специјализирани називи за професии. Единствено во чинот за исповедание, т.е. за искупување на гревовите се споменуваат по неколку различни називи за врачевни, маѓесници, вештерки, пред сè заради негативната обоеност што ја носат ваквите дејности. Според црквата, луѓето што вршеле вакви дејности или биле во допир или побарале помош од човек што се занимава со ваква или слична работа, требало да се покајат и да побараат искупување на своите гревови. Овие лица се споменуваат и во чинот за очистување од нечисти духови, на пр.: *вѣжи разлѣчи са де(мѡне) нечѣстыи и скверныи ()исподнии глѣби(нныи) лѣкѣстивыи безобразныи ... аще еси или ѿидеши или самъ еси веелзевѣлъ или сотрасаи ... или штраволюбивыи или любовенствовныи или свѣздоволхѣван или домоволшебникъ 51г МП6.*

Во претходниов контекст забележавме неколку називи поврзани со дејностите за баење, гатање, маѓепснство, подготовка на отровни напитки и сл. Најголем дел од нив се ретки лексеми или пак воопшто не се познати во средновековни ракописи. Ги издвојуваме *домовлзшьььникъ* ‘гатач во домот’, *свѣздовлзхѡван* ‘тој што гата според ѕвездите’: или *свѣздоволхѣван* или *домоволшебникъ* или *безстѣдныи* или *любопрителныи* 51г МП6. Ја бележиме и употребата на *отравьникъ*, *отровьникъ* ‘тој што подготвува отровни напитки’: или *кз отравникѡм и влзхѡм и обавникѡм и пѡдѡвнѣимъ сѣимъ прѣтецаше 282г НБКМ621*, или *ѡпи се изблѣва или кѣ ѹародѣицѡмъ и влѣхѡмъ и штровникѡмъ творещикѡмъ обаанѣа поѡдобнаѡ сикѡ смѣси се 84г МП5*, и сложенката *отраволубивъ:* или *блѣдныи* или *слосмрадныи* или *похотныи* или *сласотворныи* или *штраволюбивыи* или *любовенствовныи* 51г МП6, како и на неколку називи за лица од ж. род: *отравьница*, *мора*, *вѣщица* ‘вештерка’: *жена отравница до конѹины живота своего да кает се вѣщица аще покает се постѣтъ ·г· лѣт мора ·а· лѣто мавлистра ·а· лѣт 278г НБКМ621.*

За ‘волшебник, маѓесник, бајач’ се користи називот *влзхѣв:* или *кѣ ѹародѣицѡмъ и влѣхѡмъ и штровникѡмъ творещикѡмъ обаанѣа поѡдобнаѡ сикѡ смѣси се 84г МП5*, *20г М10*, или *кз отравникѡм и влзхѡм ... прѣтецаше 282г НБКМ621*, што го бележиме и со значењето ‘мудрец’: *ѡ влзхѡвъ дары прѣетъ ѡ пастирь славословіе ѡ аггѣль пѣнѣе бабою повить пеленами и вз ѡслѣхъ скотѣахъ положень 13в НБКМ621.*

Ја бележиме и лексемата *обавьникъ*, *обаваньникъ* ‘маѓесник’: и *обавникѡм* и *пѡдѡвнѣимъ сѣимъ прѣтецаше 282г НБКМ621* како и сложенката *ѹародѣи*

свѣтъиѣхъ мѣхъчѣнѣиѣхъ свѣтъиѣхъ великиѣхъ цѣльбниѣхъ бесрѣбръниѣхъ козми и дамїана 110г М10.

Од останатите називи за професии ќе ги споменеме: сопѣць ‘свирач’: и пришедъ искоуѣсзъ въ домъ княжъ и видѣ сопца 35v МП6; смѣхотворьць ‘тој што засмејува’: азъ хѣлникъ и прѣклетовникъ грѣдинявъ и смѣхотворьць и дѣломъ злымъ творьць и дѣлатель и подсмѣхливъ пїаница 38v М10, хѣдожьникъ ‘творец, уметник, градител’: и взсе оуды его потрѣбнѣ насадили еси ѣко да взсе благодарит те добраго хѣдожьника 39v НБКМ621.

каматарь ‘каматар, тој што наплаќа камата’: лихоимецъ сирѣчу каматаръ посѣтъ ·а· лѣтъ взливаенъ водѣ въ вино и продаваенъ посѣтъ ·б· мѣтъсѣци 276г НБКМ621.

Се употребуваат и мзитарь⁴⁴ ‘даночник, цариник, закупник’: и митарѣ своа познавша сѣгрѣшенїа шправадѣвъ прїими исповѣданїе раба твоего 8г М10, прїими ме слоѣе вожїи ѣкоже влѣднаго дрѣвлю ѣко митарѣ 56v М10, и тѣ бѣ старѣи митаремъ и сѣ бѣ богатъ и искаше видѣти искоуѣса 94v М10, въслѣдъ его иде и бысть емоу възлежоуѣшоу въ домоу и се мнѣши митарїе и грѣшници пришедше 106v М10, митарѣ сѣ въздыханїемъ молюща и възложи 185г НБКМ621; мзитоємьць, мзитоимьць: ѣко митоємьць и блоудница 81v МП5, ѣко митоимьць и блоудница и ѣко петръ покаавъ се 23г М10, иже митоємца словомъ шправада и развоиника въ послѣднемъ его исповѣдани прїемъ 104г М10.

Се работи за мала подгрупа бидејќи речиси сите наведени лексеми се или ретки или целосно непознати во црковнословенските ракописи. Така именката смѣхотворьць ја бележиме само во Станиславовиот пролог, а како подновувања ги сметаме и отравьница, мора, мавлистра, вѣщница, домоглазѣбьникъ, каматарь.

1.8. Називи за лица според умствените способности. Овде ги вбројуваме оучитель⁴⁵ ‘учител, педагог’, иако главно се користи во религиозен

⁴⁴ мзитарь е превод за грч. τελώνης ‘собирач на данок’ и има честа употреба во старословенскиот јазик. Се смета за стар германизам и во овој случај преводот е по смисла, а не под влијание на морфемската структура на грчкиот соодветник, т.е. зборот е образуван со суфиксот -аг(ъ) од мзито ‘подарок, заем’ (Ефимова 2002: 89). Сп. и мзитаревъ: дарви имъ митаревѣо обрашѣнїе влѣднїчи слазы развоиничѣ исповѣданїе 53v НБКМ621.

⁴⁵ Меѓу атрибутивните називи за лица издвојуваме и група што се однесува на лицата што се одликуваат со поголеми или помали умствени способности, лица што се занимаваат со книжевна, просветителска дејност и сл., при што се издвојува признакот ученост. Можеме да кажеме дека називите како оучитель, просвѣтитель првенствено го карактеризираат човекот според тоа својство, а потоа укажуваат на неговото занимање. Овие именки може да се согледаат и од религиозен аспект, па тогаш оваа група би се преклопила и со називите од религиозната терминологија (Макаријоска, Павлеска-Георгиевска 2013: 25).

истинѣ проповѣда се 12г НБКМ621, по твоємѣ прѣвѣхнѣстомуѣ и бесѣмрѣтномѣ гласоу иже ѿ иерусалимѣ 31v М10.

Потврдено е и поновото образување остроумникъ ‘остроумник’: сѣвѣты ѿ мѣстоу ѿици шстроумници помѣнѣвѣте 89г МП5.

1.9. Називи за лица според воените должности, учество во војна. Ги бележиме називите воинъ за ‘воин, војник’: царѣе и воины ѡбозы и богаты стары и юны вси ратныхъ ѡсвоихъ грѣхѣхъ кѣждоуѣ 29v МП5, прѣвѣкнѣши се теши хотѣи вѣслѣд христу на вѣдрѣствѣи вѣ вѣхъ злопостражди яко добръ воинъ христовъ 49v М10, рабъ бо и владѣйка вѣкоупѣ прѣдѣстоитѣ царѣ и воинъ богатъ и нищѣ вѣ чиноу равнѣхъ кѣждо бо ѿ своихъ дѣлѣ или прославит се или постидит се 165v М10, гигантъ ‘горостасен јунак, гигант’ грч. γίγας: сѣ дѣтѣводившимъ и аггѣлскимъ приставленіемъ сохранимъ водою согрешеніе свѣше потопившимъ и гѣганты нечѣстествовавшыа растлѣвшимъ 49v МП6.

Грцизмот стратилатъ ‘војсководец’ грч. στρατηλάτης всушност се користи како епитет за св. Теодор: сѣвѣты несторѣ ѿ солѣна сѣвѣты ѡешѣдѣре стратилатѣ 105г МП5. Во врска со воените титули го среќаваме називот сѣвѣтникъ ‘стотник, заповедник на 100 пешадијци во староримската војска’.

Од називите за противници, непријатели ги бележиме сѣпостатъ⁴⁸ ‘непријател, противник’: мира яко да боудѣтъ страшенъ соупостатемъ неповѣждѣнь ратними и вѣсакыѣ сласти срамнѣе похоты тѣждѣ 79v М10; сѣпърникъ⁴⁹ ‘противник, соперник’: мѣлѣнѣтва ѿ сѣпърника своѣго 145г НБКМ622, пондохѣ прѣд властели сѣ своимъ соупърникомъ 145г НБКМ622, како и сложенките сѣпротивоборѣцъ ‘противник’: о еже вѣожѣвѣственомѣ семѣ на сѣпротивоборѣца шѣлѣщи се силою масломъ помазанѣа 28v НБКМ622 и сѣпротиворатѣникъ со исто-то значѣње: тебѣ христе вѣрныѣ троудѣ принесе вѣ страдѣтелныхъ борѣбахъ подвижае се на сѣпротиворатѣника рабъ твоѣи 113v М10, вѣ страдѣтелныхъ бо рабъ подѣвизае се на сѣпротиворатѣника рабъ твоѣи 36г МП5.

Кѣ ја споменеме и стражъ, стража ‘стражар чувар’: аще прѣидѣтѣ вѣ второу стражѣ прѣидѣтѣ и шѣрѣщѣетѣ тако вѣлаженны соутѣ рабы 50v МП5, и аще прѣидѣтъ вѣ втоурѣю стражоу любо вѣ третію стражоу прѣидѣтъ и шѣрѣщѣетѣ ѣ тако вѣлажены соутѣ рабы ты 134г М10.

⁴⁸ Според Ефимова (2008: 67) семантиката на оваа лексема е доста разнообразна и таа се користи за именување на противник, како воен, така и на суд, во духовната сфера, па со неа се преведуваат низа грчки соодветници.

⁴⁹ Оваа форма е подновување во однос на постарото сѣпъръ и се користи со значѣњето ‘противник’, но во вербален спор (Ефимова 2002: 67).

1.10. **Називи за жители, етници.** За лица што населуваат определени области, градови и села, што живеат на одредена територија се користат неколку општи називи. **житель** ‘жител, граѓанин, сограѓанин’: и **шѣсти твоимъ милкоꝛдїемъ и желанное ѿкъꝛъство даждь ми и раю пакы сътвори ме жителя** 145r M10.

Сп. и **жительство** ‘жителство, население’: **внѣм же по подѣобию гѣосподню жителство являет се засѣдѣтелствою** 48v M10; **жительствовати** ‘живее, престојува’: **да по заповѣдѣх твоихъ жителствовавъ** 94v M15.

Ке ја споменеме и лексемата **народъ** ‘народ’: **исцѣлѣви же не вѣдаше кто кѣсть исѣус бо зклони се народъ соущъ на мѣстѣмъ** 58r M15, 93r M10, **се прѣдѣста ми народъ лѣкабыих доуховъ дръжеще моихъ грѣхъ написанїа** 136v M10, **сз ними наситивыи петїю хлѣбъ петъ тысячъ народа** 185v НБКМ621, **аще поплъ сзблзнит се въ сзнѣ и бѣдетъ праздникъ и многъ народъ и не бѣдетъ иногѣ поплъ да окъплѣет се и промѣнитъ ризы свое и да очететъ мѣстѣныи ѿ сзблзныи и поклѣныи ѿпн и да лѣтѣоуѣргиса** 278v НБКМ621.

Во употреба биле и форми образувани со префиксот сз-, што упатува на односот на лицето кон другите луѓе, неговата блиска поврзаност со нив. Називот **сзжитель** ‘сограѓанин’: **избави его ѿ вѣчныхъ мѣкъ и сзжителя сътвори его твоихъ вѣчныхъ бла҃гъ** 21r M10, **иже выпльти сздомовници и сзжителиѣ надъ гробными пѣснми** 113r M10, **односно сзсѣдъ** ‘тој што живее близу, во соседство, сосед, сограѓанин’: **аще кто оубыетъ сзсѣда своего или рода посѣтъ ѿ лѣт аще ли брата своего оубѣетъ посѣтъ ѿ лѣт** 276v НБКМ621. Со значење ‘граѓанин, сограѓанин’ се јавува и **гражданинъ**: **и дѣврї раискыѣ ѿврьзѣтъ ти и цаѣрствїю его покажѣтъ гражданина и оставленїе ти дасть** 33v M15.

Називите со спротивно значење се однесуваат на луѓе што не припаѓаат кон одредена група, племе. Се работи претежно за сложенки, каде што главната семантичка улога ја носи елементот ино- што упатува на нешто туѓо, друго, инакво. Ја бележиме сложенката **иноплеменикъ**, **иноплеменикъ** ‘туѓинец’: **и оумножи и оукрѣпи и сотвори е в тысячци и избави е ѿ насилїа и ѿ иноплеменикъ и ѿ всакагѣ навѣта врагѣв и воздѣха смертнагѣ** 66r M16, **пособивыи гѣосподи кроткомъ си даѣвѣдѣ побѣдити иноплеменикы** 149r НБКМ622. Сп. и **иноплѣмѣннъ**: **и покори имъ вѣсе иноплѣмѣннїе ѣзыкы иже бранѣмъ хотеще** 7v НБКМ621.

Во оваа група можеме да ги вклучиме и називите што се однесуваат на лица што се доселиле од некаде на нечија туѓа територија, дојдени од некаде, па се сметаат за туѓи, на пр.: **пришьльць** што се употребува и за ‘напуштен’:

пришьць єсмь азъ на земли не скри ѿ мене заповѣди твоє възлюбѣ дѣла моа 169v M10.

Од називите за припадност кон конкретно племе ги споменуваме само **жидовинъ**⁵⁰ ‘Евреин’: глаголахоу же жидове исцѣлѣвшомъ 58г МП5, идѣже чловѣкъ и повѣда жидовшкъ ꙗко ти кѣсть иже ме сътвори цѣла 58г МП5 и **иудеѣнинъ**: исцѣли ѡдѣне єгда трѣсѣвѣтїю проведоше господѣа ни го поволѣ ни оскръбе 98г МП5.

Според Ефимова (2008: 103), една општа тенденција на книжевниците во сферата на именувањето лица е стремежот кон максимално искористување на лексиката преземена од народниот говор (вклучувајќи ги тука и „старите“ заемки). Оваа тенденција се следи и во текстовите на требникот, па заклучуваме дека во различни подгрупи од овој слој припаѓаат најчестите лексеми што по правило се превод на низа грчки соодветници со различна морфемска структура: владѣка, воинъ и др. Покрај словенските, се употребуваат и латинизми, германизми и протобугаризми, коишто вообичаено се немотивирани, а според Ефимова (2008: 43) се позајмени од страна на старите книжевници, на пр.: попъ, коумъ, цѣсаръ, князь, мѣтаръ, врачъ и др.

Втората тенденција е употребата на книжните грцизми, коишто најмногу ги има во подгрупата називи за црковни звања, титули, епитети и црковни дејности: архиепископъ, архиерен, иерен, презвитеръ, иерархъ, епископъ, апостолъ, игоуменъ, диякъ, инокъ, а во останатите групи, на пр.: анѣпъ, архитриклинъ, киръ, философъ, стратилатъ. Третиот начин на збогатување на црковнословенскиот лексички фонд е секако зборообразувањето, т.е. создавањето нови лексеми и по пат на калкирање, но и по пат на создавање неологизми. Од анализата можеме да заклучиме дека ваквите лексеми се јавуваат во сите подгрупи, но најмногу ги има во називите за лица според нивните својства, особености, каде што композицијата е доста застапена. Називите се главно образувани според грчки образец: доушегоубѣць, славолюбѣць, сребролюбѣць, златолюбѣць, мѣтолюбѣць, самохотѣникъ, лѣжесѣвѣдѣтель, лѣжисѣвѣдѣтель, лѣжисѣхранитѣль, житомамъ, лѣжаводобитѣникъ и др. Се забележува и појавата на синонимија и зборообразувачка варијантност: миротворѣць – миротворъ, творѣць – сѣдѣтель – сѣдѣтельникъ, зиждѣтель – зѣдѣтель, хѣтрѣць – хѣтродѣтель, датѣль – податѣль, живодавѣць – животоудатѣль, жижнодатѣль – жижнодавѣць, сѣпасъ – спаситѣль, застѣпникъ – зашитѣтель, хранитѣль – крѣмитѣль, свѣщенѣникъ – свѣщенѣникъ, диякъ – дияконъ, слоужитѣль – слоужѣбѣникъ, монахъ – инокъ, иерен –

⁵⁰ За жидовинъ се смета дека е архаична лексема, бидејќи ја има во најстарите ракописи (Црвенковска 2006: 77), таа е превод на грч. Ἰουδαῖος **иудеѣн** ‘Евреин’.

нерархъ, наслѣдъникъ – сзнаслѣдъникъ, подбижъникъ – сзподбижъникъ, постъникъ – сзпостъникъ, сзродъникъ – ближънии, матидѣба – дѣвамати, дѣта – дѣтишь, ѹадо – ѹадыѣе, отрокъ – отроѹа – отроѹишь, взноѹкъ – анепсъ, взноѹка – апсеа, коѹма – коѹмица, сьревролюбъць – златолюбъць, ржгатель – смѣхотворьць, блждъникъ – прѣлюбодѣи и др. Особено интересни се новите форми: домовлзшьбъникъ, свѣздовлзхвоѹан, отравъница, мора, вѣщица, каматаръ, житомамъ и др.

Користена литература

Кирилица:

- Андријевска, Н. 2008. Деривати со суфиксот -ица (-ъница) во Кринскиот дамаскин, *Македонскиот јазик, минајќо, сегашиносѣ иднина*, Посебни издања, кн. 54, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 205–213.
- Бицевска, К. 1984: Лексичките подновувања во Карпинскиот апостол, *Македонски јазик*, XXXV, Скопје, 373–380.
- Бјелетић, М. 1994. Терминологија крвног сродства у српскохрватском језику, *Јужнословенски филолоѣ*, L, Београд, 199–207.
- Вендина, Т. И. 2002. *Средневековъи человек в зеркале старославянского языка*, Москва.
- Дапчева, Ё. 2002. *Лексико-семантични грѹпи, харакѣтеризираци ѣсихическиѣ и физическиѣ својсѣтва на човека*, София.
- Десподова, В. 1997. *Сѣудии за македонскаѣа средновековна лексика*, Институт за старословенска култура-Прилеп, Матица Македонска, Скопје.
- Димитрова, М. 1962. Nomina agentis в книжовния български език, *Извѣстѣия на Инсѣиѣиѹиѣа за български език*, IX, София, 141–210.
- Досева, Г. Ц. 2003. 'Учиѣель, насѣавник' в древней славянской гимнографѣи, Научни трудове, *Филологија*, т. 41, кн. 1, Пловдив, 247–255.
- Ефимова, В. 1992 – 2002. Об апостолских чтенѣях в составе Синайского евхология (в связи с последними открытиями в монастыре св. Екатерины на Синае). *Информационный бюллетѣень Международной ассоциации ѣо изучению и расѣросѣтранению славянских культур*, 26, Москва, 4–14.
- Ефимова, В. С. 2008. *О формировании старославянского лексического фонда: оѣиѣи лингвистѣишко-культурологической старѣификации наименований лица*, Литературные языки в контексте культуры славян, Москва, 25–110.
- Илиева, Т. 2013. *Терминологичната лексика в Ёоан-Екзарховия ѣревод на „De fide orthodoxa“*. София.
- Львов, А. С. 1966. *Очерки ѣо лексике ѣамѣиѣников старословянских ѣисменносѣи*, Москва.
- Макаријоска, Ј. 2002. *Девербаѣивниѣе именки во македонскиѣе црковнословенски ракоѣиси*, Посебни издања, кн. 32, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Макаријоска, Ј. 2007. *Сѣудии од исѣорискаѣа лексикологиѣа*, Посебни издања, кн. 48, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.

- Макаријоска, Л. 2009. *Студији од историското зборообразување*, Посебни изданија, кн. 67, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Макаријоска, Л., Павлеска-Георгиевска Б. 2013. *Македонската лексика низ вековиите*, Скопје.
- Макаријоска, Л., Павлеска-Георгиевска Б. 2013а. *Називи за лица во македонските средновековни текстови*, Скопје.
- Марков, Б. 1982. Прасловенскиот суфикс -унѝ и неговите соодветства во современите словенски јазици, *Македонски јазик XXXII/XXXIII* (1981/1982), Скопје, 447–458.
- Миовски, М. 1996. *Хлудов ѝаримејник – лингвистичка анализа*, Метаморфоза, Скопје.
- Мирковиќ, Л. 2004. *Православна литурѓика или наука за богослужението во православната источна црква*, прв, општ дел, Охрид.
- Мирчева, Е. 1998. Из лексиката на Зайковският тревник от првата половина на XIV век, *Проглас*, 2, Велико Трново, 110–128.
- Мурдаров, В. 1983. Девербативни съществителни за означаване на лица в славянските езици, *Известия на Института за български език*, XXV, София, 60–89.
- Николић, С. 1966/1967. Nomina agentis у старословенском језику, *Јужнословенски филолоџ*, XXVII, 1–2, Београд, 1–84.
- Плискевич, З. М. 1975. Морфологические условия образования агентивных существительных с основой на *-а(*-ја) (на материале памятников XI–XIV вв.), *Древнерусский язык – Лексикология и словообразование*, Москва, 278–286.
- Рибарова, З. 2002. *Јазикот на македонските црковнословенски текстови*, МАНУ, Скопје.
- Рибарова, З. 2009. *Палеославистички студии*, Посебни изданија, кн. 63, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Стоевска-Денчова, Е. 2009. *Именувањето на роднинските односи во македонските дијалекти од словенски и балканистички аспекти*, Посебни изданија, кн. 65, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Таковски, Ј. 1999. *Терминологија од областа на теологијата*, Македонска терминологија, 102, МАНУ, Скопје.
- Тетовска-Троева, М. 1992. *Десубјантивни дејтелни имена в българските говори*, *Nomina actoris*, София.
- Трајкова, К. 2002. *Лексиката на Св. Св. Кирил и Методиј*, Посебни изданија, кн. 34, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Цейтлин, Р. М. 1977. *Лексика старословјанскогo языка, Опыты анализа мотивированных слов по данным древнеболгарских рукописей X–XI вв.*, Москва.
- Цейтлин, Р. М. 1986. Встановување на незасвидетелствувани старобългарски думи, *Български език*, XXXVI, кн. 2, София, 110–120.
- Цибранска-Костова, М., Мирчева Е. 2012. *Зайковският тревник от XIV век*, София.
- Црвенковска Е. 1999. *Загрејският тревник*, Стари текстови, кн. VII, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Црвенковска, Е. 2006. *Јазикот и стилот на тревникот*, Менора, Скопје.
- Латиница:
- Miklosich F. 1963: *Lexicon palaeoslovenico – graeco – latinum emendatum auctum*, Vindobonae (1862–1865) repr.
- Slovník jazyka staroslovenského*, I Praha 1966, II Praha 1973, III Praha 1982, IV Praha 1997.

Изворен научен труд
811.163.3'373.23

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК „КРСТЕ МИСИРКОВ“
МАКЕДОНИСТИКА 16/2017

Љубица Станковска

**СЛОЖЕНИ ЛИЧНИ ИМИЊА СО МОРФЕМАТА РАД-/-РАД
ВО МАКЕДОНСКАТА АНТРОПНИМИЈА**

Љубица Станковска

СЛОЖЕНИ ЛИЧНИ ИМИЊА СО МОРФЕМАТА РАД-/РАД ВО МАКЕДОНСКАТА АНТРОПОНИМИЈА

Апстракт: Целта на овој прилог е да ги прикажеме сложените лични имиња при чиешто структурирање учествува антропонимиската база *рад-/рад* како прва или како втора компонента, кои се засведочени во онимијата на македонскиот јазичен ареал. Покрај извршената квантитативна и квалитативна анализа врз соодветните сложени лични имиња, ќе се обидеме да направиме и компаративна анализа, споредувајќи ги базичните составни делови на досега потврдените сложени антропоними од другите словенски јазици. Претставениот антропонимски материјал има особен придонес за реконструкцијата на прасловенскиот антропономастикон.

Клучни зборови: лично име, антропоним, антропонимија, топоним, топонимија, ојконим, македонски јазик.

Антропонимиската база *рад-/рад* е необично фреквентна и продуктивна деривациска морфема во антропонимскиот систем на словенските јазици. При образувањето на сложените антропоними морфемата *рад-* се употребува во улога на прва и на втора компонента, а како потврда за нејзината употреба ќе наведеме по неколку примери од антропонимскиот фонд на словенските јазици.

Во антропонимијата на српскиот јазик се среќаваат личните имиња: *Радибрајѝ*, *Радивук*, *Радодраџ*, *Радомисл*; *Нерад* (Грковић 1977), *Драџорад*, засведочено во топонимот *Драџорађ њојѝок*, регистриран во Светостефанската хрисовула од XIV век (Родић 1980: 304), како и двочленото име *Жиѝорад*, што се крие во основата на името на селото *Жиѝорађа*, регистрирано во турскиот пописен дефтер за Ќустендилскиот санџак од 1570 година кое припаѓало на нахијата Иногоште во Србија (ТД 1995: 272). Во антропонимијата на хрватскиот јазик се познати личните имиња: *Radidrugъ*, регистрирано во писмени споменици од крајот на XII или почетокот на XIII век (Šimunović 1985: 188), *Radočaj*, *Siherad*, регистрирано во латински писмени споменици од IX век (Ресо 1987: 265–266), женското лично име *Radonjega* (Šimundić 1982: 144), а во антропонимијата на словенечкиот јазик се среќава личното име *Radogoj*, документирано во писмени споменици од XI век (Košmrlj 1970: 104). Во антропонимијата на бугарскиот јазик се посведочени личните имиња: *Радимир*, забележено во XV век, *Радовест*, регистрирано пред XII век, *Радолуб*, забележено во XI век; *Браторад*, *Драгомил*, *Живорад*, *Лесо-*

rad, *Милорад* (Заимов 1988). Во антропонимијата на полскиот јазик се засведочени личните имиња: *Radociech*, *Radogost*, *Radolud*, *Radowuj*; *Domarad*, *Naczęrad*, *Nierad*, *Przybyrad* (Malec 1971: 106–107), а во антропонимијата на чешкиот јазик се познати личните имиња: *Radbor*, *Radobyt*, *Radomír*, **Radověs*; *Bohurad*, *Čętorad*, *Čęrad*, *Pozděrad*, *Třeborad* (Svoboda 1964: 83).

Антропонимиската деривациска морфема *rad-/rad* потекнува од прасловенската придавка **radъ*, ж. р. **rada*, ср. р. **rado*, која во својата семантичка вредност ја содржи глаголската нијанса ‘сака, има волја’ што може да се дефинира како ‘кој сака, кој има волја нешто да направи’, ‘кој е подготвен, готов за нешто што го сака’, ‘кој има наклоност кон нешто сакано, кој е расположен за нешто’, односно нејзиното примарно значење е ‘волен, подготвен, расположен’. Оваа придавска лексема е општословенски збор, сп. срп. *rad* ‘волен, задоволен’, прил. *rado* ‘со задоволство’, хрв. *rad* ‘волен, задоволен’, дијал. *rôd*, словен. *rad* ‘подготвен, волен, расположен’, рус. *rad* ‘волен, задоволен’, пол. *rad* ‘волен, задоволен’, чеш. *rád* ‘задоволен’, слов. *rad* ‘задоволен, волен’, глуж. *rad*, дијал. *rod*, длуж. *rad*, полап. *râdo* < *rada*, позајмено во лит. *rôdas* ‘подготвен’ (Skok 1973: 94; Bezljaj 1995: 143; БЕР 2002: 142–143).

Во толковниот речник на македонскиот јазик е обележена придавската лексема *rad* со значењето ‘волен, спремен’, која се среќава во народната поезија, сп. „Али си рада девојче вечер да дојдам.“ (ТРМЈ 2011: 12). Во старословенско-македонскиот речник е нотирана придавката *радъ* само со значењето ‘радосен, весел’ (Десподова 19999: 387). Во „Хлудовиот паримејник“, ракопис кој се датира на преломот меѓу XIII и XIV век, глаголската лексема *радѣти* се употребува со значењето ‘се грижи, води сметка’ (Миовски 1996: 266). Старословенската глаголска лексема *радѣти* ‘се грижи, води сметка’ потекнува од прасл. **raditi* чија што етимологија досега не беше доволно објаснета, може да се каже дека претставува деноминатив кој е изведен од прасл. придавка **radъ*.

Во својот етимолошки речник на хрватскиот или српскиот јазик Петар Скок за потеклото на општословенската и прасловенската придавка *rad* ‘весел, радосен; задоволен’ се искажа дека е германско-балтословенска лексема која потекнува од ие. корен **rēd-* ‘развесели, весел’ во превој **rōd-* > прасл. **rad-* (Skok 1973: 95).

Во етимолошкиот речник на словенечкиот јазик се обележени одделно придавските лексеми: *rad* < прасл. **radъ* со значењето ‘весел, среќен’ и *rad* < прасл. **radъ* со значењето ‘подготвен, спремен, расположен, волен’ (Bezljaj 1995: 143). Притоа, авторите на овој речник истакнуваат дека повеќето од етимолозите ги изедначуваат прасл. Придавките **radъ* ‘весел’ и **radъ* ‘подготвен, волен’, меѓутоа материјалот укажува дека прасл. **radъ* ‘весел’ потекнува од ие. **urōdo-s*, а прасл. **radъ* ‘подго-

твен, волен' води потекло од ие. **rōdho-s* и оваа придавка ја доведуваат во врска со прасл. глагол **raditi*, **radišь* 'се грижи, загрижува (за нешто, за некого); сака, има волја (за нешто)', покрај прасл. дијал. придавка **rodъ* која има исто значење (Bezljaj 1995: 143–144).

Во етимолошкиот речник на бугарскиот јазик се наведува дијалектната придавка *рад* со значењето 'задоволен, благодарен, радосен' која потекнува од ст. сл. *радъ* 'радосен, весел' < прасл. **rādъ* и се нагласува дека етимологијата на оваа придавка е несигурна, бидејќи тешкотија при нејзината реконструкција создава личното име на словенскиот водач *Родоџосѿи*, чиешто име е посведочено во VI век, пред ликвидната метатеза, во византиски пишани извори каде што е напишано со грчка графија како Ἀρδύατος, а тоа претполага реконструкција на прасл. Придавка во обликот **ardъ* (БЕР 2002: 142–143). Притоа, се укажува дека Брикнер потеклото на прасл. придавка **radъ* го доведува во врска со стинд. *ardh-* 'задоволува'.

Во полската ономастика морфемата *rad-/rad*, која е вградена во сложените антропоними како *Radomir*, *Milorad*, се изведува од ст. сл. придавка *радъ* со значењето 'задоволен, рад' (Malec 1971: 106). Според Ј. Свобода, морфемата *rad-/rad* што се наоѓа во составот на антропонимите *Radbtor*, *Radomir*, *Domorad*, потекнува од ст. сл. глагол *радѣти* 'се грижи, советува', а на ова би му одговарало чеш. **roditi*, сп. стчеш. *neroditi* (Svoboda 1964: 83). Објаснувајќи ја етимологијата на словенечкиот ојконим *Radoslavci*, Марко Сној морфемата *rad-*, која се содржи како прв член во составот на личното име *Radoslav*, ја изведува од придавката **radъ* со значењето 'радосен, волен, подготвен' (Snoj 2009: 344).

Впечатливата распространетост на морфемата *рад-/рад* во словенската антропонимија може да се објасни со прасловенското потекло на придавката **radъ*, но, секако, дека таа е обусловена и од нејзината семантичка вредност која се пренесла врз семантиката на личните имиња.

Продуктивноста на деривациската морфема *рад-/рад* при образувањето на сложените лични имиња се одразила и на македонската јазична територија.

Најстаро сложено лично име во чијшто состав е вградена морфемата *рад-* е личното име *Радомир*. Имено, личното име *Радомир* е родено име на македонскиот цар *Гаврил Радомир*, синот на македонскиот цар Самуил (владее од 976–1014) и царицата Агата, ќерка на благородникот Јован Хризал, протевон на градот Драч. Точен податок за датумот на неговото раѓање немаме, но се претпоставува дека е роден во седумдесеттите години на X век.

Во врска со годината на неговото раѓање, Милан Бошковски, во својата книга „Великаните на македонскиот среден век“, го кажува следното: „Името на *Гаврил Радомир* првпат се споменува во врска со

настаните при убиството на комитопулот Арон во јуни 987 година кога му го спасил животот на својот братучед Јован Владислав, кој пак подоцна ќе стане негов убиец. Ако се има предвид дека татко му Самоил и мајка му Агата стапиле во брак меѓу 972 и 975 година, тогаш има основа да се смета дека првото машко дете се родило меѓу 975 и 977 година. За време на убиството на чичко му Арон и неговото семејство, по наредба на татко му комитопулот Самоил во политичката пресметка за престиж во водството на државата, можел да има меѓу 10 и 12 години.“ (Бошковски 2007: 235–137). Царот *Гаврил Радомир* владеел од октомври 1014 година, по смртта на неговиот татко царот Самуил, до есента 1015 година кога е убиен на лов од неговиот братучед Јован Владислав.

Подоцна, пред неговото родено име *Радомир* е додадено христијанското име *Гаврил*. Во средновековниот период било вообичаено кај повеќето средновековни владетели, главно, по чинот на крунисувањето, но и кај благородниците, кон своето родено, крстено име да се додаде некое христијанско име со што имале потреба да ја изразат својата определба кон христијанството. Така, на пример, се викале хрватските кралеви: Stjepan Držislav (969–996/997), Dimitar Zvonimir (?–1089), Petar Krešimir IV (1058–1074), потоа, владетелот на Дукља Јован Владимир (околу 990–1016), кој бил сопруг на Самуиловата ќерка Косара, неговиот наследник Константин Бодин (владее од 1081–1099), српските владетели: Стефан Немања (околу 1113–1199), Стефан Радослав Немањић (владее од 1227/28–1233/34), Стефан Владислав Немањић (владее од 1233/34–1241/42), како и македонските владетели: царот Јован Владислав (владее од 1015–1018), синот на Арон, Петар Делјан (владее од 1040–1041), синот на Гаврил Радомир, скопскиот благородник Ѓорѓи Војтех, кој кренал востание против Византија во 1072 година. Се претпоставува дека роденото име на македонскиот цар Самуил било *Мокро*, кое е регистрирано во историјата на Ана Комнина од XII век каде што е напишано во обликот *Μόκρος* (Томоски 1999: 338).

Во составот на средновековната антропонимиска формула од две лични имиња, како што се забележува од наведените примери, на прво место секогаш се наоѓа христијанското име, кое е од туѓо потекло (грчко, латинско, хебрејско итн.), а на второ место се наоѓа роденото име, кое е од словенско потекло.

Личните имиња образувани со морфемата *рад-/-рад* ќе ги подредиме во четири групи: 1. Сложени лични имиња образувани со морфемата *рад-* како прва компонента; 2. Сложени лични има образувани со морфемата *-рад* како втора компонента; 3. Контрактирани лични имиња од сложени имиња образувани со морфемата *рад-/-рад* и 4. Скратени лични имиња од сложени имиња образувани со морфемата *рад-/-рад*.

1. СЛОЖЕНИ ЛИЧНИ ИМИЊА ОБРАЗУВАНИ СО МОРФЕМАТА РАД- КАКО ПРВА КОМПОНЕНТА

Во оваа група се вбројуваат сложените лични имиња при чиешто образување морфемата *рад-* се употребува во улога на прва компонента.

РАДЕВИЛ. Личното име *Радевил* е забележено во турскиот пописен дефтер за хасовите на мирмиранот во Битолскиот вилает од 1467/68 година. Со спроведениот попис во селото Дивјаџи, Крушевско е попишан селанецот „*Никола, син на Радевила*“ (ТД 1971: 541).

Личното име *Радевил* < **Radevilъ* претставува сложено име кое е обликувано од составките *Раде-* и *-вил*. Првиот дел *раде-* од името *Радевил* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’, додека потеклото на вториот дел од името *-вил* може да потекнува од прасл. придавка **vilъ* со значење ‘моќен, силен, див, бесен, неразумен’. Оваа придавка се чува во стчеш. придавска лексема *vilý* ‘неразумен, непромислен’, како и во придавските деривати во хрв. *vilen* ‘кој има таква моќ како вила, див, лош, злобен’, срп. *вилени* ‘исто’, буг. *вилен* ‘нескротлив, необуздан’ (Bezljaj 2005: 316). Во македонскиот јазик придавката *вилен*, ж. р. *вилна* ‘силен, бесен’ е архаичен збор (РМЈ 1961: 65). Впрочем, од прасл. придавка **vilъ* ‘силен, див, бесен, неразумен’ потекнува и зборот *вила* ‘женско митско суштество со неверојатна убавина, со натприродна моќ’, којшто е создаден по пат на супстантивизација на придавската форма за женски род **vila* (Bezljaj 2005: 316).

РАДИБОД. Личното име *Радибод* < **Radnbodъ* претставува двоосновно име кое е оформено од составните делови *Ради-* и *-бод* (Станковска 1997: 286). Првиот дел од името *ради-* потекнува од определената форма **радън* од ст. сл. придавка ст. сл. *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’, а морфемата *-бод* потекнува од глаголскиот корен *бод-* што се наоѓа во презентската основа од ст. сл. глагол *бодти*, *бодж* ‘боде’, чиешто потекло се доведува во врска со ие. **bhod-*, **bhōd-*.

Личното име *Радибод* е заложено во основата на ојконимот *Радибодишиџе* – село во Дебарско. Селото *Радибодишиџе* е регистрирано во турскиот пописен дефтер за вилаетот Долни Дебар од 1467 година (ТД 1976: 338).

Името на селото *Радибодишиџе* претставува посесивно топонимско образување, коешто е добиено од постарата бинарна конструкција **Радибодишиџе* (*Село*), чијашто придавка е образувана со посесивниот придавски суфикс *-џ*, односно со неговата палатална варијанта *-џ* во формата за среден род *-е*. По отпаѓањето на именскиот член од составот **Радибодишиџе* (*Село*), изразен со апелативот *село*, придавката **Радибодишиџе* продолжила да егзистира во елиптична форма. Во основата на

придавката **Радибодишиѣ* од составот **Радибодишиѣ* (*Село*) се крие патронимиското име **Радибодишиѣ* (Станковска 2002: 328).

Патронимот **Радибодишиѣ* потекнува од некогашната атрибуциска синтагма **Радибодъ* (= **Радибодов*) (*син*), чијашто придавка е образувана од личното име *Радибод* со посесивниот придавски суфикс -ѣ, а по испуштањето на именскиот дел од синтагмата, изразен со именката *син*, таа е супстантивизирана со патронимскиот суфикс -ишиѣ < *-iŷo. На исчезнатиот придавски суфикс -ѣ, -а, -о, кој потекнува од ие. *-os, како и на неговата палатална варијанта -'ѣ, -'а, -'е зад палатален консонант или палатална консонантска група, како на придавска деривациска морфема која во словенските јазици се употребувала за образување на придавки со посесивно и односно-квалитативно значење првпат обрна внимание Радосав Бошковиќ во научната расправа „Поводом неких топонима“ (Бошковиќ 1978: 379–392).

Сложеното име *Радибод* се наоѓа и во основата на ојконимот *Радибоиш* – село во Драмско, Грција. Селото *Радибоиш* е забележено во турскиот пописен дефтер за нахијата Драма од 1569/70 година (ТД 2007: 68). Од В. К'нчов името на селото е запишано во обликот *Радибуиш* (К'нчовъ 1900: 224) Денес селото *Радибоиш* е раселено, а се наоѓало североисточно од градот Драма (Симовски 1998: 190).

Името на селото *Радибоиш* настанало по пат на метонимија, а е пренесено од некое хидронимско име **Радибоиш*. Постарата форма на хидронимот **Радибоиш* била **Радибож* која произлегува од првобитната форма **Радибожд* во која консонантската група *жд* на крајот на зборот се упростила со губењето на консонантот *д*, а потоа крајниот консонант *ж* се обезвучил во *и*. Старото хидронимско име **Радибожд* е елиптично име со посесивно значење кое потекнува од некогашната адјективна синтагма **Радибождъ* (*Поѣок*), чијашто придавка е образувана од личното име *Радибод* со придавскиот суфикс -ѣ (Станковска 2002: 328). Гласот *ј* од суфиксот -ѣ извршил јотување на претходниот консонант *д* во *жд*. Придавскиот член **Радибождъ* од составот **Радибождъ* (*Поѣок*), по елизијата на терминот *ѣѣок*, се супстантивизирал и продолжил да егзистира во форма на елипса.

Ј. Заимов и С. Роспонд, тргнувајќи од формата *Радибуиш* < **Радибужд*, основата на ојконимот *Радибоиш* погрешно ја изведуваат од личното име *Радибуд* (Заимов 1973: 146; Rospond 1979: 137). Ѓ. Иванов, пак, за потеклото на името на раселеното село *Радибоиш*, *Радигож* (?) само вели дека тоа е поврзано со старата словенска ономастика (Иванов 1982: 181).

Во образувањето на сложените лични имиња морфемата -*бод* е посведочена во антропонимијата на полскиот јазик. Имено, морфемата -*bod* се јавува како втор составен дел во старополското лично име *Ostrobod* (Malec 1971: 66).

Во македонската антропонимија деривациската морфема *бод-* се јавува како прва компонента во составот на женското име *Бодислава*, кое е изведено од исчезнатото машко име **Бодислав* со суфиксот *-а*. Личното име **Бодислав* е составено од морфемата *боди-*, којашто е еднаква на императивната форма *боди* од ст. сл. глагол *бостн*, *бодж* 'боде' и од морфемата *-слав* од ст. сл. именка *слава* < прасл. **slava* 'слава, чест, почит' (Станковска 1992: 323).

РАДИБРОД. Антропонимот *Радиброд* < **Раднбродъ* е двочлено име кое е обликувано од составките *Ради-* и *-брод*. Морфемата *ради-* потекнува од определената форма **радън* од ст. сл. придавка ст. сл. *радъ* < прасл. **radъ* 'волен, подготвен, расположен', а морфемата *-брод* потекнува од глаголскиот корен *брод-* од ст. сл. глагол *бродити* 'гази (во вода), преминува, броди' (Станковска 1992: 231).

Глаголската лексема *броди* е општословенски збор, сп. мак. *бродуи* 'плови; скита, лута', срп. *бродити* 'плови со брод', хрв. *broditi* 'плови со брод', словен. *broditi* 'гази, гваца, шлапка (во вода)', буг. *бродя* 'гази преку вода, гази преку брод', рус. *бродить* 'талка, скита, лута', струс. *бродити* 'бресто, гази', укр. *бродити* 'блуди; лута, скита', пол. *brodzić* 'гази', чеш. *broditi*, глуж. *brodzić*, длуж. *broziś* 'гази', а е добиен со превој на вокалот во коренот *bred-* од ст. сл. глагол *брестн*, *брѣж* 'гази преку вода' < прасл. **brьsti*, **bredъ*, сп. словен. *bresti* 'гази, гваца, шлапка (по вода, мек снег)' (Skok 1971: 216; Bezljaj 1976: 42, 47).

Втората компонента *-брод* од името *Радиброд* поретко се употребува во образувањето на антропонимите во словенските јазици. Примери за употребата на морфемата *брод-/брод* наоѓаме во антропонимијата на полскиот јазик во кој е познато старополското лично име *Brodzslaw*, засведочено во документи од 1152 година (Males 1971: 71) и во антропонимијата на рускиот јазик во кој се среќава личното име *Белоброд*: *Иван Белобород*, 1598 година (Веселовский 1974: 35).

РАДИБУД. Личното име *Радибуд* < **Radibudъ* е двотематко име кое е составено од морфемата *ради-* која потекнува од определената форма **радън* од ст. сл. придавка ст. сл. *радъ* < прасл. **radъ* 'волен, подготвен, расположен' и од морфемата *-буд* која потекнува од глаголскиот корен *буд-* од презентската основа *буд-* од ст. сл. глагол *быти*, *бѣж* 'да биде, живее, суштествува'. Оваа глаголска лексема е општословенски збор, сп. мак. *биде*, буг. *бѣда*, срп. *бити*, хрв. *biti*, словен. *biti*, рус. *быть*, чеш. *byti*, слов. *byti*, пол. *być*, глуж. *być*, длуж. *byś*, кој води потекло од ие. **bheǵ-* со примарно значење 'расте, настане, се создаде' (Bezljaj 1976: 23).

Личното име *Радибуд* се чува во основата на името на кривопаланечкото село *Радибужда*, кое потекнува од постарата придавска синтагма **Радибужда (Вес)*, чијшто придавски член е образуван со придавскиот суфикс *-јъ* во формата за женски род *-ја* (Заимов 1973: 146; Rospond 1979: 137; Станковска 2002: 328–329). Придавскиот член **Радибужда* од составот **Радибужда (Вес)*, по елизијата на именскиот член, изразен со апелативот *вес* < ст. сл. *вьсь* ‘село’, продолжил да егзистира како елиптично име.

Името на селото *Радибужда* првпат е регистрирано во Душановата грамота од 1358 година, издадена на манастирот Хиландар, а таму е запишано како *Горна Радибужда: ...и Раднбууждоу Горнио ... до Срацнна* (Новаковиќ 1912: 435).

Во турскиот пописен дефтер за нахијата Славиште од 1570 година се регистрирани селата *Радибожде* и *Долно Радибожде* (ТД 1983: 228, 240), а со формата *Радибужда* селото е запишано во списокот на укинати војници од 1570 година во нахијата Славиште (ТД 1995: 167). Селата *Радибожде* и *Долно Радибожде* се забележени и во турскиот пописен дефтер за Кратовската нахија од 1570–1573 година (ТД 1980: 64). Потоа, името на селото со формата *Радибужд* е забележено во дневникот на Арсенија III Чернојевиќ, кој во 1683 година на патот за Божјиот гроб поминал низ Славишко Поле, а таму е запишано: *Конак .д. ѱунннсмо въ Славншткѡм полю въ село Раднбууждъ* (Иванов 1970: 149). Од В. К’нчов името на селото е запишано во обликот *Радибуи* (К’нчовъ 1900: 224). Официјалното име на селото е *Радибуи* и е вклучено во Општина Ранковце (Закон 2004: 5).

Подоцнежната форма *Радибужде* на името на селото е променета под влијание на лексемата *село*, која е од среден род, а формата *Радибужд*, најверојатно, е преземена од некој хидроним **Радибуждъ (Извор, Појок)*, чијашто именска компонента е во машки род. Денешната форма на името *Радибуи* е добиена од постарата *Радибужд*, и тоа првин со отпаѓањето на крајниот консонант *д*, а потоа со обезвучувањето на гласот *ж* во *и* на крајот на името.

Во антропонимијата на бугарскиот јазик е посведочено името *Радибуд*, кое е документирано во пишаните извори од пред XIV век (Заимов 1988: 185).

РАДИВОЈ. Личното име *Радивој* < **Radivojъ* е двочлено име кое е составено од компонентата *ради-* која потекнува од определената форма **радън* од ст. сл. придавка ст. сл. *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’ и од компонентата *-вој* која потекнува од прасл. именка **vojъ* ‘војник’.

Личното име *Радивој* е забележено во турскиот пописен дефтер за Тетовскиот вилает од 1452/53 година, а со спроведениот попис во расе-

леното село Понориште е запишано лицето „*Радивој неџов браїи*“ (ТД 1976: 41). Од записот се дознава дека *Радивој* бил брат на „*Никола Шешо*“. Со пописот спроведен во 1465 година во Демирхисарскиот вилает во селото Вишослав името *Радивој* се споменува како татково име: „*Димитиар, син на Радивој*“, а со пописот спроведен истата година во Неврокопскиот вилает во селото Франково, денес Фргово, Неврокопско, е запишано лицето „*Радивој, овчар*“ (ТД 1978: 143). Потоа, името *Радивој* е регистрирано во турскиот пописен дефтер за Кичевската нахија од 1467/68 година, а со извршениот попис во селото Речани, Кичевско е запишано лицето „*Радивој, син на Димитири*“ (ТД 1971: 220). Во турскиот пописен дефтер за Нагоричинската нахија од 1570–1573 година во селото Градиште е регистрирано „*Маало Радивој*“ (ТД 1980: 453).

Од сложеното име *Радивој* се изведени личните имиња: *Радивое*, *Радивоја*, *Радивојко*, *Радивојо* и *Радивоица* (Станковска 1992: 231).

Личното име *Радивој* е познато во антропонимијата на другите јужнословенски јазици, сп. буг. *Радивой* (Заимов 1988: 185), срп. *Радивој*, *Радивоје* (Грковић 1977: 165), хрв. *Radivoj*, *Radivoje* (Šimundić 1988: 281).

Во македонскиот антропонимски систем морфемата *-вој* како втора компонента почесто се употребува при образувањето на композитните имиња: *Беривој*, *Боривој*, *Бранивој*, *Добровој*, *Драџовој*, *Љубивој*, *Љуџовој*, *Миливој*, *Сјанивој* и други.

РАДИВОЈКА. Женското лично име *Радивојка* е образувано од машкото име *Радивој* со антропонимскиот суфикс *-ка* (Станковска 1992: 431).

Во антропонимијата на српскиот јазик се познати женските имиња *Радивоја* и *Радивојка* (Грковић 1977: 296), а личното име *Radivojka* се среќава во антропонимскиот репертоар на хрватскиот јазик (Šimundić 1988: 281).

РАДИМИР. Сложеното име *Радимир* < **Radimirъ* е составено од морфемата *ради-* од определената форма **радън* од ст. сл. придавка ст. сл. *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’ и од морфемата *-мир* од ст. сл. именка *миръ* < прасл. **mirъ* ‘мир’, в. *Радомир*.

Личното име *Радимир* се наоѓа во основата на патронимот *Радимировиќ*, коешто е забележено во турскиот пописен дефтер за вилаетот Долни Дебар од 1467 година кога во селото Дрмјани е запишано лицето „*Марџин Радимировиќ*“ (ТД 1976: 353).

Личното име *Радимир* е познато во антропонимскиот фонд на јужнословенските јазици, сп. буг. *Радимир* (Заимов 1988: 185), срп. *Радимир* (Грковић 1977: 165), хрв. *Radimir* и женското име *Radimira* (Šimundić 1988: 280).

РАДИСЛАВ. Двоосновното име *Радислав* < **Radislavъ* е составено од составките *Ради-* и *-слав*. Морфемата *ради-* води потекло од определената форма **радън* од ст. сл. придавка ст. сл. *радъ* < прасл. **radъ* 'волен, подготвен, расположен', а морфемата *-слав* потекнува од ст. сл. именка *слава* < прасл. **slava* 'слава', в. *Радослав*.

Личното име *Радислав* е забележено во турскиот пописен дефтер за Велешкиот вилает од 1467/68 година кога со извршениот попис во селото Сопот, Велешко е попишано лицето „*Радислав, син на Сџале*“, а како татково име се споменува во пописниот дефтер за Кичевската нахија од истата година кога во селото Ехловец, Кичевско е запишано лицето „*Ненче, син на Радислав*“ (ТД 1971: 149, 285). Во турскиот пописен дефтер за Кратовската нахија од 1570–1573 година еден жител во селото Приковци, Кратовско се вика „*Радислав Боџдан*“, а во пописниот дефтер од истата година за Штипската нахија во селото Гаинци, односно во селското маало Мравињак, е запишано лицето „*Радислав Ковач*“ (ТД 1980: 48, 110).

Личното име *Радислав* е заложено во основата на микропонимите *Радиславица* – ниви (Оризари, Кочанско) и *Радиславица* – ливади (Ресен) (Станковска 2001: 341).

Во нашиот антропономастикон се нотирани и деривираниите имиња *Радиславко*, *Радиславче* и *Радиславчо* (Станковска 1992: 231).

Антропонимот *Радислав* и неговите варијанти се среќаваат во антропонимијата на словенските јазици, сп. срп. *Радислав*, *Радисав* (Грковић 1977: 165), хрв. *Radislav*, *Radisav* (Šimundić 1988: 281), буг. *Радислав* (Займов 1988: 186), струс. *Radъslav* (= *Radislav*) (Skulina 1974: 15).

РАДИСЛАВА. Женското лично име *Радислава* е образувано од машкото име *Радислав* со антропонимскиот суфикс *-а* (Станковска 1992: 431).

Личното име *Радислава* е регистрирано во турскиот пописен дефтер за Кичевската нахија од 1467/68 година кога со извршениот попис во градот Кичево е попишана „*вдовица Радислава*“, а во пописниот дефтер од истата година за Скопскиот вилает во селото Вучи Дол, денес Волково, Скопско е запишана „*вдовица Радислава*“ (ТД 1971: 199, 455).

Во антропонимијата на јужнословенските јазици, исто така, е познато личното име *Радислава*, сп. хрв. *Radislava* (Šimundić 1988: 281), срп. *Радислава* (Грковић 1977: 296).

РАДИСЛОВ. Личното име *Радислов* < **Радисловъ* е сложено име кое е оформено од составките *Ради-* и *-слов*. Морфемата *ради-* потекнува од определената форма **радън* од ст. сл. придавка ст. сл. *радъ* < прасл. **radъ* 'волен, подготвен, расположен', а морфемата *-слов* потекнува од глаголскиот корен *слов-* од ст. сл. глагол *словѣти*, *сѣловѣти* 'зборува, говори, беседи', в. *Радослов*.

Личното име *Радислов* е заложено во основата на микротопонимот *Радисловица* – месност под ниви и габер (Оризари, Кочанско). Микротопонимот *Радисловица* е посесивно име кое потекнува од постарата синтагматска формација **Радислова (Нива)*, чијшто придавски член е образуван од личното име *Радислов* со посесивниот придавски суфикс *-ъ* во формата за женски род *-а*. По отпаѓањето на именскиот член од составот **Радислова (Нива)*, изразен со апелативот *нива*, придавката **Радислова* се супстантивизирала со суфиксот *-ица*.

РАДМИЛ. Антропонимот *Радмил* < **Radъmilъ* е двочлено име во чијшто состав влегуваат составките *Рад-* и *-мил* кои меѓусебе не се поврзани со инфиксна морфема. Морфемата *рад-* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’, а морфемата *-мил* потекнува од ст. сл. придавка *млъ* ‘мил, драг, сакан’, в. *Радомил*. Од личното име *Радмил* со антропонимските суфикси *-е* и *-о* се изведени имињата *Радмиле* и *Радмило*.

Личното име *Радмил* е регистрирано во турскиот пописен дефтер за Тетовскиот вилает од 1452/53 година, а со спроведениот попис во селото Дворце едно лице е запишано како „*Радмил сиромав*“, а во селото Тумчевишта е запишано лицето „*Радослав, син на Радмил*“ (ТД 1976: 100, 140). Во турскиот пописен дефтер за Велешкиот вилает од 1467/68 година во селото Голозинци, Велешко е запишано лицето „*Радмил, син на Ковач*“ (ТД 1971: 401).

Личното име *Радмил*, како и неговите деривати, се познати во антропонијата на јужнословенските јазици, сп. буг. *Радмил* (Заимов 1988: 186), срп. *Радмил*, *Радмило* (Грковиќ 1977: 166), хрв. *Radmil*, документирано во Дубровник во 1417 година (Šimundić 1983: 192), *Radmile*, *Radmiло* (Šimundić 1988: 282).

РАДМИЛА. Женското лично име *Радмила* настанало наспрема машкото лично име *Радмил* со суфиксот *-а* (Станковска 1992: 431). Во македонскиот антропонимски фонд се среќава и женското име *Радмилка*, кое е образувано од името *Радмила* со суфиксот *-ка*.

Женското име *Радмила*, како и неговите деривати се познати во антропонијата на јужнословенските јазици, сп. буг. *Радмила* (Заимов 1988: 186), хрв. *Radmila*, *Radmilka* (Šimundić 1988: 282), срп. *Радмила*, *Радмилка* (Грковиќ 1977: 296).

РАДМИР. Двочленото име *Радмир* < **Radъmirъ* е составено од компонентата *рад-* од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’ и од компонентата *-мир* од ст. сл. именка *миръ* < прасл. **mirъ* ‘мир’, а е образувано без употреба на инфиксна морфема, в. *Радомир* (Станковска 1992: 231).

Личното име *Радмир* се употребува во антропонијата на бугарскиот јазик (Заимов 1988: 186), како и во антропонијата на српскиот

јазик: *Радмир* (Грковић 1977: 166). Во топонимијата на српското јазично подрачје се среќава ојконимот *Радмировац* – село во областа Сврљиг, во чијашто основа е заложено личното име *Радмир* (Богдановић 1985: 120).

РАДОБИЛ. Антропонимот *Радобил* < **Radobylъ* е двокомпонентното име кое е составено од компонентата *радо-* од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’ и од компонентата *-бил* која потекнува од партиципната форма *быль* од ст. сл. глагол *бѣти, бѣдѣ* ‘да биде, живее, суштествува’. Личното име *Радобил* е засведочено во топонимијата на македонскиот јазичен терен (Станковска 1992: 232).

Во македонскиот антропономастикон е наведено личното име *Билослав* во чијшто состав како прва составка се јавува морфемата *било-* која потекнува од ст. сл. партиципна форма *быль*, а како втора составка се употребува морфемата *-слав* од ст. сл. именка *слава* < прасл. **slava* ‘слава’ (Станковска 1992: 39). Инаку, при образувањето на сложените антропоними морфемата *-бил*, главно, се употребува како втора компонента, сп. *Мирбил, Небил, Пребил, Прибил*.

Личното име *Радобил* е потврдено во антропонимијата на словенските јазици, сп. буг. *Радобил* (Заимов 1988: 186), чеш. *Radobyl* (Svoboda 1964: 72).

РАДОБОЈ. Личното име *Радобој* < **Radoboјъ* е композитно име кое е обликувано од составките *Радо-* и *-бој*. Морфемата *радо-* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’, а морфемата *-бој* води потекло од ст. сл. именка *бон* ‘борба, војна, бој’. Лексемата *бој* е произведена со превој на коренскиот вокал *и* > *о* од ст. сл. гл. *бѣти, бѣдѣ* ‘тепа, удира’ (Skok 1971: 183).

Личното име *Радобој* е регистрирано во турскиот пописен дефтер за Прилепската нахија од 1568/69 година, а со спроведениот попис во селото Кутлешево, Прилепско е запишано лицето „*Радобој Пејо*“ (ТД 1988: 101).

Во македонскиот антропонимски ситсем морфемата *бој-л-бој* во образувањето на композитните имиња се употребува како прва: *Бојмир*, регистрирано во 1583 (ТД 2000: 280), *Бојсил*, регистрирано во 1465 година (ТД 1978: 111) и како втора компонента: *Малобој, Небој, Небојша* (Станковска 1992).

Во антропонимијата на словенските јазици се застапени антропонимите во чијшто состав се содржи морфемата *бој-л-бој*, сп. срп. *Бојмир, Бојислав, Бојомир; Небојша* (Грковић 1977: 40, 144), хрв. *Bojimir, Bojislav, Bojomir, Bojoslav, Bojслав; Небојша* (Šimundić 1988: 42, 249), чеш. *Bojeslav, Bojслав; Hrděboj, Přědboj, *Přieboj, Sěboj* (Svoboda 1964: 70), пол. *Przyboj, Razboj* (Malec 1971: 67).

РАДОБОЛ. Исчезнатото лично име *Радобол* < **Radobolъ* е двотематско име кое е обликувано од составните делови *Радо-* и *-бол*. Морфемата *радо-* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’, а морфемата *-бол* води потекло од придавската основа *бол-* од ст. сл. компаративна форма *болни* ‘подобар, поголем, посилен’. Компаративот *болни* е општословенска придавска лексема од придавката *добар*, сп. срп. *бољи* ‘подобар’, хрв. *bolji* ‘подобар’, словен. *boljši*, покрај *bolji* ‘подобар’, буг. дијал. *bole* ‘повеќе, поубаво’, рус. *большій* ‘голем’, *больший* ‘поголем’, укр. *більший* ‘голем’, брус. *большы*, а води потекло од ие. **bel-*, **bol-*, сп. грч. βελτίων, βέλτερος ‘поголем’, чиешто првобитно значење било ‘поголем’ од каде што се развило значењето ‘посилен’ (Skok 1971: 187; БЕР 1971: 65; Bezljaj 1976: 32). Во западните словенски јазици, како и во македонскиот јазик, не се употребува компаративот *болни*, а се среќава само во антропонимијата.

Личното име *Радобол* е засведочено во основата на оронимот *Радобола* – рид, дел од планината Пинд во Грција, регистрирано од М. Фасмер со формата **Радобόλη* (Vasmer 1941: 48). Оронимот *Радобола* потекнува од постарата адјективна синтагам **Радобола (Гора)*, чијшто адјектив е образуван од личното име *Радобол* со посесивниот придавски суфикс *-ъ* во формата за женски род *-а* (Станковска 2002: 331). Адјективниот член **Радобола* од составот **Радобола (Гора)*, по елизијата на терминот *гора* ‘планина’, се супстантивизирал и продолжил да суштествува како елиптично име.

Антропонимиската морфема *боле-* се јавува како прв составен дел кај сложеното име *Болеслав* кое е запишано во еден судски документ на Охридската архиепископија од XIII век, односно од времето на охридскиот архиепископ Димитриј Хоматијан (1216–1235) (Охрид 1985: 229).

Споредбени композитни антропоними со морфемите *боле-* и *боли-* се познати во другите словенски јазици, сп. срп. *Болеслав*, кое со формата **Болеславъ** е запишано како богомилско лично име во „Хваловиот зборник“ од 1404 година (Гошић 1987: 305), *Бољебрајѝ*, *Бољерад*, женското име *Бољеслава* (Грковић 1977: 41, 225), хрв. *Boledrug*, *Boljebrat*, *Boljemir*, *Boljerad* (Skok 1971: 187), *Boljeslav* (Šimundić 1987: 320), буг. *Болеслав*, *Болислав*, женското име *Болислава* (Заимов 1988: 28), струс. *Boleslav* (Skulina 1974: 14), пол. *Bolemir*, *Bolemysl*, *Boleslaw* (Malec 1971: 68), чеш. *Bolebor*, *Bolehost*, *Bolerad* (Svoboda 1964: 70).

РАДОБОР. Антропонимот *Радобор* < **Radoborъ* е двочлено име кое е составено од составките *Радо-* и *-бор*. Морфемата *радо-* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’, а морфемата *-бор* води потекло од глаголскиот корен *бор-* од ст. сл. глагол *борити сѧ*, *борѣ сѧ* ‘се бори’, којшто потекнува од ие. **bhor-*.

Личното име *Радобор* е заложено во основата на ојконимот *Радобор* – село во Битолско, денес вклучено во Општината Могила (Закон 2004: 5). Селото *Радобор* првпат е регистрирано во турскиот пописен дефтер за Прилепскиот вилает од 1467/68 година (ТД 1971: 43). Во Слепенскиот поменик од XVI век името на селото е запишано со формата **Радоборъ**, а во Трескавечкиот поменик, чиешто записи датираат од XVII–XVIII век, тоа е напишано во обликот **Радобор'** (Селищев 1933: 64, 145). Од В. К'нчов името на селото се предава со формата *Радоборъ* (К'нчовъ 1900: 237).

Името на селото *Радобор* е метонимиско име кое е преземено од постар хидроним или ороним **Радобор*. Топонимот **Радобор* е произведен од постарата адјективна синтагма **Радобор < *Радоборјъ (Поѿок, Врв)*, чијашто придавка е образувана од личното име *Радобор* со посесивниот придавски суфикс *-јъ* (Заимов 1973: 147; Rospond 1979: 137; Станковска 1983: 320). Придавката **Радобор* од составот **Радобор < *Радоборјъ (Поѿок, Врв)*, по отпаѓањето на именскиот член, изразен со термините *ѿоѿок, врв*, се супстантивизирала и продолжила да суштествува во форма на елипса.

Во турскиот опширен пописен дефтер за Костурската нахија од 1568/69 година е регистрирано името *Радобар*: „*Михо Радобар*“, жител на раселеното село Крушевец, Костурско (ТД 1999: 116). Не е исклучена можноста името *Радобар* да е погрешно запишано од попишувачите наместо *Радобор*.

Личното име *Радобор* се среќава во антропонимијата на бугарскиот јазик: *Радобор* (Заимов 1988: 186), а во чешката антропонимија е познато варијантното име *Radbor* (Svoboda 1964: 83).

РАДОБУД. Личното име *Радобуд* < **Radobudъ* е двоосновно име кое е составено од морфемата *rado-* од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* 'волен, подготвен, расположен' и од морфемата *-буд* која потекнува од презентската основа *буд-* од ст. сл. глагол *бѣти, бѣдѣти* 'да биде, живее, суштествува' (Станковска 1992: 232).

Композитното име *Радобуд* е засведочено во основата на ојконимот *Радобужда* – село во Струшко. Името на селото *Радобужда* е регистрирано во грамотата на владетелот Душан со која се подаруваат имоти на црквата Св. Богородица Перивлепта во Охрид од 1342–1345 година каде што е запишано: **въ градѣ Охридѣ ...село Радобужда съ засел'ци и съ ловнштами и съ планинами и съ всѣми правними.** (Новаковић 1912: 672).

Ојконимот *Радобужда* претставува елиптично име со посесивно значење кое е добиено од постарата придавска синтагма **Радобужда (Вес)*, чијашто адјективна компонента е образувана од личното име *Радобуд* со формата за женски род *-ја* од посесивниот придавски суфикс

-јь (Пјанка 1970: 71; Заимов 1973: 148; Станковска 1983: 320). Придавката **Радобужда* од составот **Радобужда* (*Вес*), по елизијата на именскиот член, изразен со именката *вес* < ст. сл. вьсь 'село', се супстантивизирала и продолжила да егзистира во форма на елипса. При деривацијата на придавската компонента **Радобужда* придавскиот суфикс -јь извршил смекнување на претходниот консонант *д* од името *Радобуд* во *жд*.

Во досегашната научна литература преовладува мислењето дека селото *Радобужда*, спомнато во Душановата грамота, е идентично со денешното село *Радожда*, и покрај тоа што некои патописци укажуваа дека постарото име на селото *Радожда* е *Радохожда*. Така, на пример, Ј. Г. Хан селото го бележи како *Радохоџа*, а на картата е напишано со формата *Radohodscha* (Хан 1876: 385). А. М. Селишчев го допушта развојот на „*Радожда* < *Радохожда* (*Радобужда* в грамоте Ст. Душана 1342–45)“ (Селищев 1933: 35).

Влоѓимјеж Пјанка смета дека „формата *Радохоџа*, повторена од Селишчев како *Радохожда*, по сè изгледа дека е измислена од Хан можеби под влијание на некоја народна етимологија која го поврзувала ова име со зборот *хоџа* (спор. го на пр. „етимологизирањето“ на Хан: *Боџрадеџ* < *Божју Град*). Записот *Радобужда* сведочи дека првобитното име е посвојно, образувано со суфиксот *-ја од личното име **Radobъdъ...*“ (Пјанка 1970: 71). Понатаму, тој објаснува дека денешната форма на името на селото *Радожда* „е континуација на старомакедонската форма **Радобъжда* (спор. *Збъжди*, денес *Збжди*; формата *Радобужда* има фонетски српски облик што може да се објасни со тоа дека пишувачот на документот бил Србин, или пак дека основачот на селото носел српско име) од која се загубил слогот -бъ- веројатно неизразито изговаран пред наредниот слог со две согласки.“ (Пјанка 1970: 71). Своето мислење тој го поткрепува со тоа што акцентот во дијалектната форма *Радбъжда* се наоѓа на вториот слог од крајот. Дека слогот -бъ- немало потреба да отпадне од дијалектната форма на името на селото **Радобъжда*, потвдува идентичното име на хрупишкото село *Радоб'жда*, в. подолу. Впрочем, слогот -бъ- не отпаднал ниту во името на селото *Збъжди*.

Земајќи ги предвид податоците од турските пишани извори од XVI век во кои селото *Радожда* е регистрирано како *Радохожда*, како и проблемот што се појавува во врска со фонетската промена на името *Радобужда* > **Радобъжда* > *Радожда*, не е неможно да се помисли дека порано имало две одделни селски населби, кои се наоѓале во соседство или во непосредна близина, а од нив едното се викало *Радобужда*, кое рано е раселено и исчезнато, а другото се викало *Радохожда*, кое останало да егзистира до денеска. Тргувајќи од оваа моја помисла, ќе се обидам да ја објаснам етимологијата на двете имиња на села со што ќе ја поткрепам оваа претпоставка, в. кај *Радоход*.

Личното име *Радобуд*, односно старото име ***РАДОБЪДЪ**, е заложено, исто така, во основата на ојконимите *Радоб'жда* – село во Хрупишко, Грција и *Радобонд* – село во Грција.

Селото *Радоб'жда* е регистрирано во турскиот пописен дефтер за нахијата Хрупишта од 1568/69 година каде што е запишано така што може да се прочита како *Радобрда* или *Радоб'жда* (ТД 1997: 440). Приредувачот на документот се искажа дека селото *Радобрда* (*Радоб'жда*) се однесува на селото *Радиџоже* во Костурско, но ние сметаме дека ова е друго село, бидејќи селото *Радиџоже* е поинаку запишано во турските пишани извори.

Примарната форма на името на селото е *Радоб'жда* < дијал. *Радобџжда* и потекнува од постарата атрибуциска синтагма **Радобџжда* < **Радобџжда* (*Вес*), чијашто атрибуциска компонента е образувана од личното име **Радобџдъ* > *Радобуд* со формата за женски род *-ја* од посесивниот придавски суфикс *-јъ* (Станковска 2002: 330–331). Придавскиот член **Радобџжда* < **Радобџжда* од составот **Радобџжда* < **Радобџжда* (*Вес*), по елизигјата на именскиот член, изразен со апеалтивот *вес* < ст. сл. *вьсь* 'село', се супстантивизирал и продолжил да егзистира во форма на елипса. Носовката од заден ред **ж** во говорот на селото се развила во **џ**.

Селото *Радобонд* е регистрирано во Типикот на манастирот Св. Богородица Космосотира во градот Енос од XII век каде што е запишано: *χωρίον τοῦ Ῥαδαβοῦντος* (ГИ 1968: 130). Името на селото *Радобонд* настанало по пат на метонимија, а е преземено од некое постаро хидронимиско или оронимиско име **Радобонд*. Топонимот **Радобонд* потекнува од постарата придавска синтагма **Радобонд* < **Радобџдъ* (= **Радобондов*) (*Поџок*, *Рид*), чијашто придавска компонента е образувана од личното име *Радобонд* < ***РАДОБЪДЪ** со посесивниот придавски суфикс *-џ* (Станковска 2002: 331). По испаѓањето на именскиот дел од составот **Радобонд* < **Радобџдъ* (*Поџок*, *Рид*), изразен со термините *џоџок*, *рид*, придавката **Радобонд* се супстантивизирала и продолжила да суштествува како елиптично име. Носовката од заден ред **ж** е запазена во вид на секвенцата *он*.

Личното име *Радобуд* е потврдено во антропонимијата на словенските јазици, сп. срп. *Радобуд* (Грковић 1977: 166), пол. **Radobađ*, што се наоѓа во основата на топонимот *Radobađz* (Nieskula 1965: 98), чеш. *Radobud* (Svoboda 1964: 72).

РАДОВЕТ. Композитното име *Радовеџ* < **Radovětъ* е составено од компонентата *радо-* од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* 'волен,

подготвен, расположен' и од компонентата *-вей* од ст. сл. именка *вѣтъ* 'решение, договор, согласност' (Станковска 1992: 232).

Личното име *Радовей* е зачувано во основата на ојконимот *Радовешѿа* – село во областа Жупа, Дебарско, денес во Албанија. Селото *Радовешѿа* е регистрирано во турскиот пописен дефтер за вилаетот Долни Дебар од 1467 година каде што е дешифрирано како *Радовишиѿа*, но приредувачот на документот вели дека би можело да се прочита и како *Радовешѿа* (ТД 1976: 367). Во турските пописни дефтери за нахијата Жупа од 1519 и 1583 година името на селото се предава во обликот *Радовешѿа* (Соколоски 1975: 185). Во Поменикот на Бигорскиот манастир, чиешто записи датираат од 1782 година, името на селото е запишано со формата *Радоѿца* (Целакоски 1992: 238), а во Кодиката на Бигорскиот манастир од 1863 година тоа е запишано како *Село Радовеѿца* (Мошин 1971: 176). Во подоцнежната литература името на селото е забележано во обликот *Радовеѿца* (Кънчовъ 1900: 262). Денес, во албанскиот јазик селото се вика *Radovesh*.

Ојконимот *Радовешѿа* претставува елиптично име со посесивно значење, кое е добиено со супстантивизација на адјективот од постарата адјективна синтагма **Радовешѿа (Вес)*, чијшто адјективен член е образуван од личното име *Радовей* со посесивниот придавски суфикс *-јѿ* во формата за женски род *-ја* (Заимов 1973: 148; Станковска 2002: 332). Гласот *ј* од суфиксот *-јѿ* извршил смекнување на консонант *ѿ* во *ѿѿ*.

Морфемата *-вей* во улога на втора компонента се јавува, на пример, во личното име *Увей* кое се наоѓа во основата на ојконимот *Увешѿје* – раселено село во Тиквешко (Заимов 1973: 171).

Лични имиња образувани со морфемата *-вей* се присутни во антропонимѿата на словенските јазици, сп. буг. *Драговет* (Заимов 1988: 95), чеш. *Nepřívět, Přívět, *Trěbovět* (Svoboda 1964: 91), пол. *Niegowiat, Przewiat* (Bańkowski 1984: 142). Ј. Свобода морфемата *-вѣт* во чешките антропоними ја доведува во врска со глаголот *větiti* 'зборува, кажува', а Ј. Заимов морфемата *-вей* во името *Драговет* ја изведува од глаголот *ветам (ce)* 'ветува'.

РАДОВИД. Антропонимот *Радовид* < **Radovidъ* е двоосновно име кое е оформено од составките *Радо-* и *-вид*. Морфемата *радо-* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* 'волен, подготвен, расположен', а морфемата *-вид* води потекло од глаголскиот корен *вид-* од ст. сл. глагол *вндѣти, вндѣж* < прасл. **viděti* 'види, гледа'.

Личното име *Радовид* е заложено во основата на името на селото *Радовижда* – село во Јанинско, Грција. А. Селишчев името на селото *Радовижда* го забележал со формите *Радовижди* и *Радовижда* (Селишчев 1931: 271, 278), а кај М. Фасмер е запишано со формите *Радоѿѿи* и *Радоѿѿѿи*, регистрирано во 1696 година (Vasmer 1941: 48).

Ојконимот *Радовижда* претставува елиптично име со посесивно значење, а е добиено по пат на супстантивизација на придавката од првобитната придавска синтагма **Радовижда (Вес, Река)*, чијашто придавка е образувана од личното име *Радовид* со формата за женски род -ја од придавскиот суфикс -јь (Vasmer 1941: 48; Заимов 1973: 143; Станковска 2002: 332).

Личното име *Радовид* е потврдено во бугарската антропонимија од пред XII век (Заимов 1988: 186). Во топонимијата на српскиот јазик личното име *Радовид* е посведочено во основата на топонимот *Радовић*, кој е регистриран во Светостефанската хрисовула од 1318 година (Ивић, Грковић 1980: 102).

Споредбени композитни имиња во чијшто состав како втора компонента се јавува морфема -вид се познати во другите словенските јазици, сп. буг. *Желевид* (Заимов 1988: 104), струс. *Javid, Snovid, Zavid* (Skulina 1974: 210), чеш. *Dobrovid, Závíd* (Svoboda 1964: 91), пол. *Gościwid, Lubowid* (Malec 1971: 121).

Во антропонимијата на македонскиот јазик со морфемата -вид се образуван личните имиња: *Воловид*, кое се наоѓа во основата на името на ојконимот *Воловижда* – село во Солунско, Грција (Станковска 2003–2004: 472), *Желевид*, што се чува во основата на ојконимот *Желовижда* – село во Бератско, Албанија (Станковска 2002: 159), *Маловид*, *Расџовид* (Станковска 1992).

РАДОВИТ. Антропонимот *Радовиџ* < **Radovitъ* претставува двоосновно име кое е обликувано од морфемата *радо-* од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’ и од морфемата -*виџ* од прасл. именка **vitъ* ‘господин, моќник, господар’ (Станковска 1992: 232). Ѓ. Заимов за морфемата *виџ/-виџ* вели дека потекнува од ст. сл. глагол *внтати, внтаџ* ‘се насели, престојува, престојува на гости’ (Заимов 1975: 205).

Личното име *Радовиџ* се крие во основата на името на градот *Радовиџи*, чиешто име првпат е запишано во грамотата на византискиот цар Василиј II од 1019 година со која ги потврди правата на Охридската архиепископија, каде што стои: ...καὶ τὸν Ραδοβίστον (Иванов 1970: 552), а потоа неговото име се споменува во грамотата на Мануил I Комнин од 1152 година со која се подаруваат имоти на манастирот Св. Богородица во Велјуса: τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Ραδοβίστων (ГИ 1968: 90). Во Душановата грамота за манастирот Хиландар од 1361 година името на градот е забележено како *Радовиџиџи*: οὐ Ραдовнштнџъ (Новаковић 1912: 437). Во турскиот опширен пописен дефтер за Струмичката нахија од 1570–1573 година името на градот е запишано во обликот *Радовиџиџи(а)* (ТД 1982: 39). Официјалното име на градот е *Радовиџи* (Закон 2004: 5).

Постарата форма на името на градот е *Радовишиѝ*, а настанало по пат на супстантивизација на придавката од првобитната придавска синтагма **Радовишиѝѡ* (*Дворец*), чијшто придавски член е образуван од личното име *Радовиѝ* со посесивниот придавски суфикс *-ѝѡ* (Станковска 1995: 255).

Личното име *Радовиѝ* е заложено во основата на неколку топонимски единици, и тоа: *Радовишиѝѡ* – село во Населичко, Грција, регистрирано во турскиот пописен дефтер за нахијата Хрупишта од 1568/69 година во кој името *Радовишиѝѡ* е запишано како второ име на селото *Бело(в)ница* (ТД 1997: 508), од В. К’нчов е напишано како *Радовиѝѡ* (К’нчовъ 1900: 272), од Т. Симовски е забележено како *Радовишиѝѡ* (Симовски 1998: 345); *Радовишиѝѡ* – место во областа Лаконија, Грција, регистрирано во 1618 година со формата *Ῥαδοῦβιστῶν* (Vasmer 1941: 165); *Радовишиѝѡ* – село во Кожанско, Грција, забележено од В. К’нчов со формата *Радовиѝѡ* (К’нчовъ 1900: 280), на картата од Д. Јаранов се бележи во обликот *Радовиѝѡ* (Јарановъ 1933), од М. Фасмер е запишано со формата *Ῥαδοῦβιστῶν* (Vasmer 1941: 186), а кај Т. Симовски е напишано со дијалектната форма *Радувиѝѝѡ* (Симовски 1998: 323); *Радовишиѝѡѡ* – село во Гребенско, Грција, забележено од В. К’нчов во обликот *Радовиѝѡѡ* (К’нчовъ 1900: 276), кај М. Фасмер е запишано со формата *Ῥαδοῦβιστῶν* (Vasmer 1941: 186), а од Т. Симовски е забележено како *Радовишиѝѡѡ* (Симовски 1998: 127). На картата од Д. Јаранов во Гребенската околина се внесени две села со истото име, од кои едното е запишано со формата *Радовиѝѝѡѡ*, а другото со формата *Радовиѝѡѡ* (Јарановъ 1933).

Ојконимиските единици *Радовишиѝѡѡ* и *Радовишиѝѡѡѡ* настанале со супстантивизација на придавката од некогашните синтагматски формации **Радовишиѝѡѡ* (*Вес*) и **Радовишиѝѡѡѡ* (*Село*), чијшто придавски компоненти се образувани со посесивниот придавски суфикс *-ѝѡѡ* во формата за женски род *-ѝѡѡѡ*, односно во формата за среден род *-ѝѡѡѡѡ* (Станковска 2002: 333–334).

Од двочленото име *Радовиѝѡѡѡ* со суфиксот *-ѡѡѡ* е изведено хипокористичното име *Радовиѝѡѡѡѡ* (Станковска 1992: 232).

Личното име *Радовиѝѡѡѡѡ* е потврдено во антропонимијата на словенските јазици, сп. хрв. *Radovit* (Šimunović 1987: 448), пол. *Radowit* (Malec 1971: 124).

РАДОВОЈ. Антропонимот *Радовојѡѡѡѡ* < **Radovoјѡѡѡѡ* претставува двоосновно име кое е оформено од составките *Радо-* и *-војѡѡѡѡ*. Морфемата *радо-* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’, а морфемата *-војѡѡѡѡ* потекнува од прасл. именка **voјѡѡѡѡ* ‘војник’ (Станковска 1992: 232), в. *Радивојѡѡѡѡ*.

Личното име *Радовојѡѡѡѡ* се среќава во антропонимскиот фонд на бугарскиот јазик: *Радовойѡѡѡѡ* (Займов 1988: 186) и во антропонимијата на српскиот јазик: *Радовојѡѡѡѡ* (Грковић 1977: 166).

РАДОГОД. Личното име *Радогод* < **Radogodъ* е композитно име кое е образувано од составните елементи *Радо-* и *-год*. Морфемата *радо-* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’, а морфемата *-год* потекнува од глаголскиот корен *год-* од ст. сл. глагол *годити, гождж* ‘угодува, исполнува (желба, молба на неко-го)’. Глаголската лексема *годи* ‘угодува некому (нешто)’ е деноминатив, изведен од ст. сл. именка *годъ* < прасл. **godъ* ‘време’, а води потекло од ие. корен **ghod-* (Bezljaj 1976: 155).

Старото име *Радогод* е зачувано во основата на ојконимот *Радогожде* – село во Костурско, Грција, регистрирано во турскиот пописен дефтер за Костурскиот вилает од пред 1445 година каде што неговото име е напишано како *Р-а-д-о-г-з-д-е* (ТД 1973: 99), а во турскиот пописен дефтер од 1568/69 година за Костурската нахија името на селото е запишано во обликот *Радогожда* (ТД 1999: 97). Од С. И. Веркович името на селото е запишано со формата *Радогоже* (Верковичъ 1889: 340), кај В. К’нчов е напишано како *Радигоже* (К’нчовъ 1900: 267), од М. Фасмер е забележено како *Радигубодѣ* (Vasmer 1941: 195), а на картата од Д. Јаранов се бележи во обликот *Радигоже* (Јарановъ 1933). Од Т. Смовски селото е наведено под името *Радигоже* (*Чифлик*) затоа што селото порано било чифлик на турски бег и било познато со името *Чифлик* или *Голем Чифлик* (Симовски 1998а: 38).

Постарото име на селото, најверојатно, било *Радогожда*, а обликот *Радогожде* настанал под влијание на именката од среден род *село*. Името на селото *Радогожда* е елиптично име со посесивно значење, а настанало со супстантивизација на адјективот од првобитната адјективна синтагма **Радогожда* (*Вес*), чијшто адјективен член е образуван од личното име *Радогод* со формата за женски род *-ја* од посесивниот придавски суфикс *-јъ* (Станковска 2002: 334). Гласот *j* од суфиксот *-јъ* извршил смекнување на претходниот консонант *д* во *жд*, а потоа консонантската група *жд* се упростила со испуштање на консонанто *д*.

Личното име *Радогод* досега не е евидентирано во словенскиот антропонимски инвентар. Инаку, морфемата *год-/год* е запазена како деривациски антропонимски елемент во деривацијата на сложените имиња во словенските јазици, сп. хрв. *Godimir, Godislav, Godomir, Godoslav* (Šimundić 1988: 126), срп. *Годобраиџ, Годимир, Негода* (Грковић 1977: 65, 144), буг. *Годеслав, Желегод* (Заимов 1988: 65, 104), чеш. **Hoděmysl, Hodislav, Nehod* (Svoboda 1964: 75), пол. *Godzimir, Godzislaw; Mirogod, Zdziegod* (Malec 1971: 86). Во нашиот антропономски речник со оваа морфема се наведени сложените имиња: *Годимир; Делогод, Желогод, Хошогод* (Станковска 1992).

РАДОГОСТ. Сложеното име *Радогосџ* < **Radogostъ* е составено од компонентата *радо-* која води потекло од ст. сл. придавка *радъ* <

прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’ и од компонентата *-ḡosī* која потекнува од ст. сл. именка *гостъ* ‘гост(ин)’ со првобитно значење ‘туѓинец, дојденец во одредена заедница; трговец’, а потекнува од ие. **ghostis* ‘туѓинец, гостин’ (Bezlaј 1976: 164).

Личното име *Радозоси* е зачувано во основата на ојконимот *Радозоши* – село во Солунско или Струмско, Грција, чиешто име е регистрирано во документи од 1008 година во Атонскиот манастир каде што е запишано како χωρίου Ραδοχοστᾶς (ГИ 1964: 15).

Името на селото *Радозоши* е посесивно образување кое потекнува од постарата придавска синтагма **Радозоши* (*Вес*), чијашто придавка е образувана од личното име *Радозоси* со придавскиот суфикс *-jъ* во формата за женски род *-ja* (Станковска 1983: 321–322). Придавката **Радозоши* од составот **Радозоши* (*Вес*), по елизијата на именскиот член, изразен со апелативот *вес* < ст. сл. *вьсь* ‘село’, се супстантивизирала и продолжила да егзистира како елиптично име. Гласот *j* од суфиксот *-jъ* извршил смекнување на консонантската група *-sij-* што се наоѓа на крајот на името *Радозоси* во *-ши*.

Еднакво топонимско образување претставува ојконимот *Радозош* – село во Северна Албанија, кое се наоѓа во Скадарската област (Селищев 1931: 266). Денес, во албанскиот јазик се употребува формата *Radogosh*.

Личното име *Радозоси* и неговите варијанти *Радџоси* и *Радигоси* се потврдени во антропонимијата на словенските јазици, сп. буг. *Радозост*, документирано во VI век (Заимов 1988: 186), срп. *Радигоси*, *Радозоси* (Грковић 1977: 165–166), хрв. *Radgost*, *Radigost*, *Radogost* (Šimundić 1988: 279, 282), словен. *Radogost* (Коšmrlj 1970: 108), пол. *Radgost*, *Radogost* (Nieckula 1965: 102; Malec 1971: 106), чеш. *Rad(o)host* (Svoboda 1964: 76), рус. *Радозост*, заложено во основата на топонимот *Радоз* од *Радозоц* (Роспонд 1972: 64).

РАДОКАЛ. Исчезнатото лично име *Радокал* < **Радокалъ* претставува двотематско име кое е обликувано со составките *Радо-* и *-кал*. Морфемата *радо-* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’, а морфемата *-кал* потекнува од глаголскиот корен *кал-* од ст. сл. глагол *калнѣти*, *калѣж* ‘кали, челичи’, употребен со значење ‘прекален, очеличен, јак’ (Станковска 1995а: 564). Иако порано ние ја допуштивме можноста дека морфемата *-кал* може да се толкува и како скратена и преобразена форма од морфемата *-кани* од ст. сл. глагол *каннѣти* ‘поканува, кани’, сепак сметаме дека тоа објаснување не е правилно решение, в. *Калорад*. Морфемата *-кал* како втора составка се јавува и во личното име *Предикал*, кое е забележено во турските пишани извори од XV (ТД 1978: 353).

Личното име *Радокал* е заложено во основата на името на раселеното село *Радокали*, кое се наоѓало на запад од Охридското Езеро во областа Мокра во Албанија. Денес, во албанскиот јазик се употребува обликот *Radokal*.

Писмените податоци за ојконимот *Радокали* датираат од XIV век. Името на селото *Радокали* се споменува во Душановата грамота од 1342–1345 година со која се подаруваат имоти на манастирската црква Св. Богородица Перивлепта во Охрид, а таму е запишано: село **РАДОКАЛН** (Новаковиќ 1912: 673–674).

Од содржината на текстот во грамотата, кој е запишан по наведувањето на подароците на манастирот Св. Богородица Перивлепта и утврдувањето на нејзиниот настојник, се дознава дека епископот Григорије Деволски „му спомнал“ на дарителот дека севастократорот Керсак ѝ го приложил на охридската црква селото *Радокали* (Грозданов 1980: 15). Севастократорот Керсак, кој се споменува во грамотата на Перивлепта, како што истакнува Цветан Грозданов, во почетокот на владеењето на српскиот владетел Душан бил намесник на градот Охрид, кој имал власт не само во Охрид, туку и во градовите што се наоѓаат западно од Охридското Езеро (Грозданов 1980: 15–16). Во тој период селото *Радокали*, заедно со територијата на областа Мокра, било вклучено во Деволската епископија, чијшто епископ бил Григорије Деволски.

Подоцна, со формата *Радокал* селото е регистрирано во турскиот опширен пописен дефтер за нахијата Мокра од 1583 година (Соколоски 1977: 102).

Името на селото *Радокали* е создадено по пат на топонимизација на родовско-патронимското име **Радокали*, односно со преземање на првобитното родовско-патронимско име **Радокали* за именување на селото *Радокали*. Патронимот **Радокали* е образуван од личното име *Радокал* со множинската наставка *-и*. Во топонимијата на македонскиот јазичен терен присуството на родовско-патронимските имиња во кои припадноста формално е прикажана со морфолошки признак, т.е. со множинската наставка *-и*, е забележено во словенските писмени извори во средновековниот период. Така, на пример, со овој деривациски модел се образувани ојконимите *Глуси* – село во Скопско, *Куцулајџи* – село во Струмско, *Мобњаџи* – село во Скопско, *Неѓронофоиџи* – село во Кочанско, регистрирани во писмените споменици од XIV и XV век, *Новаџи* – село во Битолско, *Прнеси* – село во денешна Албанија, регистрирани во Слеченскиот поменик од XVI век, во чиешто основи се заложени личните имиња *Глук*, *Куцулај*, *Мобњак*, *Неѓренофои*, *Новак*, **Прнех* (Станковска 1988: 305–308).

РАДОЉУБ. Личното име *Радољуб* < **Radoljubъ* е двочлено име кое е обликувано од составките *Радо-* и *-љуб*. Морфемата *радо-* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* 'волен, подготвен, располо-

жен', а морфемата -љуб води потекло од ст. сл. придавка ЛЮБЪ < прасл. *ljubъ 'мил, драг, умилен' (Станковска 1992: 232), в. Љуборад.

Личното име *Радољуб* се наоѓа во основата на ојконимот *Радоливо* – село во Зихненско, Грција. Името на селото *Радоливо* е регистрирано во историските писмени споменици од XI век каде што е запишано со формата *Радолиβ(ov)* (Dölger 1948: 182), а во 1318 година тоа е запишано со формата *Радоλιβους* (Vasmer 1941: 221). Името на селото *Радоливо* двапати се споменува во грамотата на српскиот владетел Душан со која се даруваат имоти на Иверскиот манастир, кој се наоѓа на Св. Гора, од 1346 година, а таму е запишано: тој *Радолиβου μετὰ* и *χωρίον* тој *Радолиβου* (Соловјев, Мошин 1936: 38, 44; Новаковиќ 1912: 557, 559). Во турскиот пописен дефтер за вилаетот Кешишлик од 1465 година името на селото е напишано со формата *Радолифо* (ТД 1978: 340). Од В. К'нчов името на селото е наведено во обликот *Радолиово* (К'нчовъ 1900:182), од Т. Симовски се забележени формите *Родулево* и *Радолиево*, а денешното грчко име е *Родолиβους* (Симовски 1998а: 226).

Тргувајќи од најстарите пишани записи, може да се констатира дека постарата форма на името на денешното село *Радоли(о)во* била *Радољуб*. Ојконимот *Радољуб* е метонимско име кое е преземено од првобитното хидронимско име **Радољуб* кое претставува елиптично име со посесивно значење. Хидронимското име **Радољуб* потекнува од првобитната придавска синтагма **Радољуб* < **Радољубъ* (= **Радољубов*) (*Појок, Извор*), чијашто придавска компонента е образувана од личното име *Радољуб* со посесивниот придавски суфикс -ъ (Станковска 2002: 335). Придавката **Радољуб* < **Радољубъ* од синтагмата **Радољуб* < **Радољубъ* (*Појок, Извор*), по елизијата на именскиот член, изразен со термините *јојок, извор*, се супстантивизирала и продолжила да егзистира во форма на елипса. Сегашниот облик на името *Радоли(о)во* е аналошки, т. е. настанал под влијание на топонимите што завршуваат на -ово.

Основата на името на селото *Радолиово* Ѓ. Н. Иванов со право ја изведува од личното име *Радољуб* (Иванов 1982: 181), но притоа не понудува решение за неговото образување.

Личното име *Радољуб* е потврдено во другите јужнословенски јазици, сп. буг. *Радољуб* (Заимов 1988: 187), срп. *Радољуб* (Грковиќ 1977: 167), хрв. *Radoljub* (Šimundić 1988: 283), полап. *Radol'ub*, заложено во основата на топонимот *Radol'ube* (Svoboda 1964: 83). Во антропонимијата на српскиот јазик се среќава женското лично име *Радољуйка*, кое е изведено од името *Радољуб* со суфиксот -ка (Грковиќ 1977: 297), а во хрватската антропонимија од името *Radoljub* со формантот -а е изведено женското име *Radoljuba*, а потоа од него е образувано женското лично име *Radoljupka* (Šimundić 1988: 283).

РАДОМАЛ. Сложеното име *Радомал* < **Radomalъ* е образувано од компонентата *радо-* од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’ и од компонентата *-мал* од ст. сл. придавка *малъ* < прасл. **mālъ* ‘мал, дробен, ситен’, в. *Малорад*.

Личното име *Радомал* е заложено во основата на ојконимот *Радомал* – село во Нигритско, Грција. Селото *Радомал* е регистрирано во турскиот пописен дефтер за Серскиот вилает од 1465 година каде што е запишано како *Авдомал* (ТД 1978: 212). Името на селото од В. К’нчов е забележено со формата *Абдамалъ* (К’нчовъ 1900: 179), а кај Т. Симовски е напишано како *Абдамал* (Симовски 1998а: 231). Постарата форма на името на селото била *Радомал*, која, според нас, била видоизменета при спроведувањето на пописот во турскиот период од страна на попишувачите кои не го познавале македонскиот јазик.

Името на селото *Радомал* е метонимиско име и е преземено од името на некој хидроним или ороним **Радомал*. Топонимот **Радомал* потекнува од првобитната придавска синтагма **Радомал* < **Радомалјъ* (*Поџок*, *Рид*), чијшто придавски член е образуван од личното име *Радомал* со посесивниот придавски суфикс *-јъ* (Станковска 2002: 337). Придавката **Радомал* < **Радомалјъ* од составот **Радомалјъ* (*Поџок*, *Рид*), по елизијата на термините *поџок*, *рид*, се супстантивизирала и продолжила да постои како елиптично име.

РАДОМЕР. Личното име *Радомер* < **Radoměrъ* е двочлено име кое е обликувано од составките *Радо-* и *-мер*. Морфемата *радо-* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’, а морфемата *-мер* потекнува од прасл. придавка **měrъ* ‘голем, славен, прочуен’, чиешто потекло се доведува во врска со герм. *mēr* ‘славен, прочуен’. Прасл. придавка **měrъ* води потекло од ие. **mě-ros*, во превој **mō-ros* ‘голем, велик, славен’, сп. грч. ἐγχεσίωρος ‘голем во фрлање копје’; гал. *-maros* (*Nertomaros*); ир. *mar* ‘голем, велик’; ствгерм. *māri* ‘славен, прочуен’; сп. *Volkmar* ‘славен кај народот’ (Skok 1972: 428).

Старото лично име *Радомер* е регистрирано во писмените документи во Атонскиот манастир кои датираат од 1081 година (ГИ 1983: 19).

Личното име *Радомер* се наоѓа во основата на ојконимот *Ардамери* – село во Солунско, Грција, регистрирано во 1640 година со формата *Ἀρδαμερίου* (Vasmer 1941: 102). Селото *Ардамери*, грч. Ἀρδαμερίου, е лоцирано на североисточните падини на планината Хортач и е вклучено во Лагадинската околија (Симовски 1998а: 276).

Постарата форма на името на селото е **Радомери* < **Радомерју* (*Куќи*), чијшто придавски член е образуван од личното име *Радомер* со посесивниот придавски суфикс *-ју* во плурална форма *-ју* (Станковска 2002: 21). Ј. Заимов ја предлага еднинската форма **Радомерјъ* (Заимов 1973: 71).

И покрај тоа што може да се претпостави дека името на селото *Ардамери*, односно **Радомери*, е постаро топонимско образување од XVII век, сепак не може да се помислува дека во него не е извршена метатезата на ликвидите, бидејќи за тоа и немало објективни услови кога се знае дека уште во прасловенскиот јазик придавската форма гласела **radъ*, а не **ardъ*. Тоа покажува дека грчката форма на името на селото Ἀρδαμέριον = *Ардамери* е преиначена во грчката говорна средина, најверојатно, под влијание на аналогитата. На пример, видеоизменувањето на старото име на селото **Радомери* во *Ардамери* можело да се случи под влијание на топонимите како што се Γαρδαλεβός < Δραγαλιβός = Драгалево, Δαρυαμῆρος = Драгомир (Vasmer 1941: 166, 289) во кои процесот на ликвидната метатеза, кој сè уште не бил завршен, била регуларна фонетска појава.

Во хрватската антропонија личното име *Radomer* е потврдено во писмени споменици од 1386 година (Šimundić 1983: 192), а во антропонијата на српскиот јазик личното име *Радомер* со формата **Радомеръ** е запишано како богомилско лично име во „Хваловиот зборник“ од 1404 година (Гошић 1987: 305). Во онимијата на словенечкиот јазик личното име *Radomer* се крие во основата на топонимот *Radomerje* (Košmrlj 1970: 107).

Морфемата *-мер* во образувањето на сложените антропониими во словенските јазици, обично, се употребува како втора компонента, сп. хрв. *Černomer*, *Ljutomer*, *Vukomer* (Skok 1972: 428), *Čudomer*, заложено во основата на топонимот *Čudomerec* – поток и градска четврт во Загреб, *Gostomer*, *Grdimer*, *Hvalimer*, *Vidomer* (Šimundić 1985a: 68, 94), словен. *Dragomer*, *Ljutomer* (Snoj 2009: 121: 242), *Ludmer* (Košmrlj 1970: 106–107), буг. *Добромер*, *Крајмер*, *Станимер*, *Стојмер* (Заимов 1988), рус. *Володимер*, *Домамер*, *Жьдимер/Жидимер*, *Хотимер* (Роспонд 1972: 33; Подольская 1977: 65), чеш. *Jaroměr*, што се наоѓа во основата на топонимот *Jaroměř* (Svoboda 1964: 80).

Личните имиња со компонентата *-мер* се одразиле во топонимијата на македонското јазично подрачје. Така, на пример, личните имиња *Будимер*, *Јаромер*, *Крајмер*, *Красимер*, *Месимер*, *Меџимер*, *Сџамер* се наоѓаат во основата на топонимите *Будимерци* – село во Битолско, *Јаромери* = Ѕероџери – село во Епир, Грција, *Крајмерска Воденица* – месност (Негорци, Гевгелиско), *Красимер* – дол (Олевени, Битолско), *Ладемерица* – месност (Дебарско), *Месимер* – село во Воденско, Грција, *Меџимер* – село во Битолско, *Сџамер* – село во Делчевско и други.

РАДОМИЛ. Личното име *Радомил* < **Radomilъ* е двотематско име кое е составено од компонентата *радо-* од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’ и од компонентата *-мил* од ст. сл.

придавка **млѣ** < прасл. **milъ* ‘мил, драг, нежен, сочувствен’ (Станковска 1992: 232), в. *Милорад*.

Во антропонимскиот инвентар на македонскиот јазик, освен името *Радомил*, е познато и деминутивното име *Радомиле*.

Личното име *Радомил* е потврдено во антропонимијата на словенските јазици, сп. буг. *Радомил* (Заимов 1988: 187), срп. *Радомил* (Грковић 1977: 167), пол. *Radomil* (Malec 1971: 106), чеш. *Radomil* (Svoboda 1964: 83).

РАДОМИЛКА. Женското лично име *Радомилка* е образувано од машкото име *Радомил* со антропонимскиот суфикс *-ка* (Станковска 1992: 431).

Во другите словенски јазици се среќава женското име *Радомила*, сп. буг. *Радомила* (Заимов 1988: 187), срп. *Радомила* (Грковић 1977: 297), хрв. *Radomila* (Šimundić 1988: 283).

РАДОМИР. Антропонимот *Радомир* < **Radomirъ* претставува двочлено име кое е обликувано од составките *Радо-* и *-мир*. Морфемата *радо-* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’ и од морфемата *-мир* која потекнува од ст. сл. именка *миръ* < прасл. **mirъ* ‘мир’. Лексемата *мир* е општословенски збор, сп. срп. *мир*, хрв. *мир*, буг. *мир*, словен. *mir*, рус. *мир*, укр. *мыр*, брус. *мир*, пол. арх. *mir* ‘покој, мир’, чеш. *mir*, слов. *mier*, кој потекнува од прасл. **mirъ*, а веројатно е образувано со формантот *-r-* од ие. корен **meł-* ‘се дружи, се поврзува’ (Bezljaj 1982: 185).

Во македонската антропонимија, како што кажавме погоре, личното име *Радомир* првпат е регистрирано во седумдесетите години на X век, и тоа како родено име на македонскиот цар *Гаврил Радомир*.

Личното име *Радомир* е запишано во еден стар македонски ракопис, наречен по името на авторот „Радомирово изборно евангелие“, кој потекнува од XIII век. Во записот што е запишан врз листот 169 б од евангелието стои: **Поменн маѡ Хрнсте. Аѡъ грѣшнн Радомиръ пнсѡхъ, велнка мн бѣ тѡга на среднц.** (Угринова-Скаловска 1975: 21).

Подоцна, личното име *Радомир* е засведочено во турските пишани документи од XV и XVI век. Така, личното име *Радомир* е запишано во турскиот пописен дефтер за Велешката нахија од пред 1445 година како име на еден жител во селото Росоман, Велешко, а во пописниот дефтер од истата година за Битолската нахија во селото Черновец, Битолско е попишано лицето „*Радомир, син на Пенче*“ (ТД 1973: 30, 208). Во турскиот пописен дефтер за Тетовската нахија од 1452/53 година во селото Стајковци се попишани тројца браќа кои се викале: „*Никола, син на Милан; Дујко, неѡов брајѡ; Радомир, неѡов брајѡ*“, а со пописот спроведен истата година во Скопскиот вилает во селото Орланце едно лице е запишано како „*Никола, син на Радомир*“ (ТД 1976: 82, 220). Во турск-

иот пописен дефтер за Демирхисарскиот вилает од 1465 година во селото Волчо Брдо се запишани лицата „*Радомир Порѝојур*“ и „*Јанко, син на Радомир*“ (ТД 1978: 41). Во турскиот пописен дефтер за Кичевската нахија од 1467/68 година стои: „*Ѓуро, син на Рдомир*“ и „*Боџдан, син на Радомир*“ (ТД 1971: 235). Со пописот спроведен во нахијата Аврет Хисар во Солунскиот санџак од 1568/69 година во селото Папратина, сега Папрат, Кукушко се попишани повеќе лица со името *Радомир*: „*Радомир Тоде*“, „*Радомир Диман*“, „*Радомир Сѝамад*“, „*Радомир Продан*“, и како име на таткото: „*Марѝин Радомир*“, „*Тодор Радомир*“, „*Димо Радомир*“, „*Диман Радомир*“, „*Сѝале Радомир*“ (ТД 2003: 25–26). Во турскиот пописен дефтер за нахијата Кавала од 1569/70 година е запишано лицето „*Радомир Белин*“ (ТД 2007: 138).

Од А. М. Селишчев е регистриран ојконимот *Радомир* – град во Албанија (Селишчев 1931: 266, Карта 2с). Неговото име потекнува од постарата адјективна синтагма **Радомирјџ* (*Град*), чијшто адјектив е образуван од личното име *Радомир* со придавскиот суфикс -*јџ* (Заимов 1973: 149)

Старото име *Радомир* е заложено во оронимот *Радомир* – врв на планината Беласица, се наоѓа на границата меѓу Република Македонија и Грција, но припаѓа на грчката територија. Именувањето на врвот *Радомир* не е невозможно да е поврзано со името на владетелот Гаврил Радомир. Со името *Радомир*, исто така, е именуван еден врв на Шар Планина, Тетовско.

Личното име *Радомир* се наоѓа во основата на ојконимот *Радомир* – село во Еницевардарско, Грција, чиешто име е забележено во турскиот пописен дефтер за нахијата Ениче Вардар во Солунскиот санџак од 1568/69 година каде што е напишано: „*Село Радомир*“ (ТД 2003: 269). Од В. К’нчов името на селото се бележи во обликот *Радомирџ* (К’нчовџ 1900: 147). Т. Симовски соопштува дека селото *Радомир* е сместено на јужните падини на планината Пајак, северно од градот Ениче Вардар (Симовски 1998: 78). Името на селото *Радомир* е преземено од постаро хидронимско или оронимско име **Радомир*.

Топонимот *Радомир* е елиптично име со посесивно значење, а настанало со супстантивизацијата на придавскиот член од првобитната придавска синтагма **Радомир* < **Радомирјџ* (*Поѝок, Извор*), којшто е образуван од личното име *Радомир* со посесивниот придавски суфикс -*јџ* (Станковска 2002: 337).

Од името *Радомир* е изведено деминутивното име *Радомирица*, кое е забележено во писмените спомници од XIII век (Станковска 1992: 233).

Личното име *Радомир* е познато во антропонимскиот фонд на словенските јазици, сп. буг. *Радомир* (Заимов 1988: 187), срп. *Радомир* (Грковић 1977: 167), хрв. *Radomir*, запишано со формата *Radomirџ* во

историски споменик од 1184 или од 1250 година (Šimunović 1985: 188), пол. *Radomir* (Malec 1071: 106), словин. *Radomir* (Svoboda, 1964: 83).

РАДОМИРКА. Женското лично име *Радомирка* е образувано од машкото лично име *Радомир* со суфиксот *-ка* (Станковска 1992: 431).

Личното име *Радомирка* е познато во јужнословенски јазици, сп. буг. *Радомирка* (Заимов 1988: 187), хрв. *Radomirka* (Šimundić 1988: 283), срп. *Радомирка* (Грковић 1977: 297).

РАДОМИСЛ. Личното име *Радомир* < **Radomysl* е двочлено име кое е оформено од составните елементи *Радо-* и *-мир*. Морфемата *радо-* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’, а морфемата *-мир* потекнува од ст. сл. именка *МЫСЛЬ* ‘мисол’ или од ст. сл. глагол *МЫСЛѢТИ*, *МЫСЛѢЖ* ‘мисли’. Потеклото на овие лексеми, коишто се општословенски зборови, сп. мак. *мисол*, *мисли*, буг. *мисъл*, *мисля*, срп. *мисао*, *мислићи*, хрв. *misao*, *misлити*, словен. *misel*, *misлити*, рус. *мысль*, *мыслиць*, укр. *мысль*, *мысля*, брус. рус. *мысль*, *мыслиць*, пол. *myśl*, *myśleć*, чеш. *mysl*, *myslět*, слов. *mysel*, *misliet*, луж. *mysl*, глуж. *мсле*, *myslic*, *myslić*, е од прасл. **myslъ*, **mysliti*, односно од прасл. **mūdltь*, кое се доведува во врска со ие. корен **meudh-* ‘сака, посакува, има желба’ (Skok 1972: 431; Bezljaj 1982: 185).

Личното име *Радомир* е заложено во основата на ојконимот *Радомир* – село во Зихненско, Грција, чиешто име е запишано во турскиот пописен дефтер за Серскиот вилает од 1465 година каде што неговото име е напишано како *Радомир* (ТД 1978: 196).

Постарата форма на името на селото е *Радомир*, а потекнува од првобитната придавска синтагма **Радомир* (*Село*), чијашто придавка е образувана од личното име *Радомир* со формата за среден род *-је* од посесивниот придавски суфикс *-јь* (Станковска 2002: 337–338). Придавскиот член **Радомир* од составот **Радомир* (*Село*), по испуштањето на именскиот член, изразен со апелативот *село*, се супстантивизирал и продолжил да суштествува како елиптично име. Гласот *ј* од суфиксот *-јь* извршил смекнување на претходната консонантска група *-сл-* во името *Радомир* во *-ил-*.

Личното име *Радомир* е потврдено во антропонимијата на словенските јазици, сп. срп. *Радомир* (Грковић 1983: 201), чеш. *Radomysl*, полап. *Radomysl*, укр. *Radomisl*, што се наоѓа во основата на топонимот *Radomyśl* (Svoboda 1964: 83), пол. **Radomysl*, кое лежи во основата на топонимот *Radomyśl* (Nieskula 1965: 110; Malec 1971: 107).

РАДОСВЕТ. Личното име *Радомир* < **Radosvětъ* е двоосновно име кое е оформено од составките *Радо-* и *-мир*. Морфемата *радо-* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’, а морфемата *-мир* води потекло од ст. сл. придавка *свѣтъ* ‘свет, божествен’, со првобитно значење ‘силен’ (Станковска 1992: 233).

Општословенската придавска лексема *свей̄* < ст. сл. **СВАТЪ**, **СВАТЪН** потекнува од прасл. **svęťь*, **svęta*, **svęto*, определата форма е **svęťьjь*, а се доведува во врска со ие. корен **k'цѣн-* што значи 'празнува, слави' (Bezljaj 1995: 349). Во старословенско-македонскиот речник е наведена придавката **СВАТЪ** со значењата 'свет, божествен, праведен, блажен, скапоцен' (Десподова 1999: 413).

Личното име *Радосвет* се среќава во антропонимијата на бугарскиот јазик (Займов 1988: 187).

Морфемата *свей̄-/свей̄* се употребува во образувањето на сложените антропониими во словенските јазици, сп. буг. *Световид*, *Светозар*, *Светомир*, *Светослав* (Займов 1988: 196), срп. *Свей̄ислав*, *Свей̄овид*, *Свей̄озар*, *Свей̄олик*, *Свей̄омир*, *Свей̄ослав* (Грковић 1977: 177), чеш. *Svatobor*, *Svatomír*, **Nesvat* (Svoboda 1964: 88), пол. *Świętobor*, *Świętomir*, *Świętopelk* (Malec 1971: 117), мак. *Свей̄имир*, *Свей̄ислав*, *Свей̄озар*, *Свей̄олик*, *Свей̄омир*, *Свей̄ослав* (Станковска 1992: 247).

РАДОСЛАВ. Композитното име *Радослав* < **Radoslavъ* е составено од компонентата *радо-* која потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* 'волен, подготвен, расположен' и од компонентата *-слав* која потекнува од ст. сл. именка *слава* < прасл. **slava* 'слава', изведена од глаголот **slaviti*, **slavъ* 'слави' (Bezljaj 1995: 257–258; БЕР 2002: 831).

Личното име *Радослав* е запишано во еден судски документ на Охридската архиепископија од XIII век, односно од времето на охридскиот архиепископ Димитриј Хоматијан (1216–1235) (Охрид 1985: 229). Во Пописот на имотот на Хтетовскиот манастир Св. Богородица во Тетово од 1343 година името *Радослав* е запишано двапати: ...н два сына Радослава Дробњака, Арѓирь н Храп. и Нива Голѣма цю коупн цю коупн (sic.) Неѡфитъ оу Радослава, Доудова сына... (Мошин 1980: 296, 298). Личното име *Радослав* е забележено во Душановата грамота од 1343–1344 година со која се порадуваат имоти на манастирот Св. Успение Богородичино што се наоѓа во месноста Трескавец, Прилепско, а таму стои: **Нива** соу<мегна (?) до Радослава н Хнтреша... (Мошин 1981: 116). Личното име *Радослав*, исто така, е запишано во еден натпис во манастирот Зрзе, Прилепско, кој потекнува од 1416 година: **Нзволеннем Отца н поспешеннем Сина н с'вршеннем Светаго Духа с'градн се си свети храм Богоматере н ч'снаго ... преучстне Владнунце наше Богородице с потружденнем раба божиега Павла н брата му Радослава, синове Теодоровн н подружне его Добру, в веуную нх памет, в лето 6924 (= 1467).** (Угринова-Скаловска 1975: 47).

Личното име *Радослав* е регистрирано во турските пишани извори од XV и XVI век. Во турскиот пописен дефтер за Тетовскиот вилает од 1452/53 година со името *Радослав* се запишани тројца жители во селото Милетино, Тетовско: „*Радослав ѓоведар*“, „*Радослав, син на Драѓое*“ и „*Радослав, син на Дражо*“, а тоа е запишано и како татково име: „*Милош, син на Радослав*“ и „*Рајќо, син на Радослав*“ (ТД 1976: 40, 43). Во турскиот пописен дефтер за Демирхисарскиот вилает од 1465 година во селото Барбарево, денес село Бабалево, Дојранско, е запишано лицето „*Радослав Милко*“, во селото Храсно, Демирхисарско е запишано лицето „*Радослав Храбко*“, а како татково име се среќава кај еден жител во селото Липоштица, Демирхисарско каде што е запишано: „*Жујан, син на Радослав*“ (ТД 1978: 60, 77, 103). Со спроведениот попис во нахијата Калканделен од 1467/68 година во градот Тетово се запишани лицата: „*Радослав, син на Сјојко*“ и „*Ѓој Радослав*“ (ТД 1971: 295). Во пописниот дефтер за Битолската нахија од 1468 година во градот Битола се запишани лицата: „*Радослав Марјин*“ и „*Радослав Шевче*“, а во селото Вељо Село, Битолско е запишано лицето „*Радослав, син на Радослав*“ (ТД 1973: 144, 147). Во турскиот пописен дефтер за нахијата Горица од 1568/69 година во градот Ресен е запишано „*башијина на Сјојан Радослав*“ (ТД 1997: 96), а во турскиот пописен дефтер за Кратовската нахија од 1570–1573 година еден жител во селото Тувиденци, Кратовско е запишан како „*Радослав домазей*“ (ТД 1980: 51).

Во турскиот пописен дефтер за Велешкиот вилает од 1467/68 година името *Радослав* фигурира како микротопоним: „*Радослав – маало во Велес*“ (ТД 1971: 135).

Во нашиот антропонимски фонд се засведочени деривираниите имиња *Радославич*, *Радославко* и *Радославче*, кои се изведени од името *Радослав* со антропонимските суфикси *-ич*, *-ко* и *-че*.

Личното име *Радослав* е познато во антропонимијата на словенските јазици, сп. буг. *Радослав* (Заимов 1988: 187), срп. *Радослав* (Грковиќ 1977: 167), хрв. *Radoslav* (Ресо 1987: 267), словен. **Radoslavъ*, што се наоѓа во основата на топонимот *Radoslavci* (Snoj 2009: 344), пол. *Radoslaw* (Malec 1971: 107), чеш. *Radoslav* (Svoboda 1964: 83).

РАДОСЛАВА. Женското лично име *Радослава* е образувано од машкото име *Радослав* со антропонимскиот суфикс *-а*.

Личното име *Радослава* е забележено во Пописот на имотот на Хтетовскиот манастир Св. Богородица од 1343 година каде што е запишано: ...*коупленъ но ѿтъ Гюроа н ѿтъ свестн моу Радославе...* (Мошин 1980: 286).

Подоцна, името *Радослава* често се среќава во турските пишани извори од XV век. Личното име *Радослава* е запишано во турскиот пописен дефтер за Велешкиот вилает од пред 1445 година кога во градот Велес е запишана „*вдовица Радослава*“ (ТД 1973: 25). Во турскиот

пописен дефтер за Тетовскиот вилает од 1452/53 година во селото Прељубишта, Тетовско се споменува „вдовица Радослава“ (ТД 1976: 81). Во турскиот пописен дефтер за Демирхисарскиот вилает од 1465 година во селото Чокала, денес селот Чоколово, Демирхисарско е запишана „вдовица Радослава“ (ТД 1978: 71). Во турскиот пописен дефтер за нахијата Мелник, која припаѓала во Кустендилскиот санџак, од 1570 година во селото Палат, Мелничко е запишана „вдовица Радослава“ (ТД 1985: 59).

Во македонската антропонимија е познато личното име *Радославка* кое е образувано од женското име *Радослава* со антропонимскиот суфикс *-ка* (Станковска 1992: 431).

Личните имиња *Радослава* и *Радославка* се среќаваат во антропонимијата на јужнословенските јазици, сп. срп. *Радослава*, регистрирано во XIV век (Грковиќ 1987: 252), *Радославка* (Грковиќ 1977: 297), буг. *Радослава*, *Радославка* (Займов 1988: 187), хрв. *Radoslava*, *Radoslavka* (Šimundić 1988: 283).

РАДОСЛОВ. Личното име *Радослов* < ***Р**адословъ е сложено име кое е оформено од составките *Радо-* и *-слов*. Морфемата *rado-* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’, а морфемата *-слов* потекнува од глаголскиот корен *слов-* од ст. сл. Глагол *словити*, *сълвити* ‘зборува, говори, беседи’. Оваа глаголска лексема е изведена од ст. сл. именка *слово* ‘збор, слово, реч’ која води потекло од прасл. **slovo*, ген. **slovese*, мн. **slovesa* ‘збор, реч, говор, беседа’ (Bezljaj 1995: 266).

Личното име *Радослов* е запишано во натпис од 1438 година што се наоѓа во црквата Св. Богородица во населбата Варош во Прилеп.

Во антропонимскиот репертоар на јужнословенските јазици се среќава сложено име *Радослов*, сп. буг. *Радослов*, забележено во XVI век (Займов 1988: 187), срп. *Радослов* (Грковиќ 1977: 167).

РАДОХОД. Сложеното име *Радоход* < ***Р**адоходъ е оформено од составните делови *Радо-* и *-ход*. Првиот дел *rado-* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’, а вториот дел *-ход* потекнува од глаголскиот корен *ход-* од ст. сл. глагол *ходити*, *ходѣ* ‘оди, придружува’ (Станковска 1992: 233). Во старословенско-македонскиот речник кај глаголската лексема *ходити* се прибележани повеќе значења: оди, чекори, обиколува, престојува, придружува (некого) (Десподова 1999: 518–519).

Личното име *Радоход* е посведочено во основата на ојконимот *Радохожда* – село во Струшко. Името на селото *Радохожда* е забележено во турскиот пописен дефтер за Охридскиот санџак од 1583 година

каде што е напишано како „Село Радохожда“ (ТД 2000: 63). А. Стојановски, приредувачот на османлискиот документ, селото *Радохожда* го идентификува со денешното село *Радожда* што се наоѓа југозападно од Струга, крај брегот на Охридското Езеро.

Ј. Г. Хан името на селото *Радожда* го бележи како *Радохоџа*, а на картата е напишано со формата *Radohodscha* (Хан 1876: 385). Кај Д. М. Бранкоф името на селото е запишано со формата *Radojda* (Brancoff 1905: 164). Од В. К’нчов името на селото е забележено со формата *Радожда* (К’нчовъ 1900: 254), а на картата од Д. Јаранов тоа е внесено во обликот *Радожда* (Јарановъ 1933). Бранислав Нушиќ во еден свој ракопис од 1892 година името на селото го запишал со формата *Радоџца*. Официјалното име на селото е *Радожда* (Закон 2004: 5), а дијалектното име е *Радо́жда*.

Името на селото *Радохожда* претставува елиптично име кое потекнува од постарата придавска синтагма **Радохожда (Вес)*, чијашто придавска компонента е образувана од личното име *Радоход* со посесивниот придавски суфикс *-јъ* во формата за женски род *-ја*. Придавката **Радохожда* од составот **Радохожда (Вес)*, по отпаѓањето на именскиот член, изразен со апелативот *вес* < ст. сл. *вьсь* ‘село’, се супсантивизирала и продолжила да суштествува во форма на елипса. При деривацијата на придавската компонента **Радохожда* консонантот *ј* од суфиксот *-јъ* извршил смекнување на претходниот консонант *д* од името *Радоход* во *жд*. Денешниот облик на името на селото *Радожда* настанал од постарото име *Радохожда* со губењето на консонантот *х* во интервокална позиција со што се создале услови за слевање на еднородните вокали *оо* првин во долго *ѡ* кое потоа ја губи должината: *Радохожда* > **Радоожда* > **Радо́жда* > *Радожда*.

Во дијалектната форма *Радо́жда* акцентот привидно е на вториот слог од крајот што е последица на скратувањето на името за еден слог поради контракцијата на еднородните вокали, така што и во овој случај, всушност, имаме третосложно акцентирање.

Морфемата *ход*-/*-ход* поретко е застапена во деривацијата на композитните антропониими во словенските јазици, сп. буг. *Ходимир* (Займов 1988: 232), срп. *Ходивој*, *Ходимир*, *Ходислав* (Грковиќ 1977: 203), *Приход* (Пешикан 1986: 97), хрв. *Hodimir*, *Hodislav*, *Hodivoj* и женските имиња *Hodimira*, *Hodimirka*, *Hodislava* (Šimundić 1988: 141), пол. *Prze (dzie)chod* и скратените имиња: *Chod*, *Choda*, *Chodun* (Bańkowski 1984: 147). Во антропониимијата на рускиот јазик се среќаваат хипокористичните имиња *Chodko*, *Chodota*, *Choduta* (Skulina 1974: 153), *Ходутин*, *Ходыка*, *Ходырь* (Веселовский 1974: 340), а во антропониимијата на чешкиот јазик се познати старочешките изведени имиња *Chod*, *Chodec*, *Chodún* (Svoboda 1964: 76).

Во македонската антропонимија морфемата *-ход* е составен дел на личното име *Гороход* кое се наоѓа во основата на микропонимот *Гороход* – месност во атарот на селото Стубиле, Штипско (Станковска 2002: 112). Овој топоним е регистриран во турскиот пописен дефтер за Штипската нахија од 1570–1573 година каде што е напишано: „*Мезра Гороход, сеалишиџе на сџоменайоџо село*“ (ТД 1980: 83). Морфемата *џоро-*, која се јавува како прва составка во личното име *Гороход*, потекнува од глаголкиот корен *џор-* од ст. сл. глагол *горѣти*, *горѣ* ‘гори’.

Морфемата *-ход* е составен дел и на личното име *Прехода* кое се споменува во турскиот пописен дефтер за Демирхисарскиот вилает од 1465 година каде што е запишано: „*Сџамад Прехода*“ (ТД 1978: 98). Личното име *Прехода* е образувано со антропонимскиот суфикс *-а* од непотврденоото име **Преход*, коешто е составено од морфемата *џре-* од префиксот *џре-* < ст. сл. *прѣ-* и од морфемата *-ход* од ст. сл. глагол *ходити*. Во нашиот антропонимски инвентар се нотирани хипокористиците *Ходул* и *Ходун* (Станковска 1992: 291).

РАДОХОМ. Антропонимот *Радохом* < **Радохомъ* претставува двотематско име кое е составено од составните елементи *Радо-* и *-хом*. Морфемата *радо-* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’, а морфемата *-хом* води потекло од коренот *хом-* кој потекнува од ст. сл. именка *хомѣтъ* < прасл. **chomътъ* ‘оглачник, оглав, јарем’.

Прасловенската лексема **homътъ* се употребува и денес во апелативната лексина на словенските јазици, сп. срп. *хомуѣ* ‘јарем, оглав’; хрв. *homut* ‘јарем, оглав’, *homut sijena* ‘шака сено’; словен. *homot* ‘јарем, оглав’; буг. *хомут*, *хамут*, *хомот* ‘оглачник, оглав (за магаре)’; рус. *хомѣт* ‘оглав, јарем’; укр. *хомѣт* ‘оглав, јарем’; чеш. *chomůt* ‘оглав, јарем’; пол. *chomąt*, *chomąto* ‘оглав, јарем’ (Skok 1971: 678; Bezlaj 1976: 199). Во македонскиот јазик се употребува зборот *амуѣ* ‘дел од коњска запрежна опрема кој се става на вратот на коњот, оглачник, оглав’, а истото значење го има и зборот *ам* (ТРМЈ 2003: 33, 38).

Старото име *Радохом* индиректно се содржи во основата ојконимот *Радохомиѣѣ* – село во Лесковичко, денес *Радомиѣѣ*, кое се наоѓа југозападно од Корча во Албанија. Името на селото е регистрирано во турскиот пописен дефтер за нахијата Горица од 1568/69 година каде што е забележно со формата *Радохомиѣѣ* (ТД 1997: 199), а од А. Селишчев тоа е запишано со формата *Радомиѣѣ* (Селишчев 1931: Карта 5d).

Името на селото *Радохомиѣѣ* претставува елиптично име со посесивно значење, а потекнува од постарата придавска синтагма **Радохомиѣѣ* (*Вес*), чијашто придавка е образувана од патронимското име **Радохомиѣѣ* со формата за женски род *-а* од суфиксот *-ъ*, палатал-

ната варијанта на посесивниот придавски суфикс -ѝ (Станковска 2002: 339). Придавскиот член **Радохомииѝа* од составот **Радохомииѝа* (*Вес*), по испаѓањето на апелативот *вес* < ст. сл. вьсь 'село', се супстантивизирал и продолжил да суштествува како елиптично име.

Патронимиското име **Радохомииѝѝ* е произведено од бинарната конструкција **Радохомѝ* (= **Радохомов*) (*син*), чијшто атрибут е образуван од личното име *Радохом* со посесивниот придавски суфикс -ѝ, кој се супстантивизирал со патронимискиот суфикс -*ииѝѝ* по испаѓањето на именката *син*. Сегашната форма на името на селото *Радохомииѝи* е преиначена според албанскиот изговор од **Радохомииѝа*, којашто настанала од постарата форма на името *Радохомииѝѝа*, и тоа со губењето на гласот *х* во интервокална позиција, со што се создале услови за контрахирање на еднородните вокали во непосреден допир *oo* > *ō* > *o*: *Радохомииѝѝа* > **Радоомиѝѝа* > **Радōмиѝѝа* > *Радохомииѝа*.

Во околината на Лесковик се наоѓа планината *Мали Радохомииѝ* (Селищев 1931: 266). Името на планината *Мали Радохомииѝ* е синтагматски состав во кој првиот член *Мали* е еднаков на определената форма *мали* од придавката *мал*, а вториот член е изразен со оронимот *Радохомииѝ*. Постарата форма на оронимот *Радохомииѝ* била **Радохомииѝѝ* (групата -*ииѝѝ*- се упростила со губење на гласот *и*), а е добиена од некогашната форма **Радохомииѝѝѝ* < **Радохомииѝѝѝѝ* (*Рид*, *Врв*), чијашто придавка е образувана од патронимиското име **Радохомииѝѝѝѝ* со палаталната варијанта -ѝ од посесивниот придавски суфикс -ѝ (Станковска 2002: 240).

Бидејќи селото *Радохомииѝѝа* > *Радохомииѝа* се наоѓа во близината на планината *Мали Радохомииѝѝ*, не е невозможно да се претпостави дека се работи за ист патроним кој се содржи во основата на двете топонимиски единици.

Личното име **Хомеѝ*, кое се наоѓа во основата на ојконимот *Омеже* < **Хомеже* – село во Алабанија, е образувано со суфиксот -*еѝ* од исчезнатото хипокористично име **Хомо*, изведено од некое сложено име во чијшто состав се наоѓа коренот *хом-*, како што е антропонимот *Радохом*.

Во антропонимијата на чешкиот јазик е познато личното име *Chomít*, што се наоѓа во основата на топонимите *Chomoutov* и *Chomoutovice* (Hosák, Šrámek 1970: 321). Во полската антропонимија се среќава личното име *Chomąto*, кое се содржи во основата на топонимите *Chomętowo*, *Chomętów* (Nieskula 1971: 44), а во руската антропонимија се среќаваат личните имиња *Хомут*, што се наоѓа во основата на антропонимот *Хомутов* и *Хомяк* (Веселовский 1974: 341).

РАДОХОТ. Старото лично име *Радохоиѝ* < **Радохотѝ* е двочлено име кое е составено од составките *Радо-* и *-хоиѝ*. Морфемата *радо-* потекнува од ст. сл. придавка *радѝ* < прасл. **radъ* 'волен, подготвен, расположен', а морфемата *-хоиѝ* потекнува од глаголскиот корен *хоиѝ-* од ст.

сл. глагол $\chi\omicron\tau\acute{\epsilon}\beta\tau\eta$, $\chi\omicron\tau\iota\zeta$ 'сака, пожелува, посакува, бара'. Во старословенско-македонскиот речник е нотирана глаголската лексема $\chi\omicron\tau\acute{\epsilon}\beta\tau\eta$, $\chi\omicron\tau\iota\zeta$ со занчењата 'сака, пожелува, посакува, бара, се обидува, започнува, ќе (биде), ќе (настане), може' (Десподова 1999: 519).

Личното име *Радохои* се наоѓа во основата на ојконимот *Радохоиџа* – село во Солунско, Грција, кое е регистрирано во пишани документи од 1008 година од Атонскиот манастир: $\chi\omicron\rho\acute{\iota}\omicron\upsilon\varsigma$ *Радохостас* (ГИ 1964: 223). Името на селото *Радохоиџа* претставува елиптично име со посесивно значење кое води потекло од првобитната бинарна конструкција **Радохоиџа (Вес)*, чијашто придавска компонента е образувана од личното име *Радохои* со посесивниот придавски суфикс *-јџ* во формата за женски род *-ја* (Станковска 2002: 340). Придавката **Радохоиџа* од синтагмата **Радохоиџа (Вес)*, по отпаѓањето на именскиот член, изразен со апелативот *вес* < ст. сл. *вьсь* 'село', се супстантивизирала и продолжила да егзистира во форма на елипса.

Сложеното име *Радохои*, исто така, се крие во основата на ојконимот *Радохоиџе* – раселено село во областа Калоња, Грција, регистрирано во турскиот пописен дефтер за вилаетот Калоња од 1445 година каде што е запишано со формата *Радохоиџе* (ТД 1973: 126). Ојконимот *Радохоиџе* е елиптично име кое настанало по пат на супстантивизација на прдавката од првобитната синтагматска формација **Радохоиџе (Село)*, а при образувањето на придавскиот член учествува придавскиот суфикс *-јџ* во форма за среден род *-је* (Станковска 2002: 340).

Морфемата *хои*- при образувањето на сложените антропоним во словенските јазици почесто се употребува како прва компонента, сп. чеш. *Chotěbor, Chotěbud, Chotomír, *Chotěmysl, Chotislav, Chotěvoj* (Svoboda 1964: 76) пол. *Chociebał, Chosiemir, Chociesław* (Malec 1971: 74), струс. **Chotogost* (Svoboda 1964: 76), *Chotěvit* (Skulina 1974: 15), словен. **Hotimirъ, *Hotislavъ, *Hotědragъ* (Snoj 2009: 161).

Во антропонимијата на македонскиот јазик се среќаваат сложени имиња во кои оваа морфема се јавува како прв составен елемент: *Хоџовиџи*, *Хоџоџод*, *Хоџоџоси* и како втор составен елемент: *Доброхоџи*, *Лејохоџи* (Станковска 1992).

2. СЛОЖЕНИ ЛИЧНИ ИМИЊА ОБРАЗУВАНИ СО МОРФЕМАТА -РАД КАКО ВТОРА КОМПОНЕНТА

Во оваа група се вклучени сложените лични имиња при чијашто деривација морфемата *-рад* учествува во улога на втора компонента.

БАБРАД. Антропонимот *Бабрад* < **Babъradъ* е двотематско лично име кое е оформено од составките *Баб-* и *-рад*, а притоа неговите составни делови не се поврзани со инфикс. Морфемата *баб-* потекнува

од ст. сл. именка БАБА 'стара жена' < прасл. **baba* 'стара жена, волшебница', а морфемата *-рад* води потекло од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* 'волен, подготвен, расположен'.

Личното име *Бабрад* се наоѓа во основата на ојконимот *Бабрад* – раселено село во Бератско, Албанија. Селото *Бабрад* е регистрирано во турскиот пописен дефтер за вилаетот Белград од 1431 година каде што е запишано во обликот *Vabrad* (Inalcik 1954: 61).

Името на селото *Бабрад* настанало по пат на метонимија, а е преземено од постаро хидронимско или оронимско име **Бабрад*. Топонимот **Бабрад* претставува елиптично име со посесивно значење кое потекнува од некогашната адјективна синтагма **Бабрад* < **Бабрадъ* (= **Бабрадов*) (*Поџок, Рид*), чијшто адјектив е образуван од личното име *Бабрад* со посесивниот придавски суфикс *-ъ* (Станковска 2002: 22). Придавката **Бабрад* од составот **Бабрад* < **Бабрадъ* (*Поџок, Рид*), по отпаѓањето на именскиот член, изразен со термините *џоџок, рид*, се супстантивизирала и продолжила да егзистира во форма на елипса.

Личното име *Бабрад* е потврдено во турскиот пописен дефтер за нахијата Кавала од 1569/70 година кога во селото Никишјани е запишано лицето „*Кала Бабрад (Паџрад)*“ (ТД 2007: 145). А. Стојановски, кој не бил сосем сигурен во читањето на името *Бабрад*, во заграда како можна варијанта го наведува името *Паџрад*. Ние сметаме дека е поверојатно името во записот од турскиот дефтер да се предаде како *Бабрад*.

Во антропонимијата на полскиот јазик е познато личното име *Babierad* (Malec 1971: 64), а во хрватската антропонимија се среќава личното име *Babonjeg* < *Baboněgъ*, запишано во писмени споменици од 1218 година, кое претставува сложено име составено од морфемата *bab-* од именката *baba* и од морфемата *-něg* од именакта *něga* 'насада' (Šimundić 1985: 235).

БЕЛОРАД. Личното име *Белорад* < **Běloradъ* претставува двочлено име кое е составено од две придавски лексеми. Првиот дел *Бело-* од името *Белорад* води потекло од ст. сл. придавка *бѣлъ* < прасл. **běľъ* 'бел, светол', а вториот дел *-рад* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* 'волен, подготвен, расположен' (Станковска 2002а: 78).

Личното име *Белорад* е заложено во основата на ојконимот *Белорад* – село во Биглишко, Албанија. Селото *Белорад* е забележено во турскиот пописен дефтер за нахијата Биглишта од 1568/69 година (ТД 1997: 345). А. Стојановски, приредувачот на документот, претпоставува дека селото *Белорад* се однесува на денешното село *Белорџаја*, кое се наоѓа северозападно од Биглишта.

Името на селото *Белорад* е добиено по пат на метонимија, а е преземено од постар топоним **Белорад* кој потекнува од првобитната придавска синтагма **Белорад* < **Бѣлорадъ* (= **Белоратов*) (*Град, Поџок*),

чијашто придавска компонента е образувана од личното име *Белорад* со придавскиот суфикс *-ъ* кој се карактеризира со посесивното значење (Станковска 2002: 33). Придавската компонента **Белорад* од составот **Белорад < *Белорадъ (Град, Поѿок)*, по отпаѓањето на именскиот член, изразен со термините *ѳрад, ѿоѿок*, се супстантивизирала и продолжила да суштествува како самостојно име.

Морфемата *бел-* при образувањето на композитните лични имиња, главно, се употребува во улога на прв член, а поретко се јавува и како втор член, сп. срп. *Белибор, Белимир, Белислав, Беловук, Белослав, Белочај* (Грковић 1977: 35), буг. *Беловид, Белогост, Беломир* (Заимов 1988: 17–18), хрв. *Belimir, Belislav, Belomir, Beloslav* (Šimundić 1988: 30–31), чеш. **Bělboh, Neběl* (Svoboda 1964: 94), рус. **Белелюб*, кое се наоѓа во основата на антропонимот *Белелюбские*, документиран во писмените споменици од XVI век, *Белоглаз, Белогор, Белодед*, кое се наоѓа во основата на антропонимот *Белодедов* (Веселовский 1974: 34–35).

Во нашиот антропонимски фонд со морфемата *бел-* се среќаваат личните имиња: *Белдед, Белимер, Белмуж, Белобрад, Белоглав, Беломир, Белослав*, како и женските лични имиња: *Беломира, Белослав* (Станковска 1992: 36–37, 320).

БРАНИРАД. Антропонимот *Бранирад < *Vorniradъ* е двоосновно лично име кое е обликувано од составките *Брани-* и *-рад*. Морфемата *брани-* е еднаква на императивната форма *брани* од ст. сл. глагол *бранити, браниж* ‘брани, заштитува, спречува’, кој потекнува од прасл. именка **bor-нь, *bor-na* ‘војна, борба’, а морфемата *-рад* е од ст. сл. Придавка *радъ < прасл. *radъ* ‘волен, подготвен, расположен’ (Станковска 1992: 49).

Со морфемата *бран-*, на пример, се образувани сложените антропоними: пол. *Bronisqd, Bronislaw* (Malec 1971: 71), чеш. *Branislav, Bran(i)súd* (Svoboda 1964: 71), хрв. *Branislav, Branivoj* (Šimundić 1988: 50), срп. *Бранибор, Бранивој* (Грковић 1977: 44), буг. *Бранимир, Бранислав* (Заимов 1988: 33).

Во антропонијата на македонскиот јазик оваа морфема при образувањето на сложените имиња се употребува како прва и како втора составка: *Бранивој, Бранимир, Бранислав, Бранослав; *Беробран*, од кое е изведено деминутивното име *Беробранец*, документирано во писмени споменици од XIV век, *Милобран, Србобран* (Станковска 1992).

ВИДОРАД. Личното име *Видорад < *Vidoradъ* е двотематско име во чијшто состав се содржат морфемата *видо-*, која потекнува од глаголскиот корен *вид-* од ст. сл. глагол *видѣти, виждж < прасл. *viděti* ‘види, гледа’ и морфемата *-рад* од ст. сл. придавка *радъ < прасл. *radъ* ‘волен, подготвен, расположен’, в. *Радовид*.

Во антропонимијата на полскиот јазик е засведочено личното име **Widorad*, кое се наоѓа во основата на топонимот *Widoradz* (Nieskula 1965: 114).

Личното име *Видорад* се крие во основата на одамна раселеното село *Видоражда*, сега локалитет во атарот на селото Езерани, Ресенско. Ојконимот *Видоражда* е елиптично име со посесивно значење, а потекнува од постарата адјективна синтагма **Видоражда* (*Вес*), чијшто придавски член е образуван од личното име *Видорад* со посесивниот придавски суфикс *-јѝ* во формата за женски род *-ја*. По елизијата на апелативот *вес* < ст. сл. *вьсь* 'село' од синтагмата **Видоражда* (*Вес*), придавскиот член **Видоражда* се супстантивизирал и продолжил да егзистира како самостојно име.

ГВОЗДОРАД. Антропонимот *Гвоздорад* < **Gvozdoradъ* е двочлено име кое е составено од составките *Гвоздо-* и *-рад*. Морфемата *гвоздо-* потекнува од ст. сл. именка *гвоздъ* < прасл. **gvozdъ* 'гора, шума; клинец', а двете значења на овој збор водат потекло од постарото значење 'дрво, гранка на дрво, заострен прат'. Морфемата *-рад* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* 'волен, подготвен, расположен'. Во старословенско-македонскиот речник се наведени лексемите: *ГВОЗДНИ* 'клинец' и *ГВОЗДНИНЪ* 'што е од клинци' (Десподова 1999: 82).

Личното име *Гвоздорад* се наоѓа во основата на ојконимот *Гождаражде* – село во околицата на градот Лесковик, Албанија. Со формата *Гождаражде* името на селото е забележено од А. Селишчев (Селищев 1931: Карта 5д). Постарата форма на ојконимот е **Гвоздоражде*, која што потекнува од првобитната придавска синтагма **Гвоздоражде* (*Село*), чијшто придавски член е образуван од личното име *Гвоздорад* со формата за среден род *-је* од посесивниот придавски суфикс *-јѝ* (Станковска 2002: 110). Придавскиот член **Гвоздоражде* од составот **Гвоздоражде* (*Село*), по отпаѓањето на апелативот *село*, се супстантивизирал и продолжил да егзистира како елиптично име.

Во нашиот антропономастикон се наведени хипокористиците *Гвоздан* и *Гвозден*, како и женските лични имиња *Гвозда*, *Гвоздана*, *Гвозданка*, *Гвоздена*, *Гвозденија*, *Гвозденка* (Станковска 1992: 73, 339).

Во антропонимијата на српскиот јазик се застапени деривираниите машки имиња *Гвозда*, *Гвоздан*, *Гвозден*, *Гвозденац*, *Гвоздиј*, *Гвоздо* и женските имиња *Гвозда*, *Гвоздана*, *Гвоздена*, *Гвозденија*, *Гвозденка* (Грковић 1977: 63, 236), а во антропонимијата на хрватскиот јазик се познати личните имиња *Gvozdан*, *Gvozден* и женските имиња *Gvozдана*, *Gvozдена*, *Gvozденија*, *Gvozденка* (Šimundić 1988: 135–136). Во антропонимијата на бугарскиот јазик е познат хипокористикот *Гвоздъо* (Заимов 1988: 62), а во руската антропонимија се среќава личното име *Гвоздъ*,

регистрирано во пишаните извори од првата половина на XVI век (Веселовский 1974: 78).

ГОМРАД. Композитното име *Гомрад* < **Gomъradъ* е составено од морфемата *ѡom-* која потекнува од прасл. корен **gom-* < ие. **gem-*, сп. срп. *ѡомила* и од морфемата *-рад* која потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’ (Станковска 1992: 79). Составните елементи во името *Гомрад* не се поврзани со инфиксна морфема.

Личното име *Гомрад* лежи во основата на топонимот *Гомрада*, чиешто име е забележено во грамотата на српскиот крал Милутин со која се подаруваат имоти на манастирот Св. Георги Горг – Скопски од 1299–1300 година, а таму е запишано: **Нѡва виноградице въ Тоурнчевѣ Доле ѡдъ рѣке мегю виногради н мегю Внтаномъ, та горѣ на брѣгъ на Гомрадоу...** (Мошин 1975: 220).

Топонимот *Гомрада* претставува елиптично име со посесивно значење кое потекнува од првобитната придавска синтагма **Гомрада* (= **Гомрадова*) (*Полјана, Шума*), чијашто придавска компонента е образувана од личното име *Гомрад* со посесивниот придавски суфикс *-ъ* во формата за женски род *-а*. Придавката **Гомрада* од составот **Гомрада* (*Полјана, Шума*), по испаѓањето на именскиот член, изразен со термините *ѡолјана, шума*, се супстантивизирала и продолжила да егзистира како самостојно име.

Во македонската антропониимија е потврдено композитното име *Гомодед* во чијшто состав како прва компонента се наоѓа морфемата *ѡомo-* која потекнува од прасл. корен **gom-*. Личното име *Гомодед* е заложено во основата на топонимот *Гомодед* – месност во Поречко, а во топонимијата се среќаваат и хипокористичните имиња *Гомил, Гомол, Гомух* (Станковска 2002: 111).

ГОСТИРАД. Антропонимот *Госѡирад* < **Gostiradъ* е двотематско име во чијшто состав влегуваат составките *Госѡи-* и *-рад*. Морфемата *ѡосѡи-* е еднаква на императивната форма *ѡосѡи* од ст. сл. глагол *гостити, гоѡж* ‘гости, нагостува’, а морфемата *-рад* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’ (Станковска 1992: 80), в. *Радѡѡосѡи*. Во старословенско-македонскиот речник е наведена глаголската лексема *гостити, гоѡж, гоститишн* ‘угостува’ (Десподова 1999: 88).

Личното име *Госѡирад* се наоѓа во основата на ојконимот *Госѡиражда* – село во Прилепско, регистрирано во турскиот пописен дефтер за Прилепскиот вилает од 1467/68 година каде што е напишано во обликот *Косѡиражне* (ТД 1971: 46), а во пописниот дефтер за Прилепската нахија од 1568 година е запишано со формата *Госѡиражне* (Соколоски

1978: 66). Во записите од Трескавечкиот поменик од XVII–XVIII век името на селото е запишано двапати, и тоа како *Гостиражда* и *Гостиражни* (Селищев 1933: 141). Од В. К’нчов името на селото е забележено со формата *Гостиражни* (К’нчовъ 1900: 244). Официјалното име на селото е *Госѝиражани*, а е вклучено во Општината Долнени (Закон 2004: 4).

Ојконимот *Госѝиражда* е посесивно елиптично име кое е добиено со супстантивизација на придавката од постарата бинарна конструкција **Госѝиражда (Вес)*, чијшто придавски член е образуван од личното име *Госѝирад* со формата за женски род *-ја* од посесивниот придавски суфикс *-јь* (Заимов 1973: 94; Станковска 2002: 115). По отпаѓањето на именскиот член, изразен со апелативот *вес* < ст. сл. *вьсь* ‘село’, придавскиот член **Госѝиражда* од составот **Госѝиражда (Вес)* се супстантивизирал и продолжил да суштествува во форма на елипса.

Сегашното име на селото *Госѝиражани* < **Госѝираждани* (со губењето на гласот *д* од групата *-жд-*) претставува етничко име кое е создадено со топонимизација на етникот во множина **госѝираждани* ‘луѓе кои живеат во селото Гостиражда’ (Станковска 1995: 90).

Личното име *Госѝирад* е потврдено во антропонимијата на словенските јазици, сп. буг. *Гостирад* (Заимов 1988: 68), словен. *Gostirad*, што се крие во основата на топонимот *Gašteraj* < **Gostirad-јь* (Košmrlj 1970: 102), чеш. *Hostirad* (Svoboda 1964: 83), пол. *Gościrad* (Nieckula 1965: 112; Malec 1971: 87).

ГОСТОРАД. Двочленото име *Госѝорад* < **Gostoradъ* е обликувано од морфемата *госѝо-* која потекнува од ст. сл. именка *гостъ* ‘гостин’ и од морфемата *-рад* која потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’, сп. *Родогосѝ*.

Личното име *Госѝорад* се крие во основата на ојконимот *Госѝоражда* – село во Костурско. Селото *Госѝоражда* првпат е регистрирано во турскиот пописен дефтер за Костурскиот вилает од пред 1445 година каде што неговото име е напишано како *К-о-с-ѝ-о-р-ж-д-е* и *Косѝоражде* (ТД 1973: 82), а во пописните дефтери за Костурската нахија од 1545 и 1569 година е запишано со формата *Косѝораце* (Соколоски 1979: 97). Од В. К’нчов името на селото е забележено со формите *Костараджа* и *Коцеракъ* (К’нчовъ 1900: 267), а М. Фасмер го бележи како *Костаріџи* (Vasmer 1941: 192). На картата од Д. Јаранов името на селото е внесено во обликот *Костаражда* (Јарановъ 1933). Од Т. Симовски името на селото е забележено со формите *Косѝараца* и *Косѝерјак* (Симовски 1998а: 25).

Од изнесените историски податоци можеме да заклучиме дека постарото име на селото е *Госѝоражда* и претставува елиптично име со посесивно значење кое е создадено со супстантивизација на придавката од некогашната синтагаматска формација **Госѝоражда (Вес)*, која е

образувана од личното име *Госѿорад* со формата за женски род *-ја* од посесивниот придавски суфикс *-јь* (Заимов 1973: 116; Станковска 2002: 116). Придавската компонента **Госѿоражда* од составот **Госѿоражда* (*Вес*), по испаѓањето на именската компонента, изразена со апелативот *вес* < ст. сл. *вьсь* 'село', се супстантивизирала и продолжила да егзистира во форма на елипса.

Сложеното име *Госторад* е познато во бугарската антропонимија (Заимов 1988: 68).

***ДОМОРАД.** Во турскиот пописен дефтер за нахијата Богданос, која е вклучена во Солунскиот санџак, од 1568/69 година во селото Лахина едно лице е запишано со името „*Манол Диморад*“ (ТД 2002: 167). Според нашето мислење, името *Диморад*, најверојатно, е погрешно запишано или прочитано наместо името **Доморад*.

Личното име **Доморад* < **Domoradъ* е сложено име кое е обликувано од составките *Домо-* и *-рад*. Морфемата *домо-* води потекло од ст. сл. именка *домъ* < прасл. **domъ* 'куќа, дом', а морфемата *-рад* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* 'волен, подготвен, расположен'.

Личното име *Доморад* е потврдено во антропонимијата на словенските јазици, сп. чеш. *Domorad*, полап. *Domarad* (Svoboda 1964: 74–75), пол. *Domorad, Domarad* (Malec 1971: 82), буг. *Домарад* (Заимов 1988: 92).

Во антропонимијата на словенските јазици морфемата *домо-*, која се јавува и во варијантата *дома-*, главно, се употребува како прва компонента во составот на композитните имиња, сп. срп. *Домаслав, Домољуб* (Грковић 1977: 80), хрв. *Domagoj, Domatir, Domoljub* (Šimundić 1988: 80–81), буг. *Домослав* (Заимов 1988: 92), словен. **Domožalъ*, засведочено во основата на топонимот *Domžale* (Snoj 2009: 118), чеш. *Domabor, Domamil, *Domažil, Nedoma* (Svoboda 1964: 74–75), струс. *Домагост*, што е вградено во топонимот *Домагоиц* (Роспонд 1972: 64), *Domater, Domoslav* (Skulina 1974: 13), *Доможир* (Веселовский 1974: 99), пол. *Domabor, Domaslaw* (Malec 1971: 82).

Во македонската антропонимија морфемата *домо-* е вклучена во составот на личното име *Домовиѿи* кое е заложено во основа на ојконимот *Домовиѿиѿа* – село во Населичко, Грција (Станковска 2002: 137). Инаку, од односните сложени антропоними кај нас се изведени имињата: *Дом, Доман, Доме, Домил, Домле, Домне, Домо, Домол* (Станковска 1992: 101).

ДРАГИРАД. Личното име *Драѿирад* < **Dorgiradъ* е двоосновно лично име кое е образувано од составните елементи *Драѿи-* и *-рад*. Морфемата *драѿи-* е еднаква на ст. сл. определена форма *драгън* од придавката *драгъ* < прасл. **dorgъ* 'скапоцен, драг', а морфемата *-рад* е од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* 'волен, подготвен, расположен'.

Името *Драџирад* е регистрирано во турскиот пописен дефтер за Кичевската нахија од 1467/68 година. Со спроведениот попис во селото Србјани, Кичевско е запишано лицето „*Драџирад, ѝреселец*“ (ТД 1971: 213).

Во антропонимскиот репертоар на словенските јазици не е познато личното име *Драџирад*, а се среќава само варијантното име *Драџорад*, в. кај *Драџор*.

ЖИВОРАД. Сложеното име *Живорад* < **Živoradъ* е составено од компонентата *живо-* која потекнува од ст. сл. придавка *живъ* < прасл. **žuvъ* ‘жив’ и од компонентата *-рад* која потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’ (Станковска 1992: 120). Во старословенско-македонскиот речник е нотирана придавката *живъ*, *живын* со значењето ‘жив’ (Десподова 1999: 129).

Во турскиот пописен дефтер за Велешката каза од 1568/69 година е забележено името *Живораде*: „*баиџина на Живораде*“ (ТД 1999: 375). И покрај тоа што приредувачите на документот не се доволно сигурни при транскрипцијата на името, сепак може да се очекува дека името *Живорад* било во употреба во постариот период од развојот на нашиот антропонимски систем.

Личното име *Живорад* е познато во антропонимскиот фонд на јужнословенските јазици, сп. буг *Живорад* (Заимов 1988: 105), хрв. *Živorad* и женското име *Živoratka* (Šimundić 1988: 391), срп. *Живорад* и женското име *Живорајќа* (Грковић 1977: 93, 253).

ЈАГОРАД. Композитното име *Јаџорад* < **Agoradъ* е оформено од составките *Јаџо* и *-рад*. Морфемата *јаџо-* потекнува од коренот *јаџ-* < прасл. **ag-* кој води потекло од ие. корен **ōg-* со значење ‘расте’, а морфемата *-рад* е од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’. Ние не можеме да го прифатиме искажаното мислење од О. Иванова дека личното име *Јаџорад* е сложено име составено од *Јаџо* и *рад* ‘со добра волја, расположен’, ст. сл. *радъ* ‘наслада, веселба, радост’ (Иванова 2006: 183).

Од прасл. корен **ag* со суфиксот *-*oda* е образувана прасловенската лексема **agoda* > ст. сл. *ягода* ‘плодот јагода’ (Skok 1971: 747; Bezljaj 1976: 217). Фитонимот *јаџода* (*Fragaria*) е општословенски збор, сп. мак. *јаџода*, *јаџојќа*, срп. *јаџода*, хрв. *јагода*, словен. *јагода*, буг. *јагода*, рус. *ягода* ‘јагодест плод’, укр. *ягода*, брус. *яхода*, пол. *јагода*, длуж. *јагода*, чеш. *јагода*, слов. *јагода*. Во балтичките јазици оваа фитонимска лексема се јавува без суфиксот *-ода*, сп. лит. *јога* ‘јагода’, лат. *јога* ‘јагода’ од лит. *augti* ‘расте’.

Личното име *Јаџорад* е забележено во турскиот пописен дефтер за Скопскиот санџак од 1568/69 година. Со извршениот попис меѓу жители-

те на вакафите во Скопскиот санџак е запишано лицето „*Пејко Јаџорад*“ (ТД 1988: 357).

Во македонскиот антропонимски фонд е посведочено женското лично име *Јаџода* кое е потврдено во пишаните извори од XV век. Имено, личното име *Јаџода* е регистрирано во турскиот пописен дефтер за нахијата Калканделен од 1467/68 година каде што е запишано: „*вдовица Јаџода*“ (ТД 1971: 386). Во турскиот пописен дефтер за вилаетот Кешишлик од 1465 година е забележено женското име *Јаџудина*, а таму стои: „*вдовица Јаџудина*, (жена на) *Димийри*“ (ТД 1978: 307). Хипокористичното име *Јаџудина* е образувано со суфиксот *-ина* од името *Јаџуда* кое претставува дијалектна варијанта на името *Јаџода*.

Во македонскиот антропонимски репертоар е нотирано машкото лично име *Јаџо* и неговите деривати *Јаџиџи*, *Јаџоџа*, *Јаџоџи*, *Јаџуџи* (Станковска 1992: 133). Хипокористичното име *Јаџо*, покрај тоа што може да биде изведено од машкото име *Јаџлико*, со голема сигурност може да се каже дека тоа претставува хипокористична форма од сложеното име *Јаџорад*.

Во антропонимијата на српскиот јазик е познато сложеното име *Јаџомир*, како и хипокористиците *Јаџо*, *Јаџоџи*, *Јаџро* (Грковић 1977: 102). Според Мате Шимундиќ, хрватското име *Jagomir* е слжено име кое е составено од личното име *Jago*, скратено од *August* и *Jagor*, и *mir* (Šimundić 1988: 153). За хипокористичното име *Jago* уште Петар Скок искажал мислење дека е произведено од коренот *jag-* што се наоѓа во *jagoda* (Skok 1971: 747). Во антропонимијата на хрватскиот јазик, покрај антропонимот *Jagomir*, се познати и женското имиња *Jagomira* и *Jagomirka*. Во антропонимијата на бугарскиот јазик, исто така, се среќава машкото лично име *Јаго* кое, според Јордан Заимов, настанало наспрема женското име *Јага*, изведено од имињата *Јагода*, *Јагна* (Заимов 1988: 249). Во руската антропонимија е засведочено машкото име *Јагода*: „*Јагода Иван*“, забележено во новгородските документи од крајот на XV век (Веселовский 1974: 380). Во антропонимијата на чешкиот јазик, исто така, е засведочено личното име *Jahoda* (Svoboda 1964: 197).

КАЛОРАД. Старото лично име *Калорад* < **Калорадъ* е двоосновно име кое е обликувано од составките *Кало-* и *-рад*. Морфемата *кало-* потекнува од глаголскиот корен *кал-* од ст. сл. глагол *калѣти*, *калѣж* ‘кали, челичи’, употребен со значењето ‘прекален, очеличен, јак’, а морфемата *-рад* е од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’, в. *Радокал*.

Личното име *Калорад* се наоѓа во основата на ојконимот *Калорад* – село во Ениџевардарско, Грција, регистрирано во турскиот пописен дефтер за Ениџевардарската нахија од 1568/69 година (ТД 2003: 248). А. Стојановски, кој е приредувачот на овој дефтер, претпоставува дека

селото *Калорад* е денешното село *Карладово*. Т. Симовски кажува дека селото *Карладово* лежи сред плодното поле, речиси, во самиот центар на Мегленската околија и денес тоа претставува самостојна општина (Симовски 1998: 91).

Името на селото *Калорад* е метонимско име кое е преземено од име на некој друг географски објект **Калорад*. Топонимот **Калорад* е елиптично име со посесивно значење кое потекнува од постарата атрибутска синтагма **Калорад < *Калорадъ (= *Калорадов) (Поџок, Бреџ)*, чијшто придавски член е образуван од личното име *Калорад* со придавскиот суфикс *-ъ* кој се карактеризира со посесивното значење (Станковска 2002: 184). Придавскиот член **Калорад < *Калорадъ* од составот **Калорад < *Калорадъ (Поџок, Бреџ)*, по отпаѓањето на именскиот член, изразен со апелативите *џоџок, бреџ*, се супстантивизирал и продолжил да егзистира во форма на елипса.

Трајко Стаматоски, исто така, смета дека името на селото *Калорад* настанало од личното име *Калорад*, кое го толкува како „хибридно образување – од грчкото *καλός* ‘добар, убав’ и словенскиот составник *-рад*“ (Стаматоски 1994: 232). Изнесеното мислење на Т. Стаматоски дека антропонимот *Калорад* е хибридно образување за нас е неприфатливо решение.

Во антропонијата на словенските јазици морфемата *кал-* се употребува, главно, како прв член во составот на одделни лични имиња, сп. *Калбог, Калевит* (Морошкин 1867: 97). Во антропонимскиот репертоар на бугарскиот јазик се одбележени личните имиња *Калимир* и *Каломер* (Заимов 1988: 115–116). Ј. Заимов, од една страна, морфемата *кали-* во името *Калимир*, чиешто фигуративно значење го дефинира со исказот ‘да биде добро кален, да биде здрав (како калено железо)’, а од друга страна, личното име *Каломер* го објаснува како сложено име кое е сосатвено од личното име *Кало* и *-мер*. Во антропонијата на полскиот јазик е одбележено личното име *Kalmir* во чијшто состав како прва компонента се јавува морфемата *kal-*. Според М. Малец, морфемата *kal-* е скратена и видоизменета форма од морфемата *kani-*, што се наоѓа во личното име *Kanimir*, која ја изведува од ст. сл. глагол *kaniti* ‘поканува, кани’ (Malec 1971: 90).

Во македонската антропонија со морфемата *кал-*, која води потекло од ст. сл. глагол *kaniti* ‘кали, челичи’, покрај погоре наведените имиња, ги бележиме и следните лични имиња: *Каливер, Калимер, Калмир, Каловид, Каломир*, регистрирани во турските пишани извори од XV век (ТД 1973: 72, 130; ТД 1978: 101, 354), а личното име *Каловиџ* се крие во основата на ојконимот *Каловиџ* – село во Хрупишко, Грција (Станковска 2002: 183).

КРУШОРАД. Исчезнатото лично име *Крушорад < *Krušorađъ* е двочлено име кое е составено од составните елементи *Крушо-* и *-рад*.

Морфемата *крушо-* потекнува од глаголскиот корен *круш-* од прасл. глагол **krušiti* 'дроби, ломи', а морфемата *-рад* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* 'волен, подготвен, расположен'.

Личното име *Крушорад* се содржи во основата на ојконимот *Крушорад* – село во Леринско, регистрирано во турскиот пописен дефтер за Леринската нахија од 1481 година (ТД 1973: 338). Денес селото се вика *Крушоради* и се наоѓа во Леринската околија во Грција (Симовски 1998а: 158).

Ојконимот *Крушорад* е метонимиско име, преземено од постар ороним или хидроним **Крушорад*. Топонимот **Крушорад* е елиптично име со посесивно значење кое потекнува од првобитната адјективна синтагма **Крушорад* < **Крушорадъ* (= **Крушорадов*) (*Рид, Дол*), чијшто адјективен член е образуван од личното име *Крушорад* со посесивниот придавски суфикс *-ъ* (Станковска 2002: 208). Придавката **Крушорад* од составот **Крушорад* (*Појнок, Рид*), по отпаѓањето на именскиот член, изразен со апелативите *рид, појнок*, се супстантивизирала и продолжила да егзистира во форма на елипсо.

Формата на името на селото *Крушоради* како што се вика селото денес, којашто егзистирала истовремено со името *Крушорад*, е создадена по пат на топонимизација на родовско-патронимиското име **Крушоради* кое е образувано од личното име *Крушорад* со множинската наставка *-и*, сп. *Радокали*.

Морфемата *круш-*, која поретко се употребува при образувањето на сложените антропонимски единици, е составен дел на руското име *Крушемир* < **Krušimirъ* што се наоѓа во основата на топонимот *Крушемирово* (Топоров 1993: 40).

ЉУБОРАД. Антропонимот *Љуборад* < *Ljuboradъ* е двотематско лично име кое е облкувано од составките *Љубо-* и *-рад*. Морфемата *љубо-* потекнува од ст. сл. придавка *любъ* < прасл. **ljubъ* 'мил, драг, умилен', а морфемата *-рад* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* 'волен, подготвен, расположен'.

Личното име *Љуборад* е заложено во основата на ојконимот *Љубражда* – село во областа Черменица, Албанија, регистрирано во турскиот пописен дефтер за вилаетот Черменица од 1467 година каде што е запишано со формата *Љуборажде*, а на географската карта се бележи во обликот *Љубражде* и се наоѓа североисточно од Елбасан (ТД 1976: 415). Денес во албанскиот јазик селото се вика *Libraždi*.

Постарата форма на селото е *Љуборажда* во чијашто основа лежи личното име *Љуборад*, а при неговото образување учествува посесивниот придавски суфикс *-јъ* во формата за женски род *-ја* (Заимов 1973: 121; Станковска 2002: 220). Ојконимот *Љуборажда* е елиптично име со посесивно значење кое потекнува од некогашната синтагматска формација **Љуборажда* (*Вес*), чијашто адјективна компонента *Љуборажда*, по

елизијата на именката *ves* < ст. сл. *вьсь* ‘село’, се супстантивизирала и продолжила да егзистира во форма на елипса. Гласот *j* од придавскиот суфикс *-jъ* извршил промена на претходниот консонант *đ* во *жд*. Формите *Либоражде*, *Либражде* и *Libraždi* се видоизменети подоцна под влијание на албанскиот јазик, а суфиксот *-jъ* се јавува во среден род *-je* под влијание на именката *село*.

Старото име *Љуборад* се наоѓа и во основата на оронимот *Љубаражда* (или *Љубражда*) – планина над селото Граждено, Преспанско (Пјанка 1970: 206, 398).

Личното име *Љуборад* е потврдено во анртеопонимијата на словенските јазици, сп. буг. *Люборад* (Займов 1988: 143), срп. *Љуборад* (Грковиќ 1977: 123), хрв. *Ljborad* (Šimundić 1988: 203), пол. **Luborad* што се содржи во основата на топонимот *Luboradz* (Nieckula 1965: 112; Malec 1971: 93). Во антропонимијата на српскиот јазик се среќава варијантното име **Љуберад* кое се наоѓа во основата на потамонимот *Љуберажда* (Павловиќ 1994: 85).

ЉУБРАД. Личното име *Љубрад* < **Ljubърадъ* е сложено име кое е образувано од морфемата *љуб-* од ст. сл. придавка *любъ* < прасл. **ljubъ* ‘мил, драг, умилен’ и од морфемата *-рад* од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’, кои меѓусебе не се поврзани со инфиксна морфема. Всушност, името *Љубрад* е антропонимиска варијанта на сложеното име *Љуборад*.

Личното име *Љубрад* се чува во топонимијата на македонската јазична територија. Во турскиот пописен дефтер за нахијата Хрупишта од 1568/69 година е регистрирано селото *Луврад* (ТД 1997: 591). А. Стојановски селото *Луврад* го идентификува со селото *Оловраде*. Т. Симовски соопштува дека селото *Оловраде* (*Головраде*) се наоѓало југозападно од градот Рупишта, Грција, а населбата била сместена во подножјето на планината Одре, во непосредна близина на селата Езерец и Сничени (Симовски 1985а: 35). Селото *Оловраде* се запустело во времето на Илинденското востание кога било целосно изгорено, а неговите жители побегнале во околните села.

Првобитната форма на името на селото *Луврад*, според нас, била **Љубрад*. Името на селото **Љубрад* е преземено од некој друг географски објект кој се викал **Љубрад*. Топонимот **Љубрад* потекнува од постарата адјективна синтагма **Љубрадъ* (= **Љубрадов*) (*Поџок*, *Рид*), чијашто адјективна компонента е образувана од личното име *Љубрад* со посесивниот придавски суфикс *-ъ*. Адјективот **Љубрадъ* од составот **Љубрадъ* (*Поџок*, *Рид*), по отпаѓањето на именскиот член, изразен со апелативите *поџок*, *рид*, се супстантивизирал и продолжил да суштествува како самостојно име.

Личното име *Љубрад* може да се препознае во основата уште на една ојконимиска единица. Имено, во турскиот пописен дефтер за Со-

лунскиот санџак од 1568/69 година е регистрирано селото *Лубчазда*, заедно со истоимениот рудник, а таму е запишано: „Село Лубчазда, дру̀го име Сейена, и́риџа̀га на /казата/ Сидерокајса, од царскиџе (султанските) хасови.“ и „Приход од данок за ноќниџе чувари на џоресџоменаџиоџи рудник Лубчазда...“ (ТД 2002: 217, 224). А. Стојановски во фуснота објаснува дека селото *Лубчазда*, друго име Сепена, веројатно, е исчезнато село во казата Сидерокапса, чијашто локација засега останува неидентификувана, а името на рудникот *Лубчазда*, секако, е во тесна врска со истоименото село. Исчезнатиот град Сидерокапса бил рударски центар, а се наоѓал до брегот на Орфански Залив (ТД 2002: 184).

Според нашето мислење, името на исчезнатото село *Лубчазда* во турскиот документ е погрешно запишано наместо **Љубражда*. Ојконимот **Љубражда* е елиптично име со посесивно значење кое е добиено со супстантивизација на придавката од некогашната бинарна конструкција **Љубражда (Вес)*, чијшто придавски член е образуван од личното име *Љубрад* со посесивниот придавски суфикс -*џ* во формата за женски род -*џа*.

МАЛОРАД. Личното име *Малорад* < **Maloradъ* е двочлено име кое е обликувано од составните делови *Мало-* и *-рад*. Морфемата *мало-* потекнува од ст. сл. придавка *малъ* < прасл. **mālъ* ‘мал, дробен, ситен’, којашто потекнува од ие. *(*s*)*mēl-*, *(*s*)*mol-*, а морфемата *-рад* е од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’.

Личното име *Малорад* е регистрирано во грамотата на византискиот император Мануел Комнин од 1152 година со која се подаруваат имоти на манастирот Св. Богородица Елеуса што се наоѓа во селото Велјуса, Струмичко, изграден во 1080 година од струмичкиот епископ Мануил, а таму е запишано во обликот *Μαλοράδος* (Иванов 1970: 177).

Личното име *Малорад* се чува во основата на ојконимот *Малоради* – раселено село во Прилепско. Името на селото *Малоради* е регистрирано во грамотата на српскиот крал Стефан Душан од 1344–1345 година со која се подаруваат имоти на манастирот Св. Успение Богородичино што се наоѓа во месноста Трескавец, Прилепско каде што е запишано: <Село Доупина>чани подь манастирем с виногради, с нивнемь, с млини, с всѣмн пра<вниамн; н ов>ому селоу мегие: прѣслопь, селницѣ Костѣнуче, друмомь ѓ Бѣлево ѿтъ во ... ѣуке ѓз рѣкою до цркъвна млина, до мегие доушннуче поутемь ѿбь<емлюще С>ороунь <сь> селницемь Арбанасн до Малоради, та на Даубницоу, опирающе ѓ <кнрь Васлево,> подь Шоутоуль. (Мошин 1981: 144).

Од споменатите топоними во наведениот текст, покрај селата *Дуџјачани* и *Дабница*, денес се познати следните имиња на места: *Преслој* – ридна месност со пасиште и леска, која е вклучена во атарот на селото Горно Село, *Арбанаси* – ридна месност со пасиште, извор,

суводолица и лескова шума што се наоѓа меѓу селата Дупјачани и Горно Село, *Белево* – месност во атарот на селото Небрегово, *Сорун*, денес се вика *Сурун* – рид под нивје, пасиште, дабова шума и пат, дел од планината Бабуна во близината на селата Небрегово и Горно Село, името на месноста *Косџенче*, можеби, се однесува на денешниот топоним *К’осеџиџе* – полурамна месност под пасиште и дабова шума во атарот на селото Горно Село и *Шуџул* – висорамнинка на рид под пасиште во атарот на селото Дабница. Оттука може да се каже дека раселените села *Арбанаси* и *Белево* биле лоцирани на сегашните истоимени локации (Конески 1991: 29–30), а исчезнатото село *Душник*, чијашто меѓа, исто така, се споменува во записот, најверојатно, се наоѓало на денешниот локалитет *Душници* – рамна месност под нивје и лозја во која има два извора (*душник* значи ‘силен извор’) кој е вклучен во атарот на селото Ореовец.

Од наведениот запис во Душановата грамота, меѓудругото, се дознава дека селиштето *Арбанаси* се наоѓало до селото *Малоради* од кое границата на атарот на селото Дупјачани продолжувала до атарот на селото Дабница. Тоа значи дека раселените села *Арбанаси* и *Малоради* биле соседни села кои се наоѓале во непосредно соседство на денешните села Дупјачани и Дабница. Оттука може да се извлече заклучок дека раселеното село *Малоради*, чиешто име денес е непознато, било лоцирано во месноста што се наоѓа меѓу денешните села Горно Село и Дабница. Не е исклучена можноста локалитетите *Шуџул* – висорамнинка на рид под пасиште и *Сџудено–Варило* – извор и сидана чешма со 16 камени корита во ридна месност под лескова шума, кои се наоѓаат меѓу селата Горно Село и Дабница, порано да влегувале во атарот на селото *Малоради*.

Подоцна, селото *Малоради* не е регистрирано ниту во турските пописни дефтери за Прилепската нахија од XV и XVI век ниту во словенските писмени споменици од XVI век. Неговото име го среќаваме во турскиот пописен дефтер за Солунскиот санџак од 1568/69 година во кој се запишани двајца христијани кои живееле во селото Колјос во казата Сидерокапса, а таму стои: „*Кирјако Малоради*“ и „*Малоради Кирјако*“ (ТД 2002: 103). Ние сметаме дека името на селото *Малоради* во наведените антропонимски единици е искористено како определба кон личното име и покажува дека лицата, кои секако биле Аромани (Власи), се преселници од прилепското село *Малоради*.

Познато е дека во областа на планината Бабуна престојувале Аромани кои се занимавале со сточарство. На присуството на ароманското (влашкото) населени на планината Бабуна укажува и промената на оронимот *Сорун*, чиешто име, како што видовме погоре, е документирано во XIV век, во денешниот облик *Сурун*, којашто, секако, била предизвикана од местото на акцентот во говорот на тогашното ароманско население.

Името на селото *Малоради* е создадено со топонимизација на првобитното родовско-патронимиско име **Малоради*, односно со преземање на родовско-патронимиското име **Малоради* за именување на селската населба *Малоради*. Патронимот **Малоради* е образуван од личното име *Малорад* со множинската наставка *-и*, сп. *Радокали*.

Во антропонимијата на бугарскиот јазик се среќава женското лично име *Малорада*, образувано од машкото лично име *Малорад* со суфиксот *-а* (Заимов 1988: 146). Двокомпонентни лични имиња образувани со компонентата *мало-*, којашто се јавува, главно, како прва составка при образувањето на сложените имиња, се застапени во словенската антропонимија, сп. буг. *Малогост*, *Маломер*, *Маломир* (Заимов 1988: 146), срп. *Малобрај* (Грковиќ 1977: 126), хрв. *Malomir* (Šimundić 1988: 207), пол. *Malobąd*, *Malogost*, *Malomir*, *Malostryj*, *Malostryk*, *Malowid* (Malec 1971: 95), чеш. **Malobratr*, *Malhost*, **Malomir*, полап. **Malomysl* (Svoboda 1964: 78).

Во македонскиот антропонимиски фонд се одбележени композитните имиња *Малидан*, *Малобој*, *Маловид*, *Маломир* (Станковска 1992: 173–174).

МИЛОРАД. Личното име *Милорад* < **Miloradъ* е двотематско име кое е обликувано од составките *Мило-* и *-рад*. Морфемата *мило-* потекнува од ст. сл. придавка *млнъ* ‘мил, драг, нежен, сочувствен’, а морфемата *-рад* е од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’. Во старословенско-македонскиот речник е наведена придавската лексема *млнъ*, *млнън* со значењето ‘мил, кој заслужува милост’ (Десподова 1999: 229). Придавската лексема *мил* е општословенски збор, сп. мак. *мил* ‘драг, сакан, симпатичен, пријатен’ (ТРМЈ 2006: 133), срп. *мио* ‘драг, мил’, хрв. *мио*, ‘драг, мил’, словен. *mil* ‘драг, мил, умилен, пријатен, сочувствен’, буг. *мил* ‘драг, сакан, симпатичен’, рус. *милый*, брус. *милы*, чеш. *milý*, слов. *milý*, пол. *miły*, луж. *miły*, а потекнува од прасл. **milъ* кое е образувано со формантот *-lo-* од ие. корен **meļ* - ‘се дружи, се поврзува’ (Skok 1972: 426–427; Bezlaj 1982: 184; БЕР 1986: 788).

Личното име *Милорад* е регистрирано во писмените споменици од XIV век (Станковска 1992: 184). Тоа е регистрирано и во турските пишани извори од XV век. Така, на пример, личното име *Милорад* е регистрирано во турскиот пописен дефтер за Велешкиот вилает од 1467/68 година. Со спроведениот попис во раселеното село Житољуб, кое се наоѓало меѓу селата Попадија и Фариш, е запишано лицето „*Пејо, син на Милорад*“ (ТД 1971: 180).

Во антропонимискиот фонд на македонскиот јазик се среќаваат машките имиња *Милораде*, *Милорајко*, *Милорајче* и *Милорајчо* (Станковска 1992: 185).

Личното име *Милорад* е посведочено во антропонимијата на јужнословенските јазици, сп. буг. *Милорад* (Заимов 1988: 152), срп. *Милорад* (Грковић 1977: 134), хрв. *Milorad* (Šimundić 1988: 230).

МИЛОРАТКА. Во антропонимскиот фонд на македонскиот јазик се среќава женското име *Милорајќа* кое е образувано од машкото име *Милорад* со антропонимскиот суфиксот *-ка* (Станковска 1992: 408).

Женските лични имиња *Милорада* и *Милорајќа* се засведочени во антропонимијата на јужнословенските јазици, сп. буг. *Милорада* (Заимов 1988: 152), срп. *Милорада*, *Милорајќа* (Грковић 1977: 280), хрв. *Milorada* (Šimundić 1988: 231).

ОБРАД. Личното име *Обрад* < **Obradъ* е сложено име кое е составено од морфемата *об-* од ст. сл. предлог *об* и од морфемата *-рад* од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’, кое се доведува во врска со глаголскиот корен *обрад-* од ст. сл. глагол *обрадовати*, *обрадоуѣ* ‘зарадува, израдува’. Мислењето искажано од П. Скок дека името *Обрад* е превод од грч. Ἠάριος ‘оној кој е весел, насмеан, радосен’, од Ἠαρός ‘весел, радосен, ведар’, лат. *Hilarius*, не е сосем убедливо решение (Skok 1971: 714).

Личното име *Обрад* првпат е забележено во писмените споменици од XIV век. Имено, тоа се споменува во Пописот на имотите на Хтетовскиот манастир Св. Богородица, кој се наоѓа во градот Тетово, од 1343 година, а таму е запишано: **Н** комат внограда оу **Лѣсковѣнѣхъ**, н двѣ чрънци, н под **Врьбомъ нива** на њ.с. **заметъ**, цо даде **Обрадъ** за гробъ. (Мошин 1980: 298).

Подоцна, личното име *Обрад* често се среќава во турските пишани извори од XV век. Личното име *Обрад* е регистрирано во турскиот пописен дефтер за Велешкиот вилает од пред 1445 година (ТД 1973: 30). Во турскиот пописен дефтер за Тетовскиот вилает од 1452/53 година името *Обрад* е забележено меѓу жителите во селото Понориште каде што е напишано: „*Милош Обрад*“ (ТД 1976: 41). Личното име *Обрад* е регистрирано во турскиот пописен дефтер за Кичевската нахија од 1467/68 година кога во селото Вранештица, Кичевско се запишани лицата „*Обрад, син на Сѣајко*“ и „*Пејо, син на Обрад*“ (ТД 1971: 233). Во пописниот дефтер за Скопскиот вилает од 1467/68 година името *Обрад* се споменува меѓу жителите во маалото Генко во Скопје, а таму стои: „*Балабан, зѣи на Обрад*“ (ТД 1971: 421).

Личното име *Обрад* е заложено во основата на името на селото *Обрадово*, регистрирано во турскиот пописен дефтер за Струмичката нахија од 1570–1573 година каде што е запишано: „*Село Обрадово, вѣѣор назив Владово*“ (ТД 1982: 134), чиешто име се чува во микротопонимот

Обрадovo – месност под ниви и шума (Ново Село, Струмичко) (Митева 1989: 123, 288).

Личното име *Обрад* е познато во антропонимијата на словенските јазици, сп. хрв. *Obrad*, регистрирано во 1251 и 1318 година (Šimundić 1983: 180), срп. *Обрад*, забележено во Бањската хрисовула, пишувана во периодот меѓу 1313 и 1318 година (Грковић 1986: 138), буг. *Обрад* (Заимов 1988: 172), струс. *Obrad* (Skulina 1974: 20), чеш. *Obrad* и *Obradec* (Svoboda 1964: 102).

ОБРАДА. Женското лично име *Обрада* е засведочено во еден судски документ на Охридската архиепископија од XIII век, односно од времето на охридскиот архиепископ Димитриј Хоматијан (1216–1235) (Охрид 1985: 229). Од записот во овој судски документ, најверојатно, пишаван во 1216 година, како што соопшува И. Снегаров, се дознава дека призрениецот Георги се развел од првата жена *Омбрада*, која била ќерка на Радослав од Долни Полог, во присуството на призренскиот епископ Никифор и нејзините родители, а потоа се оженил за Черноко-са, сестра на жената на Добресин од Призрен, со која живеел 18 години и имал 8 деца сè до нивниот развод кога повторно се оженил за првата жена *Омбрада* (Снегаров 1995: 217, 256).

Женското лично име *Обрада* е создадено наспрема машкото лично име *Обрад* со помош на антропонимскиот суфикс *-a*.

Во антропонимијата на српскиот јазик се познати личните имиња *Обрада*, *Обрадинка* (Грковић 1977: 289), а во антропонимијата на хрватскиот јазик се среќаваат личните имиња *Obrada*, *Obradina*, *Obradinka* (Šimundić 1988: 258).

ПАЛОРАД. Композитното име *Палорад* < **Palorađ* е обликувано од составките *Пало-* и *-рад*. Морфемата *пало-* потекнува од глаголскиот корен *пал-* од ст. сл. глагол *палѣти*, *палѣж* ‘пали, запалува, гори’, а морфемата *-рад* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’. Глаголската лексема *пали* е општословенски збор, сп. срп. *палии*, хрв. *paliti*, словен. *paliti* ‘жари, осмодува, подгорува’, буг. *палѣ*, рус. *палѣтъ*, укр. *палити*, брус. *палѣць*, пол. *palic*, чеш. *páliti*, слов. *pálit*, глуж. *palić*, длуж. *pališ*, кој води потекло од прасл. **pāliti*, *pāljo* ‘жари’ и претставува каузативен глагол од прасл. **polěti*, *poljo* ‘гори’, сп. ст. сл. *полѣти*, *полѣж* ‘пламнува, гори’ (Bezljaj 1995: 6; БЕР 1999: 31–32). Во македонскиот јазик глаголот *пали* се карактеризира со повеќе значења, сп. ‘пали нешто да гори’, ‘уништува со опожарување’, ‘прави нешто да свети’ и др. (ТРМЈ 2008: 19).

Личното име *Палорад* е забележено во турскиот пописен дефтер за нахијата Богданос во Солунскиот санџак од 1568/69 година. Со извршениот попис во селото Лахина едно лице е запишано со името „*Jorđi Палорад*“ (ТД 2002: 166).

Во македонскиот антропонимски фонд е засведочено уште и сложеното име *Палимир* кое е составено од морфемата *йали-*, еднаква на императивната форма *йали* од глаголот *йали* и од составката *-мир* од ст. сл. именка *миръ* < прасл. **mirъ* 'мир' (Станковска 1992: 212). Личното име *Палимир* е забележено во турскиот пописен дефтер за нахијата Хрупишта од 1568/69 година каде што едно лице е запишано со името „*Димо Палимир*“ (ТД 1997: 431).

ПОРАД. Сложеното име *Порад* < **Порадъ* е составено од морфемата *йо-* која е еднаква на предлогот *йо* < ст. сл. *по* и од морфемата *-рад* која потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* 'волен, подготвен, расположен'.

Личното име *Порад* индиректно е посведочено во македонската антропонимија. Имено, од старото име *Порад* со антропонимскиот суфикс *-еи* е изведено хипокористичното име *Порадеи* кое е заложено во основата на микротопонимот *Порадеи* – месност под ниви, што се наоѓа во атарот на селото Горно Страгомишта, Кичевско (Смиљанић 1935: 442). Микротопонимот *Порадеи* е елиптично име кое е добиено од постарата синтагматска формација **Порадеи* < **Порадеиъ* (*Извор, Дол*), чијашто адјективна компонента е образувана од личното име *Порадеи* со суфиксот *-ъ*, палаталната варијанта на посесивниот придавски суфикс *-ъ* (Станковска 2002: 309). Адјективот **Порадеи* од составот **Порадеи* (*Извор, Дол*), по елизијата на именскиот дел, изразен со термините *извор, дол*, се супстантивизирал и продолжил да егзистира во форма на елипса.

Во антропонимијата на српскиот јазик е потврдено личното име *Порад* (Грковић 1983: 196), а во полската антропонимија е познато композитното име *Nieporad* (Males 1971: 103), кое се среќава и во антропонимијата на чешкиот јазик: *Neporad* (Svoboda 1964: 102).

ПРЕРАД. Личното име *Прерад* < **Прѣрадъ* потекнува од суперлативната форма *йрерад* од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* 'волен, подготвен, расположен' (Станковска 1992: 226). Морфемата *йре-* е еднаква на префиксот *йре-* кој потекнува од ст. сл. *прѣ-* < прасл. **pri-* < **prei-* од ие. **per-* 'преку, низ, над' (Bezljaj 1995: 108).

Личното име *Прерад* е регистрирано во турскиот пописен дефтер за Струмичката нахија од 1570–1573 година кога со спроведениот попис во селото Инево, Радовишко е запишано лицето „*Прерад Бојо*“, а во селото Сушево, Струмичко е запишано лицето „*Прерад Продан*“ (ТД 1982: 48, 161).

Личното име *Прерад* се среќава во антропонимскиот фонд на другите словенски јазици, сп. буг. *Прерад*, регистрирано во пишани извори од XVII век (Займов 1988: 183), срп. *Прерад* (Грковић 1977: 161),

хрв. *Prerad* (Šimundić 1988: 275), словен. *Prerad* (Košmrlj 1970: 111), пол. *Przerad*, што се наоѓа во основата на топонимот *Przeradz* (Nieskula 1965: 113; Malec 1971: 104).

САНДОРАД. Старото и одамна заборавено лично име *Сандорад* < **Sǫdoradъ* претставува сложено име кое е обликувано од составните елементи *Сандо-* и *-рад*. Морфемата *сандо-* < ст. сл. *сждо-* потекнува од ст. сл. глагол *сждити*, *сжджж* < прасл. **sǫditi* ‘суди, преценува’, а морфемата *-рад* е од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’.

Личното име *Сандорад* е заложено во основата на топонимот *Сандорад* – место на планината Кожув (Гевгелиско). Ова оронимиско име е регистрирано на географската карта на Република Македонија од 1954 година каде што е погрешно запишан со формата *Сендорад* (Петрушевски, Петрушевска 2001: 515).

Топонимот *Сандорад* е елиптично име со посесивно значење кое потекнува од првобитната придавска синтагма **Сандорад* < **Сждорадъ* (= **Сандорадов*) (*Поѿок*, *Врв*), чијашто адјективна компонента е образувана од личното име *Сандорад* со посесивниот придавски суфикс *-ъ* (Станковска 2002: 352). Адјективот **Сандорад* од составот **Сандорад* < **Сждорадъ* (*Поѿок*, *Врв*), по отпаѓањето на термините *ѿоѿок*, *врв*, се супстантивизирал и продолжил да суштествува во форма на елипса. Секвенцата *-ан-* во дијалектната форма на топонимот *Сандорад* сведочи за назалниот изговор на носовката од заден ред *ж* < **р* (Видоески 1971: 53)

Сложено лично име во чијшто состав се содржи морфемата *сандо-* < *сждо-* е личното име *Сандомер* < **Сждомеръ*, кое се крие во основата на ојконимот *Сандомер* – село во областа Ахаја, Грција, регистрирано од М. Фасмер во обликот *Σανταμέρι* (Vasmer 1941: 138). Ојконимот *Сандомер* претставува метонимиско име кое е преземено од име на некој друг географски објект **Сандомер* < **Сждомерјъ* (*Поѿок*, *Извор*), чијашто придавска компонента е образувана од личното име *Сандомер* < **Сждомеръ* со посесивниот придавски суфикс *-јъ* (Заимов 1973: 156; Станковска 2002: 352).

Морфемата *-суд* < *-сждъ* како втора компонента учествува во образувањето на личното име *Добросуд* < **Добросждъ* кое е регистрирано во писмените споменици од XIV век (Станковска 1992: 99).

Соодветни сложени антропоними се среќаваат во антропонимијата на словенските јазици, сп. чеш. *Sudomír*, *Sudislaw*, *Sudiwoj* (Svoboda 1964: 87), пол. *Sędzigród*, што се крие во основата на топонимот

Sędzigródz, денес *Sangródz*, *Sędzimir*, *Sędzislaw*, *Sędziwoj* (Malec 1971: 109), рус. *Судимир*, *Судислав* (Skulina 1974: 220), хрв. *Boljesud* (Šimundić 1985a: 61), буг. *Съдомер*, *Съдомир* (Заимов 1988: 212).

СЕРАД. Во турскиот пописен дефтер за вилаетот Долни Дебар од 1467 година во селото Шимјани, што се наоѓа северно од Пешкопеја во Албанија, е забележено името *Сирад*, а таму стои: „*Леко Сирад*“ (ТД 1976: 329). Според нас, формата на името *Сирад*, секако, е видоизменета под влијание на албанскиот јазик од старото име *Серад* (со замена на вокалот *e > u*). Впрочем, соодветна замена на *e > u* се јавува и кај името на селото *Шимјани*, кое потекнува од првобитната форма *Семјани*.

Личното име *Серад* < ***Вьсерадъ** е сложено име кое е составено од морфемата *се-* од заменката *сѣ* < ст. сл. *вьсь*, ср. р. *вьсе* ‘сиот, сѣ’ и од морфемата *-рад* од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’.

Во антропонимскиот инвентар на српскиот јазик е посведочено сложено име *Всерад*, забележено во Дечанските хрисовули од XIV век (Грковић, 1983: 167), во антропонимијата на хрватскиот јазик е познато името *Sverad* (Šimundić 1988: 328), а во чешката антропонимија е зачувано името *Všerad* (Svoboda 1964: 93).

Во антропонимскиот фонд на македонскиот јазик со морфемата *се-* се обликувани уште и сложените имиња: *Свемир*, *Севлад*, *Семер* и *Сеслав*.

ТИХОРАД. Антропонимот *Тихорад* < ***Тнхорадъ** е двотематско име кое е обликувано од составните делови *Тихо-* и *-рад*. Морфемата *тихо-* потекнува од ст. сл. придавка *тнхъ* < прасл. **tihъ* ‘тивок, мирен’, а морфемата *-рад* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’.

Личното име *Тихорад* е регистрирано во турскиот пописен дефтер за Скопскиот вилает од 1452/53 година. Со спроведениот попис во селото Барово, Скопско едно лице е запишан како „*Јован, син на Тихорад*“ (ТД 1976: 181). Потоа, името *Тихорад* е засведочено во турскиот пописен дефтер за Кичевската нахија од 1467/68 година кога во селото Туин, Кичевско е запишано лицето „*Бојо, син на Тихорад*“, а во селото Зајас, Кичевско е запишано лицето „*Тихорад, син на Драган*“ (ТД 1971: 215, 266).

Личното име *Тихорад* е познато во српскиот антропонимски инвентар: *Тихорад* (Грковић 1977: 194), како и во антропонимијата на хрватскиот јазик: *Tihorad* (Šimundić 1988: 339).

Во антропонимијата на словенските јазици морфемата *тихо-*, главно, се употребува како прва компонента при образувањето на сложените антропоними, сп. буг. *Тихобуд*, *Тихомир*, *Тихослав* (Заимов 1988:

218), срп. *Тихобрајѝ, Тихомил, Тихомир, Тихослав* (Грковић 1977: 194), хрв. *Tihomil, Tihomir, Tihoraj, Tihoslav* (Šimundić 1988: 338–339). Во македонската антропонимија со морфемата *тих-* се образувани личните имиња *Тихомир* и *Тихослав* (Станковска 1992: 275).

ФИЛОРАД. Сложеното име *Филорад* е составено од личното име *Фило* и од морфемара *-рад* од прасл. придавка **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’ (Станковска 1992: 288). Хипокористичното име *Фило* е изведено од личните имиња *Филимон, Филип, Филошеј*, како и од последниот слог *-фил* што се содржи во личните имиња *Каранфил, Теофил* и слично.

ХАНДРАД. Во турскиот пописен дефтер за нахијата Каладендра од 1465 година е забележено личното име *Хандрад* кое е запишано како татково име на едно лице што живее во селото Диври (или Деври), а таму стои: *„Динџо, син на Хандрад“* (ТД 1978: 270). Нахијата Каладендра била формирана околу градот Каладендра (Каландра) кој се наоѓа западно од градот Серес во Грција.

Личното име *Хандрад* < **Хџдрадъ* е двотематско име кое е оформено од составните елементи *Ханд-* и *-рад*. Првата составка *Ханд-* < **Хџдъ-*, најверојатно, потекнува од придавската основата *хџд-* од ст. сл. придавка *хџдогъ* со значење ‘умен, разумен, мудар’, а втората составка е од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’. Секвенцата *-ан-* во личното име *Хандрад* е остаток од назалниот изговор на носовката од заден ред *ж*. Божидар Видоески остатоци од назализмот забележал во говорот на селото Секавец, Серско во зборовите: *ѓндар, вѓнсѓл, кѓндраф, кѓндрисѓѓа кѓсѓ, мѓндро, ѓрѓмѓо, мѓндрѓѓѓ, мѓндро* (Видоески 1991: 46).

Во старословенско-македонскиот речник е наведена придавката *хџдогъ* со значењата ‘умен, разумен, мудар; образован; побожен’, определената форма е *хџдожан*, како и придавката *хџдожънъ* ‘вештачки, побожен’, а се забележени и именките *хџдожннкъ* ‘творец, уметник, градител’, *хџдожъство* ‘мудрост, умност, расудување, лукавство’ (Десподова 1999: 522).

***ХВАЛОРАД.** Во турскиот пописен дефтер за нахијата Каладендра од 1465 година меѓу жителите во селото Каладендра се заишани лицата: *„Косѓѓа, син на Алварад; (Алорад); Јани, син на Алаврад“* (ТД 1978: 262). Од записот може да се заклучи дека споменатите лични имиња *Алварад, Алорад* и *Алаврад* се однесуваат на едно исто име кое во документот е запишано погрешно од страна на попишувачот, така што не е неможно тоа да се реконструира како **Валорад*, кое, секако,

потекнува од постарата форма на името **Хвалорад* во која се губи гласот *x* во почетокот на името.

Антропонимот **Хвалорад* < **Хвалорадъ* е двотематско лично име кое е оформено од составките *Хвало-* и *-рад*. Морфемата *хвало-* потекнува од глаголскиот корен *хвал-* од ст. сл. глагол *хвалѣти*, *хвалѣж* ‘фали, пофалува’, а морфемата *-рад* е од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’. Во старословенско-македонскиот речник е нотирана глаголската лексема *хвалѣти* (сѡ), *хвалѣж* (сѡ), *хвалѣши* (сѡ) со значењата ‘се фали, прославува, слави, велича, благодари, се радува, ликува’ (Десподова 1999: 517).

Сложени антропонимски единици во чијшто состав се содржи морфемата *хвал-/хвал* се познати во антропонимијата на словенските јазици, сп. буг. *Хваливар*, како и хипокористиците: *Хвалиши*, *Хвалко*, *Хвало*, *Хвалъо* (Займов 1988: 231), срп. *Хвалимир*, *Хвалислав* и изведените имиња: *Хвал*, *Хвала*, *Хвалац*, *Хвалихна*, *Хвалко*, *Хвалоје*, *Хвалъен* (Грковић 1977: 203), хрв. *Hvalimir*, *Hvalislav* и женските имиња *Hvalimira*, *Hvalislava* (Šimundić 1988: 145), чеш. *Chvaliboh*, *Chvalibor*; *Bohuchval*, *Nechval*, *Pochval* (Svoboda 1964: 77), пол. *Chwalibog*, *Chwalimir*, *Chwalislaw*; *Bogofal*, *Boguchwal* (Malec 1971: 75).

Во македонскиот антропонимски репертоар се застапени неколку деривирани лични имиња кои се изведени од некое сложено име во чијшто состав се содржи морфемата *хвал-*: *Хвал*, *Хвале*, *Хвалија*, *Хвалиши*, *Хвалишиа* (Станковска 1992: 290).

ЧЕМЕРАД. Личното име *Чемерад* е регистрирано во турскиот пописен дефтер за вилаетот Драма од 1465 година кога со извршениот попис во селото Нихори е запишано лицето „*Димо, син на Чемерад*“ (ТД 1978: 396). Како што забележува А. Стојановски, селото *Нихори*, чиешто првобитно име било **Нехори* (со редукција на неакцентираниот вокал *e > u*), е исчезнато село, а неговата местоположба, веројатно, се наоѓала на локалитетот на чифлигот *Ниор*, кој се наоѓа покрај градот Драма во североисточна насока.

Старото и одамна исчезнато име *Чемерад* < **Чемемерадъ* претставува композитно име кое е оформено од составните елементи *Чеме-* < **Чеме-* и *-рад*. Морфемата *чеме-* < **Чеме-* потекнува од ст. сл. пасивна партиципна форма *чѣмѣ* ‘очекуван’ од ст. сл. глагол *чѣати*, *чѣж*, *чѣши* ‘чека, очекува, се надева’, а морфемата *-рад* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’. Како што е познато, пасивниот партиципво старословенскиот јазик се образува на тој начин што на презентската основа се додава наставката *-мѣ* (за м. р.), а

тематскиот вокал на основата за глаголите од III група е вокалот *-e* (Угринова-Скаловска 1979: 102). Во старословенско-македонскиот речник е обележена придавката *УЛЕМЪНЪ* со значењето ‘очекуван’ (Десподова 1999: 527), изведена од партиципната форма *УЛЕМЪ* со додавање на придавскиот суфикс *-ЪНЪ*.

Во антропонимијата на словенските јазици се познати композитните антропоними во чијшто состав се вклучени морфемите *ча-*, *чај-*, *че-* кои потекнуваат од ст. сл. глагол *ЧАНАТИ* ‘чека, очекува, се надева’, сп. буг. *Чагосѣ*, *Часлав*, *Чеслав* (Заимов 1988: 241–244), срп. *Часлав*, *Часлав* (Грковић 1977: 209), хрв. *Časlav*; *Desičaj*, *Domačaj*, *Dragočaj* *Gostičaj*, *Ljutičaj* (Šimundić 1985a: 63), словен. **Ča(je)bratъ*, **Ca(je)dragъ*, **Čajeslavъ*, **Ča(je)gostъ* (Snoj 2009: 93–94), *Dragočaj*, **Nečajъ* (Košmrlj 1970: 112), струс. *Čemerъ* (Skulina 1974: 154), пол. *Czabor*, *Czaslaw*, *Czawoj*, *Czażyр*; *Boleczał* (Malec 1971: 76–77), чеш. **Čábud*, **Čáhost*, **Čaměr*, **Čámysl*; *Bolečaj*, *Dobročaj* (Svoboda 1964: 73).

Во антропонимскиот фонд на македонскиот јазик се застапени личните имиња: *Чагосѣ*, *Часлав*, *Чемер* (Станковска 1992: 298–299), *Чагор*, *Чеглав*, кои се заложени во основата на топонимите *Чагор* – раселено село во Битолско, *Чеглава* – планински гребен со два врва (Рожден, Кавадаречко) (Станковска 2002: 419, 422).

3. КОНТРАКТИРАНИ ЛИЧНИ ИМИЊА ОД СЛОЖЕНИ ИМИЊА ОБРАЗУВАНИ СО МОРФЕМАТА РАД-/РАД

Во оваа група се вклучени личните имиња образувани со морфемата *рад-/рад* кои се образувани по пат на контракција на некој слог или со елиминација на еден дел од основното сложено име.

РАБОР. Во турскиот пописен дефтер за Скопскиот вилает од 1467/68 година меѓу жителите во селото Ноќевце е запишано лицето „*Хранко, син на Раборина*“ (ТД 1971: 444). Селото Ноќевце е раселено село кое се наоѓало југоисточно од Качаник. На која националност припаѓале лицата *Хранко* и татко му *Раборина*, кои живееле во селото Ноќевце што се наоѓало на српската јазична територија, тешко може да се утврди. Земајќи го предвид потеклото на нивните имиња, тие можеле да бидат Срби или Македонци.

Хипокористичното име *Раборина* е образувано од личното име *Рабор* со антропонимскиот полиморфеман суфикс *-ина* (Станковска 1992: 230). Во нашиот антропомастикон личното име *Рабор* го објаснивме како име кое е образувано од хипокористикот *Рабо* < *Храбро* со суфиксот *-ор* (Станковска 1992: 230). Сепак, не е невозможно, а можеби е и поверојатно, деривациската постапка при оформувањето на името *Ра-*

бор да е реализирана по пат на контракција на вториот слог *-до-* од примарното лично име *Радобор*, в. *Радобор*.

РАБУД. Во македонскиот антропонимски фонд е регистрирано личното име *Рабуд* (Станковска 1992: 230). Деривацијата при обликувањето на личното име *Рабуд* се реализира по пат на контракција на вториот слог *-до-* од сложеното име *Радобуд*, в. *Радобуд*. Од личното име *Рабуд* со антропонимскиот суфикс *-а* е деривирано хипокористичното име *Рабуда*.

РАГОР. Во турскиот пописен дефтер за вилаетот Серес од 1465 година меѓу жителите на раселеното село Нотишани (Нотешани), Серско е запишано лицето „*Раџорино Сиров*“, а меѓу жителите на селото Нихор, Серско е запишано лицето „*Димос Раџорино*“ (ТД 1978: 167, 325).

Хипокористичното име *Раџорино* е образувано од исчезнатото лично име *Раџор* со антропонимскиот суфикс *-ино*. Личното име *Раџор*, според нас, е создадено од исчезнатото име **Радоџор*. Деривациската постапка при оформувањето на името *Раџор* се остварува со контракција на вториот слог *-до-* од името **Ра-доџор*.

Антропонимот **Радоџор* < **Radogorъ* претставува двочлено име кое е обликувано од составките *Радо-* и *-џор*. Морфемата *радо-* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’, а морфемата *-џор* потекнува од коренската морфема *џор-* од ст. сл. глагол *горѣти, горѣж* ‘гори’. Во старословенско-македонскиот речник е нотирана глаголсаката лексема *горѣти, горѣж* со значењето ‘гори’ (Десподова 1999: 88).

Лични имиња образувани со морфемата *џор-/џор*, која може да се јавува како прва и како втора компонента, се присутни во словенската антропонимија, сп. срп. *Горивој, Горислав* (Грковић 1977: 66), хрв. *Gorimir, Gorislav* (Šimundić 1988: 130), пол. *Gorzysław; Cieszygor, Dalegor, Dziwigor, Nagor* (Malec 1971: 87), чеш. *Hořěl'ut, Hořěmír, Hořěmysl, Hořěslav; Domahor, Řědhor, Sestrohor, Višehoř, Záhoř*, полап. *Gorezlawe* (Svoboda 1964: 76), рус. *Gorislav* (Skulina 1974: 16).

Во нашиот антропонимски фонд се среќаваат личните имиња *Горислав, Заџоро* (Станковска 1992: 80, 122), а старите имиња *Гороход* и *Чаџор* се заложени во основата на топонимот *Гороход* и во основата на ојконимот *Чаџор* – раселено село во Битолско (Станковска 1995а: 566).

Од личното име *Раџор*, односно од исчезнатото име **Радоџор*, најверојатно, е изведено хипокористичното име *Раџо* од кое, потоа, се образувани деривираниите имиња: *Раџан, Раџач, Раџе, Раџино, Раџинче, Раџле, Раџуџа, Раџуча, Раџуш, Раџушко* (Станковска 1992: 230).

РАДИМКА. Женското лично име *Радимка* е добиено од исчезнатото лично име *Радимирка* (Станковска 1992: 431). Зборообразувачката пос-

тапка при оформувањето на личното име *Радимка* се реализира со контракција на морфемата *-ир-* од третиот слог *-мир* од името *Радимирка*.

Личното име *Радимирка* е образувано од машкото име *Радимир* со антропонимскиот суфикс *-ка*, в. *Радимир*.

РАДИСАВ. Личното име *Радисав* е создадено со изоставане на консонантот *л* во консонантската група *-сл-* од сложеното име *Радислав*. Всушност, тоа е варијантно име на антропонимот *Радислав*, в. *Радислав* (Станковска 1992: 231).

Личното име *Радисав* е регистрирано во турските пишани извори од XV и XVI век. Така, во пописниот дефтер за Тетовскиот вилает од 1452/53 година во селото Челопек, Тетовско е запишано лицето „*Тонке, син на Радисав*“ (ТД 1976: 43), а во турскиот пописен дефтер за Скопскиот вилает од 1467/68 година во селото Тунише е запишано лицето „*Радисав, син на Влад(е)*“ (ТД 1971: 477). Во турскиот пописен дефтер за Тетовската нахија од 1568/69 година во селото Сиричино, Тетовско е запишано лицето „*Радисав, ѱой*“ (ТД 1984: 241). Личното име *Радисав* е забележено во турскиот пописен дефтер за нахијата Аврет Хисар во Солунскиот санџак од 1568/69 година каде што еден жител во селото Јанешево, Кукушко е запишан како „*Миѱе Радисав*“ (ТД 2003: 31), а во турскиот пописен дефтер за Штипската нахија од 1570–1573 година во селото Судик е запишано лицето „*Радисав Пеѱко*“ (ТД 1980: 112).

РАДИСАВА. Женското лично име *Радисава* претставува антропонимска варијанта на личното име *Радислава*, а настанало со изоставането на консонантот *л* во консонантската група *-сл-*, в. *Радислава*. Од името *Радисава* со антропонимскиот суфикс *-ка* е изведено личното име *Радисавка* (Станковска 1992: 431).

Во антропонимијата на хрватскиот јазик се среќава женското име *Radisava* (Šimundić 1988: 281), а е познато и во антропонимскиот фонд на српскиот јазик: *Радисава* (Грковић 1977: 296).

РАДОСАВ. Личното име *Радосав* е варијантно име на антропонимот *Радослав*, а е оформено со упростување на консонантската група *-сл-* во која отпаднала согласката *л*, в. *Радослав*. Од името *Радосав* е образувано деминутивно-хипокористичното име *Радосавчо*.

Името *Радосав* е регистрирано во писмените споменици од XIV век (Станковска 1992: 233). Подоцна, тоа често е забележено во турските пишани извори од XV и XVI век. Така, на пример, личното име *Радосав* е забележено во турскиот пописен дефтер за Велешкиот вилает од 1467/68 година кога во селото Витановци, денес село Витанци, Велешко, се попишани лицата: „*Данчо, син на Радосав*“ и „*Радосав, син на Данчо*“ (ТД 1971: 149). Во турскиот пописен дефтер за Кратовската нахија од 1570–1573 година е запишано лицето „*Јон Радосав*“ (ТД 1980: 62).

Варијантното име *Радосав* се среќава во антропонимијата на српскиот: *Радосав* (Грковић 1977: 167) и хрватскиот јазик: *Radosav* (Šimundić 1988: 283).

РАДОСАВА. Женското лично име *Радосава*, кое е забележено во писмените споменици од XV–XVIII век, всушност, е варијантно име на името *Радослава*, а е оформено со изоставање на согласката *л* во консонантската група *-сл-*, в. *Радослава* (Станковска 1992: 431).

РАДОСОВ. Личното име *Радосов* е забележено во турскиот пописен дефтер за нахијата Калканделен од 1467/68 година. Со спроведениот попис во селото Кошенци, односно селото Теново, Гостиварско едно лице е запишан како „*Сѝеве Радосов*“ (ТД 1971: 397).

Личното име *Радосов* е антропонимиска варијанта на името *Радослов*, а настанало со изоставање на согласката *л* во консонантската група *-сл-*.

СТОРАД. Личното име *Сѝорад* е регистрирано во турскиот пописен дефтер за Солунскиот санџак од 1568/69 година. Со спроведениот попис во селото Ново Село, со друго име *Су Ќој*, кое се наоѓа северозападно од Солун, е опишано лицето „*Хрисѝо Сѝорад*“ (ТД 2002: 364).

Личното име *Сѝорад* потекнува од исчезнатото име **Сѝо(j)ирад*. Антропонимот **Сѝо(j)ирад* < **Stojradъ* е двотематско име кое е составено од составките *Сѝо(j)и-* и *-рад*. Морфемата *сѝо(j)и-* потекнува од императивната форма *сѝо(j)и* од ст. сл. глагол *стоати*, *стоѝ* ‘стои’, кој води потекло од прасл. **stojāti* < **stoēti*, **stojišъ*, а морфемата *-рад* е од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’. Од изложеното можеме да заклучиме дека деривацијата при оформувањето на името *Сѝорад* се реализирала со контракција на вториот слог *-ју-* од примарното име *Сѝо(j)ирад*.

Во антропонимијата на словенските јазици се среќаваат антропоними кои се образувани на идентичен начин како нашето име *Сѝорад*. Така, на пример, чешкото лично име *Stomír* претставува контрактирана форма од антропонимот *Stojimír* (Svoboda 1964: 86), а во полската антропонимија, покрај името *Sto(j)mir*, е познато личното име *Stosław* кое, исто така, контрактирано име од сложеното име *Stojslaw* (Malec 1971: 115).

4. СКРАТЕНИ ЛИЧНИ ИМИЊА ОД СЛОЖЕНИ ИМИЊА ОБРАЗУВАНИ СО МОРФЕМАТА РАД-/РАД

Во оваа група се вклучени скратените лични имиња чијашто деривација е извршена врз база на морфемските односи во сложените имиња и без употреба на деминутивно-хипокористичните суфикси (Бошковић 1978: 441). Овие лични имиња се најстарите деривациски облици на скратени имиња.

Анализата направена врз соодветните скратени имиња придонесе да се уточнат повеќе исчезнати сложени имиња образувани со морфе-

мата *рад-/рад* од кои поголемиот дел досега не е евидентиран во антропонимијата на словенските јазици.

***БАХОР.** Во турскиот пописен дефтер за Охридскиот санџак од 1583 година еден жител во селото Царев Двор, Ресенско е опишан со името „*Бахор (Бачор) Микиа*“ (ТД 2000: 196). Како што забележува А. Стојановски, името *Бахор* не е сосем сигурно прочитано, бидејќи тоа е така напишано што може да се прочита и како *Бачор*. Ние предност му даваме на името **Бахор* кое, според нас, е создадено по пат на скратување од исчезнатото лично име **Бахорад*.

Антропонимот **Бахорад* < **Въhораџъ* претставува двочлено име кое е обликувано од составките *Бахо-* и *-рад*. Морфемата *бахо-* потекнува од прасл. придавка **bъhъ* ‘надуен, горделив’. Придавската лексема *бах* е позната во словенските јазици, сп. хрв. *bah* ‘надуен; горделив’, *bahat* ‘надуен; горделив’, срп. *бах* ‘надуен; горделив’, *бахайи* ‘надуен; горделив’ (Skok 1971: 91), словен. *bah* ‘надуен, подуен; (fig.) вообразен, горделив; налутен, разнервиран’ (Bezljaj 1976: 8). Вториот дел *-рад* од името **Бахорад* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’.

Во антропонимскиот инвентар на македонскиот јазик е посведочено сложеното име *Бахмил*, регистрирано во XV век, чијашто прва составка, исто така, потекнува од прасл. придавка **bъhъ*, а хипокористичното име *Бахо* е запишано во писмените споменици од XIII век (Станковска 1992: 35).

Во антропонимијата на бугарскиот јазик е засведочено сложеното име *Бахослав*, чијшто прв дел Ј. Заимов го доведува во врска со глаголот *бахам* ‘бае, гата; лекува’, а се познати и личните имиња: *Бах*, *Бахан*, *Бахица*, *Бахъло*, *Бахне*, *Бахно*, *Бахчо* (Заимов 1988: 15).

БЕЛИР. Во турскиот пописен дефтер за Демирхисарскиот вилает од 1465 година во селото Морокоста, чиешто примарно име е Морогоста, се опишани двајца негови жители кои се викале „*Добре Белирџак*“ и „*В(о)лчин, браји на Белирина*“ (ТД 1978: 114).

Споменатите лични имиња *Белирџак* и *Белирина* претставуваат хипокористични форми во чијашто основа се крие исчезнатото име *Белир*. Хипокористичното име *Белирџак* е образувано со полиморфемниот суфикс *-џак*, додека при образувањето на личното име *Белирина* учествува антропонимскиот суфикс *-ина*.

Личното име *Белир* е создадено по пат на скратување од исчезнатото име **Белирад*. Антропонимот **Белирад* < **Běliradъ* е двочлено име кое е обликувано од составните елементи *Бели-* и *-рад*. Морфемата *бели-* потекнува од определената форма **бѣлын* од ст. сл. придавка *бѣлъ* < прасл. **bělъ* ‘бел, светол’, а вториот дел *-рад* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’, сп. *Белорад*.

БЕЛОР. Во турскиот пописен дефтер за нахијата Серфице, која била вклучена во Паша санџакот, од 1568/69 година во селото Велвендос е напишано лицето „*Белори Паџа*“ (ТД 1999: 196). Во основата на антропонимот *Белори* се распознава личното име *Белор*. Личното име *Белор* е создадено по пат на скратување од композитното име *Белорад*, в. *Белорад*.

БОГОР. Во турскиот пописен дефтер за Струмичката нахија од 1570–1573 година во селото Дедино, Радовишко е запишано лицето „*Борко Боџорино*“ (ТД 1982: 185). Бидејќи приредувачот на турскиот документ не е сосем сигурен во транскрипцијата на името *Боџорино*, ние порано се искажавме дека тоа е варијанта на личното име *Бохорин* (Станковска 1992: 43). Во оваа пригода ќе се обидеме попрецизно да го објасниме неговото етимолошко потекло. Личното име *Боџорино*, всушност, е образувано од исчезнатото име *Боџор* со антропонимскиот суфикс *-ино*.

Личното име *Боџор* е создадено по пат на скратување од старото лично име **Боџорад*. Антропонимот **Боџорад* < **Bogoradъ* претставува сложено име кое е оформено од составните делови *Боџо-* и *-рад*. Морфемата *боџо-* потекнува од ст. сл. именка *богъ* ‘бог’, а морфемата *-рад* е од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’. Првобитното значење на општословенската лексема *боџ*, веројатно, е ‘дарител, работодавец’, односно ‘оној кој дава благо’, а потекнува од ие. **bhag-* ‘дарува, поделува’ (БЕР 1971: 61; Bezlaј 1976: 29). Некои етимолози сметаат дека зборот *боџ* е исконски, а други, пак, сметаат дека е стара заемка од иранскиот јазик, сп. стинд. *bhaga-*, иран. *baga-*, како и имињата на прасл. теоними *Дажбоџ*, *Сџрибоџ*, чиешто кипови во 980 година биле поставен во Киев (Толстој, Раденковиќ 2001: 145, 515).

Сложеното име *Боџорад* е потврдено во антропонимијата на словенските јазици, сп. хрв. *Bogorad* (Šimundić 1988: 40), чеш. *Bohurad* (Svoboda 1964: 70), пол. *Vogurad* (Malec 1971: 67), а скратеното име *Богор* е познато во антропонимскиот фонд на бугарскиот јазик (Заимов 1988: 25).

БОЛОР. Личното име *Болор* е создадено по пат на скратување од исчезнато сложено име **Болорад* кое претставува варијанта на антропонимот *Болерад*. Композитното име *Болерад* < **Bol'eradъ* е двочлено име кое е обликувано од составните елементи *Боле-* и *-рад*. Морфемата *боле-* потекнува од ст. сл. придавска форма *болѣ*, којашто претставува среден род од компаративот *болни* ‘подобар, поголем, посилен’, а морфемата *-рад* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’. Личното име *Волерад* е познато во чешката антропонимија (Svoboda 1964: 83), а името *Бољерад* се среќава во српската антропонимија (Грковиќ 1977: 41).

Личното име *Болор* е заложено во основата на ојконимот *Болор* – село во Маловишко, Албанија, коешто е регистрирано во турскиот пописен дефтер за вилаетот Клисуре од 1431 година каде што неговото име е напишано со формата *Bolor* (Inalcik 1954: 31).

Името на селото *Болор* е метонимско име, а како име на селото е пренесено од постаро име на некој друг географски објект кој се викал **Болор*. Топонимот **Болор* настанал од првобитната адјективна синтагма **Болор < Болорјџ (Пошок, Бреџ)*, чијшто адјективен член е образуван од личното име *Болор* со посесивниот придавски суфикс *-јџ* (Станковска 2002: 48). Адјективот **Болор* од составот **Болор < Болорјџ (Пошок, Бреџ)*, по елизијата на термините *пошок, бреџ*, се супстантивизирал и продолжил да суштествува како елипсично име.

БОНДИР. Во турскиот пописен дефтер за вилаетот Серес од 1465 година во селото Крсјани (или Косјани) е запишано лицето „*Јорџи Бондир*“ (ТД 1978: 220). Локацијата на селото Крсјани (или Косјани) не е утврдена. Бидејќи во дефтерот селото Крсјани е наведено пред селото Копач, што се наоѓа југозападно од Серес, не е исклучена можноста тоа да било лоцирано во неговата околина.

Личното име *Бондир* е создадено по пат на скратување од старото и загубено име **Бџднрадџ < *Bǰ diradǰ* кое претставува двотематско име обликувано од составките **Бџдн-* и *-радџ*. Морфемата **Бџдн-* потекнува од ст. сл. презентска основа *Бџд-* од глаголот *Бџтн, Бџдџ* ‘да биде, живее, суштествува, постои’, а морфемата *-радџ* е од ст. сл. придавка *радџ < прасл. *radǰ* ‘волен, подготвен, расположен’, в. *Радобуд*. Во личното име *Бондир* секвенцата *-он-* е остаток од назалниот изговор на носовката од заден ред ред *ж*.

БОХОР. Личното име *Бохор* е забележено во турскиот пописен дефтер за Леринската нахија од 1481 година каде што во селото Липоре е напишано лицето „*Бохор, син на Аџријан*“ (ТД 1973: 449).

Личното име *Бохор* настанало по пат на скратување од исчезналото име **Бохорад*. Антропонимот **Бохорад < *Бохорадџ* е двочлено име кое е обликувано од составките *Бохо-* и *-рад*. Морфемата *бохо-* потекнува од коренот *бох-* од прасл. глагол **bohtǐl/*bohǔtǐti* ‘ботее, бујно да расте’, а морфемата *-рад* потекнува од ст. сл. придавка *радџ < прасл. *radǰ* ‘волен, подготвен, расположен’. Во нашиот антропономастикон личното име *Бохор* го објаснивме како име кое е образувано од коренот *бох-* од прасл. **bohtǐl/*bohǔtǐti* ‘ботее, бујно да расте’ со суфиксот *-ор*, а сега сметаме дека тоа не е добро решение (Станковска 1992: 47).

Од старото име *Бохор* со антропонимскиот суфикс *-ин* е образувано хипокористичното име *Бохорин* кое се наоѓа во основата на името на селото *Бохорина*, денес село *Борино* во Крушевско. Селото *Борино* е

регистрирано во Душановите грамоти со кои се подаруваат имоти на манастирот Св. Успение Богородичино – Трескавец, Прилепско, и тоа од 1334–1335 година каде што е напишано: ...нџва оу Бохоринџе..., од 1343–1344 година каде што стои: Стасъ въ Бохоринџѣ и од 1344–1345 година во која е запишано: Н стасъ љ Бохоринџѣ Уемерева. (Мошин 1981: 84, 117, 151).

Од наведените пишани извори произлегува дека постарата форма на името на селото била *Бохорина*. Ојконимот *Бохорина* претставува елиптично име со посесивно значење кое настанало со супстантивизација на придавката од некогашната придавска синтагма **Бохорина (Вес)*, чијшто придавски член е образуван од личното име *Бохорин* со формата за женски род *-а* од придавскиот суфикс *-ъ* или со формата за женски род *-ја* од придавскиот суфикс *-јъ* кои се карактеризираат со посесивното значење (Станковска 2002: 49–50).

Сегашната форма на името на селото *Борино* е добиена од постарото име *Бохорина* со губењето на интервокалното *x* и со асимилација на еднородните вокали *oo* во долго *ō* кое подоцна ја губи должината, а крајниот завршеток *a* е променет во *o* под влијание на именката од среден род *село*.

Идентично топонимско образување претставува името на селото *Бухорина* што се наоѓа во Населичката околија во Грција (Станковска 2002: 68). Во обликот *Бухорино* името на селото е регистрирано во турскиот пописен дефтер за нахијата Хрупишта од 1568/69 година (ТД 1997: 532). Од Т. Симовски името на селото е забележено со формите *Бухорини* и *Бохорина*, а грчката форма е Βουχורי va (Симовски 1998: 334).

Постарото име на селото е *Бохорина* < **Бохорина (Вес)*, а неговата подоцнежна форма *Бухорино* е резултат на редукцијата на неакцентираниот вокал *o* во *y*, а крајниот вокал *a* се заменил со *o* под влијание на апелативот *село*.

Во онимијата на македонскиот јазик се среќаваат и други лични имиња изведени од сложените имиња **Бохомир*, **Бохорад*, сп. *Бохин*, кое се наоѓа во основата на ојконимот *Бохина* – село во Костурско, *Бохом*, скратено име од **Бохомир*, *Бохомија*, *Бохул*, заложено во основата на ојконимот *Бохула* – село во Кавадаречко, регистрирано во турскиот пописен дефтер за Тиквешката нахија од 1570–1573 година (ТД 1982: 540), *Бохун*, кое се наоѓа во основата на ојконимот *Боуно* – село во Ресенско, регистрирано со формата *Бохуна* во турскиот пописен дефтер за Преспанската нахија од 1536–1539 година (ТД 2001: 29).

Личното име *Бохор* е посведочено во онимијата на српскиот јазик, а се препознава во основата на топонимот *Бохорићи*, *Бохорићане* – селце, регистрирано во Дечанските хрисовули од XIV век (Грковић 1983: 143). Во топонимијата на словенечкиот јазик, пак, личното име *Vohor* се наоѓа во основата на топонимот *Vohor* (Snoj 2009: 68). Според Марко

Сној, личното име *Bohor*, како и личното име *Bohin*, кое е заложено во основата на ојконимот *Bohinj* – град и езеро во Р. Словенија, се изведени од личното име **Bohtъ*, што се крие во основата на топонимот *Bohova*, кое го објаснува како изведено име од првиот слог *bo-* од некое лично име од типот на **Bol'eslav*, **Borislavъ*, **Bogomirъ*.

Во латинските писмени споменици од IX век во кои се регистрирани словенски лични е посведочено личното име *Bochmir*, кое, најверојатно, ѝ припаѓа на хрватската антропониимија (Ресо 1987: 264).

Лични имиња изведени од некое сложено име во чијшто состав е вклучена морфемата *boh-* се познати во антропониимијата на рускиот јазик, сп. *Boхан*, кое се наоѓа во основата на антропонимот *Boханов*, *Boхин*, *Boхо*, што се крие во основата на антропонимот *Boхов* (Веселовский 1974: 48).

БРАТОР. Личното име *Брајѿор* настанало по пат на скратување од исчезнатото име **Брајѿорад*. Антропонимот **Брајѿорад* < **Bratoradъ* претставува композитно име кое е составено од составните делови *Брајѿо-* и *-рад*. Морфемата *брајѿо-* потекнува од ст. сл. именка *братъ* ‘брат’, а морфемата *-рад* е од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’. Лексемата *брајѿ* е општословенски збор, сп. мак. *брајѿ*, срп. *брајѿ*, хрв. *brat*, словен. *brat*, буг. *brat*, рус. *brat*, укр. *brat*, пол. *brat*, чеш. *bratr*, слов. *brat*, глуж. *bratr*, длуж. *bratš*, полап. *brot*, а потекнува од ст. сл. *братръ*, *братъ* кое води потекло од ие. **bhrater* ‘брат’ (Bezljaj 1976: 38).

Личното име *Брајѿор* е забележено во турскиот пописен дефтер за нахијата Каладендар од 1465 година кога во селото Диври (Деври) е напишано лицето кое се викало „*Радослав Брајѿор*“ (ТД 1978: 270).

Двочленото име *Брајѿорад* е потврдено во словенската антропониимија, сп. буг. *Браторад* (Заимов 1988: 36), срп. *Брајѿорад*, засведочено во придавската основа во топонимот *Брајѿорађ лаз*, регистриран во Светостефанската хрисовула од XIV век (Родић 1980: 303),

ВЕРИР. Личното име *Верир* е создадено по пат на скратување од исчезнатото име **Верирад*. Антропонимот **Верирад* < **Věriradъ* е сложено име кое е оформено од составките *Вери-* и *-рад*. Морфемата *вери-* води потекло од императивот *вери* од ст. сл. глагол *вѣрѣти*, *верѣж* ‘верува’, а морфемата *-рад* е од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’. Некои ономастичари морфемата *вер-* ја доведуваат во врска со именката *вера*.

Личното име *Верир* е посведочено во турскиот пописен дефтер за Серскиот вилает од 1465 година. Со спроведениот попис во градот Серес едно лице меѓу христијаните е запишано со името „*Јани, син на Верир*“ (ТД 1978: 161).

Во македонската антропонимија со морфемата *вер-* се образувани сложените имиња *Верислав*, *Верољуб*, *Верослав* и женското име *Верослава* (Станковска 1992: 60–61, 332).

Композитни лични имиња образувани со морфемата *вер-* се среќаваат и во антропонимијата на другите словенски јазици, сп. буг. *Верислав*, *Веромир* и женските имиња *Верислава*, *Веромира*, *Верослава* (Заимов 1988: 48), срп. *Верољуб*, *Верослав* и женските имиња *Верољуба*, *Верослава* (Грковић 1977: 52, 230), хрв. *Verislav*, *Veroljub*, *Veroslav* и женските имиња *Verislava*, *Veroljuba*, *Veroslava* (Šimundić 1988: 358–359), чеш. *Věrislav*, **Bezvěr* (Svoboda 1964: 98).

ВИТОР. Личното име *Виѿор* е забележено во турскиот пописен дефтер за вилаетот Кешишлик од 1465 година. Со извршениот попис во селото Костимбо е запишано лицето „*Косѿиа Виѿор*“ (ТД 1978: 309). Локацијата на селото Костимбо досега не е утврдена, така што е веројатно дека тоа е исчезнато село што се наоѓало во областа на градот Зихна.

Личното име *Виѿор* е создадено по пат на скратување од старото и заборавено име *Виѿорад*. Личното име *Виѿорад* < **Vitoradъ* е двочлено име кое е обликувано со составките *Виѿо-* и *-рад*. Морфемата *виѿо-* потекнува од прасл. именка **vitъ* ‘господин, моќник, господар’, а морфемата *-рад* е од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’.

Во антропонимијата на чешкиот јазик е потврдено сложеното име *Vitorad* (Svoboda 1964: 91), а во антропонимскиот фонд на српскиот јазик се среќава личното име *Виѿор* за кое се дава објаснување дека е варијантно име на името *Викѿор* (Грковић 1977: 54).

ДАВОР. Личното име *Давор* е регистрирано во турскиот пописен дефтер за Скопската нахија од 1568/69 година. Со спроведениот попис во селото Глухово, денес село Глуво, Скопско, меѓу неговите жители е запишано и лицето „*Јован Давор*“ (ТД 1984: 144).

Личното име *Давор* денес се употребува во антропонимијата на хрватскиот и српскиот јазик. Во современата антропонимија на македонскиот јазик, исто така, се употребува името *Давор*, а од него се изведени деминутивно-хипокористичните имиња *Даво*, *Даворин*, *Даворче*, *Даворчо*.

За потеклото на личното име *Давор* во научната литература се искажани неколку гледишта.

Во својот етимолошки речник Петар Скок го нотира зборот *davor*, кој се среќава во народните песни, како извик што се употребувал за искажување на чувство на жалост, заплашување, чудење и радост и вели дека овој збор, веројатно, е императив од имперфектот *davoriti*, а од извикот *davor* со суфиксот *-ија* е образуван дериватот *davorija* ‘песна’, секако ‘народна песна’ (Skok 1971: 385). Понатаму, тој вели дека во

врска со овој извик е машкото лично име *Davor* кое, според Обрадовиќ, означува словенско митолошко божество, сп. го примерот: *klanjati se Davoru i Koledu*, а во поново време со името *Davorin* се преведува лат. *Martinus* 'Марсов, марсовски', изведено од Марс 'име на богот на војната во римската митологија'. Притоа, Петар Скок додава: „ако *-or* е суфикс, како во *tvor < dьhorъ* од *dah*, тогаш би можело да се помислува на изведенка од *davati* и да се споредува со **Daždьbogъ*. Но и за тоа мислење нема други докази, освен тоа дека *Davor* е лично име.“ (Skok 1971: 385).

Мате Шимундиќ смета дека хрватските лични имиња „*Davor*, *Davorijan*, *Davorin* потекнуваат од стариот извик *davor* со кој се изрекувало чудење, заплашување, радост и жалост“ (Šimundić 1978: 169).

Милица Грковиќ во својот речник на личните имиња кај Србите за името *Давор* вели дека „зборот е со нејасно потекло, но се смета дека тоа е име на божество на војната во словенската митологија (Грковиќ 1977: 71).

Во „Речникот на личните имиња кај Македонците“ за личното име *Давор* ние се изјаснивме дека името е нејасно, а можеби е дадено според името на богот на војната во словенската митологија (Станковска 1992: 88). Тогашното наше мислење за потеклото на името *Давор* се базираше врз гореспоменатите податоци.

Олга Иванова во својот „Македонски антропомастикон (XV–XVI век)“ за името *Давор* искажува определена можност дека е „од име на митолошкото божество на војната или од *давор* 'израз на жалост, чудо и радост; храбро“ (Иванова 2006: 122).

Понатамошните истаржувања врз македонскиот антропонимски систем овозможува да предложиме уште едно можно решение за етимологијата на старото име *Давор*. Според нашето мислење, личното име *Давор* е создадено по пат на скратување од исчезнатото лично име **Даворад*. Антропонимот **Даворад* < **Даворадъ* е композитно име кое е обликувано од составките *Даво-* и *-рад*. Морфемата *даво-* потекнува од глаголската основа *дав-* од ст. сл. глагол *давати*, *даваџ* 'дава'. Глаголскиот имперфективен облик *давати* е образуван со суфиксот *-ва* од перфективниот облик на ст. сл. глагол *дати*, *дамь* 'даде' (Угринова-Скаловска 1979: 85). Втората составка *-рад* од името **Даворад* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* 'волен, подготвен, расположен'. Во старословенско-македонскиот речник се наведени глаголските лексеми: *давати*, *даваџ* 'дава', *дати*, *дамь*, *даси* со значењата 'даде, дозволи, допушти' и *дати*, *даџ*, *даси* со значењата 'дава, дозволува допушта' (Десподова 1999: 93, 95). Фигуративното значење на личното име **Даворад* може да се дефинира како 'оној кој сака да дава, кој е волен, расположен да дава (нешто)'.

Старото лично име *Давор*, според нас, не може да го сметаме како теонимиско име, односно дека тоа е преземено од теонимот *Давор*, само заради тоа што се јавува формална усогласеност меѓу двете имиња. Ние, засега, не располагаме со други непобитни докази за да можеме со поголема сигурност да тврдиме дека личното име *Давор* е теонимиско име. Друго е прашањето за поновото име *Давор* кое кај нас, сигурно, е заемка од хрватскиот и српскиот јазик.

Во антропонимијата на македонскиот јазик се познати лични имиња во чијшто состав се содржи морфемата *да-* од ст. сл. глагол *дати* 'даде', сп. *Дамир*, *Недомисл* < *Недамисл*, а почесто е застапена морфемата *-дан* која потекнува од ст. сл. партиципна форма *данъ* 'даден', сп. *Данислав*, *Даномир*; *Боџдан*, *Блаџдан*, *Дардан*, *Малидан*, *Недан* (Станковска 1992).

ДЕСИР. Во турскиот пописен дефтер за нахијата Долни Дебар, која била вклучен во Охридскиот санџак, од 1583 година се споменува месноста *Десирче*, а таму е запишано: „*Мезра Десирче, ѓриѓаѓа на сѓоменаѓаѓаѓаѓа /нахија/*“ (ГД 2000: 575).

Топонимот *Десирче* претставува елиптично име со посесивно значење, а води потекло од првобитната адјективна синтагма **Десирче* (*Месѓо*), чијшто адјективен член е образуван од личното име *Десирец* со формата за среден род *-је* од посесивниот придавски суфикс *-јъ*. Адјективот **Десирче* од составот **Десирче* (*Месѓо*), по елизијата на именскиот член, изразен со апелативот *месѓо*, се супстантивизирал и продолжил да егзистира во форма на елипса.

Деминутивното име *Десирец* е образувано од личното име *Десир* со суфиксот *-ец* < *-ѓѓъ*. Личното име *Десир* е создадено по пат на скратување од старото и заборавено име *Десирад*. Личното име *Десирад* < **Desiradъ* е двочлено име кое е обликувано од составките *Деси-* и *-рад*. Морфемата *деси-* потекнува од императивната форма *деси* од ст. сл. глагол *десити* (*сѓ*), *дешж* (*сѓ*) 'се случува, се здаде, најде, затече' и од морфемата *-рад* од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* 'волен, подготвен, расположен'. Во српскиот и хрватскиот јазик се употребува глаголот *десити* (*се*), сп. срп. *десити се* 'се случува, се најде, се сретне, се најде случајно, попадне', хрв. *desiti se* 'исто', во рускиот јазик се употребува само во руските старословенски текстови, сп. струс. *десити* 'најде, сретне', а во другите јазици се познати само префиксирани глаголски лексеми, сп. укр. *судосити* 'се најде, се сретне со некој', брус. *судошѓѓъ* 'сретне', стчеш. *podesiti* 'нагоди, приспособи; дотера', *udesiti* 'дотера' (Skok 1971: 394–395; БЕР 1971: 347). Оваа глаголска лексема не се употребува во современиот македонски јазик.

Личното име *Десирад* е потврдено во антропонимијата на хрватскиот и српскиот јазик. Во хрватската антропонимија личното име

Desirad е забележено во латинските писмени споменици од 1193 година (Barić 1985: 262). Во Дечанските хрисовули од XIV век, пак, е забележено презимето *Десирадић* во чијашто основа лежи личното име *Десирад* (Грковић 1983: 53).

Сложени лични имиња образувани со морфемата *деси-*, која се употребува, главно, во улога на прва компонента, се среќаваат во антропонимијата на јужнословенските јазици, сп. буг. *Десивой*, *Десимир*, *Десислав*, *Десислов*, потоа женските лични имиња *Десимира*, *Десислава*, *Десислова* (Займов 1988: 83–84), срп. *Десибраји*, *Десивој*, *Десимир*, *Десислав* и женските лични имиња *Десимира*, *Десислава* (Грковић 1977: 74, 242), хрв. *Desimir*, *Desislav*, *Desivoj* и женските лични имиња *Desimira*, *Desislava* (Šimundić 1988: 72–73).

Во нашиот антропономастикон се поместени сложените имиња *Десимир*, регистрирано во XV век и *Десислав*, регистрирано во XIII век (Охрид 1985: 229), потоа скратените имиња: *Десим*, *Десисав*, *Деслав*, како и деривираниите имиња: *Деса*, *Десав*, *Десан*, *Десарин*, *Десе*, *Десел*, *Деси*, *Десијан*, *Десил*, *Десила*, *Десин*, *Десјо*, *Деско*, *Десо* (Станковска 1992: 93–94).

ДИВОР. Личното име *Дивор* е забележено во турскиот пописен дефтер за вилаетот Черменица од 1467 година. Со извршениот попис во селото Бабијани, денес Бабја, Елбасанско во Албанија, е запишано едно лице како „Гон Дивор“ (ТД 1976: 414).

Старото име *Дивор* настанало по пат на скратување од исчезнатото сложено име **Диворад*. Антропонимот **Диворад* < **Диворадъ* е дво-члено име кое е оформено од составките *Диво-* и *-рад*. Морфемата *диво-* потекнува од глаголскиот корен *див-* од ст. сл. глагол *днвѣти сѧ*, *днвѣж сѧ* ‘се восхитува, се чуду’, а морфемата *-рад* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’. Во старословенско-македонскиот речник се поместени лексемите: *днвѣ* ‘чудо; вчудовиденост, вѣшност’, *днвѣнъ* ‘чуден, чудесен’, *днвѣти сѧ*, *днвѣж сѧ* ‘се чуди, се восхитува’ (Десподова 1999: 97). Оваа глаголска лексема се употребува во словенските јазици, сп. буг. *дивя (се)* ‘се зачудува, се чуди’, срп. *дивити се* ‘се чуди’, хрв. *diviti se* ‘се чуди’, словен. *diviti se* ‘се чуди’, рус. *дивиться*, укр. *дывытыся* ‘гледа’, чеш. *diviti se*, пол. *dziwić się* ‘се диви’, а се изведува од ст. сл. иенака *днвѣ* ‘чудо’ < прасл. **divъ* кое се доведува во врска со лат. *deus* ‘бог’ (Skok 1971: 409; БЕР 1971: 386; Bezlaj 1976: 103). Во современиот македонски јазик глаголот *диви се* се употребува со значењето ‘станува див, не се однесува питомото, нормално (од страв и сл.)’ (ТРМЈ 2003: 442), кој претставува деноминатив, изведен од правката *див*, чиешто потекло е нејасно.

Сложени антропонимски единици образувани со морфемата *див-* се познати во антропонимијата на чешкиот: **Divislav* (Svoboda 1964: 94) и полскиот јазик: *Dziwigor, Dziwislaw* (Malec 1971: 85). Во антропонимијата на другите словенски јазици се употребуваат лични имиња кои се изведени од некое сложено име во чијшто состав се содржи компонентата *див-*, сп. буг. *Дивдо, Дивек, Дивен, Дивил, Дивилен, Дивин, Диво, Дивоша, Дивош* и женските имиња *Дивда, Дивдана, Дивилена, Дивна* (Заимов 1988: 84–85), срп. *Див, Диван, Дивац, Дивко, Дивоје, Дивоња, Дивош; Дива, Дивана, Дивка, Дивна, Дивосија* (Грковић 1977: 75, 242), хрв. *Divino, Divko; Divina, Divka, Divna, Divosija* (Šimundić 1988: 76), словен. **Divot(a), Divec*, заложени во основата на топонимите *Divača, Divči* (Spoj 2009: 109), рус. *Дивей, Диво*, што се наоѓа во основата на антропонимот *Дивов* (Веселовский 1974: 96).

Во нашиот антропомастикон се наведени машките лични имиња: *Див, Дивац, Диваче, Диве, Дивец, Дивјак, Дивле* и женските лични имиња: *Дива, Дивана, Диве, Диви, Дивина, Дивка, Дивна, Дивница, Дивночка, Дивнушка, Дивче* (Станковска 1992: 94, 349).

ДРАГОР. Личното име *Драгор* е регистрирано во турскиот пописен дефтер за казата Серфице од 1568/69 година, а со пописот спроведен во селото Велвендос, што се наоѓа североисточно од Серфице, Грција едно лице е запишано како „*Сџамо Драгор*“ (ТД 1999: 193). Со пописот на населението во Берската нахија во Солунскиот санџак, спроведен во 1568/69 година, во селото Кулондер (Колондер), денес Колиндрос, што се наоѓа северно од Катерини, Грција, е запишано лицето „*Јорѓи Драгор*“ (ТД 2003: 363).

Личното име *Драгор* може да се објасни како хипокористично име кое е изведено од името *Драго* со суфиксот *-ор*, но со голема сигурност може да се тврди дека ова име настанало по пат на скратување од старото име *Драгорад*. Од името *Драгор* со антропонимскиот суфикс *-ин* е деривирано личното име *Драгорин* кое е забележено во турскиот пописен дефтер за Леринската нахија од 1481 година каде што е напишано: „*Боџдан, син на Драгорин*“ (ТД 1973: 451).

Антропонимот *Драгорад* < **Dorgoradъ* е двоосновно име кое е образувано од составките *Драго-* и *-рад*. Морфемата *драго-* потекнува од ст. сл. придавка *драгъ* < прасл. **dorgъ* ‘скапоцен, драг’, а морфемата *-рад* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’.

Личното име *Драгорад* е познато во антропонимијата на словенските јазици, сп. буг. *Драгорад* (Заимов 1988: 95), срп. *Драгорад* (Грковић 1977: 82), хрв. *Dragorad* (Šimundić 1988: 87), чеш. *Drahorád* (Svoboda 1964: 75), пол. *Dargorad*, заложено во основата на топонимот *Dargoradz* (Nieckula 1965: 112; Malec 1971: 83).

Во македонската антропонимија не е засведочено личното име *Драџорад*, а се среќава варијантното име *Драџирад*, в. *Драџирад*.

ЖАРИР. Личното име *Жарир* е создадено по пат на скратување од исчезнатото лично име **Жарирад*. Хипокористичното име *Жарир* е регистрирано во турските пишани извори од XV век.

Антропонимот **Жарирад* < **Žariradъ* претставува двотематско име кое е обликувано од составните елементи *Жари-* и *-рад*. Морфемата *жари-* потекнува од императивната форма *жари* од ст. сл. глагол *жарити*, *жарж* ‘пече, гори; жари, свети’ < прасл. **žariti*, **žarišь*, а морфемата *-рад* е од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’. Глаголската лексема *жари* е општословенски збор, сп. срп. *жарити* ‘гори, се усвитува, пече’, хрв. *žariti* ‘гори, се усвитува, пече’, словен. *žariti* (*se*) ‘се жари, се усвитува, се руменее, сјае (за небо)’ и *žareti* ‘блескоти, силно сјае; пече, гори, жеже’, буг. *жаря* ‘припечува, жеже, гори’, рус. *жарить* ‘пече’, укр. *жарити* ‘пече, пржи’, брус. *жарыць* ‘силно пече’, пол. *żarzyć się* ‘гори’, слов. *žariti* ‘сјае, блескоти’, кој води потекло од прасл. **žariti*, **žarišь*, деноминатив од прасл. именка **žarъ*, покрај **žara* (ж. р.), односно **gērъ* ‘жар’ што се доведува во врска со ие. основа **gūther-* ‘се загрева, станува топол’ (Bezlej 2005: 437–438; БЕР 1971: 524–525). Во македонскиот јазик глаголот *жари* се употребува со значењата ‘гори, пече; жури, пали’ (ТРМЈ 2003: 616).

Во словенската антропонимија досега не се познати сложени антропоними во чијшто состав е вклучена морфемата *жар-*. Во антропонимијата на јужнословенските јазици се застапени само деминутивно-хипокористични имиња како што се, на пример: буг. *Жарко*, *Жарньо*, *Жаро* кое Ј. Заимов го изведува од апелативот *жар* (Заимов 1988: 104), срп. *Жара*, *Жарац*, *Жаре*, *Жареица*, *Жарило*, *Жарица*, *Жарко* за кои М. Грковиќ вели дека се изведени од коренот *жар* (Грковиќ 1977: 92), хрв. *Žara*, *Žaran*, *Žare*, *Žari*, *Žarko*, *Žaro*, *Žaroje*, *Žarun* за кои М. Шимундиќ се изјасни дека потекнуваат од коренот *žar-* што се наоѓа во глаголот *žariti* (Šimundić 1988: 387).

Во нашиот антропомастикон хипокористикот *Жаро* го изведо-ме од коренот *жар-* од глаголот *жари* ‘пече, гори’ (Станковска 1992: 119). Сега сме убедени дека личното име *Жаро* претставува хипокористик кој е образуван со антропонимскиот суфикс *-о* од сложеното име **Жарирад*. Инаку, кај нас се присутни и изведените лични имиња: *Жаре*, *Жари*, *Жарко*, *Жаруле*, *Жарче*.

ЈАГОР. Личното име *Јаџор* е создадено по пат на скратување од сложеното име *Јаџорад*, в. *Јаџорад*. Скратеното име *Јаџор* е заложено во основата на ојконимот *Јаџорец* – исчезнато село во областа Река, Гости-варско. Во турскиот пописен дефтер за вилаетот Река од 1467 година е

регистрирано селото *Јаџорец* како ненаселена селска населба (ТД 1976 406).

Името на селото *Јаџорец* е преземено од име на некој друг географски објект **Јаџорец*. Топонимот **Јаџорец* потекнува од некогашната адјективна синтагма **Јаџор* < **Јаџорјь* (*Рид*, *Појџок*), чијшто адјективен член е образуван од личното име *Јаџор* со посесивниот придавски суфикс *-јь*, а по испаѓањето на именскиот член, изразен со термините *рид*, *појџок*, адјективот **Јаџор* се супстантивизирал со суфиксот *-ец*.

***КОСОР**. Во турскиот пописен дефтер за Прилепскиот вилает од 1467/68 година во селото Житоше, Прилепско е запишано лицето кое се вика „*Драѓослав Косорин*“, а потоа во пописниот дефтер за Скопскиот вилает од истата година меѓу жителите во селото Сретково, Гостиварско едно лице е запишано со името „*Тодор, син на Косорин*“ (ТД 1971: 63, 501).

Личното име *Косорин* е образувано од исчезнатото име **Косор* со антропонимскиот суфикс *-ин*. Личното име **Косор* е создадено по пат скратување од исчезнатото име **Косорад*. Антропонимот **Косорад* < **Косорадъ* претставува сложено име кое е обликувано од составките *Косо-* и *-рад*. Морфемата *косо-* потекнува од ст. сл. именка *коса* ‘влакната на главата на човекот’, а морфемата *-рад* е од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’. Лексемата *коса* претставува општословенски збор, сп. мак. *коса*, буг. *коса*, срп. *коса*, хрв. *kosa*, дијал. ‘плетенка’, рус. *коса* ‘плетенка’, укр. *коса́*, брус. *коса́*, стчеш. *kosa*, слов. *kosa*, пол. *kosa*, која води потекло од прасл. **kosā*, а коренот **kos-* се доведува во врска со ие. корен **qes-* ‘гребе, чеша’ (Skok 1972: 161; БЕР 1979: 655). Притоа, П. Скок искажа мислење дека антропонимите како што се машкото име *Kosan* и женските имиња *Kosana*, *Kosara* се изведени од апелативот *коса*.

Во антропонимијата на словенечкиот јазик е забележено сложено името *Kosimer* < **Kosiměръ*, кое е зачувано во придавската основа на топонимот *Kosimerjev dol*, регистриран во пишани извори од 1309 година (Košmrlj 1970: 109).

Во нашиот антропонимски фонд е познато личното име *Косо*. Ова име, покрај тоа што може да биде изведено од именката *коса* со значење ‘коса (на глава)’, може да биде изведено и од личните имиња *Влокослав*, *Вукослав*, *Космеј*, *Косџадин*, а се среќава и женското име *Коса* кое, освен што може да биде изведено од имињата *Вукосава*, *Косџадина*, може да е добиено со антропонимизација на именката *коса* (Станковска 1992: 151, 387). Од хипокористикот *Косо* се изведени личните имиња: *Косале*, *Косан*, *Косанче*, *Косе*, *Косен*, *Косил*, *Косиле*, *Косило*, *Косин*, *Косиќ*, *Косица*, *Косјо*, а од женското име *Коса* се изведени имињата *Косавка*, *Косанка*, *Косара*, *Косарина*, *Косаринка*, *Косина*, *Косица*, *Коснија*, *Косовка*.

Погореизнесените податоци укажуваат на тоа дека машкото лично име *Косо* може, исто така, да претставува хипокористично име кое е образувано со антропонимскиот суфикс *-о* од првиот дел *Кос-* од сложеното име **Косорад*.

Во македонската антропонимија е засведочено женското лично име *Чернокоса* кое е запишано во еден судски документ на Охридската архиепископија од XIII век, односно од времето на охридскиот архиепископ Димитриј Хоматијан (1216–1235). Од записот во овој судски документ, најверојатно пишуван во 1216 година, се дознава дека *Чернокоса*, сестрата на жената на Добресин од Призрен, се омажила за призрениецот Георги, откако тој се развел од првата жена Омбрада и со неа живеел 18 години и имал 8 деца, а потоа се развел од неа и повторно се оженил со Омбрада (Снегаров 1995: 217, 256), в. погоре кај *Обрад*.

Личното име *Чернокоса* е сложено име, а е образувано од морфемата *черно-* која потекнува од ст. сл. придавка *чрньнъ* ‘црн’ и од морфемата *-коса* од ст. сл. именка *кѡса* ‘коса’. Личното име *Косара*, како што се викала една од ќерките на македонскиот цар Самуил, е изведено од името *Коса* со суфиксот *-ара*. Оттука може да се претпостави дека името *Коса* е хипокористична форма изведена со антропонимскиот суфикс *-а* од некое сложено име во чијшто состав влегува морфемата *кос-/кос* како што е името *Чернокоса*.

Во антропонимијата на словенските јазици се среќаваат соодветни лични имиња кои, главно, се доведуваат во врска со апелативот *коса*, сп. хрв. *Kosan, Kosanac* и женските имиња *Kosana, Kosara, Kosenija* (Šimundić 1988: 178–179), срп. *Косан, Косар, Косарина, Косоје* и женските имиња *Коса, Косана, Косара, Косе, Косенија* (Грковић 1977: 113, 267), буг. *Косај, Косан, Косар, Косе, Косен, Косил, Косин, Косинко, Коско, Косо, Косул*, и женските имиња *Косана, Косара, Косина, Косинка* (Заимов 1988: 125–126), рус. *Коса, Косарь, Косик, Косика, Косица* (Веселовский 1974: 158), чеш. *Kosa, Kosieř, Kosoř, Kosora* (Svoboda 1964: 199). Ј. Свобода основата *Kos-* во чешките лични имиња ја доведува во врска со апелативот *kos*, односно *kosa* ‘срп, коса’ што сметаме дека не е добро решение.

Исто така, сметаме дека не е доволно убедливо гледиштето изнесено од О. Иванова според кое личното име *Косор* е изведено од *Кос(е)* + *-ор* или од *косор* ‘срповиден алат за кастрење лози и чистење трње’ (Иванова 2006: 229).

***ЛЕПОР.** Личното име **Лейор* е забележено во турскиот пописен дефтер за вилаетот Черменица од 1467 година. Со пописот што е спроведен во селото Нечте, денес село Неште, Елбасанско во Албанија, едно лице е запишано како „*Пејре Лијор*“, а во селото Љуник, Елбасанско е запишано лицето „*Драгој, син на Лейа*“ (ТД 1976: 417–418). Притоа, М. Соколоски, приредувачот на османлискиот документ, забележува дека

името *Леѿа*, кое се јавува како татково име, во дефтерот е напишано како *Лиѿа*. Овој факт недвосмислено укажува дека е поверодостојно оригиналната форма на името *Лиѿор* да гласела **Леѿор*. Според тоа, може да заклучиме дека таткото на лицето *Пеѿре* се викал **Леѿор*, а не *Лиѿор* како што е напишано во пописниот дефтер. Инаку, личните имиња *Лиѿа* и *Лиѿо*, кои се забележени во нашиот антропонимски фонд, се изведени од личното име *Филиѿ* (Станковска 1992: 165).

Личното име **Леѿор* е создадено по пат на скратување од исчезнатото име **Леѿорад* < **Lěporadъ*, коешто претставува двочлено име кое е оформено од составките *Леѿо-* и *-рад*. Морфемата *леѿо-* потекнува од ст. сл. придавка *лѿпъ* ‘убав, добар’, која води потекло од прасл. **lěpъ*, а морфемата *-рад* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’.

Сложени антропонимски единици во чијшто состав е вклучена морфемата *леѿ-* се познати во антропонимијата на јужнословенските јазици, сп. буг. *Лепослав* и женското име *Лепослава* (Займов 1988: 138), срп. *Леѿимир*, *Леѿомир*, *Леѿосав* и женските имиња *Леѿомирка*, *Леѿосава*, *Леѿослава* (Грковић 1977: 119, 271), хрв. *Lepomir*, *Leposav* и женските имиња *Lepomira*, *Leposava* (Šimundić 1988: 192).

Во македонската антропонимија со морфемата *леѿ-* се образувани сложените имиња: *Леѿомир*, *Леѿосав*, *Леѿослав*, *Леѿохоѿ*, кои се регистрирани во турските пишани извори од XV и XVI век, *Налеѿ*, забележено во словенските писмени споменици од XIV век, како и женското име *Леѿосава* (Станковска 1992: 163, 197, 393).

ЛИХОР. Во турскиот пописан дефтер за нахијата Караферие, односно за Берската нахија, која припаѓала во Солунскиот санѿак, од 1568/69 година меѓу соларите во селото Либаново е запишано лицето „*Махо Лихорин*“ (ТД 2003: 367). Селото Либаново, кое подоцна станало помал град, се наоѓа северно од Катерини и југозападно од Солун, а од двата града е оддалечено 34 км (Симовски 1998: 276). Во непосредна близина на селската населба минува главниот автопат и железничката пруга што одат од Солун за Катерини и Атина. Жителите од селото Либаново во минатото работеле во соланите што се наоѓале долж брегот на Егејско Море. Постарата форма на името на селото Либаново е Љубаново што укажува дека во минатото тоа било населено со македонско население, а неговото име е видоизменето под влијание на грчкиот јазик. Во 1895 година во селото Либаново престојувал проф. Вајганд кој вршел дијалектни истражувања врз македонскиот јазик.

Антропонимот *Лихорин*, кој се споменува во турскиот документ, претставува хипокористично име кое е образувано од личното име *Лихор* со антропонимскиот суфикс *-ин*. Личното име *Лихор*, според нас, е создадено по пат на скратување од старото и загубено име **Лихорад*. Личното име **Лихорад* < **Lihoradъ* е сложено име кое е обликувано

од составките *Лихо-* и *-рад*. Морфемата *лихо-* потекнува од ст. сл. придавка *лнхъ* < прасл. **lihъ* 'прекумерен, изобилен, поголем', која се одликувала и со значењата 'зол, лош, лут, итар, одлучен', а морфемата *-рад* е од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* 'волен, подготвен, расположен'. Во старословенско-македонскиот речник е нотирана придавката *лнхъ*, *лнхын* со значењата 'прекумерен, изобилен, поголем' (Десподова 1999: 207).

Со искажаното мислење не ја исклучуваме можноста личното име *Лихор* да претставува скратено име од сложеното име **Лихораӣ* во чијшто состав влегува морфемата *-раӣ* од ст. сл. глагол *ратити сѧ* 'се бори, војува', в. кај *Радор*.

Придавката *лих* не се користи во современиот македонски јазик, а се употребува изведената форма *лишен*, како и префиксната придавка *излишен* 'непотребен, некорисен'. Исто така, се познати и други видови изведени зборови, сп. гл. *лиши*, *лишува*, им. *излишносӣ*, *излишок* 'сувишок' и прид. *излишно* (РМЈ 1961: 282). Старата придавка *лих* во македонскиот јазик, всушност, се здобила со друго значење, така што може да се препознае во именката *лив*, која се употребува во разговорниот јазик со значењето 'свер, диво животно', сп. *лив ѓорски*, потоа се содржи во апелативот *лишка* 'свер', фиг. 'гад, злобник' (РМЈ 1961: 385, 389), а во дијалектите можат да се најдата и други изведенки, сп. прилогот *лихо* 'лошо', познат во прилепскиот говор, од ст. сл. *лнхо* 'излишно, прекумерно', сп. *лнхо* глаголати, *лнхо* сътворити. Во старословенскиот јазик биле во употреба уште и прилозите *лнхоѣ* 'повеќе, особено' и *нзлнха* 'излишно', како и глаголската лексема *лнховати* 'лишува' (Десподова 1999: 153, 207).

Оваа придавка е позната во другите словенски јазици, сп. буг. *лих* 'итар, лукав, злобен', срп. *лих* 'остар, излишен, непотребен, осакатен', хрв. *lih* 'остар, излишен, непотребен, осакатен', словен. *lih* '*impar*, непарен', рус. *лихое* 'зол, лош; смел', струс. *лнхъ* 'излишен, зол, лош, одлучен, храбар', укр. *лихие* 'зол, лош, беден', брус. *лихи* 'зол, несреќен', чеш. *lichý* 'излишен, незначителен, зол, лажлив, слаб', слов. *lichý* 'пуст, празен', пол. *lichy* 'лош, слаб, мал, ситен', стпол. 'зол', кашуп. *lëchë očë* 'лоши очи (кои урочуваат)', глуж. *lichì* 'гол, слободен', длуж. *lichy* 'слободен', а потекнува од прасл. **lihъ* кое води потекло од ие. **leiq̃-so-*, изведено од **leiq̃-* 'остави, пушти', кое е сродно со грч. *λείψανον* 'остаток', лит. *lièkas* 'непотребен', лот. *lieks* 'излишен, непотребен; лишен од нешто', лат. *rlinquo*, *-lictus* 'остава' (Фасмер 1967: 505; Skok 1972: 294–295; БЕР 1986: 435–436; Bezlaj 1982: 140).

Во топонимијата на полскиот јазик се среќава топонимот *Luchoradz* чиешто потекло не е сосем јасно, така што авторите на монографијата претпоставуваат дека во неговата основа се наоѓа или лично-то име **Luchorad* (?), или личното име **Lichorad*, а при неговото образување учествува посесивниот придавски суфикс *-jъ* (Wolff, Rzetelska-Feleszko 1982: 91, 250). Од изнесеното мислење е очигледно дека авторите не биле многу сигурни во етимолошката интерпретација на топонимот *Luchoradz*, така што не можеме да тврдиме дека личното име **Lihoradzъ* било познато во антропонимијата на полскиот јазик.

Инаку, во антропонимијата на словенските јазици се засведочени сложени лични имиња во чијшто состав влегува морфемата *лих-* која, главно, се употребува во улога на прва антропонимиска деривациска морфема при образувањето на сложените лични имиња. Така, во антропонимијата на чешкиот јазик е познато личното име *Lichol'ut* (Svoboda 1964: 95), а во антропонимијата на српскиот и хрватскиот јазик се среќаваат сложените имиња *Lihomil* и *Lihomir* (Skok 1972: 295). Личното име *Лихомил* е забележено во антропонимскиот фонд на Дечанските хрисовули, чиешто записи се датираат од првата половина на XIV век (Грковић 1983: 59). Во антропономастиконот на бугарскиот јазик е засведочено само хипокористичното име *Лихо* кое, според Ј. Заимов, е скратено име од исчезнатите имиња *Лихољут*, *Лихомил* или настанало директно од придавката *лих* 'зол, лут; упорен, тврдоглав' (Заимов 1988: 140). Во антропонимскиот фонд на рускиот јазик се нотирани сложените лични имиња *Лиховид*, кој се наоѓа во основата на антропонимот *Лиховидов*, регистриран во 1596 година и *Лихохвост*, кој се крие во антропонимите *Лихохвостов*, регистриран во 1586 година и *Лихохвостовы*, засведочен во записи од XVI–XVII век (Веселовский 1974: 181–182). Во руските споменици се регистрирани и повеќе хипокористични форми кои можат да се третираат како деривати од некое сложено име во чијшто состав се содржи морфемата *лихо-*, како што се личните имиња *Лихой*, регистрирано во запис од 1523 година и *Лихоня*, забележено во запис од 1499 година, а хипокористичите *Лихар*, *Лихач*, *Лиха*, *Лихоман*, *Лихон*, *Лихотник*, *Лихута* можат да се препознаат во основата на антропонимите *Лихаревы*, *Лихачевы*, *Лихин*, *Лихоманов*, *Лихонин*, *Лихотниковы*, *Лихутины*, регистрирани во записи од XV и XVI век.

Во македонската онимија се среќава личното име *Лиховиѝ* кое е сочувано во основата на ојконимот *Лиовиѝѝа* – село во Охридско. Селото *Лиовиѝѝа* е регистрирано во турскиот пописен дефтер за Охридската каза од 1583 година каде што неговото име е напишно со формите *Лиховиѝѝе* и *Лиховиѝѝа* (ТД 2000: 50, 98).

Личното име *Лиховиѝ* е сложено име кое е составено од морфемата *лихо-* која потекнува од ст. сл. придавка *лнхъ* 'прекумерен, изобилен, поголем', односно 'зол, лош, лут, итар, одлучен' и од морфемата *-виѝѝ*

која потекнува од прасл. именка **vitъ* ‘господар, моќник’ (Станковска 2005: 125).

ЉУДОР. Во турскиот пописен дефтер за нахијата Горица од 1568/69 година се регистрирани повеќе мезри што му припаѓале на селото Емборија, а таму е запишано: „*Мезра Весна, Дрница, Долан, Косница, Злајница и Лудорица*“ (ТД 1997: 29). Од записот дознаваме дека споменатата месност *Лудорица* се наоѓала во атарот на селото Енборија, денес Мборија, што се наоѓа југоисточно од градот Корча во Албанија. Според нашето мислење, во османлискиот документ името на месноста *Лудорица* е погрешно запишано наместо со нејзината правилна форма *Људорица*. Во турските документи од XV и XVI век консонантот *љ*, обично, се предава со *л* како што е случај, на пример, со личните имиња *Љубаши, Љубе, Љубен, Љубисав, Љубјако, Љубра* кои редовно се предаваат со консонантот *л* во почетокот на името: *Љубаши, Љубе, Љубен, Љубисав, Љубјако, Љубра*.

Топонимот *Људорица* потекнува од првобитната синтагматска формација **Људора* < **Људорја* (*Полјана, Река*), чијшто атрибут е образуван од личното име *Људор* со формата за женски род *-ја* од посесивниот придавски суфикс *-јь*. Придавската компонента **Људора* < **Људорја* од синтагмата **Људора* < **Људорја* (*Полјана, Река*), по отпаѓањето на именскиот член, изразен со термините *полјана, река*, се супстантивизирал со суфиксот *-ица*.

Личното име *Људор*, коешто се чува во основата на топонимот *Људорица*, е создадено по пат на скратување од старото и загубено име **Људорад*. Антропонимот **Људорад* < **Ljudoradъ* е двочлено име кое е составено од лексичките елементи *Људо-* и *-рад*. Морфемата *људо-* потекнува од прасл. именка **ljudъ* ‘народ, луѓе’ > ст. сл. *людыѣ* ‘луѓе’, а морфемата *-рад* е од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’.

Личното име **Људорад* досега не е потврдено во словенскиот антропонимски инвентар. Во полската антропонимија е посведочено сложеното име *Radolud*, коешто е образувано од составните делови *rado-* од ст. сл. *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’ и *-lud* од ст. сл. *людыѣ* ‘луѓе’ (Malec 1971: 93, 106). Личното име *Radolud* се наоѓа во основата на топонимот *Radoludz*, чиешто име е регистрирано во писмени споменици од 1370 година (Nieckula 1965: 105).

Во антропонимскиот деривациски систем на словенските јазици морфемата *људ-/луд-*, главно, се користи како прва компонента, а поретко се употребева како втора компонента, сп. чеш. *L’udomil, L’udomér, L’udislav; Zalud* (Svoboda 1964: 78), пол. *Ludzimir*, што се крие во основата на топонимот *Ludzimierz* (Nieckula 1965: 107); *Slawolud* (Malec 1971: 93),

струс. *Ljudьslav, Poljud* (Skulina 1974: 20), буг. *Людмил* (Займов 1988: 144), срп. *Људевии* (Грковић 1977: 123), хрв. *Ljudevit* (Šimundić 1988: 203).

Во македонската антропонимија е познато личното име *Људмил*, регистрирано во турските пишани извори од XVI век и женското име *Људмила*, а во топонимијата се среќаваат уште и сложените имиња: *Људовид*, заложено во основата на ојконимот *Лидижда* – село во областа Епир, Грција, забележено од М. Фасмер со формата *Λιδίςδα* (Vasmer 1941: 39), коешто треба да се чита како *Људижда* < **Људовижда*, *Људоџоси*, заложено во основата на ојконимот *Лидаџос*, односно **Људоџоси* – село во Берско, Грција (Станковска 2002: 220) и *Људомир*, зачувано во основата на потамонимот *Лудумирица*, односно *Људумирица* (со редукција на вокалот *o > y*) – рекичка во атарот на селото Црна Река, Гуменичко.

Хипокористикот *Људо*, кој е образуван со антропонимскиот суфикс *-о* од сложените имиња *Људмил*, *Људовид*, *Људоџоси*, *Људомир*, се крие во основата на ојконимот *Лудово* – село југозападно од Хрупишта, Грција, чиешто име со формата *Лудово* е забележено во турскиот пописен дефтер за нахијата Хрупишта од 1568/69 година (ТД 1997: 518), а на картата од Д. Јаранов името на селото е внесено во обликот *Лудово* (Јарановъ 1933). Селото *Лудово*, како што нè информира Т. Симовски, е сместено на еден рид со надморска височина од 730 метри, а од градот Хрупишта е оддалечено 11 км во југозападна насока (Симовски 1985а: 30).

Постарата форма на името на селото *Лудово* била **Људово* (со замена на *Љу-* со *Лу-* во грчката јазична средина), а настанало по пат на супстантивизација на атрибутот од првобитната придавска синтагма **Људово (Село)*, кој е образуван со формата за среден род *-ово* од посесивниот придавски суфикс *-ов*.

МАЛОР. Личното име *Малор* е регистрирано во турските пишани извори од XVI век. Во турскиот пописен дефтер за Охридскиот санџак од 1583 година во селото Блато, коешто припаѓало на нахијата Мокра, е запишано лицето „*Пејро Малор*“ (ТД 2000: 443). Од А. Стојановски, кој е приредувач на османлискиот документ, селото Блато е идентификувано со денешните села Горно Блато и Долно Блато што се наоѓаат во Албанија, северозападно од градот Дебар на самата македонско-албанска граница. Во турскиот пописен дефтер за нахијата Аврет Хисар во Солунскиот санџак од 1568/69 година попишан еден жител во маалото Поп Димитри во градот Воден кој се викал „*Малори Пејко*“ (ТД 2003: 182). Во турскиот пописен дефтер за Берската нахија во Солунскиот санџак од 1568/69 година е запишано едно лице како „*Сулоџо Малора*“ (ТД 2003: 431).

Личното име *Малор* е создадено по пат на скратување од композитното име *Малорад*, в. *Малорад*. Антропонимот *Малори*, кој, веројатно, е патронимско име, е изведен од името *Малор* со наставката за

множина *-и*, додека името *Малора*, веројатно, е хипокористична форма образувана од скратеното име *Малор* со хипокористичниот суфикс *-а*.

МАНИР. Личното име *Манир* е регистрирано во турскиот пописен дефтер за Скопскиот вилает од 1467/68 година. Со спроведениот попис во селото Побужје, Скопско се попишани две лица кои се викале „*Гурко, син на Манир*“ и „*Сйејан, син на Манир*“ (ТД 1971: 465).

Личното име *Манир* настанало по пат на скратување од исчезнатото име **Манирад*. Антропонимот **Манирад* < **Maniradъ* претставува сложено име, а е образувано од морфемата *мани-* која потекнува од императивот *мани* од ст. сл. глагол *манити* < прасл. **maniti* што значи ‘зголемува, мами’ и од морфемата *-рад* од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’. Фигуративното значење на сложеното име **Манирад* може да се искаже со дефиницијата ‘да е волен да зголемува, да мами’, односно ‘да забавува со зголемување на нештата’.

Во антропонимскиот репертоар на македонскиот јазик се среќава сложеното име *Манислав* во чиешто образување како прва составка е вклучена морфемата *мани-* од ст. сл. глагол *манити* ‘зголемува, мами’, а втората составка *-слав* потекнува од ст. сл. именка *слава* < прасл. **slava* ‘слава’ (Станковска 1992: 175). Од машкото име *Манислав* со суфиксот *-а* е изведено женското име *Манислава*. Личното име *Манислав* е документирано во турскиот пописен дефтер за Велешкиот вилает од 1467/68 година кога е попишан еден жител во селото Стравилковци, Штипско кој се викал „*Пејо, син на Манислав*“ (ТД 1971: 173).

Варијантното име *Манослав* во чијшто состав влегува морфемата *мано-*, која потекнува од коренот *ман-* од ст. сл. глагол *манити* ‘зголемува, мами’, е засведочено во турскиот пописен дефтер за Велешкиот вилает од 1467/68 година (ТД 1971: 173).

Морфемата *мани-*, исто така, е вклучена во составот на старото исчезнато име *Манивар* кое е заложено во основата на оронимот *Манивар* – рид на планината Сува Гора, Тетовско. Личното име *Манивар*, всушност, претставува двочлено име составено од морфемата *мани-* од ст. сл. глагол *манити* и од морфемата *-вар* од ст. сл. глагол *варити* ‘претходи, престигнува, испреварува, брза; опоменува’ (Станковска 2002: 244–245). Името на ридот *Манивар* е забележено од Д. Манаковиќ во неговиот научен труд за геоморфологијата на Сува Гора и Сува Планина (Манаковиќ 1968: 152).

Сложени лични имиња во чијшто состав влегува морфемата *ман-/ман*, иако поретко, сепак се среќаваат во антропонимијата на словенските јазици, сп. срп. *Манислав*; *Манислава* (Грковиќ 1977: 126, 276), хрв. *Manislav*; *Manislava* (Šimundić 1988: 208), буг. *Манислав* (Займов 1988:

147), чеш. *Dobрман, Ludман*, рус. *Rachман, Ratман* (Svoboda 1964: 78), пол. *Manomir* (Malec 1971: 95).

МИЛОР. Личното име *Милор* е оформено по пат на скратување од старото име *Милорад* (Станковска 1992: 184), в. *Милорад*.

ПАХОР. Личното име *Пахор* е регистрирано во турскиот пописен дефтер за нахијата Серфице, која била вклучена во Паша санџакот, од 1568/69 година. Со спроведениот попис во селото Грачани е попишано лицето кое се вика „*Пахор Јорџи*“ (ТД 1999: 251).

Личното име *Пахор* е создадено по пат на скратување од исчезнатото име **Пахорад*. Антропонимот **Пахорад* < **Pahoradъ* претставува двочлено име кое е обликувано од составните елементи *Пахо-* и *-рад*. Морфемата *ѡахо-* потекнува од глаголската основа *ѡах-* од ст. сл. глагол *паѡати* ‘павта, павка, ветрее, проветрува’, односно ‘прави, изработува, врши, работи’, додека морфемата *-рад* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’.

Глаголската лексема *паѡати* ‘павта, павка, ветрее, проветрува’, која води потекло од прасл. **rāhāti, rāhāja / rašъ*, претставува општословенски збор, сп. буг. *пахам* ‘суши на ветер, проветрува, ветрее; растребува, чисти куќа’, срп. *ѡахаѡи* ‘мавте; чисти (жито), издувува’, хрв. *pahati* ‘чисти од прав, издувува; тешко дише, се задишува’, словен. *pāhati* ‘дува, дувка, поддувнува (за ветер); (ретко) мавта (се), вее (се)’, рус. *пахать* ‘чисти цевка на печка’, глуж. *pachac* ‘испушта дим, дими (од цигари)’, длуж. *pachac* ‘избришува, забришува’ (Skok 1972: 585; Bezlaј 1995: 3; БЕР 1999: 106). Во македонскиот јазик глаголската лексема *ѡавѡа* се употребува со значењата ‘прави повторливи силни движења, мавта; прави нешто силно да гори, разгорува; тресе (постелнина, крпи и сл.); силно дува, вее (за ветер)’, а со истите значења се употребува и глаголот *ѡавка* (ТРМЈ 2008: 8–9).

Во етимолошкиот речник на бугарскиот јазик се укажува дека ст. сл. глагол *паѡати* < прасл. **rāhāti* има и друго значење кое може да се дефинира како ‘прави, изработува, врши, работи’, сп. буг. *пахам* ‘ора, сее, отсејува’, рус. *пахать* ‘прави, врши, работи’, чеш. *pāhati* ‘прави, врши, работи’, дијал. ‘паса добиток’, слов. *pachati* ‘врши, произведува’, пол. *pachac* ‘копа, ископува, посева’ (БЕР 1999: 106).

Личното име *Пахомир* се среќава во антропониимијата на српскиот јазик. Тоа се споменува во турскиот пописен дефтер за Врањската нахија, која била вклучена во Кустендилскиот санџак, од 1570 година каде што е запишано лицето *Пахомир* кое живееле во селото Средњи дел, лоцирано југоисточно од градот Врање (ТД 1985: 325). Првиот дел *Пахо-* од сложеното име *Пахомир*, исто така, потекнува од глаголската основа *ѡах-* од ст. сл. глагол *паѡати* ‘павта, павка, ветрее, проветрува’,

односно 'прави, врши, работи', додека вториот дел *-мир* потекнува од ст. сл. именка *миръ* < прасл. **mirъ* 'мир'.

За нас е спорно мислењето искажано од О. Иванова која првиот дел *Пахо-* во личното име *Пахомир* го изведува од ст. сл. именка *пахъ* 'мирис, миризба', а името *Пахор* го објаснува како скратено име од *Пахомир* (Иванова 2006: 334).

Во антропонимијата на рускиот јазик е посведочено името *Пахир* кое се содржи во основата на антропонимот *Пахиревы*, забележено во писмените споменици од 1585 година, а настанало по пат на скратување од исчезнатото сложено име **Пахирад*. Исто така, во руската антропонимија се потврдени и личните имиња *Пах*, *Пахоня*, *Пахота*, *Пахтин*, *Пахура* (Веселовский 1974: 240).

Во антропонимијата на македонскиот јазик се засведочени личните имиња *Пахом*, кое може да биде изведено од името *Пахомија* < грч. *Παχῳμιος* 'оној кој е силен, јак', но исто така може да е скратено име, на пример, од антропонимот *Пахомир* и *Пахун*, кое порано го идентификувавме со името *Паун* (Станковска 1992: 216).

ПРЕТОР. Личното име *Прејѝор* е регистрирано во турските пишани извори од XV век. Така, во турскиот пописен дефтер за Леринската нахија од 1481 година во селото Трстеник е запишано лицето „*Никола, син на Прејѝор*“ (ТД 1973: 445), а со пописот спроеведен во Тетовската нахија од 1467/68 година во селото Седларци, Тетовско е запишано лицето „*Никола Прејѝор*“ (ТД 1971: 316).

Личното име *Прејѝор* настанало по пат на скратување од исчезнатото име **Прејѝорад* < **Prětoradъ* кое претставува сложено име во чијшто состав се вклучени составните делови *Прејѝо-* и *-рад*. Морфемата *ѝрејѝо-* потекнува од глаголската основа *ѝрејѝ-* од ст. сл. глагол *прѣтнѣти* < прасл. **prětiti* 'се заканува, негодува, се противи, загрозува', а морфемата *-рад* е од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* 'волен, подготвен, расположен'. Во старословенско-македонскиот речник е забележен глаголот *прѣтнѣти*, *прѣщѣ* со значењата 'се заканува, кара, укорува, наредува, негодува, се натажува' (Десподова 1999: 380).

Во антропонимскиот фонд на македонскиот јазик се потврдени композитните лични имиња *Прејѝимир* и *Прејѝомир* во чијшто состав се содржи коренската морфема *ѝрејѝ-*, а морфемата *-мир* е од ст. сл. именка *миръ* < прасл. **mirъ* 'мир'. Личното име *Прејѝимир* е регистрирано во турскиот пописен дефтер за Скопскиот вилает од 1467/68 година каде што е запишано лицето „*Пејѝко, син на Прејѝимир*“ (ТД 1971: 508), додека варијантното име *Прејѝомир* се наоѓа во основата на името на селото *Прејѝомирици* – постаро име на селото Ерекли, Кукушко, регис-

трирано во турскиот пописен дефтер за нахијата Аврет Хисар во Солунскиот санџак од 1568/69 година (ТД 2003: 15).

Со изложеново објаснување го коригираме изнесеното мислење во нашиот антропономастикон во кој името *Прејџор* го изведовме од антропонимот *Прејџимир* (Станковска 1999: 226).

Морфемата *прејџи-*, којашто не е многу продуктивна деривациска морфема при образувањето на сложените антропоними, се јавува како прва компонента во составот на полското лично име *Przecisław* (Ваќковски 1984: 145).

РАД. Личното име *Рад* е создадено по пат на скратување од сложените антропоними во чијшто состав е вклучена морфемата *рад-/rad* како што се имињата *Радивој*, *Радовид*, *Радомир*, *Радослав*; *Драѓирад*, *Тихорад* итн. Старото име *Рад* е регистрирано во писмените споменици од XIV век. Така, во Пописот на имотите на Хтетовскиот манастир Св. Богородица во Тетово од 1343 година е запишано лицето **Рад** **Бџлогоун’ник**, а во грамотата на царот Душан со која се даруваат имоти на црквата Св. Никола кај селото Кожле, денес Козле, Скопско, е запишано лицето **Рад** **Вухреда** (Мошин 1980: 297, 417).

Во турските пишани извори од XV и XVI век честопати се споминува личното името *Рад*, а ние ќе посочиме само неколку примери. Така, во турскиот пописен дефтер за Демирхисарскиот вилает од 1465 година во селото Шегово, Демирхисарско се запишани лицата: „*Сџајо, син на Злајџо; Рад, неѓов брајџ*“; „*Рад, син на Новак*“ и „*Тихослав Рад*“, во селото Грамадани, денес Грамадна, Серско е запишана „*вдовица Мила, мајка на Рад*“, а во селото Липошница, Демирхисарско е запишано лицето „*Рад, син на Боѓдан*“ (ТД 1978: 59, 92, 102). Во турскиот пописен дефтер за Кичевската нахија од 1467/68 година меѓу жителите во селото Зајас се запишани лицата: „*Ѓорѓо, син на Рад*“ и „*Танче, син на Рад*“ (ТД 1971: 266). Во пописниот дефтер за Костурската нахија од 1568/69 година во селото Клисуре, Костурско се запишани повеќе лица кај кои личното име *Рад* се јавува како татково име: „*Нико Рад*“ и „*Михо Рад*“, а потоа одделно се запишани уште три лица: „*Јорѓо Рад*“, „*Чучо Рад*“ и „*Сџамко Рад*“ (ТД 1999: 157). Бидејќи нивните имиња се запишани еднопоодно, најверојатно, тие биле браќа, и тоа во првиот пример се браќата *Нико* и *Михо*, а во вториот случај се тројцата браќа *Јорѓо*, *Чучо* и *Сџамко*. Во турскиот пописен дефтер за нахијата Дојранско Езеро од 1570–1573 година е запишано лицето „*Рад Којо*“, а се среќава и во пописниот дефтер за Петричката нахија од истата година каде што е запишано: „*Една воденица на Димо Рад зајусџена*“ (ТД 1982: 293, 625).

Личното име *Рад* е забележено во еден запис врз словенски ракопис од 1680 година што се чува во Зографскиот манастир на Св. Гора, а таму е запишано: „Да се знае кога пратихме тија пролози по духовника

Митрофана в село 7188 (= 1680). Пом. попов: ереј Станко, *Рад*, Калина, ереј Илија, Михаил, Бока, Влчо, Дода, Цветко, Влкана, Рада, Раќа, Стана, Калина, Дмитра, Нехра, Герго, Вукна. Препишите тија имена и поменете и вас Бог да помене и помилуе, ам(ин).“ (Угринова-Скаловска 1975: 97).

Личното име *Рад* е потврдено во антропонимијата на словенските јазици, сп. буг. *Рад* (Заимов 1988: 185), срп. *Рад*, забележено во Дечанските хрисовули од XIV век (Грковиќ 1983: 199), пол. *Rad* (Malec 1982: 161).

РАДИ. Личното име *Ради* е создадено со скратување на вториот отворен слог од сложените имиња *Радивој*, *Радимир*, *Радислав* итн. Скратеното име *Ради* е забележено во турските пишани извори од XV век (Станковска 1992: 231).

Од деривациска гледна точка, загубеното име *Ради* е деривирано на ист начин како и сегашните лични имиња *Добри*, *Драѓи* кои настанале по пат на скратување на вториот отворен слог од личните имиња *Добривој*, *Добрислав*, односно од *Драѓибраји*, *Драѓивој* (Станковска 1992: 98, 103).

РАДИМ. Личното име *Радим* претставува скратено име од композитното име *Радимир*, в. *Радимир*.

Скратеното име *Радим* се наоѓа во основата на ојконимот *Радима* – село во околицата на Валона, Албанија. Името на селото *Радима* е регистрирано во турскиот пописен дефтер за вилаетот Канина, односно Валона, од 1431 година со формата *Radima* (Inalcik 1954: 39), а од А. М. Селищев тоа е запишано во обликот *Радима*, чиешто потекло го доведува во врска со личното име *Радим* (Селищев 1931: 266, Карта 5а). Од структурна гледна точка, името на селото *Радима* е елиптично име кое е добиено со супстантивизација на придавката од првобитната придавска синтагма **Радима (Вес)*, чијашто придавска компонента е образувана од личното име *Радим* со посесивниот придавски суфикс *-ъ* во формата за женски род *-а* (Станковска 2002: 329).

Ј. Заимов, поаѓајќи од непотврдената форма **Радимја*, смета дека при образувањето на името на селото учествува посесивниот придавски суфикс *-јъ* во формата за женски род *-ја* (Заимов 1973: 147), а тоа мислење е прифатено и од С. Роспонд (Rospond 1979: 137). Доколку се допушти при образувањето на ојконимот *Радима* учество на придавскиот суфикс со посесивно значење *-јъ*, тогаш би се очекувало меѓу крајниот устен консонант *м* во името *Радим* и гласот *ј* од суфиксот *-јъ* да се развие епентетското *л*, што во конкретното име не е потврдено.

Скратеното име *Радим* се крие и во основата на ојконимот *Радимишија* – село во Корчанско, Албанија. Денес, во албанскиот јазик се користи формата *Radimisht*. Името на селото *Радимишија* претставува елиптично име кое настанало по пат на супстантивизација на придавката од постарата придавска синтагма **Радимишија (Вес)*, чијашто при-

давка е образувана од патронимиското име **Радимишиѣ* со посесивниот придавски суфикс *-ѣ* во формата за женски род *-а*, палаталната варијанта на придавскиот суфикс *-ѣ*. По отпаѓањето на именскиот член од составот **Радимишиѣа* (*Вес*), изразен со апелативот *вес* < ст. сл. **ВЬСЬ** 'село', придавката **Радимишиѣа* продолжила да егзистира како самостојно име.

Патронимот **Радимишиѣ* потекнува од некогашната атрибуциска синтагма **Радимъ* (= **Радимов*) (*син*), чијашто придавка е образувана од личното име *Радим* со посесивниот придавски суфикс *-ѣ*, а по испуштањето на именскиот дел од синтагмата, изразен со именката *син*, таа е супстантивизирана со патронимискиот суфикс *-ишиѣ* < **-иѣ*.

Во македонскиот антропонимски репертоар е нотирано личното име *Радиман*, кое е регистрирано во писмените споменици од XIV век (Станковска 1992: 231). Името *Радиман* е хипокористично име кое е образувано од скратеното име *Радим* со антропонимискиот суфикс *-ан*.

Личното име *Радим* е познато во антропонимијата на словенските јазици, сп. буг. *Радим* (Заимов 1988: 185), чеш. *Radim*, кое се наоѓа во основата на топонимот *Radim* (Hosák, Šrámek 1980: 345).

РАДОВ. Личното име *Радов* е создадено по пат на скратување од сложените имиња *Радовид*, *Радовиѣ*, *Радовој*, в. погоре. Во антропонимискиот фонд на српскиот јазик се среќава личното име *Радов* (Грковић 1977: 166).

Старото име *Радов* индиректно се препознава во основата на ојконимот *Радолишиѣа* – село во Струшко, чиешто име во обликот *Радов'лишиѣи* е запишано во грамотата на српскиот владетел Душан од 1342–1345 година со која се подаруваат имоти на манастирот Св. Богородица Перивлепта во Охрид каде што стои: **Оу Радов'лиштеуѣ црковѣ Светла Богородица, съ коупеннунѣм н съ всѣмн правннамн...** (Новаковић 1912: 673). Подоцна, селото *Радолишиѣа* е регистрирано во турските пописни дефтери за Охридската нахија од 1536–1539 и од 1583 година во кои неговото име се предава со формата *Радолишиѣа* (Стојановски, Ѓоргиев 2001: 184; ТД 2000: 88). Од Г. Ј. Хан името на селото е забележено со формата *Radolischt* (Хан 1876: 385), а кај В. К'нчов е запишано како *Радолишита* (К'нчовѣ 1900: 254). Официјалното име на селото е *Радолишиѣа*.

Земајќи го предвид најстариот запис од XIV век, може да се констатира дека постарата форма на името на селото била *Радов'лишиѣи*. Ојконимот **Радов'лишиѣи* е елиптично име кое потекнува од првобитната адјективна синтагма **Радов'лишиѣи* (*Куќи*), чијшто адјективен член е образуван од патронимот **Радов'лишиѣ* со придавскиот суфиксот *-ѣ*, палаталната варијанта на посесивниот придавски суфикс *-ѣ*, во формата за множина *-и* (Станковска 2002: 336). Адјективот **Радов'лишиѣ*

и од синтагмата **Радов'лишии* (*Куќи*), по отпаѓањето на именката *куќи*, се супстантивизирал и продолжил да суштествува во форма на елипса.

Патронимиското име **Радов'лишиѝ* произлегува од првобитната атрибутска синтагма **Радовлјѝ* (= **Радовлев*) (*син*), чијшто атрибутски член е образуван од личното име *Радов* со придавскиот суфикс *-јѝ*, а по елизијата на именката *син*, атрибутот **Радовлјѝ* се супстантивизирал со суфиксот *-шиѝ* < *-*иѝ*. Присуството на консонантот *ј* од суфиксот *-јѝ* го овозможило појавувањето на епентетското *л* во патронимиското име кое, како што е познато, се јавува во составот на консонантската група устен консонант + *ј* (Конески 1965: 54–55).

Подоцнежната форма на името на селото *Радолишиѝа* се објаснува токму со присуството на придавскиот суфикс *-ѝ* кој во постарото име се јавува во множинска форма *-и*, а по формирањето на селската населба придавскиот суфикс *-ѝ* се јавува во формата за женски род *-а*: **Радов-лишиѝа* (*Вес*) > **Радовлишиѝа* > *Радолишиѝа*. Притоа, поради отежнатиот изговор на консонантската група *-вл-*, се загубил консонантот *в*. Тоа значи дека истовремено функционирале двете форми на името: *Радовелишиѝи* и *Радовлишиѝа*.

За потеклото на името на селото *Радолишиѝа* искажал свое мислење С. Роспонд кој смета дека тоа претставува патронимиско име образувано од личното име *Радол* со суфиксот *-шиѝе* < *-*иѝ* (Роспонд 1973–1974: 136). В. Михајловиќ, исто така, смета дека овој ојконим е изведен со суфиксот *-шиѝе* од името *Радол* (Михајловиќ 1965: 123). Со изнесеното мислење се согласува и В. Пјанка, но притоа тој забележува дека треба да се објасни консонантот *в* што се јавува во постарата форма на името на селото што е документирана во XIV век, а исто така заклучува дека консонантот *л* во името на селото не може да биде епентетско *л* затоа што се наоѓа пред вокалот *и*, па така доаѓа до констатација дека „се работи за влијание врз писарот на таквите топоними како *Радишиѝа* (< **Radovit-ja*) – Кажани, Анаселица и др., *Радовиши* (град) или *Радовешѝа* (Дебарско)“ (Пјанка 1970: 69).

Личните имиња *Радова*, *Радовин*, регистрирано во XVI век, *Радовица*, *Радович*, *Радовле*, *Радовче*, забележени во XV век, кои досега ги објаснувавме како деривати образувани од личните имиња *Рад* или *Радо* со полиморфемните суфикси *-ова*, *-овин*, *-овица*, *-ович*, *-овле*, *-овче* (Станковска 1992: 232; Иванова 2006: 368–369), по уточнувањето на името *Радов* посигурно може да се помислува дека тие се изведени од личното име *Радов* со антропонимиските суфикси *-а*, *-ин*, *-ица*, *-ич*, *-ле* и *-че*.

Во антропонимијата на српскиот јазик се застапени соодветни антропонимски примери, сп. *Брајшован*, *Драѓовац*, *Драѓовин*, *Радовац*, *Радовин* (Грковиќ 1977: 46, 81, 166), а се среќаваат и во антропонимскиот фонд на бугарскиот јазик, сп. *Брајшован*, *Доброван* (Заимов 1988: 35, 89).

РАДОМ. Личното име *Радом* е создадено по пат на скратување од сложените антропоними *Радомал*, *Радомер*, *Радомил*, *Радомир*, *Радомисл*, в. погоре.

Личното име *Радом* е посведочено во топонимијата на македонската јазична територија. Во атарот на селото М'клен, Серско една месност под ниви се вика *Радомле*, а нејзиното име е забележено од Ѓ. Н. Иванов со формите *Радомле* и *Радом* (Иванов 1982: 181). Топонимот *Радомле* е елиптично име кое е добиено со супстантивизација на придавката од постарата придавска синтагма **Радомле < *Радомлје (Поле)*, чијшто придавски член е образуван од личното име *Радом* со посесивниот придавски суфикс *-јѝ* во формата за среден род *-је* (Станковска 2002: 338). Во топонимот *Радомле* е зачувано епентетското *л* кое се развило во групата од устен консонант + *ј*.

Потоа, името *Радом* лежи во основата на ојконимот *Радомли* – раселено село во Мегленско, Грција. Постарото име на селото било **Радомлја*, а потекнува од првобитната адјективн синтагма **Радомлја (Вес)*, чијашто адјективна морфема е образувана од личното име *Радом* со формата за женски род *-ја* од посесивниот придавски суфикс *-јѝ* (Заимов 1975: 184; Станковска 2002: 338). По елизијата на апелативот *вес*, кој потекнува од ст. сл. *вьсь* 'село', адјективот **Радомлја* од синтагмата **Радомлја (Вес)* се супстантивизирал и продолжил да суштествува како елиптично име. И во ојконимот *Радомлја* е запазено епентетското *л*, а поновата форма на името на селото *Радомли* е резултат на грчкото влијание.

Личното име *Радом*, исто така, се препознава во основата на ојконимот *Радомишиѝа* – село во Јанинско, Грција. Името на селото *Радомишиѝа* е забележено во писмени споменици од 1319 година каде што е запишано во обликот *Ῥοδοῖστα* (Vasmer 1941: 21). Името на селото *Радомишиѝа* претставува елиптично име кое потекнува од некогашната бинарна конструкција **Радомишиѝа (Вес)*, чијашто придавска компонента е образувана од патронимот **Радомишиѝѝ* со формата за женски род *-а* од придавскиот суфикс *-ѝ*, палаталната варијанта на посесивниот придавски суфикс *-ѝ*. По отпаѓањето на апелативот *вес < ст. сл. вьсь* 'село', придавката **Радомишиѝа* од синтагмата **Радомишиѝа (Вес)* се супстантивизирала и продолжила да егзистира во форма на елипса.

Патронимиското име **Радомишиѝѝ* е добиено од атрибутската синтагма **Радомѝ (= *Радомов) (син)*, чијшто придавски член е образуван од личното име *Радом* со придавскиот суфикс *-ѝ*, а по елизијата на именката *син*, тој се супстантивизирал со суфиксот *-ишиѝѝ < *-иѝѝ* (Станковска 2002: 338).

Во македонската антропонимија се посведочени хипокористични имиња кои се изведени од скратеното име *Радом*, сп. *Радоман*, *Радомин*,

Радомле, Радомник, Радомче (Станковска 1992: 232–233; Иванова 2006: 370).

Скратеното име *Радом* е потврдено во антропонимскиот инвентар на словенските јазици, сп. буг. *Радом*, регистрирано во писмени споменици од пред XII век (Займов 1988: 187), пол. *Radom, Radoma* (Malec 1982: 73, 134), чеш. *Radom(a)* (Svoboda 1964: 293), рус. *Радом*, кое лежи во основата на придавката „*Радомскије, бояре*“, забележено во писмените споменици од XV век во Новгород (Веселовский 1974: 265). Во антропонимскиот фонд на српскиот јазик, пак, се среќава името *Радоман* кое е изведено со суфиксот *-ан* од личното име *Радом* (Грковић 1977: 167).

РАДОР. Личното име *Радор* е создадено по пат на скратување од старото име **Радорай̄*. Антропонимот **Радорай̄* < **Радоратъ* е двочлено име кое е обликувано од составките *Радо-* и *-рај̄*. Првиот дел од името *радо-* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’, а вториот дел *-рај̄* потекнува од ст. сл. глагол *ратити* *сѧ* ‘се бори, војува’. Овој глагол е деноминатив, изведен од ст. сл. именка *ратъ* ‘војна’ која потекнува од прасл. **ortъ*. Во старословенско-македонскиот речник се наведени именката *ратъ* ‘војна’, глаголот *ратити*, *ратншн* ‘војува’ и придавката *ратънъ*, *ратнън* ‘непријателски, воен’ (Десподова 1999: 397).

Личното име *Радор* е засведочено во турските документи од XVI век. Така, во турскиот пописен дефтер за Костурската нахија од 1568/69 година еден жител во селото Котари, Костурско е запишан како „*Думко Радор*“ (ТД 1999: 84). Потоа, името *Радор* се споменува во пописниот дефтер за нахијата Малешево од 1570–1573 година каде што во селото *Берово*, денес град *Берово*, е запишано лице кое се вика „*Радор Пејо*“ (ТД 1982: 234).

Двочленото име **Радорай̄* не е познато во словенската антропонија. Морфемата *рај̄-/рај̄* при образувањето на сложените антропониими во словенските јазици се употребува во улога на прва и втора компонента, сп. буг. *Ративой, Ратомир* (Займов 1988: 190), срп. *Рај̄и-бор, Рај̄имир, Рај̄ислав, Рај̄мил, Рај̄ољуб, Рај̄омир, Рај̄ослав* (Грковић 1977: 171), хрв. *Ratibor, Ratimil, Ratimir, Ratislav, Rativoj, Ratobor, Ratomil, Ratomir* (Šimundić 1988: 287–288); чеш. *Ratibor; *Ljutorat, *Načěrat, *Nerat, *Porat*, полап. *Ratibor* (Svoboda 1964: 83), пол. *Racimir, Racislaw* (Malec 1971: 106), рус. *Ratibor, Ratislav, Ratъmir* (Skulina 1974: 15).

Во антропонијата на македонскиот јазик се познати личните имиња: *Рај̄имир, Рај̄ислав, Рај̄омир; Нерај̄*, како и женските имиња: *Рај̄мила, Рај̄омирка* (Станковска 1992: 201, 236–237, 432).

РАДОС. Личното име *Радос* настанало по пат на скратување од сложеното име *Радослав*, в. *Радослав*. Скратеното име *Радос* двапати е

регистрирано во турскиот пописен дефтер за Серскиот вилает од 1465 година. Со извршениот попис во селото Копач, Серско е запишано лицето „*Радос Димо*“, а потоа во селото Негослав, Серско едно лице е запишано како „*Радос Диман*“ (ТД 1978: 221, 254).

Од скратеното име *Радос* се изведени хипокористичните имиња: *Радосин* и *Радосиџа*, кои се образувани со антропонимските суфикси -ин и -џа.

Личното име *Радос* е познато во антропонимијата на српскиот: *Радос* (Грковиќ 1977: 167) и бугарскиот јазик: *Радос* (Заимов 1988: 187).

РЕДИР. Личното име *Редир* е регистрирано во Пописот на имотот на манастирот Св. Богородица во Тетово од 1343 година каде што е запишано: **Н Редиръ видѣвъ того н тон даде толнокге свою половинноу оѡдъ бразде до трапа.** (Мошин 1980: 283).

Според нас, личното име *Редир* е создадено по пат на скратување од старото и загубено име **Редирад*. Личното име **Редирад* < **Rediradъ* претставува двочлено име кое е обликувано од составките **Реду-* и *-рад*. Морфемата *реду-* потекнува од императивната форма *реди* од глаголот *реду* < прасл. **rediti* што значи ‘работи; прави; управува, доведува во ред, уредува’, а морфемата *-рад* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’. Глаголската лексема *реду* е општословенски збор, сп. словен. *rediti* ‘работи; прави, изработува, произведува’, струс. *рядити* ‘работи; прави, изработува’, покрај *рядъ* ‘работа; дело, производ’, хрв. *rediti* ‘става во ред, подредува, уредува’, срп. *реду-џи* ‘става во ред, подредува, уредува’, буг. *редя* ‘реди, подредува’, чеш. *řaditi* ‘става во ред, подредува’, а потекнува од прасл. глагол **rediti*, **redišь* што значи ‘работи; прави, изработува; управува, доведува во ред, уредува, реди’ и претставува деноминален глагол, изведен од прасл. именка **redъ* > ст. сл. *радъ* ‘ред, редица, низа; поредок; чистота’ (Bezlaј 1995: 165; Skok 1973: 122; БЕР 2002: 202). Во македонскиот јазик глаголот *реду* има повеќе значења, сп. ‘поставува лица или предмети во определен ред, подредува; дотерува; става, одржува ред; прави, повторува нешто едно по друго; искажува, изговара едно по друго; плаче, оплакува умрен’ (ТРМЈ 2011: 185).

Во онимијата на македонскиот јазик се среќава сложеното име *Неред* кое се наоѓа во основата на ојконимот *Неред* – село во Леринско, Грција (Станковска 2002: 270). Во турскиот пописен дефтер за Костурската нахија од 1568/69 година е забележено името *Редуд* (ТД 1999: 43), коешто е образувано од загубениот хипокористик **Редо* < **Редирад*, *Неред* со суфикот *-уд* како што се образувани, на пример, хипокористичите: *Блаџуд*, *Боруд*, *Брануд*, *Драџуд*, *Мануд*, *Мируд*, *Првуд*.

Во антропонимијата на српскиот јазик е забележено сложеното име *Редивој* кое се наоѓа во основата на патронимот **РЕДНВОЈЕВИЌ**, како и

хипокористикот *Редило* (Грковић 1986: 166). М. Морошкин во својот речник на словенските лични имиња ги регистрира сложените антропоними *Редивой*, забележено во 1183 година, *Редигость* и хипокористичите *Редачъ*, *Редекъ* (Морошкин 1867: 167). Во антропонимијата на чешкиот јазик се посведочени сложените антропоними *Neředa*, што се наоѓа во основата на топонимот *Neředin*, *Ředihost*, *Ředivoj* (Hosák, Šrámek 1980: 136), а во полската антропонимија се среќава личното име *Rzędzimir* < **Rzędimirъ* (Топоров 1993: 50).

РУГОР. Во турскиот пописен дефтер за нахијата Мелник од 1570 година е регистрирано името на селото *Руџорче*, а таму е запишано: „Село *Руџорче*“ (ТД 1985: 10).

Ојконимот *Руџорче* претставува елиптично име со посесивно значење, а води потекло од првобитната адјективна синтагма **Руџорче* (*Село*), чијшто придавски член е образуван од личното име *Руџорец* со формата за среден род *-је* од посесивниот придавски суфикс *-јь*. Придавката **Руџорче* од составот **Руџорче* (*Село*), по елизијата на именскиот член, изразен со апелативот *село*, се супстантивизирала и продолжил да егзистира како самостојно име.

Деминутивното име *Руџорец* е образувано од личното име *Руџор* со деминутивниот суфикс *-ец* < *-ьць*. Личното име *Руџор* е создадено по пат на скратување од старото име **Руџорад*. Антропонимот **Руџорад* < **Rogoradъ* е композитно име кое е обликувано од составките *Руџо-* и *-рад*. Морфемата *руџо-* потекнува од основата *руџ-* < прасл. **rǫg-*, а морфемата *-рад* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’. Името **Руџорад* е профилактивно име со погрдно (пејоративно) значење. Прасловенскиот корен **rǫg-* се содржи, на пример, во основата на ст. сл. придавка *ржжънъ* ‘грд, неубав, непријатен’ и во основата на ст. сл. глагол *ржгати* (сѧ), *ржгаж* (сѧ) ‘руга, кара; се потсмева’, сп. мак. *руџа* ‘вика на некого, кара’, *руџа се* ‘се кара, се навредува (со потсмевање)’, *руџање* (ТРМЈ 2011: 261–262), срп. *руџаџи се*, хрв. *rugari se*, словен. *rogati*, чеш. *rouhati*, пол. *uragać się*, а потекнува од ие. назализиран корен **ureng-* од **uer-* ‘свие’ (Skok 1973: 167). Во старословенско-македонскиот речник се наведени повеќе лексеми кои се изведени од прасл. корен **rǫg-*, сп. *ржганне* ‘ругање, хулење’, *ржгатель* ‘хулител’, *ржгати* (сѧ), *ржгаж* (сѧ) ‘се потсмева’, *ржгъ* ‘потсмев, подбив’, *ржженне* ‘потсмев, подбив’ (Десподова 1999: 403).

Во антропонимијата на словнските јазици досега не се посведочени сложени антропонимиски единици во чијшто состав се содржи прасл. корен **rǫg-*, туку се познати само изведени лични имиња од некое сложено име во чијшто состав е вклучена оваа морфема, сп. срп. *Руџ*, *Руџац*, *Руџља* (Грковић 1977: 174), хрв. *Rug*, *Rugonja* (Šimundić 1982: 144),

Rugač, Rugan, Rugaš, кои се наоѓаат во основата на презимињата *Rugačić, Ruganec, Rugaš, Rugašević* (Putanec, Šimunović 1976), рус. *Ругома*, што се наоѓа во основата на антропонимот *Руготины*, забележено во писмени споменици од 1495, *Руготин*, регистрирано во пишани извори од 1494 година (Веселовский 1974: 272). Личното име *Руџ* или *Руџо* се крие во основата на макротопонимот *Руџова* – област во горниот и средниот слив на реката Пеќка Бистрица во Косово (Грковић 1982: 187).

Хипокористични имиња изведени од морфемата *руџ-* < прасл. **rog-* се присутни и во нашата антропониимија, сп. *Руџа, Руџанин, Руџино, Руџле, Руџо* (Станковска 1992: 241–242), а името *Руџин* се наоѓа во основата на патронимското име **Руџинци* од кое по пат на топонимизација е добиен ојконимот *Руџинце* – село во Кумановско (Станковска 2003: 260).

ХОДИР. Старото име *Ходир* е регистрирано во турскиот пописен дефтер за Демирхисарскиот вилает од 1465 година. Со пописот спроведен во селото Крушево, кое се наоѓа североисточно од градот Демир Хисар, Грција, се попишани лицата: „*Никола, син на Боџослав; Ходир, неџов брај*“ (ТД 1978: 111).

Личното име *Ходир* настанало по пат на скратување од исчезнатото име **Ходирад*. Антропонимот **Ходирад* < **Ходнрадъ* е двочлено име кое е оформено од составките *Ходи-* и *-рад*. Морфемата *ходи-* потекнува од императивната форма *ходи* од ст. сл. глагол *ходити, хождж* ‘оди, придружува; копнее’, а морфемата *-рад* е од ст. сл. приставка *радъ* < прасл. **radъ* ‘волен, подготвен, расположен’. Во антропониимијата на рускиот јазик е познато личното име *Ходырь* кое е документирано во руските писмени споменици од XV век (Веселовский 1974: 340).

Иако досега не е познато името **Ходирад* во антропониимијата на словенските јазици, сепак се потврдени сложени лични имиња во чијшто состав се содржи морфемата *ход-/ход* која се јавува како прва и како втора компонента во составот на композитните имиња, в. *Радоход*.

ХОТОР. Старото и одамна заборавено лично име *Хоџор* е заложено во основата на ојконимот *Хоџур* – село во Населичко, Грција. Селото *Хоџур* е регистрирано во турскиот пописен дефтер за нахијата Хрупишта од 1568/69 година (ТД 1997: 464). В. К’нчов во својата монографија за етнографијата и статистиката на Македонија името на селото го предава со формата *Хотурџ* и споменува дека во него живееле 300 жители Грци (К’нчовъ 1900: 272). Од Т. Симовски името на селото се бележи како *Хоџур*, но ги наведува и грчките имиња *Левкоџеа* и *Хуџурион* (Симовски 1998: 349). Тој кажува дека селото *Хоџур* е оддалечено седум километри од градот Лапшишта, а неговите куќи се сместени на надморска височина од 800 м.

Првобитната форма на името на селото, според нашето мислење, била **Хоѝор*, а со редукција на неакцентираниот вокал *о* во *у* се добила сегашната форма *Хоѝур*. Ојконимот **Хоѝор* е метонимиско име кое е преземено од некое хидронимиско или оронимиско име **Хоѝор*. Топонимот **Хоѝор* е посесивно име кое потекнува од постарата придавска синтагма **Хоѝор* < **Хоѝоръ* (= *Хоторов) (*Поѝок*, *Рид*), чијшто придавски член е образуван од личното име *Хоѝор* со посесивниот придавски суфикс -ъ (Станковска 2002: 412). Придавката **Хоѝор* од составот **Хоѝор* < **Хоѝоръ* (*Поѝок*, *Рид*), по отпаѓањето на именскиот член, изразен со термините *ѝоѝок*, *рид*, се супстантивизирала и продолжила да сурествува како елиптично име.

Личното име *Хоѝор* е создадено по пат на скратување од исчезнатото име **Хоѝорад*. Антропонимот **Хоѝорад* < **Хоторадъ* е композитно име кое е обликувано од составните елементи *Хоѝо-* и *-рад*. Морфемата *хоѝо-* потекнува од глаголскиот корен *хоѝ-* од ст. сл. глагол *хотѣти*, *хоѝѣ* 'сака, пожелува, посакува, бара', а морфемата *-рад* е од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* 'волен, подготвен, расположен', в. *Рад-охоѝ*. Во антропонимијата на чешкиот јазик е позната антропонимиската варијанта **Chocěrad* (Svoboda 1964: 76).

ЧАКОР. Во македонската антропонимија личното име *Чакор* е потврдено на посреден начин. Имено, од името *Чакор* со деминутивниот суфикс *-ица* е образувано личното име *Чакорица* кое е посведочено во турските пописни дефтери од XVI век.

Личното име *Чакор* е создадено по пат на скратување од исчезнатото име **Чакорад*. Антропонимот **Чакорад* < **Чакорадъ* претставува двочлено име кое е обликувано од составките *Чако-* и *-рад*. Морфемата *чако-* потекнува од ст. сл. глагол *чакати*, *чакѣѣ* 'чека, очекува, се надева', а морфемата *-рад* потекнува од ст. сл. придавка *радъ* < прасл. **radъ* 'волен, подготвен, расположен'. Во старословенско-македонскиот речник е наведен глаголот *чакати*, *чакѣѣ* 'чека, очекува' (Десподова 1999: 527). Оваа глаголска лексема, секако, е од истата основа како ст. сл. глагол *чѣати*, *чѣѣ* 'чека, очекува, се надева', а во словенските јазици се јавува во две варијанти, сп. срп. *чекаѝи*, постаро *чакаѝи*, хрв. *čekati*, буг. *чакам*, *чекам*, словен. *čakati*, рус. дијал. *чекѣтъ*, укр. *чекѣты*, брус. *чакаѣѣ*, пол. *czekać*, дијал. *czakać*, чеш. *čekat*, *po-čkat*, стчеш. *čakati*, слов. *čakati*, глуж. *čakać*, длуж. *čakaś* (Skok 1971: 288; Bezlaј 1976: 72). Во македонскиот јазик се употребува глаголот *чека* со значењата 'се наоѓа, е некаде во очекување на однапред најавен настан; очекува да настапи некоја сакана или несакана појава; (само за 3 л.) се наоѓа пред нешто што треба да настапи' (ТРМЈ 2014: 349).

Во антропонимијата на словенските јазици се познати деривирани имиња, сп. словен. **Čakъ*, кое се крие во основата на топониот *Čakova* (Snoj 2009: 95), хрв. *Čak, Čakan, Čako*, што лежи во основата на ојконимот *Čakovec*, укр. *Čekan* (Šimundić 1985: 241), буг. *Чакан, Чакле, Чако*, кои се објаснуваат како деривати од имињата *Чаџосѝ, Часлав, Чакул* (Заимов 1988: 242), чеш. *Čak*, кое се наоѓа во основата на ојконимот *Čaková* (Hosák, Šrámek 1970: 151), пол. *Czek, Czekan, Czekusz*, кои се наоѓаат во основата на топонимите *Czekowo, Czekanowo* и *Czekuszewo* (Nieckula 1971: 53).

Во антропонимијата на македонскиот јазик е познато личното име *Чако*, кое е обрзувано со суфиксот *-ко* од првиот слог *Ча-* од слженото име *Часлав*, којшто потекнува од ст. сл. глагол *ѠАѠТИ, ѠАѠЖ* ‘чека, очекува, се надева’ (Станковска 1992: 298). Исто така, хипокористикот *Чако* може да е образувано со антропонимскиот суфикс *-о* од првиот дел **Чак-* од сложеното име **ЧакораѠ*. Во современата антропонимија името *Чако* се изведува и од личното име *Славко*. Од хипокористикот *Чако*, пак, со различни антропонимски суфикси се изведени личните имиња *Чакал, Чакар, Чаки, Чакле, Чакул, Чакун, Чакуш*.

Во разгледуваниов материјал се презентираат 118 лични имиња кои се образувани со придавската морфема *рад-/рад* од кои машките лични имиња се застапени со 107 единици, а женските лични имиња се претставени со 11 единици.

Од анализираниот антропонимски материјал се констатира дека најмногу е застапена групата сложени лични имиња образувани со морфемата *рад-* како прва компонента, која брои 41 антропонимска единица. Во оваа група се вбројуваат машките лични имиња: *Радевил, Радубод, Радоброд, Радибуд, Радивој, Радимир, Радислав, Радислов, Радмил, Радмир, Радобил, Радобој, Радобол, Радобор, Радобуд, Радовеѝ, Радовид, Радовиѝ, Радовој, Радоџод, Радоџосѝ, Радокал, Радољуб, Радомал, Радомер, Радомил, Радомир, Радомисл, Радосвеѝ, Радослав, Радослов, Радоход, Радохом* и *Радохоиѝ*, како и женските лични имиња: *Радивојка, Радислава, Радмила, Радомилка, Радомирка* и *Радослава*.

На второ место, со 37 антропонимски единици, доаѓа групата скратени лични имиња од сложени имиња образувани со морфемата *рад-/рад*. Во оваа група се вклучени машките лични имиња: **Бахор, Белир, Белор, Боџор, Болор, Бондир, Бохор, Браѝор, Верир, Виѝор, Давор, Десир, Дивор, Драџор, Жарир, Јаџор, *Косор, *Леѝор, Лихор, Људор, Малор, Манир, Милор, Пахор, Преѝор, Рад, Ради, Радим, Радов, Радом, Радор, Радос, Редир, Руџор, Ходир, Хоѝир* и *Чакор*. Анализата направена врз разгледуваниот антропонимски материјал покажа дека скратувањето на сложените имиња се прави најпрвин на консонант, а потоа и на вокал. Прво, скратувањето на сложените имиња се прави на крајниот консонант од првиот дел на сложените имиња со

што се добило најстарото скратено лично име *Рад* од *Рад-имир*, *Рад-мил*, *Рад-омир*, *Рад-ослав* итн. Второ, скратувањето на сложените имиња се извршува на првиот консонант од вториот дел на сложените имиња со што се добиле скратените лични имиња од типот на: *Белор* од *Белор-ад*, *Брајѿор* од **Брајѿо-рад*, *Виѿор* од **Виѿор-ад*, *Десир* од *Десир-ад*, *Драѿор* од *Драѿор-ад*, *Малор* од *Малор-ад*, *Милор* од *Милор-ад*, *Радим* од *Радим-ир*, *Радом* од *Радом-ир*, *Радос* од *Радос-лав*. Трето, скратувањето на сложените имиња се спроведува на вториот отворен слог од сложените имиња со што е добиено скратеното лично име *Ради* од *Ради-буд*, *Ради-вој*, *Ради-мир*, *Ради-слав* итн.

Третото место со 31 антропонимиска единица го зазема групата сложени лични имиња образувани со морфемата *-рад* како втора компонента. Во оваа група се вклучени машките личните имиња: *Бабрад*, *Белорад*, *Бранирад*, *Видорад*, *Гвоздорад*, *Госѿирад*, *Госѿорад*, **Доморад*, *Драѿирад*, *Живорад*, *Јаѿорад*, *Калорад*, *Крушорад*, *Љуборад*, *Љубрад*, *Малорад*, *Милорад*, *Обрад*, *Палорад*, *Порад*, *Прерад*, *Сандорад*, *Серад*, *Тихорад*, *Филорад*, *Хандрад*, **Хвалорад* и *Чемерад*, како и женските лични имиња: *Милорайка* и *Обрада*.

Четвртото место со 10 антропонимиски единици го зазема групата контрактирани лични имиња од сложени имиња образувани со морфемата *рад-/рад*. Во оваа група спаѓаат машките лични имиња: *Рабор*, *Рабуд*, *Раѿор*, *Радисав*, *Радосав*, *Радосов* и *Сѿорад*, како и женските лични имиња: *Радимка*, *Радисава* и *Радосава*.

Во современата антропонимија на македонскиот јазик најдолго се задржале во употреба 16 машки лични имиња: *Радивој*, *Радимир*, *Радисав*, *Радислав*, *Радмил*, *Радовој*, *Радољуб*, *Радомил*, *Радомир*, *Радосав*, *Радослав*; *Бранирад*, *Драѿирад*, *Живорад*, *Љуборад*, *Милорад*, *Обрад* и 10 женски лични имиња: *Милорайка*, *Радивојка*, *Радимка*, *Радисава*, *Радислава*, *Радмила*, *Радомилка*, *Радомирка*, *Радосава*, *Радослава*.

Разгледувајќи ја структурата на евидентираните сложени лични имиња, може да се констатира дека овој антропонимиски фонд го карактеризираат следните образувачки модели: придавка + глагол, придавка + именка, придавка + придавка, именка + придавка, глагол + придавка, предлог + придавка, заменка + придавка и лично име + придавка.

Направената анализа врз сложените лични имиња образувани со морфемата *рад-/рад*, како и на скратените лични имиња, покажува дека се распознаваат деривациските бази кои се јавуваат како прва компонента: *баб-*, *бах-*, *без-*, *бел-*, *боѿ-*, *бол-*, *бонд-*, *бох-*, *брад-*, *бран-*, *брајѿ-*, *вер-*, *вид-*, *виѿ-*, *ѿвезд-*, *ѿом-*, *ѿосѿ-*, *дав-*, *дес-*, *див-*, *дом-*, *драѿ-*, *жар-*, *јаѿ-*, *кал-*, *кос-*, *круш-*, *леј-*, *лих-*, *љуб-*, *људ-*, *мал-*, *ман-*, *мил-*, *об-*, *ѿал-*, *ѿах-*, *ѿо-*, *ѿре-*, *ѿрејѿ-*, *ред-*, *руѿ-*, *санд-*, *(в)се-*, *сѿој-*, *ѿих-*, *хвал-*, *ход-*, *хојѿ-*, *ч(а)ем-*, *чак-* и како втора компонента во антропонимиските составки: *-бил*, *-бод*, *-бој*, *-бол*, *-бор*, *-брод*, *-буд*, *-вејѿ*, *-вид*, *-вил*, *-виѿѿ*, *-вој*, *-ѿод*, *-ѿор*, *-ѿосѿѿ*, *-кал*, *-љуб*, *-мал*, *-мер*, *-мил*, *-мир*, *-мисл*, *-рајѿ*, *-свејѿ*, *-слав*, *-*

слов, *-ход*, *-хом* и *-хой̄*. Како што може да се воочи од прикажаниот преглед, неколку деривациски бази истовремено се употребуваат како прва и како втора компонента при образувањето на разгледуваните сложени имиња, а тоа се морфемите: *бол-/бол*, *бонд-/буд*, *вид-/вид*, *виџ-/виџ̄*, *џос̄-/џос̄̄*, *кал-/кал*, *љуб-/љуб*, *мал-/мал*, *мил-/мил*, *ход-/ход* и *хой̄-/хой̄̄*. Во еден антропоним во улога на прва компонента се користи личното име *Фило*.

При структурирањето на дадените сложени лични имиња како инфиксни морфеме се користат вокалите *-е-*, *-и-* и *-о-*. Инфиксната морфема *-е-* се користи при обликувањето на личните имиња *Радевил* и *Чемерад*. Вокалот *-и-*, кој ја презема улогата на инфиксна морфема при обликувањето на сложените имиња со морфемата *рад-/рад*, всушност, е составен дел на старата придавска определена форма на *-и*, сп. *Драгирад*, *Радибод*, *Радиброд*, *Радибуд*, *Радивој*, *Радимир*, *Радислав*, или на глаголската императивна форма, сп. *Бранирад*, *Госџирад*, *Верир* < **Верирад*, *Десир* < *Десирад*. Најчеста употреба при обликувањето на сложените лични имиња со морфемата *рад-/рад* има инфиксната морфема *-о-* која се јавува во редица примери, сп. *Белорад*, *Гвоздорад*, *Госџорад*, **Доморад*, *Живорад*, *Јаџорад*, *Калорад*, *Крушорад*, *Љуборад*, *Малорад*, *Радобил*, *Радобој*, *Радовей̄*, *Радовид*, *Радовој*, *Радоџод*, *Радомал*, *Радомер*, *Радомир*, *Радослав*, *Радохой̄*, *Хвалорад* и други. Во неколку случаи се јавува непосредно срастување на морфемата *рад-/рад* со некоја друга лексичка основа, сп. *Бабрад*, *Гомрад*, *Љубрад*, *Обрад*, *Порад*, *Прерад*, *Радмил*, *Радимир*, *Серад*, *Хандрад*.

Од изложениот преглед на сложените лични имиња образувани со морфемата *рад-/рад* можеме да процениме дека поголемиот дел од нив имаат прасловенско потекло, односно потекнуваат од времето кога словенските јазици егзистирале во иста заедничка средина, а помал дел се појавиле во средновековниот (старословенски) период на македонската јазична територија.

Користена литература

Извори:

Верковичъ С. И. 1889: *Топографическо-этнографический очеркъ Македонии*, С.–Петербург.

ГИ 1964: *Грџки извори за бџлгарската историја*, V, Софија.

ГИ 1968: *Грџки извори за бџлгарската историја*, VII, Софија.

ГИ 1983: *Грџки извори за бџлгарската историја*, XI, Софија 1983.

Закон 2004: *Закон за џериџоријална орџанизација на локалнаџа самоупџрава*, Службен весник на Република Македонија, бр. 55, 16 август 2004.

Иванов Ё. 1970: *Бџлџарскии сџарини из Македонија*. Фототипно издание. Софија.

Кџнчовъ В. 1900: *Македонија. Етнографија и статистика*. Софија.

- Манаковиќ Д. 1968: *Геоморфологија на Сува Гора, Сува Планина и нивниите северни оѓранци*, Годишен зборник на Природно-математичкиот факултет на Универзитетот во Скопје, кн. 16, св. 4, Скопје, стр. 129–177.
- Мошин В. 1971: *Словенски ракописи во Македонија*, Скопје.
- Мошин В. 1975: *Сџоменици за средновековниџа и џонованиџа исџорија на Македонија*, т. I, Скопје.
- Мошин В. 1980: *Сџоменици за средновековниџа и џонованиџа исџорија на Македонија*, т. III, Скопје.
- Мошин В. 1981: *Сџоменици за средновековниџа и џонованиџа исџорија на Македонија*, т. IV, Скопје.
- Новаковиќ С. 1912: *Законски сџоменици срџских држава средњега века*, Београд.
- Охрид 1985: *Охрид и Охридско низ исџоријаниџа*, книга прва, Скопје.
- Петрушевски, И., Петрушевска, Н. 2001: *Географски џононимиски речник на Република Македонија*, Скопје.
- Селищев А. М. 1933: *Македонские кодичи XVI–XVIII веков*, София.
- Симовски Т. Х. 1998: *Населениите месџа во Егејска Македонија*, кн. 1, Скопје.
- Симовски Т. Х. 1998а: *Населениите месџа во Егејска Македонија*, кн. 2, Скопје.
- Смиљаниќ Т. 1935: *Кичевија*. Населџа и порекло становништва, књ. 28, Београд, стр. 337–483.
- Соколоски М. 1975: *Жуџа во XV и XVI век*, Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, кн. 1 (27), Скопје, стр. 177–186.
- Соколоски М. 1977: *Нахијаниџа Мокра во XVI век*, Прилози, МАНУ, VIII, 2 – Одделение за општествени науки, Скопје, стр. 83–105.
- Соколоски, М. 1978: *Прилеј и Прилејско во виџораниџа џоловина на XVI век*. Прилози, IX, 1. МАНУ – Одделение за општествени науки. Скопје. С. 43–67.
- Соколоски М. 1979: *Косџур и Косџурско во XVI век*, Прилози, МАНУ, X, 1 – Одделение за општествени науки, Скопје, стр. 77–100.
- Соловјев А., Мошин В. 1936: *Грчке џовелје срџских владара*, Београд.
- Стојановски А., Ѓоргиев Д. 2001: *Населби и Население во Македонија, XV и XVI век*, дел I, Скопје.
- ТД 1971: *Турски докуменџии за исџоријаниџа на македонскиџи народ, џиширен џописен дефџер № 4 (1467–1468 џодина)*, ред. М. Соколоски, А. Стојановски, Скопје.
- ТД 1973: *Турски докуменџии за исџоријаниџа на македонскиџи народ, џиширни џописни дефџери од XV век*, т. II, ред. М. Соколоски, Скопје.
- ТД 1976: *Турски докуменџии за исџоријаниџа на македонскиџи народ, џиширни џописни дефџери од XV век*, т. III, ред. М. Соколоски, Скопје.
- ТД 1978: *Турски докуменџии за исџоријаниџа на македонскиџи народ, џиширен џописен дефџер од XV век*, том IV. Скопје.
- ТД 1980: *Турски докуменџии за исџоријаниџа на македонскиџи народ, џиширени џописни дефџери од XVI век за Кушџендискиџи санџак*, т. V, кн. II, ред. М. Соколоски, Скопје.
- ТД 1982: *Турски докуменџии за исџоријаниџа на македонскиџи народ, џиширен џописен дефџер за Кушџендилскиџи санџак од 1570 џодина*, т. V, кн. III, ред. А. Стојановски, Скопје.

- ТД 1983: *Турски документи за историјата на македонскиот народ, описни пописни дефтер од XVI век за Кусиендилскиот санџак*, т. V, кн. I, ред. М. Соколки, Скопје.
- ТД 1984: *Турски документи за историјата на македонскиот народ, описни пописни дефтер за Скопскиот санџак од 1568–69 година*, т. VI, кн. I, ред. М. Соколки, Скопје.
- ТД 1985: *Турски документи за историјата на македонскиот народ, описен пописен дефтер од XVI век за Кусиендилскиот санџак*, т. V, кн. IV, ред. А. Стојановски, Скопје.
- ТД 1988: *Турски документи за историјата на македонскиот народ, описен пописен дефтер за Скопскиот санџак од 1568–69 година*, т. VI, кн. II, ред. А. Стојановски, Скопје.
- ТД 1995: *Турски документи за историјата на македонскиот народ, описен пописен дефтер за Кусиендилскиот санџак од 1570 година*, т. V, кн. V, ред. А. Стојановски, Скопје.
- ТД 1997: *Турски документи за историјата на македонскиот народ, описен пописен дефтер за казиите Горица, Библишта и Хруштишта од 1568/69 година*, т. VII, кн. 1, ред. А. Стојановски, Скопје.
- ТД 1999: *Турски документи за историјата на македонскиот народ, описен пописен дефтер на казиите Косиур, Серџице и Велес од 1568/69 година*, т. VII, кн. 2, ред. А. Стојановски, Д. Ѓоргиев, Скопје.
- ТД 2000: *Турски документи за историјата на македонскиот народ, описен пописен дефтер на Охридскиот санџак од 1583 година*, т. VIII, кн. 1, ред. А. Стојановски, Скопје.
- ТД 2001: *Турски документи за историјата на македонскиот народ, описен пописен дефтер на Охридскиот санџак од 1583 година*, т. VIII, кн. 2, ред. А. Стојановски, Скопје.
- ТД 2002: *Турски документи за историјата на македонскиот народ, описен пописен дефтер за Солунскиот санџак од 1568/69 година*, т. IX, кн. 1, ред. А. Стојановски, Скопје.
- ТД 2003: *Турски документи за историјата на Македонија, описен пописен дефтер за Солунскиот санџак од 1568/69 година*, т. IX, кн. 2, ред. А. Стојановски, Скопје.
- ТД 2007: *Турски документи за историјата на Македонија, описен пописен дефтер за Паша санџакој (казиите Драма, Кавала Серез и Неврокој) од 1569/70 година*, т. X, кн. 2, ред. А. Стојановски, Скопје.
- Угринова-Скаловска Р. 1975: *Закони и законици*, Скопје.
- Хан Ј. Г. 1876: *Путовање кроз поречицу Дрина и Вардара 1865*, Београд.
- Целаоски, Н. 1992: *Најстариот поменик на Биџорскиот манастир, Споменик, САНУ, књ. СXXXI, Београд, стр. 221–270.*
- Јрановџ Д. 1933: *Карта на Македонија во географските ѝ граници во мџрка I : 300 000*, Софија.
- Brancoff D. M. 1905: *La Macédoine et sa population chrétienne. Avec deux Cartes ethnographiques*, Paris.
- Dölger F. 1948: *Aus den Schatzkammern des Heligen Berges*, I–II, München.
- Inalcik, H. 1954: *Higri 835 tarihli Sûret-i defter-i sancak-i Arvanid*. Ankara.

Литература:

- БЕР 1971: *Български етимологичен речник*, том I, София.
- БЕР 1986: *Български етимологичен речник*, том III, София.
- БЕР 1999: *Български етимологичен речник*, том V, София.
- БЕР 2002: *Български етимологичен речник*, том VI, София.
- Богдановић Н. 1985: *Називи сврљшиких села у 15. (и 16) веку и њихов данашњи облик*, Zbornik referata i materijala V jugoslovenske onomastičke konferencije, Sarajevo, стр. 117–123.
- Бошковић Р. 1978: *Одабрани чланци и расправе*, Титоград.
- Бошковски М. 2007: *Великаниџе на македонскиот среден век*, кн. 1, Скопје.
- Веселовски С. Б. 1974: *Ономастикон, древнерусские имена, прозвища и фамилии*, Москва.
- Видоески Б. 1971: *Македонската топонимија како извор за историската дијалектологија на македонскиот јазик*, Четврто заседание на меѓународната комисија за словенска ономастика, Скопје, стр. 53–67.
- Видоески Б. 1991: *Говорот на селото Секавец (диј. С'аковиц), гр. Лџа-дохорион*, Серско, Прилози – МАНУ, Одделение за лингвистика и литературна наука, XV, 1 (1990), Скопје, стр. 41–82.
- Гошић Н. 1987: *Боџумилска лична имена у записима босанских средњовековних рукописних књига и у другим историјским изворима*, Зборник Шесте југословенске ономастичке конференције, Београд, стр.303–312.
- Грковић М. 1977: *Речник личних имена код Срба*, Београд.
- Грковић М. 1982: *О топониму Руѓова*, Ономатолошки прилози, III, Београд, стр. 187–189.
- Грковић М. 1983: *Имена у Дечанским хрисовулама*, Нови Сад.
- Грковић М. 1986: *Речник имена Бањског, Дечанског и Призренског власнелинства у XIV веку*, Београд.
- Грковић М. 1987: *Имена у повељама Стефана Душана*, Зборник Шесте југословенске ономастичке конференција, Београд, стр. 247–254.
- Грозданов Ц. 1980: *Охридското видно сликарство од XIV век*, Охрид.
- Заимов, Ђ. 1973: *Български географски имена с јџ*, София.
- Заимов Ђ. 1975: *Двучленни лични имена в българската топонимия*, Onomastica, г. XX, Kraków, стр. 169–230.
- Заимов Ђ. 1988: *Български именник*, София.
- Закон 2004: „Закон за историјална организација на локалната самоуправа“, Службен весник на Република Македонија, бр. 55, Скопје.
- Иванов Ђ. Н. 1982: *Местните имена между Долна Струма и Долна Места*, София.
- Иванова О. 2006: *Македонски антропонимикон (XV–XVI век)*, Скопје.
- Ивић П., Грковић М. 1980: *Топоними антропонимског порекла у Светостефанској хрисовуљи*, Втора југословенска ономастичка конференција, Скопје, стр. 95–108.
- Конески Б. 1965: *Историја на македонскиот јазик*, Скопје.
- Конески Б. 1991: *Македонски имиња и места*, Скопје.
- Миовски М. 1996: *Хлудов паримејник – лингвистичка анализа*, Скопје.
- Митева Д. 1989: *Топонимската на Струмичко*, Скопје.
- Морошкинъ М. 1867: *Славјанскии именословъ или собраніе славјанскихъ личныхъ именъ*, Санктпетербургъ.

- Павловиќ З. 1994: *Хидронимски систем слива Јужне Мораве*, Београд.
- Пешикан 1986: *Сџара имена из Доњеџ Подримља*, Ономатолошки прилози, VII, Београд, стр. 1–119.
- Пјанка В. 1970: *Тојономасџикаџа на Охридско-џресџанскиој базен*, Скопје.
- Подольская Н. В. 1977: *Некоторые вопросы исторической ономастики в связи с анализом Берестяных грамот*, Историческая ономастика, Москва.
- РМЈ 1961: *Речник на македонскиој јазик*, I, ред. Б. Конески, составувачи: Т. Димитровски, Б. Корубин, Т. Стаматоски, Скопје.
- Родиќ Н. 1980: *Тојоними с џосесивним џридевом на -џь (-оњь, -ињь) у Све-џосџефанској, Дечанским и Арханџеловској хрисовуљи*, Втора ономастичка конференција, Скопје, стр. 301–320.
- Роспонд С. 1972: *Структура и стратиграфия древнерусских топонимов*, Восточнославянская ономастика, Москва.
- Селищев А. М. 1931: *Славянскиоџо население в Албания (Карџа)*, София.
- Селищев А. М. 1933: *Диалектологическое значение македонской топонимии*, Сборникъ въ честъ на проф. Милетич, София.
- Снегаров И. 1995: *Исџория на Охридскаџа архиеџискоџија*, том 1, Второ фототипно издание, София.
- Стаматоски Т. 1994: *Од онимијаџа на нахијаџа Енице Вардар (сџоред џџурски џојисен дефџер од 1569 година)*, Македонските дијалекти во Егејска Македонија, МАНУ, Скопје, стр. 231–238.
- Станковска Љ. 1983: *Македонскиој џојонимски систем до XVI век*, докторска дисертација (ракопис), Скопје.
- Станковска Љ. 1988: *Родовско-фамилниџе имиња во ојконимијаџа од Слејченскиој кодик*, Јазичните појави во Битола и Битолско денеска и во минатото, МАНУ, Скопје, стр. 305–309.
- Станковска Љ. 1992: *Речник на личниџе имиња кај Македонциџе*, Скопје.
- Станковска Љ. 1995: *Македонска ојконимија*, книга прва, Скопје.
- Станковска Љ. 1995а: *Исчезнаџи лични имиња во македонскаџа џојонимија*, Македонски јазик, год. XL–XLI, Скопје, стр. 557–567.
- Станковска Љ. 1997: *Исчезнаџи лични имиња во македонскаџа џојонимија*, Зборник во чест на Радмила Угринова-Скаловска, по повод седум десет-годишнината, Скопје, стр. 277–287.
- Станковска Љ. 2001: *Тојонимиџе со суфиксој -ица во Македонија*, Скопје – Прилеп.
- Станковска Љ. 2002: *Суфиксиџе -џь, -џьџь, -џь во македонскаџа џојонимија*, Прилеп.
- Станковска Љ. 2002а: *Инџерџреџиација на неџознаџи македонски лични имиња*, Македонски јазик, год. LIII, Скопје, стр. 77–93.
- Станковска Љ. 2003: *Имињаџа на населениџе месџа во Кумановско*, Скопје.
- Станковска Љ. 2003–2004: *Презенџиација на неколку сџари лични имиња*, Folia onomastica Croatica, 12–13, Zagreb.
- Станковска 2005: *За сџандардизацијаџа на неколку наши имиња на населени месџа*, Зборник на трудови од научниот собир „Јазичната политика и статусот на македонскиот јазик“, Скопје, стр. 120–128.
- Толстој С. М., Раденковиќ Љ. 2001: *Словенска мџџолоџија, енциклопедџски речник*, Београд.

- Томоски Т. 1999: *Мó кроç во историјата на македонскиот народ*, Македонија низ вековите, Скопје, стр. 321–345.
- Топоров В. Н. 1993: *Праславјанска култура в зеркале собственных имен (элемент *mir-)*, История, култура, этнография и фольклор славянских народов, XI Международный съезд славистов, Братислава, сентябрь 1993 г., Москва, стр. 3–118.
- ТРМЈ 2003: *Толковен речник на македонскиот јазик*, том I, ред. С. Велковска, К. Конески, Ж. Цветковски. Скопје.
- ТРМЈ 2006: *Толковен речник на македонскиот јазик*, том III, ред. С. Велковска, К. Конески, Ж. Цветковски. Скопје.
- ТРМЈ 2008: *Толковен речник на македонскиот јазик*, том IV, ред. С. Велковска, К. Конески, Ж. Цветковски. Скопје.
- ТРМЈ 2011: *Толковен речник на македонскиот јазик*, том V, ред. С. Велковска, К. Конески, Ж. Цветковски. Скопје.
- ТРМЈ 2014: *Толковен речник на македонскиот јазик*, том VI, ред. С. Велковска, К. Конески, Ж. Цветковски. Скопје.
- Угринова-Скаловска Р. 1979: *Сѝарословенски јазик*, Скопје.
- Фасмер М. 1967: *Этимологический словарь русского языка*, т. II, Москва.
- Bańkowski, A. 1984: *Staropolskie imiona dwuczłone z osobliwymi składnikami*, Onomastica, г. XXIX, Wrocław – Wąszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź, стр. 127–160.
- Barić 1985: E., *Hrvatska srednjovekovna imena s glagolskim prvim dijelom*, Zbornik referata i materijala V jugoslovenske onomastičke konferencije, Sarajevo, стр. 259–266.
- Bezljaj F. 1976: *Etimološki slovar slovenskega jezika*, prva knjiga, Ljubljana.
- Bezljaj F. 1982: *Etimološki slovar slovenskega jezika*, druga knjiga, Ljubljana.
- Bezljaj F. 1995: *Etimološki slovar slovenskega jezika*, tretja knjiga, Ljubljana.
- Bezljaj F. 2005: *Etimološki slovar slovenskega jezika*, četrta knjiga, Ljubljana.
- Hosák L., Šrámek R. 1970: *Místní jména na Moravě a ve Slezsku*, Praha.
- Hosák L., Šrámek R. 1900: *Místní jména na Moravě a ve Slezsku*, Praha.
- Inalcik H. 1954: *Higri 835 tarihli Süret-i defter-i sancak-i Arvanid*, Ankara.
- Košmrlj M. 1970: *Dvočlenska antroponima v slovenskih krajevnih imenih*, Onomastica jugoslavica, 2, Ljubljana, стр. 102–117.
- Malec M. 1971: Budowa morfologiczna staropolskich złożonych imion osobowych, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
- Malec M. 1982: *Staropolskie skrócone nazwy osobowe od imion dwuczłonowych*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź.
- Mihajlović V. 1965: *Sufiks -ište u toponimiji i mikrotoponimiji Jugoslavije*, Прилози проучавању језика, I, Нови Сад, стр. 117–155.
- Nieckula F. 1965: *Polskie nazwy miejscowe z sufiksem -jъ*, Rozprawy komisji językowej, V, Wrocław.
- Nieckula F. 1971: *Nazwy miejscowe z sufiksami -ov-, -in- na obszarze Wielkopolski i Małopolski*, Wrocław.
- Peco A. 1987: *Jedan pokušaj sistematizacije naše antroponimije*, Зборник Шесте југословенске ономастичке конференције, Београд, стр. 263–281.
- Putanec V., Šimunović P. 1976: *Leksik prezimena Socijalističke Republike Hrvatske*, Zagreb.

- Rospond S. 1973–1974: *Struktura i stratygrafia toponimów typu –išt- w Bułgarii i Macedonii*, Onomastica jugoslavica, 3–4, Zagreb, стр. 99–140.
- Rospond S. 1979: *Toponimy na -jъ*, Македонски јазик, год. XXX, Скопје, стр. 127–179.
- Skok P. 1971: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga prva, Zagreb.
- Skok P. 1972: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga druga, Zagreb.
- Skok P. 1973: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga treća, Zagreb.
- Skulina T. 1974: *Staroruskie imiennictwo osobowe*, cz. II, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
- Snoj M. 2009: *Etimološki slovar slovenskih zamljepisnih imen*, Ljubljana.
- Svoboda J. 1964: *Staročeská osobní jména a naše příjmení*, Praha.
- Šimundić M. 1978: *Motivacija prostih osobnih imena u nas*, Onomastica jugoslavica, 7, Zagreb, стр. 165–175.
- Šimundić M. 1982: *Nepoznata hrvatska osobna imena XII stoljeća*, Ономатолошки прилози, III, Београд, стр. 121–150.
- Šimundić M. 1983: *Nepoznata osobna imena i prezimena šibenskog kraja od XII stoljeća do novijega vremena*, Ономатолошки прилози, IV, Београд, стр. 179–197.
- Šimundić M. 1985: *Nepoznata hrvatska osobna imena XIII stoljeća (od 1201–1235)*, Zbornik referata i materijala V jugoslovenske onomastičke konferencije, Sarajevo, стр. 235–244.
- Šimundić M. 1985a: *Nepoznata hrvatska osobna imena s početka XIII stoljeća*, Ономатолошки прилози, VI, Београд, стр. 59–100.
- Šimundić M. 1987: *Nepoznata osobna imena u „Prilogu onomastici šibenskog kraja“ Ivana Ostojića (VIII)*, Зборник Шесте југословенске ономастичке конференције, Београд, стр. 313–326
- Šimundić M. 1988: *Rječnik osobnih imena*, Zagreb.
- Šimunović P. 1985: *Antroponimijske značajke s kraja XII i početka XIII stoljeća na gradi iz Povaljske listine*, Zbornik referata i materijala V jugoslovenske onomasticke konferencije, Sarajevo, стр. 187–191.
- Šimunović P. 1987: *Antroponimija hrvatskih naseljenika u Juznoj Italiji*, Зборник Шесте југословенске ономастичке конференције, Београд, стр. 445–456.
- Vasmer M. 1941: *Die Slaven in Griechenland*, Berlin.
- Wolff A., Rzetelska-Feleszko E. 1982: *Mazowieckie nazwy terenowe do końca XVI wieku*, Warszawa.

Ljubica Stankovska

COMPOUND PERSONAL NAMES WITH THE MORPHEM *RAD-/RAD* IN THE MACEDONIAN ANTHROPNYMY

Summary

In the article, the author presents the compound personal names formed with the morpheme *rad-/rad*, which origins from the Old Church Slavonic adjectiv радъ < Proto-Slavic *radъ, which means 'willing, mooded', attested in the anthroponymy of the Macedonian language. The morpheme *rad-*, as a part of the compound personal names, can be used as a first component, for ex., in male names: *Radibor, Radigod, Radimir, Radislav, Radmil, Radobil, Radobit, Radobud, Radogost, Radokal, Radoljub, Radomer, Radomil, Radomir, Radoslav, Radovid, Radovit*; in female personal names: *Radislava, Radmila, Radoslava*, and as a second component, for ex., *Belorad, Gostirad, Dragirad, Zhivorad, Ljuborad, Malorad, Milorad, Tihorad* etc.

At the same time, the author also scrutinises the hypocoristic personal names derived on the base of the morphemic relations in the compound personal names formed with the morpheme *rad-/rad*, for instance *Belor, Bohor, Vitor, Davor, Desir, Jagor, Ljudor, Milor* etc.

From the analysis of the presented compound personal names, we can see that the larger part of the analysed anthroponyms derived with the morpheme *rad-/rad* belong to the oldest anthroponymic lexical layer of the Slavic languages, and that a smaller part of them has appeared in the Macedonian language territory in the Middle Ages (Old Church Slavonic) period. Their presentation is, in essence, a special contribution to the enrichment of the lexical structure of the Proto-Slavic anthroponymic vocabulary.

Key words: personal names, anthroponym, anthroponymy, toponym, toponymy, oikonym, Macedonian language

Изворен научен труд
811.163.3'373:821.163.3.09 Чинго, Ж.

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК „КРСТЕ МИСИРКОВ“
МАКЕДОНИСТИКА 16/2017

Симона Груевска-Маџоска

ЛЕКСИКАТА И СТИЛОТ ВО ДЕЛАТА НА ЖИВКО ЧИНГО

Симона Груевска-Маџоска

ЛЕКСИКАТА И СТИЛОТ ВО ДЕЛАТА НА ЖИВКО ЧИНГО¹

ВОВЕД

Живко Чинго е еден од најистакнатите македонски прозаисти, кој уште со своите први литературни пројави предизвика интерес кај читателската и кај критичарската јавност. Оние што имаа усет за убавото во литературата насетуваа дека се работи за автор кој ветува.

Живко Чинго е роден во селото Велгошти, Охридско, во 1935 година. Основното училиште го завршил во родното село. По гимназијата, која ја завршил во Охрид, се запишал на Филозофскиот факултет во Скопје. Дипломирал во 1959 година. Работел како просветен работник, како новинар во „Млад борец“ и Телевизија Скопје, потоа во Институтот за фолклор „Марко Цепенков“, бил директор на Драмата на Македонскиот народен театар, како и директор на Македонскиот народен театар. Смртта го затекнала како советник во Републичкиот комитет за култура (1987 година).

Првите раскази Живко Чинго ги објавува кон крајот на педесеттите години во македонската периодика. Првата книга раскази му е „Пасквелија“, објавена во 1962 година. Понатаму ги објавува следните дела: „Нова Пасквелија“ (збирка раскази, 1965), „Сребрените снегови“ (роман за деца и младинци, 1966), „Големата вода“ (роман, 1971), „Образов“ (драма, 1973), „Сидот, водата“ (драма, 1976), „Заљубениот дух“ (збирка раскази, 1976), „Кенгурски скок“ (драма, 1979), „Макавејските празници“ (драма, 1982), а посмртно му се објавени делата: „Бабаџан“ (роман, 1989), „Ал“ (роман, 1989), „Гроб за душата“ (раскази, 1989), „Бунило“ (раскази, 1989), „Сурати“ (драма, 1992), „Под отворено небо“ (драма, 1992), „Работници“ (драма, 1992). Неговите дела се преведувани на српски, словенечки, албански, руски, полски, француски, унгарски и германски јазик.

Времето кое Чинго најчесто го слика во своите дела е постреволуционерниот период, периодот на колективизацијата, периодот на борбата со религијата – тоа е време на големи општествени и социјални промени кои даваат силен одраз кај малиот човек.

Местото на кое претежно се одвиваат дејствата на неговите дела е неговиот роден крај или неговата околина што во своите раскази го нарекува Пасквелија. Пасквелија е, навидум, измислена земја, но не е тешко да се препознае за кој крај станува збор. Оваа идеја дејството да се лоцира во некое измислено место или земја не е нова во литературата. Од современите светски

¹ Текстот претставува магистерски труд на авторката, одбранет во 1997 г. на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“, УКИМ, Скопје

автори можеме да го споменеме Маркес со своето Макондо или, пак, македонскиот писател Славко Јаневски со своето Кукулино.

Живко Чинго понекогаш го лоцира дејството далеку од својот роден крај или земја, на пример во драмата „Кенгурски скок“ (Австралија), но и таму со себе го носи нашиот човек кој претставува еден микрокосмос, една Македонија во мало, односно карактеристиките на еден обичен Македонец ги става во сооднос со други култури. Така што во целост можеме да кажеме дека Чинго не може да избега од своето потекло, дека постојано ги опишува душевните превирања на нашиот човек ставен во едно бурно време, на една крстосница меѓу старото и новото, меѓу традицијата и промените, меѓу суеверјето и новата идеологија.

Ликовите кои ги среќаваме кај Чинго се претежно луѓе со селско потекло, од кои некои го промениле својот статус со општествените промени, па Чинго ни опишува како таа промена се одразува на нивната личност, некои го задржале својот статус, но не можат да ги прифатат општествените промени, некои го промениле своето место на живеење, но не ги промениле навиките итн. Чинго се задржува на психата кај луѓето. Него го интересираат нивните размислувања, проблемите предизвикани од новото време, страдањата на луѓето, затвореноста, клаустрофобичноста, отуѓеноста, осаменоста. Од неговите дела чувствуваме блискост кон обичниот човек. Но, Чинго е и суров и груб во опишувањето. Тој знае да биде безмилосен кон човечките мани, кон простотата на луѓето, кон примитивизмот. Таа сила во описот, таа енергија што избива од раскажувањето токму и нè плени и сведочи за креативната моќ на авторот.

Уште со појавата на првата книга раскази „Пасквелија“, Чинго разбуди голем интерес кај литературните критичари. Стана јасно дека се јавува млад писател со извонредна писателска дарба кој многу ветува. И со понатамошните свои дела Чинго ја оправда таа доверба. Така, Милан Ѓурчинов ќе запише: „Од неа („Пасквелија“, н.з.) стана видно дека во нашава современа литература стапува еден оформен и зрел писател кој поседува необичен и сугестивен израз и кој знае на еден оригинален уметнички начин да сведочи за едно наше поднебје зафатено од виорниот ветар и големите промени што ги донесе Револуцијата. Кога по две години се појави и неговата втора книга „Нова Пасквелија“, што ги продолжи тематските линии од претходната и донесе нови потврди за несекојдневната креативна моќ на младиот автор, стана неспорно дека во нашава белетристика стапи еден расен раскажувач кој во неа заорува длабоки и трајни траги. Чинго, на таков начин, не само што се јави како најизразит талент во прозата, претставувајќи ја младата книжевна генерација од тоа време (Радован Павловски, Петре Андреевски, Богомил Ѓузел, Влада Урошевиќ, Јован Котески и др.), туку набргу зазеде едно од челните места во нашата современа новелистика воопшто.“ (М.Ѓурчинов: „Сон за водата и слободата“) ¹⁾

По повод расказите на Живко Чинго, Влада Урошевиќ ќе истакне: „Чинговите раскази се дела извајани во еден облик, искажани во еден здив.

Чинго не е раскажувач на компликувани чувства, на нијанси во расположенија, на тешко определени состојби. Неговите личности се елементарни, блиски до природата, до земјата, тие имаат силни страсти и широки гестови (...) Времето на големите промени во македонското село, а и многу други драматични мигови од нашите повоени општествени движења, најдоа во Живко Чинго свој надарен и страстен раскажувач, кој има што да му соопшти и на читателот надвор од македонската средина.“ (В. Урошевиќ: „Време на големите промени“²⁾

Во врска со изворите од кои тргнувал Живко Чинго во поглед на начинот на раскажувањето, евидентни се неколку становишта. Прозата на Чинго од една страна се поврзува со народната усна традиција, а од друга страна со руските раскажувачи, но најмногу со Исак Бабел. Она што може Чинго да го поврзе со народната раскажувачка традиција е секако интонацијата со која тој ни ги соопштува настаните. Тој многу често речениците не ги одделува со точка, ами со запирка, како да сака да обезбеди континуитет во раскажувањето. Во таа насока можеме да цитираме неколку истакнати литературни критичари. В.Урошевиќ: „Кога ги читаме расказите на Живко Чинго често пати имаме впечаток дека присуствуваме на усно раскажување. Понесеноста на раскажувањето, интонацијата на реченицата, текот на фабулата, сето тоа кај Чинго одекнува со акустиката на кажуваниот збор, нè маѓепсува со својата говорна синтакса.“ (В. Урошевиќ: „Едно име: Живко Чинго“³⁾

Георги Старделов истакнува: „Првиот впечаток со кој се доживува прозата на Живко Чинго се наметнува низ сознанието со кое си го претставуваме нашиот модерен раскажувач низ ликата на нашиот мудар и ингениозен народен раскажувач...“⁴⁾ А самиот Чинго во едно свое интервју направено од страна на Петар Бошковски вака ја опишува својата дарба: „Уште од најраното детство имав можност од устата на татко ми кој во месноста важеше за еден од најдобрите раскажувачи и пејачи, да чујам огромен број приказни, потоа секакви кажувања за „животиштето“. Особено кажувањата за животот беа силни, чисти, раскажани со разбирлив, близок јазик, веднаш во душата да ти се всади болка за оние за кои се говореше. Настрана од тоа тате беше познат како човек со многу пријатели. Речиси секој ден куката ни беше полна со секаков свет. Повеќето беа работници, другари на тате, занаетчи, попови, Ѓупци, Турци, пијаници, лажливци, револуционери, партијци, филозофи, копачи на злато...“⁵⁾

Во врска со поврзаноста на Чинго со руските советски раскажувачи можеме да го приведеме искажувањето на Георги Старделов: „Кон тоа некои подописливи асоцијации што неговата проза ги предизвикува како одблесок на прозата за една друга идентична револуција (Бабел, Пилњак, Всеволд Иванов) тоа сознание уште повеќе го задлабочуваат.“⁶⁾ А Димитар Митрев забележува: „Но колку и самороден талент, Живко Чинго не е и без угледување на други автори (...). Главниот, да не речам единствениот фонд од кој Чинго прифатил не една писателска драгоценост, е советската руска литература. Чинго е еден од оние наши автори што најсилно го трпат воздејството на

вонредни значајности од советската литература. Таков студиец, првенствено во однос на еден од мајсторите на советскиот расказ – Исак Бабел...^{„7)}

Но, Слободан Миџковиќ вели: „Според мое мислење може да се направи една паралела меѓу творештвото на Чинго и на руските прозаисти од советскиот период но само како укажување на некои идентични резултати што се остварени во две различни средини (...) ... времето за кое зборува Чинго е по многу свои белези слично на времето што го преживува Русија во текот на Првата светска војна, Револуцијата и контрареволуционерните напади врз неа.“^{„8)}

Уште една карактеристика на творештвото на Живко Чинго е и употребата на специфични јазични средства со кои гради сопствен стил на јазично изразување. Едно од најважните средства е секако одбирот на лексички средства. Овде спаѓа употребата на туѓа лексика инкорпорирана во лексичкиот состав на македонскиот стандарден јазик, потоа употребата на варваризми, но и употребата на лексика од различни стилови. Во овој труд си поставивме за задача да ја проучиме лексиката во целокупното книжевно творештво на Живко Чинго од три аспекта: од аспект на процесот на обновување, од аспект на потеклото и од аспект на сферата на употреба. Лексиката ќе ја групираме според значенската класификација, а во нејзини рамки по азбучен ред.

Понатаму, ќе извршиме стилистичка анализа на јазикот на Чинго. Во рамките на ова поглавје ќе се задржиме на анализа на употребата на интерпункциски знаци, употребата на деминутивно-хипокористична лексика, употребата на лексика од туѓо потекло, употребата на варваризми, употребата на одредени зборообразувачки суфикси во стилистичка функција, употребата на фразеологизми, употребата на специфични синтактички конструкции и употребата на одредени стилски фигури, како што се на пример: алегоријата, иронијата и симболот.

ЛЕКСИКАТА ВО ДЕЛАТА НА ЖИВКО ЧИНГО СПОРЕД ПОТЕКЛОТО

Лексичкиот состав на еден јазик е во постојано менување. Некои лексички единици отпаѓаат од составот и се заменуваат со нови. Лексемите што отпаднале преоѓаат во пасивниот состав на јазикот. Новите лексеми во македонскиот јазик се добиваат на два начина. Едниот начин е зборообразувањето, односно збогатување на лексичкиот состав по пат на изведување нови зборови од веќе постојните (може и со нивно групирање) и додавање на ново значење, а другиот начин е позајмување туѓа лексика и нејзина адаптација според нормите на македонскиот јазик. Туѓата лексика во македонскиот јазик можеме да ја поделиме на два дела: словенска и несловенска лексика.

Во творештвото на еден писател можат да постојат два вида туѓа лексика: туѓа лексика што е присутна и во стандардниот јазик што го користи авторот и туѓа лексика што не е застапена во стандардниот јазик. Вториот вид туѓи зборови обично се нарекуваат варваризми. Варваризмите претставуваат

туѓи зборови, изрази и реченици кои авторот ги употребува функционално: за да ни прикаже ликови од туѓо потекло, за да го прикаже степенот на нивното образование или необразование итн. Туѓите зборови во уметничката литература можат да се јават делумно адаптирани. Делумната адаптација се состои во транскрибирање на варваризмите со кирилица.¹⁹⁾

Кај Живко Чинго ги среќаваме двата вида туѓа лексика и тоа во голем обем. Освен заемките кои се веќе адаптирани во нашиот јазик, среќаваме еден огромен фонд варваризми. Ние нема да ја разгледуваме лексиката врз основа на тоа дали се работи за зборови присутни во составот на македонскиот јазик или за варваризми, туку лексиката ќе ја разгледуваме врз основа на нејзиното потекло.

Од словенската лексика најмногу е застапена српската лексика и нешто помалку руската, потоа бугарската, словенечката и хрватската. Има и по една лексема на полски и на чешки јазик употребени исклучиво заради прикажување на националната припадност на одредени ликови, но тие се занемарливи. Од несловенската лексика најмногу се застапени турската и англиската лексика, а во помал обем грчката, германската, француската, албанската и латинската лексика.

СЛОВЕНСКА ЛЕКСИКА КАЈ ЧИНГО

ЦРКОВНОСЛОВЕНСКА ЛЕКСИКА

Во делата на Живко Чинго црковнословенската лексика не е застапена во голем обем, но сепак авторот понекаде ја употребува заради стилски ефект. Обично тоа се случува во ситуации кога на ликовите им се случуваат некои големи и важни настани, па со употребата на ваков тип лексеми се дава свечен тон на говорењето. Исто така, се употребуваат кога авторот сака да ни ја прикаже природата на народот кој колку и да се труди свесно да биде во чекор со времето, при чувство на голем страв пак се навраќа кон религијата, а за таа цел користењето на лексика од црковнословенско потекло е правиот избор.

Именки: *бо̀го̀ху̀лие, видение, земјо̀й̀ресение, леј̀ио (=̀година), наводне-ние, ѓишанија, ѓрей̀сказание, ѓриказание, ѓришѐсѓ̀вие, човеци.*

Придавки: *коњское, чловешеское, чловецки.*

Глаголи: *јодоше, радујсја.*

Како што се гледа од изнесените примери, Чинго најчесто ги употребува лексемите на -ние. Ова укажува дека именките на -ние се сè уште фреквентни во современата литература. Во врска со овие именки, Мито Миовски во својот научен труд „Лексиката во текстовите на Јоаким Крчовски“ вели: *Во славистичката наука досѐа е ѓроширена ѓпрактиката лексемиите на -НИЕ да се ѓоврзуваат со рускиот јазик. Тие неосѓорно се бројни, ѓпродуктивни и својсѓвени лексички модели на рускиот современ литературен јазик, но во нѐго навлезени ѓреку црковнословенскиот јазик, и само*

фонетски адаптирани во рускиот јазик. Во текстовите на нашите книжевници од почетоци на 19 век, пред сè во текстовите на Јоаким Крчовски, се навлезени од печатениите руски црковнословенски книги, а не од рускиот литературен јазик (...) Во нашиот народен јазик суфиксот -НИЕ е непознат, во современиот јазик овој суфикс е непродуктивен, лексемите со овој суфикс се малубројни, што не значи дека некои од овие лексеми не се фреквентни, актуелни и досега ангажирани во нашата сегашност.²⁰⁾

Примерите извадени од творештвото на Чинго се потврда за ставот на Мито Миовски.

СРПСКА ЛЕКСИКА

Во делата на Живко Чинго српската лексика е застапена во голем обем. Тоа е разбирливо со оглед на времето во кое и за кое пишувал Чинго, односно периодот по Втората светска војна. Во овој период македонскиот стандарден јазик трпел големи влијанија од официјалниот српски јазик особено на лексички план. Чинго оваа лексика ја употребува на два начина. Прво, ја употребува во директниот говор на ликовите, и, второ, во сопствениот јазик, односно во индиректниот говор, што сведочи за огромното влијание на српскиот јазик. Во директниот говор на ликовите, Чинго, исто така, оваа лексика ја употребува на два начина: во ситуации кога ликовите го менуваат јазичниот код, па од мајчиниот македонски јазик преминуваат на српскиот заради имитирање на овој јазик при опис на ситуации доживевани во војска или во некоја официјална институција, и кога опишува ликови од српска националност. Така, во творештвото на Чинго се среќаваат цели пасуси напишани на српски јазик.

Да го илустрираме ова со примери:

Именки: *варалици, воче, вручина, гајдашој, догагаи, гаџије, zaloгај, игле, лојов, муке, нареѓење, новац, паре, парџије, паџуљачиња, покварењак, пошљак, рачуније, робијаша, сељак, сџоци, пречейозивац, хлеб, шале.*

Придавки: *дечје, џозоришно.*

Глаголи: *бацај, бои, зараѓујем, звекчу, звечу, клуча, кољу, лези, лујаат, осекам, оќемо, очеш, џевушали, џишаш, џроѓе, џуцај, умречу, ушла.*

Прилози: *ваљда, даље, одавде, усџалом.*

РУСКА ЛЕКСИКА

Контактите меѓу македонскиот и рускиот јазик се интензивирале кон средината на минатиот век. Со оглед на просторната оддалеченост, разбирливо е што овие контакти се одвивале претежно по писмен пат. Во овој период, црковнословенскиот јазик го губи првенството на јазик – образец и, донекаде, таа улога ја презема рускиот јазик. Руски заемки среќаваме уште во јазикот на Јордан Хаци Константинов-Џинот, Партенија Зографски, Кузман Шапкарев, Константин Миладинов, Григор Прличев, Рајко Жинзифов и

други писатели од 19 век. Особено чести се русизмите во јазикот на Крсте Петков Мисирков, кој недостигот на апстрактна лексика во македонскиот јазик го надополнувал со преземање зборови од рускиот јазик. Во четириесеттите години од овој век настапил уште еден период на руско влијание врз македонскиот јазик. Ова е време на големи историски и социјално-политички промени во Македонија, време на нормирање на македонскиот јазик, па така како заедничка тенденција на јужнословенските народи се јавила тенденцијата за позајмување зборови од рускиот јазик. Во овој период во македонскиот јазик навлегле голем број русизми, од кои некои навлегле директно од рускиот јазик, а некои преку бугарскиот како јазик-посредник. Од друга страна пак, рускиот јазик се јавува како јазик-посредник во пренесувањето на интернационализми кои потекнуваат од западноевропските јазици (на пр. анархија, атеист, буржоазија, диктатура, интелегенција, колектив, колективизација, контрареволуција, партија, пролетер и др.)²¹⁾ Понатаму, во овој период, исто така под влијание на рускиот јазик, (не само) во македонскиот јазик се интензивирало создавањето на абривијатури и скратеници (на пр. Политбиро, нама и др.)²²⁾ Во почетокот на педесеттите години, процесот на позајмување од рускиот јазик ослабнува. Ова дошло како резултат на надворешни и внатрешни јазични причини. Внатрешнојазичните причини се состојат, пред сè, во фактот што македонскиот литературен јазик во овој период е релативно оформен и стабилизан, а потребата за јазични иновации се задоволува прилично со користење на сопствените јазични ресурси. Во овој период, исто така, е забележливо зголемувањето на влијанијата од западноевропските јазици, па со тоа приматот на рускиот јазик дефинитивно се губи. Еден број русизми што навлегле во македонскиот јазик по овој период претставуваат претежно интернационализми или се познати и во другите словенски јазици (на пр. уравниловка, спутник и др.).

Согледувајќи го времето за кое пишува Живко Чинго, природно е во неговото творештво да се јави и руска лексика, и тоа најчесто лексика која не е прифатена во стандардниот македонски јазик, ами се јавува во говорот на ликовите кои ја употребуваат како показ на руското влијание кое има идеолошки извори. Станува збор за руски песни кои ги пејат ликовите, потоа за општи зборови познати пошироко од рускиот јазик итн.

Еве ги примерите:

Именки: *бакушка, болшевиќи, девошка, дурак, душеј, кавалерија, каџец, кайиушииџе, којејки, кулак, џјесенку, џодрушка, џовариши, урок, филма, човек.*

Придавки: *џлубокиј, казачка, рускајаја, червенџија, чјорниј.*

Глаголи: *џулјај, дишеџи, идеџи, не знају.*

СЛОВЕНЕЧКА ЛЕКСИКА

Македонскиот јазик нема потесни врски со словенечкиот јазик, па оттаму нема ни позајмена лексика. Ова секако се должи на фактот дека Македо-

нија и Словенија географски не се наоѓаат во непосредна близина, а исто така, немало и некои потесни културни или политички врски преку кои би се остварило некакво влијание. Така, присуството на словенечката лексика во некое литературно дело е чисто функционално, односно тоа претставува начин да ни се претстави лик од словенечко потекло. Следствено на тоа, словенечката лексика не е застапена во голем обем кај Чинго. Неа ја среќаваме во говорот на еден лик и тоа кај Ана (Словенка) во драмата „Кенгурски скок“. Но, бидејќи овде ја одбележуваме сета туѓа лексика во творештвото на Чинго, нема да ја одминеме и словенечката лексика.

Словенечката лексика е употребена на два начина: во изрази целосно напишани на словенечки јазик и во изрази напишани делумно на словенечки, а делумно на македонски јазик. Кај вториот начин на употреба на словенечка лексика треба да се напомене дека освен изразите напишани делумно на македонски и делумно на словенечки, има и изрази кој го содржат преводот на македонски јазик во продолжение.

Кај Чинго ја најдовме следната словенечка лексика :

Именки: *живљење, конци, мож, оџрок.*

Заменки: *јаз.*

Придавки: *најбољши.*

Глаголи: *куџил, лагал, ројен, убила.*

ХРВАТСКА ЛЕКСИКА

Со хрватската лексика е истиот случај како и со словенечката. Неа ја среќаваме само во драмата „Кенгурски скок“, во говорот на ликовите Крис Дидајка и Ожујковиќ (Хрвати). Освен лексика која припаѓа на ијекавското наречје, среќаваме и дијалектна лексика карактеристична за кајкавскиот говор.

Еве ги примерите.

Именки: *вријеме, ѓосџон, Зашџиџиџиџице, људи, незнабожџима, ниџиџиџиџици, ријечи, свиједочансиџиво, свијетиџу, сиџурносџиџи, сиџасенја, џиџјелу, џиџешџиџелко, уџџеџе, човјек.*

Придавки: *биџедних, џџужних.*

Глаголи: *виџерова, џоказа, џроџовједи, рекел, узнесе.*

Примерите: Заштитнице, људи, сигурности, тужних, ги ставивме во овој оддел поради контекстот од кој се ексцерпирани. Се работи за текст напишан на хрватски јазик, па следствено на тоа ги подведовме во лексика од хрватско потекло, иако, според формата, можат да влезат и во одделот на српска лексика.

БУГАРСКА ЛЕКСИКА

Влијанието на бугарскиот јазик врз македонскиот доаѓало како резултат на непосредниот контакт меѓу македонското и бугарското население. Покрај соседските односи, влијанието било поттикнато и од школувањето на

некои Македонци во Бугарија во минатото, како и од политичкото присуство на Бугарите во Македонија, било преку црквата било како пропаганда било како власт во одредени историски периоди. Но, бугарскиот јазик не остварил некое поголемо влијание врз македонскиот јазик, освен можеби во говорот на постарите градски генерации, особено ако посетувале училишта на бугарски јазик (за време на Втората светска војна, на пр.). Во таа насока можеме да ја цитираме Радмила Угринова-Скаловска која вели: „Елементи на влијание што навлегле подлабоко во структурата на нашиот писмен јазик од страна на бугарскиот нема, затоа што бугарскиот литературен јазик не бил модел, образец според кој нашиот јазик се формирал како писмен во неговата современа форма (мислам на времето во 19 век и уметничката литература помеѓу двете светски војни), туку јазикот на фолклорната литература бил основниот живо творен извор на писмениот израз и основен модел според кој се формирал тој.“²³⁾

Во јазикот на Живко Чинго се потврдува ова мислење за отсуство на некои позначајни влијанија од бугарскиот јазик. Кај него се јавуваат само неколку бугарски лексеми и речиси сите не постојат во стандардниот јазик. Само лексемата *свиждање* може да се сретне и тоа конкретно со значење погранични средби на македонско-бугарската граница. Лексемата **исторически** е една од оние лексеми кои можат да се најдат во писмениот литературен јазик во периодот по ослободувањето, но многу брзо се губат и натаму не се среќаваат.

Именки: *момчеџа, свиждање.*

Придавки: *исторически.*

Прилози: *срешчу.*

НЕСЛОВЕНСКА ЛЕКСИКА КАЈ ЧИНГО

ТУРСКА ЛЕКСИКА

Еден од јазиците од кои македонскиот јазик претрпел најмногу влијанија на лексички план е турскиот јазик. Контактот на македонското население со турскиот јазик бил неколкувековен и се одвивал на ниво на народни говори. Бројот на турцизмите бил поголем во градските говори отколку во селските. Во навлегувањето на турцизмите во македонскиот јазик можат да се изделат неколку фази меѓу кои: фазата на доаѓањето на Османлиите на Балканскиот Полуостров, потоа востановувањето на османлиската власт и администрација итн. Најголемиот број турцизми во македонскиот јазик се имиња на предмети и појави (*маде, џаланка, калдрма, сокак, челик, бакар, зумбул, каранфил, јорџован, алва, баклава, бурек, чорба, жоџурџи* и др.). Турскиот јазик бил и јазик посредник за примање на ред зборови од арапско, персиско и грчко потекло. Овие зборови се сметаат исто така за турцизми.

Со развитокот на македонскиот јазик, особено со неговата стандардизација, се јавиле ред зборови од македонско или друго потекло кои станале

синоними на турцизмите. Па така, турцизмите се повлекле во оној слој зборови карактеристичен за народниот јазик или, пак, станале зборови со стилска обоеност и конотација, односно со пејоративност во значењето.

И на планот на зборообразувањето турските суфикси *-џи(ја)* и *-лак* (особено *-џи*) сè уште се особено живи во македонскиот јазик. Интересен е спојот меѓу некој на пр. англиски збор и турска наставка, како на пр. *Филмаџија*, *џланџија* и сл. Со оглед на фактот што наведените турски суфикси се карактеристични за народниот јазик, а суфиксот *-џи(ја)* обично се употребува за означување вршител на физички работи, многу е интересно што со овие примери се означува вршител на интелектуални дејства. Ова претставува случај на појава на емоционална обоеност кај вака образуваните лексеми.

Турцизмите несомнено се вклопени во лексичкиот состав на македонскиот јазик, но голем дел од нив, со оглед на појавата на нови зборови со исто значење, формирале посебен слој зборови со стилско значење. Како такви, турцизмите освен во народниот јазик, многу често се јавуваат во уметничката литература како и во печатот. Со намалувањето на фреквенцијата на нивната употреба во стандардизираниот израз се зголемува нивната стилистичка вредност и со тоа станува примамлива за писателите и новинарите.²⁴⁾

Употребата на турска лексика од страна на Чинго е заради стилистичка функција, но бројот на турските лексеми понекогаш е толку голем што текстот станува помалку разбирлив за читателите. Тоа особено важи за романот „Бабаџан“.

Да го илустрираме ова.

Именки: *ава, авлија, Алах, ана, анамчиња, баба, башибозук, беџ, беузур, боџлук, босџанџија, були, валија, везир, верџиња, дерман, дикаџи, дифанлок, довлеџи, домуслари, гауриноџи, гул, ефендилер, ешеклар, зиџан, зулумчар, јабанџија, јаз'к, каџија, кајмакамоџи, калдрмаџи, каџиџик, кейезе, кубе, курбан, кусури, марифеџлаџи, милеџи, муабеџи, мудироџи, мужде, мушџерија, намуз, нишани, оџа, џадишах, џара, џезвеник, рајаџи, резил, резилак, рушеџи, симичиња, сокак, срма, сулџан, Сунеџлија, џабиџи, џевкелиџи, џезџињаџи, џемел, џоџи, кар, уриеџоџи, ферман, харем, чаушоџи, чоџук, џамија.*

Придавки: *Алахови, алчак, аманеџлиска, бербаџи, берикеџлиско, џузели, каџил, кубурска, куфеџлија, срмени, сулџански, џазе, џерсене, ченџичин.*

Глаголи: *алахалисуваџи, бак, бакма, џелди, џиџи, калмаси.*

АНГЛИСКА ЛЕКСИКА

Англиската лексика во минатото не била честа во македонскиот јазик. Повеќето лексеми примени од англискиот јазик ѝ припаѓаат на интернационалната лексика. Но, со развојот на науката и техниката, бројот на заемките од англискиот јазик станува сè поголем.

Посебно прашање во врска со контактот на македонскиот со англискиот јазик е прашањето за јазикот на македонските иселеници во прекуо-

кеанските земји кои претставуваат англиско говорно подрачје. Обично, Македонците кои се доселувале во овие земји не го познавале доволно англискиот јазик, па со своето доселување започнале со негово изучување. Но, доколку овие говорители успеваат да ги држат одвоено двата јазика, односно македонскиот и англискиот јазик, велиме дека станува збор за билингвални говорители. Но, често се случува да дојде до мешање на двата кода и тогаш велиме дека дошло до појава на лингвистичка интерференција. У. Вајнрајх лингвистичката интерференција ја дефинирал како „*девијации од нормата кои се јавуваат во говорот на билингвалните говорители како резултат на нивно-што познавање на повеќе од еден јазик*“.²⁵⁾ Кај Р. Филиповиќ интерференцијата се објаснува вака: кога еден елемент (збор) се земе од некој јазик и се употреби во контекстот на друг јазик и понатаму тој елемент или ги задржува или ги менува своите особини во корист на структурата на јазикот примач велиме дека дошло до интерференција меѓу јазикот давач и јазикот примач. Што се однесува до елементот што се презема од еден јазик во друг, Филиповиќ разликува модел и реплика. Модел е зборот онака како што се изговара во јазикот давач, а реплика е зборот онака како што се изговара во јазикот примач. Исто така, Филиповиќ разликува и компромисна реплика која претставува појава кога елементот или зборот задржува некои особини на јазикот давач при преминот од еден во друг јазик. Па така тој разликува три степени на позајмување:

1. префрлување (билингвалниот говорител се префрла од еден јазик на друг при што во својот говор воведува потполно неадаптирани зборови, односно го префрла кодот);
2. интерференција (преклопување на два јазика);
3. интеграција (адаптација на позајмениот елемент).²⁶⁾

Исто така, можеме да го споменеме начинот на кој Даница Цветановска во делото „Macedonian and American - English Analysis of Interference“ во поглавјето за лексичка интерференција ги групира овие зборови:

1. Зборови, односно предмети и појави за кои Македонците немале предзнаења во својата земја (*сабвеј, њеј чек, ѝнаѝ баѝер* и др.) кои припаѓаат на урбаниот начин на живот.
2. Зборови што се употребуваат толку често во новата средина што треба посебен напор за присетување на македонските синоними (Работам на *шифѝ*; Симни се на првиот *бас-сѝоѝ*; Слушај *њус* и сл.).
3. Хибридни зборови кои не се ниту англиски ниту македонски (*teacher – ѝѝчерка; church – черча; car – кара*)
4. Неасимилирани англиски зборови и изрази воведени во македонска реченица оригинално или со минимална фонолошка адаптација (*Keep going, јас ќе ти кажам каде да застанеш; Тоа е многу simple; listen, јас знам за тоа итн.*).²⁷⁾

Во творештвото на Живко Чинго, освен во драмата „Кенгурски скок“ и расказите „Гроб за душата“ за кои подолу ќе стане збор, речиси воопшто не се среќава англиска лексика. Сретнавме само еден пример – станува збор за

лексемата *миџ*, која влегува во редот на оние англиски зборови кои имаат интернационална сфера на употреба.

Една слика за јазикот на Македонците доселени во Австралија ни дава Живко Чинго во драмата „Кенгурски скок“, како и во збирката раскази „Гроб за душата“. Тој, со исклучителен усет, ни предава мноштво јазичен материјал во кој ќе можеме да ги разгледуваме појавите за кои погоре стана збор.

Со оглед на темата на трудот, ние нема посебно да се задржуваме на разгледување на лингвистичката интерференција на фонолошко, морфолошко и синтактичко ниво, туку ќе се задржиме на лексичката интерференција.

Именки: *абориџинел (aboriginal), ајс (eyes), актириса (actress), аџ (hart), барисџи (barister), бас (bus), басџери (bastard), баш (езеро), безбол (baseball), бек (back), бизнис (business), биџаџ (beard), блаџ (blood), блокој (block), бој (boy), босо (boss), брајник (brain), бушоџ (bush), џааџ (God), џад (God), џерлс (girl), џо (чело), џоолд (gold), џоу(guts), дејс (days), деџмен (dead - man), еја (ears), ексиденџ (accident), елбо (elbow), еџ (head), ија (hair), имџичменџоџ (impeachment), Инџлиш (English), ишуренсоџ (insurance), каџџан (captain), каричмен (courage - man), кар (car), квин (queen), количмен (colleague; man), лајкџис (ваџа), лајф (life), лак (luck), леди (lady), мајла (mile), мандај (monday), мани (money), манијакс (maniac), малф (mouth), мембар (member), мен (man), миџ (meat), моменџ (moment), мун (moon), мускида (mosquito), наме (name), нек (neck), ни (knee), нојас (nails), норџ (north), оксџжен (oxygen), џик (pick е џлаџол со значење коџа, но авџороџ џо џџоџ-ребил во значење на алаџка за коџање), џолис (police), џолисменџи (policeman), џорџоџ (port), џрезиденџ (president), рула (rule), сајд (side), сан (sun), скин (skin), ској (sky), скул (school), сџајдо (spider), сџас (stars), сџилворкоџ (steel - work), сџуриџој (street), шехсџиџоџ (taxi), џис (teeth), џоус (џеџиџа), џрабул (trouble), џрен (train), џруз (truth), феја (face), фејфџиш (cray - fish), фелинџ (feeling), фиш (fish), фрок (frog), фуџ (foot), хена (hammer), хосџиџал (hospital), џајклан (cyclone), џенџи (cent), џиџареџ (cigarette), чин (jaw), џенџлмен (gentleman), џоб (job), шовал (shovel).*

Придавки: *ол (old), џраџаџ (private), сџуџид (stupid), чамџионско (champion), џаџонески (Japanese).*

Глаголи: *денџ (dance), џел (tell).*

Кај зборовите што не можевме да ги најдеме во Речник или ги најдовме, но во друга форма - напишан е само преводот што го дал Чинго.

Г Р Ч К А ЛЕКСИКА

Во македонскиот јазик постојат неколку слоја грчка лексика. Првиот слој датира од преводот на солунските браќа Кирил и Методиј на богослужбени книги од грчки на словенски јазик. Поради недостиг на христијански религиозни термини, тие ги презеле грчките термини. Освен ова влијание од грчкиот јазик, постои и влијание поради географската близина со Грција врз дијалектите, особено во јужните говори и влијание од старогрчкиот јазик врз повеќето јазици во стручната терминологија, односно интернационализмите.

Освен зборови што ги среќаваме во македонскиот јазик, а со тоа и во јазичниот израз на Чинго, во неговото творештво среќаваме и цели реченици на грчки јазик изговорени од страна на Гркот Џон Рафаел Панајотис (лик во драмата „Кенгурски скок“).

Именки: *архив, балсам, Греко, драматичари, ѓорамиди, Елада, Елинас, еџидемија, еџика, кире, криџичари, муни, неро, џанаѓур, џоеџи.*

Заменки: *еѓо, есис.*

Придавки: *исџориски, кала, меџафорична.*

Глаголи: *анѓелоса, елџизо, канеџе, лејесџе, џарасуме.*

Прилози: *џу(о)ли.*

Подвлечените примери ѝ припаѓаат на интернационалната лексика.

Г Е Р М А Н С К А Л Е К С И К А

Лексиката од германско потекло во делата на Живко Чинго се среќава во многу мал обем. Се работи за само неколку лексеми кои не се среќаваат како заемки во стандардниот јазик, туку Чинго ги употребил со стилска вредност.

Именки: *либе.*

Придавки: *мајн, ман.*

Прилози: *зихер.*

Ф Р А Н Ц У С К А Л Е К С И К А

Ситуацијата со лексиката од француско потекло е слична со онаа од германско потекло во поглед на фреквенцијата, но овде се работи за лексеми кои се присутни и во стандардниот јазик, односно фигурираат како заемки.

Директна врска во поглед на позајмувањето лексика меѓу францускиот и македонскиот јазик нема. Во минатото, турскиот јазик, главно, претставувал јазик посредник преку кој во македонскиот јазик се влезени француски лексеми, како на пр. *џалиџо, џанџиџела, џудер* и др. Во поново време, во вид на интернационална лексика, во македонскиот јазик се влезени повеќе француски лексеми, како на пр. *шарм, аџеџиџиџи* и др. кои ги среќаваме и кај Чинго.

Голем дел од лексичките заемки од францускиот јазик во македонскиот јазик влегле без големи промени. Најчесто, се почитува француската форма на изговор и ваквите заемки остануваат неадаптирани и се чувствуваат како туѓи. Такви се на пример: **шарм, оранж, бујон** и др. Понекогаш, пак, овие заемки се адаптираат со додавање на суфикси, како на пр.: **парад - а.**

Да ги илустрираме примерите од творештвото на Чинго:

Именки: *абоненџи, аванс, адреса, анѓаже, аџеџиџиџе, биро, марџи, Мсје, џарфем, џасаџорџи, романсиери, Салонџи, скандал, шанса, шарм.*

Извици: *мерси.*

Глаголи: *ѓаранџирам, маневрира, марџирааџи, џрожекџиџирал.*

АЛБАНСКА ЛЕКSIKA

Македонскиот јазик имал блиски контакти со албанскиот јазик уште многу одамна, но влијанието на албанскиот врз македонскиот јазик е занемарливо. Многу малубројни се заемките од албанскиот јазик на лексички план и тие се претежно во дијалектите. Такви се: *беса*, *чуџа*, *ровја* и др.

Посебно прашање е влијанието на албанскиот јазик врз македонските тајни јазици. Во нив, освен албански зборови, се среќаваат и зборови од грчкиот, турскиот, италијанскиот, ароманскиот и ромскиот јазик, но сепак најголем е бројот на зборовите од албанскиот јазик. Со проучување на македонските тајни јазици најмногу се занимавале Х. Поленаковиќ и О. Јашар – Настева.²⁹⁾

Во делата на Чинго се среќава мошне ограничен број албански зборови. Примерот *беса* претставува лексема позната во македонскиот јазик која се употребува во одредени ситуации претежно во разговорниот јазик заради стилска обоеност. Другите зборови се употребуваат при обраќање и обично се познати кај населението во Западна Македонија.

Именки: *беса*, *зоџни*, *џлак*.

Глаголи: *шшшкон* (=шкон).

Прилози: *мир*, *сие* (=си).

ЛАТИНСКА ЛЕКSIKA

Лексиката со латинско потекло е присутна во повеќето развиени јазици. Тоа произлегува секако од фактот што лексиката што ѝ припаѓа на културната надградба претежно потекнува од латинскиот јазик. Овие лексеми, според тоа, му припаѓаат на интернационалниот слој на јазикот.

Во македонскиот јазик латинската лексика навлегла многу одамна. Така, Љ. Басотова (1993) напоменува дека Словените уште во прататковината презеле некои латински лексеми преку контактите со соседните германски племиња. Оттогаш датираат лексемите: *шџџџџ* (<scutum), *вино* (<vinum), *оџџџ* (<acetum) и др.³⁰⁾ По доселувањето на Словените на Балканот во VII век н.е., влијанието на латинскиот јазик продолжило бидејќи во непосредна близина било византиското царство кое претставувало еден вид континуитет на Римската империја. По пропаста на Римската империја, голем број латински термини ќе се задржат во грчкиот јазик и, на тој начин, грчкиот јазик освен улога на јазик позајмувач, ќе игра и улога на јазик посредник во позајмувањето на латинска лексика. Преку грчкиот јазик навлегле лексемите: *кандило*, *џондила*, *сџерна* и др.³¹⁾

Латинскиот и старогрчкиот јазик претставуваат еден вид меѓународни јазици, односно извор на интернационализмите во европската цивилизација. Патиштата на навлегување на латинска (и грчка) лексика во македонскиот јазик се најразлични. Голем број јазици се јавиле во улога на јазици посред-

ници во зависност од нивната улога за македонскиот народ во одреден историски период. Така, како јазички посредници се јавиле: рускиот, бугарскиот, српскиот, францускиот, германскиот, англискиот и италијанскиот јазик.³²⁾

Кај Чинго ги среќаваме следните интернационализми со латинско потекло:

Именки: *академии, визити(-картички), дисертација, еманципација, канализација, канцеларија, конзул, конкурс, консензус, консултации, мајери, моменитои, организација, парвипас, стил, универзитет, фалсификациони-ше, цитиати, шпекулации.*

Заменки: *меа, омниум.*

Придавки: *аргументирано, деградиран, деликатен, докторска, инсекторски, пензионисан, реформска.*

Глаголи: *актуализира, деградира, репетисо, студио, урбанизира.*

ЛЕКСИЧКИОТ СОСТАВ ВО ДЕЛАТА НА ЖИВКО ЧИНГО СПОРЕД ПРОЦЕСОТ НА ОБНОВУВАЊЕ

Лексичкиот состав во делата на Живко Чинго можеме да го набљудуваме од два аспекта. Прво, дека тој зависи од одредени лингвистички и вонлингвистички фактори, како, впрочем и лексичкиот состав на македонскиот јазик, и, второ, дека зависи од субјективни фактори.

Во врска со првиот аспект, треба да се напомене важноста на припадноста на македонскиот јазик на балканскиот јазичен сојуз, но и општествено-историските услови на развитокот на Македонија. А што се однесува на вториот аспект, би го привеле искажувањето на Мито Миовски во делото „Лексиколошки аспекти на делото *За македонските работи*“: „*Кон овие фактори од објективен карактер се придружува и субјективниот фактор, т.е. личноста на авторот со своите психички и интелектуални предиспозиции, со своите навики, манири и, што може да биде и поважно, со својата наобразба*“.⁹⁾

Лексичкиот состав на еден јазик ги содржи сите зборови на тој јазик. Овој лексички состав може да се подели на активен и пасивен состав. Во активниот состав влегуваат сите зборови што се во употреба и што секој говорител на тој јазик ги разбира и ги употребува. Во пасивниот состав влегуваат оние зборови што не се употребуваат активно, туку го изгубиле своето место или поради тоа што означуваат некој предмет или појава што претставува анахронизам или поради тоа што некој предмет или појава добиле ново име поради несоодветност на старото, или, пак, се работи за ново име кое сè уште не се приспособило во лексичкиот состав.

Лексичкиот состав на еден јазик е во постојано движење. Тој го следи општествениот развој и постојано се обновува. Во оваа смисла би ја цитирале Оливера Јашар-Настева, која вели: *...лексиката на современиот македонски јазик се наоѓа во постојан и особено динамичен процес кој е во тесна врска со брзои и интензивен развојок што се случува секаде околу нас. Овој процес,*

кој се изразува главно низ квалитативни и квантитативни измени, ги зафаќа речиси сите области на лексичкиот систем на македонскиот јазик. (...) главните линии што се пројавија во последните дваесет години, се однесуваат на изразителната тенденција на архаизирање и отпаѓање на голем број зборови и семантички слоеви од лексиката и особено големо збогатување на лексиката со нови лексички единици: нови образувања, калки и заемки.¹⁰⁾

Според процесот на обновување лексичкиот состав се дели на историзми, архаизми и неологизми. Во делата на Живко Чинго ги среќаваме сите овие видови зборови од пасивниот фонд на македонскиот јазик.

ИСТОРИЗМИ

Историзми се зборови што означуваат предмети, појави и поими од историјата кои излегле од употреба. Такви се, на пример: *кадија*, *болјар*, *везир* и др. Се употребуваат во историската и во уметничката литература. За овие зборови нема соодветна замена во современиот јазик.

Во делата на Живко Чинго избројавме десетина историзми. Тоа се претежно зборови кои служат за означување на звања, институции и сл. Карактеристични за периодот кога Македонија била под турска власт. Такви се зборовите: *беџ*, *султан*, *падишах*, *валија*, *кадија*, *кајмакам*, *мурдариш*, потоа *укуман*, *уриет*, *ферман* и др.

АРХАИЗМИ

Архаизмите се стари зборови кои во лексичкиот состав на еден јазик се замениле со нови соодветни имиња. Тие, како и историзмите, се употребуваат во историската и уметничката литература. Во уметничката литература се употребуваат за сликање на одреден историски период, за сликање на црквената средина итн. Овие зборови често се употребуваат со хумористичен и сатиричен призвук.

Според Р. Русинов и С. Георгиев (1996), архаизмите можат да бидат:

а. Лексички, „кога зборот е остарен како лексема по форма и по значење“;¹¹⁾

б. Семантички, „кога остарело само значењето“;¹²⁾

в. Фонетски, „кога настанала некаква промена во звуковата форма, но во исто време е зачувана и старата форма, па и двете функционираат со семантичка или стилистичка специјализација на старата (форма, н.з.)“;¹³⁾

г. Морфолошки и зборообразувачки, „кога е изменет морфемскиот состав поради навлегувањето на нови зборообразувачки морфемски или отпаѓање на други во рамките на структурата“.¹⁴⁾

Во творештвото на Чинго архаизмите се претежно зборови со црквенословенско потекло употребени во стилска функција. Оваа појава не е непозната во уметничката реч. И.Б.Голуб (1976) смета дека „старословенската“ лексика уште во старата руска литература се употребувала за придавање на возвишен, свечен тон на говорењето. Според Голуб, и современите автори

често ја користат оваа лексика за истата цел, а понекогаш, таа може да добие и иронична нијанса.¹⁵⁾

Бидејќи црковнословенската лексика ќе ја разгледуваме посебно во поглавјето за лексиката во делата на Чинго според потеклото, овде само ќе ги наброиме примерите: **прокуда, приказание, видение, пишанија, претскавање, пришествие, богохулие, стија** и др.

Како што се гледа од примерите, се работи претежно за именки, додека од другите зборовни групи не среќаваме архаизирани форми.

НЕОЛОГИЗМИ

Неологизми се нови зборови кои сè уште не се доволно адаптирани во јазикот. Тие се јавуваат во јазикот да означат некоја нова појава, постапка, институција и сл. Во периоди на големи општествени промени, приливот на нови зборови особено се зголемува, а патот до нивното зацврстување во лексичкиот состав на јазикот може да биде различен. Некои неологизми брзо си го наоѓаат своето место, а на некои им треба долго време, па и тогаш на мора да се вклучат потполно во лексичкиот состав, туку може да останат „индивидуално-авторски“.¹⁶⁾ Неологизмите може да бидат:

а. Лексички, „кои се образуваат врз база на постојниот лексички материјал во јазикот или се позајмени како нови зборови по форма и по значење“;¹⁷⁾ и,

б. Семантички, „кои само го обновиле своето значење, а како зборови постоеле и порано. Новото значење може да суштествува напоредно со старото, а може да остане и единствено.“¹⁸⁾

Во литературните дела неологизмите може да ги поделиме на два типа: неологизми во стандардниот јазик во периодот кога творел авторот и неологизми создадени од авторот.

Во творештвото на Живко Чинго имаме голем број неологизми, особено од првиот тип. Чинго опишува период кој претставува пресвртница во историјата на македонскиот народ, период на нова идеологија, нов општествен систем, па следствено на тоа, период на нови зборови.

Да го илустрираме ова со примери:

Именки: *акѝивисѝи, афѝиокефалисѝи, беднисѝи, блесисѝи, вангелисѝи, вежбари, гасмаски, гнидисѝи, големисѝи, девалвисѝи, девисѝи, демонисѝи, динарисѝи, дирекѝивив, другарисѝи, губрисѝи, еманѝиѝација, изборисѝи, инфлацисѝи, камаѝиисѝи, колекѝивизација, колорисѝи, комисисѝи, крос - конѝири, куѝнисѝи, лажисѝи, леванѝиисѝи, лешисѝи, лијалисѝи, лојалисѝи, малисѝи, ѝагѝанисѝи, ѝаѝисѝи, ѝаразѝиѝисѝи, ѝогѝанисѝи, ѝолиѝиолоѝија, ѝравослависѝи, садисѝи, сѝабилисѝи, суфлеѝиисѝи, ѝемѝоралисѝи, ѝесѝиисѝи, ѝриѝисѝи, фуѝуурологија.*

Придавки: *месноѝарѝиискаѝиѝа, оѝиѝионародна, ѝосамокрѝиѝичен.*

Глаголи: *акѝиуализира, комѝиромѝиѝира, ѝикира, урбанизира, ѝиѝаѝираме.*

Скратеници: *АФЕЖЕТО, ИБЕТО, УНРА.*

ЛЕКСИКАТА КАЈ ЧИНГО СПОРЕД СФЕРАТА НА УПОТРЕБА

Лексиката во македонскиот јазик според сферата на употреба може да се подели на две основни групи:

1. Лексика во општа употреба; и
2. Лексика во ограничена употреба.

Лексиката во општа употреба го претставува оној слој на лексика во јазикот кој се употребува неограничено од сите говорители на дадениот јазик, во сите сфери на живеењето, без територијални ограничувања.

Лексиката во ограничена употреба претставува слој на лексика на еден јазик кој според одредени особини има ограничена употреба. Тоа може да биде лексика употребувана на одредена територија, во одредена професија, од одредена социјална група и сл. Според тоа, лексиката во ограничена употреба може да се подели на:

- дијалектна лексика;
- специјална или професионална лексика; и
- жаргонска лексика.

Во творештвото на Живко Чинго наоѓаме голем слој на дијалектна лексика и помал слој на жаргонска лексика. Всушност, не се работи за вистинска жаргонска лексика, туку за еден разговорен начин на употреба на лексеми со народна основа. Примеси на професионалната лексика има, но тие се занемарливи и ние нема посебно да се задржуваме на нив.

ДИЈАЛЕКТНА ЛЕКСИКА

Во рамките на територијалното раслојување на јазикот спаѓа појавата на дијалекти на јазикот. Дијалектите најчесто се јавуваат во говорна форма, но не е ретка појавата на употреба на дијалекти и во писмена форма. Во уметничката литература често се среќава употреба на дијалектна лексика. Обично оваа употреба е од функционални причини, односно се употребува заради предизвикување комични ефекти, потоа за доловување специфична атмосфера, покажување на социјалната или територијалната припадност на некои ликови и сл. Во други случаи се избегнува употребата на дијалектизми во литературата. Познато е дека во јазиците со долга книжевна традиција особено се водела сметка за јазикот на кој се пишуваат уметничките дела. Користењето дијалектна лексика се допуштало само во литературни видови наменети за народните маси, како на пр. во комедијата. И.Б.Голуб (1976) напоменува дека интересот за употреба на дијалектна лексика во уметничката

литература бил особено истакнат кај писателите реалисти кои се стремеле да го опишат животот на народот, односно да го предадат „простонародниот колорит“.³³⁾ Тој ги наведува имињата на И.А.Крилов, А.С.Пушкин, Н.В.Гогољ, Н.А.Некрасов, И.С.Тургенев, Л.Н.Толстој и др. кои се служеле со дијалектната лексика во своето творештво.

Во македонската литература ситуацијата била таква што во нејзините почетоци се користел исклучиво дијалектот со додавање на туѓа лексика (во случаи кога на авторот му изгледала посоодветна нејзината употреба). Таков е случајот со основоположникот на македонската поезија – Константин Миладинов кој пишувал на родниот струшки дијалект. Понатаму, со кодификацијата на македонскиот стандарден јазик, проблемот околу средството за изразување на писателите бил решен, но во првите години по нормирањето сè уште се случува појавата на дијалектна лексика во уметничката литература. Покрај Чинго, тука може да ги споменеме и В. Малески, М. Фотев, С. Дракул, Б.Пендовски, Ј. Каровски и др.³⁴⁾ Употребата на дијалектната лексика во уметничката литература се намалува за во последниве години интензивно да се зголеми и тоа особено во поезијата. Така се случува цела песна да биде напишана на дијалект (Р. Јачев, С. Стојчевски и др.) или пак на архаизирана форма на јазикот (С. Стојчевски, Ј. Даниловски и др.). Тоа значи дека употребата на нестандартна лексика во уметничката литература е честа појава поради тоа што секој автор се стреми да создаде сопствен стил на изразување и за таа цел одбира средства надвор од литературниот јазик. Вметнувањето на тие средства во контекст, нивната организација е веќе прашање на умешност.

Се поставува прашањето дали има некои ограничувања во употребата на ваквата лексика во уметничката литература. Дали авторот може неограничено да црпи од дијалектната лексика и да ја употребува во сите ситуации? Сметаме дека треба да се направи разграничување во употребата на ваков вид лексика. Ако авторот ја употребува во говорот на ликовите заради доловување на атмосфера, приближување на локалниот колорит и сл., во тој случај употребата е оправдана. Но, доколку се среќаваат дијалектизми во јазикот на авторот, дури и во дидаскалиите на драмите, во тој случај тоа сведочи за недоволно познавање на литературниот јазик .

Живко Чинго спаѓа во онаа група писатели кои прилично често употребуваат дијалектна лексика во својот јазик.

На почетокот би ги споменала општите дијалектни особености во јазикот на авторот. Тие се во рамките на западното македонско наречје од каде и потекнува авторот.

Од фонолошките карактеристики би го споменала упростувањето на консонантските групи (*сџуденчиња*, *сџуденски*), потоа развојот на вокалното *р* (*морџиви*, *корвој*), развојот на *Ж* (*моки*), губење на интервокално *в* (*меоџи*), итн.

Од морфолошките особености може да се спомене преминот на глаголите од -е група во -и група во 3 л. еднина сегашно време (*умри*, *бидиџи*, *земџи*, *јадиџи*, *облеквиџи*, *киџи* и др.).Потоа, додавањето на -т кај глаголите

во 3 л. еднина (*земей̄, икей̄, викаей̄, идвей̄*), дијалектни форми на заменките (*мие, шеа, овја, онја* и сл.) и др.

Од лексичките дијалектизми можеме да ги споменеме: *дума* – мисли, *џули* – гледа, *џсојсано* – умрено и др.

Именки: *џрчманик, краишник, икајца, корвој, лејешкојна, ливанџо, меоџ, мирзјојњи, мискоња, моки, ољичиња, рабоке, сајџи, скалинаџа, слнцетџо, сџомавоџ, џерџовец, фуриџуна, чвека.*

Заменки: *мие, овја, онје, свише, шеа.*

Придавки: *блосоена, морџви, џсојсано, черешновиоџ.*

Глаголи: *ваџа, виџаџи, викаей̄, идвей̄, икей̄, имаей̄, миришеј̄, осџи-ни, џоџули, сџанваџи.*

Прилози: *маљку, џољху, џуа.*

РАЗГОВОРНА ЛЕКСИКА

Во рамките на социјалното раслојување на јазикот настануваат т.н. социјални дијалекти, односно социолекти. Тие ги поврзуваат луѓето во групи според својата општествена положба, според припадност на одредена генерација, според некое хоби и сл. Со своето поврзување во одредени социјални групи, луѓето си создаваат одреден начин на изразување со што ги надминуваат рамките на вообичаената јазична комуникација и внесуваат оригиналност во своето изразување. Ова izdelување од средината не се однесува само на јазикот туку тука влегуваат и други елементи, како што се на пр. начинот на облекување, однесувањето и сл. Овие социолекти најчесто се создаваат во градска средина и не се ограничени само на еден јазик туку може да се преземаат елементи и од други јазици.

Карактеристичен пример на вакво раслојување на јазикот е појавата на жаргонизмите. Тие претставуваат појава карактеристична за сите јазици. Во основа битно не влијаат на структурата на еден јазик, односно влегуваат во нејзината рамка. Најголемо влијание имаат на лексичко ниво каде се гради специфична лексика, се преземаат зборови од други јазици, на познатите зборови им се даваат други значења (најчесто преку метафоризација), се прави игра со зборовите итн. Лексичкото ниво на јазикот е најподвижно, односно постојано се наоѓа во фаза на менување – едни зборови испаѓаат од составот, се внесуваат нови, на старите им се додаваат нови значења итн. Во рамките на лексичкото ниво, пак, жаргонската лексика најбрзо се менува. Судбината на жаргонизмите во рамките на еден јазик може да биде различна. Некои жаргонизми влегуваат во рамките на литературниот јазик, некои се задржуваат со ограничена употреба, а некои брзо се губат. Овде треба да се спомене и прашањето на модата на изразувањето. Така, во одреден период, односно во периодот на СФРЈ, жаргонизмите во македонскиот јазик претежно доаѓаа од север, поточно од белградскиот жаргон. Во новонастанатата ситуација се забележува зголемено влијание од англискиот жаргон. Значи,

голем број српски жаргонизми губат од актуелноста, односно не се повеќе „во мода“, додека англиските се во експанзија.

Освен жаргонизмите преземени од други јазици, во македонскиот јазик има лексика која му припаѓа на народниот јазик и со извесни промени во значењето добива стилска обоеност. Тука не се работи за права жаргонска лексика туку за разговорна лексика. Во јазикот на Живко Чинго среќаваме претежно ваква лексика.

Именки: *бродѓија, венџијаџа, докџорѓија, елименџаџија, енџерис, лимонѓија, џеџланџија, џланџија, џорџокалѓија, џриказѓија, сенџиориум, фуџари, џуџарка.*

Придавки: *анџелосан, џодемџиско, џуџџиран, коџкосан, сџиџсосан*

СТИЛОТ НА ЧИНГО

Во врска со лексичката анализа на творештвото на Чинго ни се наметнува прашањето зошто Чинго ги одбирал токму тие лексеми во својот уметнички јазик. Како што можеше да се види од претходната анализа, се сретнавме со мноштво лексеми различни по своето потекло, со мноштво варваризми, со употреба на различни стилови на изразување. Сè ова ни го наметнува прашањето за стилот на Чинго. Во ова поглавје ќе се обидеме да направиме стилистичка анализа на неговото творештво.

Виноградов смета дека стилистиката има три главни подрачја на испитување: стилистика на јазикот, стилистика на говорот и стилистика на уметничката книжевност.³⁵⁾ Ние влегуваме во рамките на третото подрачје, со тоа што треба да се напомене дека овие три подрачја не се исклучуваат. Напротив, тие имаат редица заеднички прашања и меѓусебно се поврзани. Од своја страна, пак, стилистиката на уметничката книжевност е поврзана со поетиката.

Со оглед на фактот што анализираме стил на еден автор (Живко Чинго), влегуваме во рамките на генетичката стилистика, односно стилистиката на поединецот.

1. На почетокот би започнале со интерпункцијата како многу важен елемент во прозата на Чинго. Дека таа може да биде предмет на стилистичко проучување се гледа и од делото „Стилистика и поетика“ на В.В. Виноградов, каде се истакнати редица цитати за важноста на интерпункцијата во едно уметничко дело.³⁶⁾ Тоа особено важи за Чинго кој исклучително ги користи можностите што ги дава интерпункцијата. Ова произлегува од желбата на Чинго да се доближи до усното творештво, или до говорниот јазик, каде нема голема пауза во зборувањето и каде речениците се преточуваат една во друга. Тоа го постигнува со отсуство на точки, односно речениците завршуваат со запирки, а понекогаш почнуваат со големи букви. Еве еден таков пример:

„–Токму на време е, му рече, џи џробудија и друџиџе баџина и џиџе само џиџо џо чуја зборџи и сонливи будни се вџадоја да ја корнаџи калдрмаџа, од џиџо џиџаџи онака е изабена, болна џрилеџкаџи калдрма, да корнаџи

камен и дрво и мажи мариовци, кога видоа еден ѝред нив ѝшоа беше Војводаѝа, куѝпроѝо бејче, сиѝе ѝо неѝо и со камењаѝа како бомби, на ѝорѝиѝиѝе на каѝиѝиѝиѝе.“ (Баб, стр. 128)

Еве уште еден пример за оваа карактеристика на Чинго:

„–Ефенди ѝурбейѝиѝа, чесно мачедонче, најчесно и најискрено човече, аку ѝо сиѝорѝи ѝшоа чудо да ми излечиѝи керкаѝа Ахалала Бахѝиѝирова (сиѝрина Ахалала, ѝосле ни сиѝана сиѝрина), си сиѝоеше на збороѝ, не знам како ќе ѝи заѝлаѝам, ѝиѝо ќе ѝосакаѝи ѝшоа ќе имаѝи, злаѝо, земја, коњи, сараѝи, лајѝи, барај синоѝиѝе ќе ѝи ѝи главам за слуѝи ама ако ми ја зѝолемиѝи макаѝа да знаеш на овој исѝи, ѝусѝи ѝаѝи ќе ѝе расѝнам на ѝрвоѝо дрво, врани и чакали да ѝе јадаѝи, ѝиѝој беше ѝоследниѝој збор на Бахѝиѝиѝар и сиѝе Бахѝиѝарчиња.“ (Баб, стр. 264)

Понатаму, би илустрирале еден пример на употреба на три точки:

„Одвај чекам, – ѝоѝиѝо, со ѝоизменеѝи ѝлас рече Климо. – Барем малку ѝореволуционерно да ѝоживееме... Малку, ѝоѝоа нека се умре... очи да видаѝи... со видело да се ѝојде в земја... Да не жалиѝи ѝиѝо си умирал! Си живеел – умираѝи, да умреш како човек...“

– Ќе видиме Климо, – ѝовори Таѝко, ѝо ѝриѝка извешѝаѝоѝи, се смалува земјинаѝа ѝоѝика, срѝеѝо му е радосно, ѝи оѝѝвора очѝиѝе, на неколку чекори од себе заѝледува кукурек, ѝролеѝи, се ѝлаѝи да рече ѝласно, се ѝуѝиѝа на земјаѝа, заѝалува високо кон небоѝо, високо бел облак ѝролеѝува... коњаѝик, ѝласѝик...над сеѝа земја леѝа... сеѝа земја ѝо ѝледа... црвено знаме се вее... кукурек... ѝролеѝино цвеќе...“ (ПП, стр. 49)

Важноста на интерпункцијата во едно книжевно дело е неспорна. Еден текст може многу да добие или да изгуби поради интерпункцијата. Правилно-то присуство или отсуство на интерпункцијата во еден текст ни помага полесно да ја следиме мислата на авторот. Исто така, доброто поставување на интерпункциските знаци може да биде стилско, односно да ни ја долови атмосферата на раскажувањето, расположението на некој лик, неговата емоционална состојба. Токму ваквото излегување од нормата за употребата на интерпункциските знаци може да претставува стилска особеност на еден автор.³⁷⁾

Во врска со излегувањето од правописната норма, треба да ја споменеме навиката на авторот именките што означуваат национална припадност да ги пишува редовно со мала буква (*мачедонец*). Исто така, може да се спомене и мешањето на графемите Ѓ и Џ, особено во турскиот суфикс - ЏИ(ЈА), па така имаме: *ѝрикаѝиѝа, лимонѝиѝа, ѝорѝокалѝиѝа, докѝорѝиѝа* и сл.

2. Уште една особеност на стилот на Чинго е широката употреба на деминутивно-хипокористична лексика. Како што е познато, во почетокот овој вид лексика се употребувала за означување на големината на предметите. Со текот на времето, освен објективниот однос кон големината на предметите се јавил и субјективен однос според кој надворешниот изглед на предметите се занемарува, а примарен станува емоционалниот однос. Така, за оние нешта за кои имаме позитивен емоционален однос употребуваме деминутивна лексика, а за оние спрема кои имаме негативен однос употребуваме аугментативна

лексика. Ружа Паноска во својот труд „Стилистичката улога на деминутивно - хипокористичната лексика во македонската народна поезија“ вели: „Со време ознаките за мал – голем, што се однесувале на предметите и на човекот како и на нивниот надворешен физички природен изглед, почнале да се употребуваат и за внатрешните карактерни особини, а оттаму пренесувањето одело и на апстрактните поими за што имаме редица примери во современиот јазик.... Интересно е да се одбележи дека првобитното значење за нешто дека е мало го предизвикало породувањето на субјективното пријатно чувство дека малото е и мило и убаво, така што постепено преовладала ознаката на хипокористичност, па таа се пренела и на предметите што по својот физички природен изглед и не мораат да се или воопшто не се мали. Спореди: мила моја мајчице.“³⁸⁾

Кај Живко Чинго наоѓаме голем фонд вака употребена деминутивна лексика, на пр.: *моливце, зраче, увце, врайџеџо, ојинче, жилки, ајванче, црџе, ѓрасулиња, кајџиџеџо, касајче, ѓревче, бечвалињаџа, амбарче, боче, сџоче, змијулчиња, ежиња, желчиња, ѓолжавчиња, чеџмале, ѓилчиња, зборчиња, кандилце, алиџа, луџе, скалуле, ѓлунче, насмеџе, муџулиња, врайџенџе, лиџуле, колиџе, ѓосџелџе, кучулиња, ѓрајџе, дожде, конзулџе, коџариња, Грџе, измеџарџе, кнџвџе, соне, џунџе, долџуле, биџбиџчиња* итн.

Како што се гледа од примерите, деминутивната лексика во најголем број случаи се однесува на именките, а во помал број на другите зборовни групи, на пр. кај глаголите (*лејџкааџи*), или кај придавките (*ранџо* време).

Чинго со вака употребената деминутивна лексика искажува еден позитивен однос спрема животот, оптимизам, џубов кон секојдневните нешта. Преку неа го приближува читателот кон она за што се раскажува и му влијае и тој со симпатија да гледа кон тоа. Така тој употребува деминутивна лексика и за природните појави (*дожде, зраче*), и за животинскиот свет (*ѓрасуле, сџоче*), и за растенија (*луџе, ѓревџе*), и за географски поими (*долџуле*), итн.

Во помал обем е присутна и аугментативната лексика употребена со пејоративно значење, како на пр: *облаџиџиџе, живоџиџиџеџо, ѓоџаниџиџа* итн.

3. Во своето творештво Чинго употребува лексика од различни стилови. Употребата на дијалектна лексика претставува важна карактеристика на стилот на авторот. Со оглед на тоа дека Чинго често зборува за животот и луѓето од неговиот роден крај, природно, за да ни го долови месниот колорит, го употребува својот роден говор. На тој начин, читателот може да стекне блиска слика за луѓето од тој крај. Чинго ни ја доловува таа атмосфера, и раскажувањето, со специфичната интерпункција, е полно со живот. На читателот му се чини дека го слуша оној што раскажува. Толку Чинго успеал да се приближи кон усното творештво. Да го илустрираме ова со неколку извадоци:

„– *Куџриџаџа, заџлави ѓри ѓоследноџо – рџе – казна божја, не сакаше да џо имаџи! Зар џаџка беше божјаџа волја, млада да си ја земиџи кај неџо во рајскиџе џрадини, ѓраведниџаџа...Тоа и' џо најраџи сџрина*

Но, Чинго многу често употребува дијалектизми и во сопствениот јазик, (значи не во говорот на ликовите), па среќаваме дијалектизми и во дидаскалиите на неговите драми. Таму ги најдовме лексемите: *ваѓа, икеџи, меоџи, скалинаџа, сџомавоџи, фурџуна* и др.

4.а) Понатаму, важна карактеристика на јазикот на Чинго е употребата на лексика од туѓо потекло. Овде предничи употребата на турската лексика. Ќе приложиме еден пример:

„*Беџоџи* *џледаџи*, му се најолни окоџо рече:

–*Аферим* и *џо* произнесе. *џолема* *чесџи* му најрави, *досеџа* ми беше *џрв* *босџанџија*, од сеџа ќе бидеш *џким* *босџанџија*!

Алах. Алах. џким *босџан* *џфенди* *босџанџија*, *сиџе* да му се *џоклонува* *аџи* од *џаџоџи*, – Уво не можам да *џи* *скројам*, *друџо* сџ *алад*!

–*Бериџеџврсен*. не *џребиџи* *ниџиџо*, *вели*, *кај сум јас за џфендија*, не ме *џледаш* *каков* *калосан*, *избарџулаен*, *заџусџен*, *аман* да не *џреџиме* *душа*, *беџу*!

–*Оџа* ќе *кажџиџи*, *џреџиме* *душа*?

–*Жими Алах*. рече, *ова* е за *душа*, не да се *џрешело* *неџиџо*!“ (Баб, стр. 119)

Експресивноста на оваа лексика е очигледна. Таа го прави дијалогот жив, подвижен, животен. Употребена заедно со специфичната интерпункција (на две места е употребена точка, а е продолжено со мала буква) е особено стилски маркирана.

Чинго често употребува турски поздрави, желби, честитки и молитви. На пример: *ајрџија* (среќно! нека е со среќа!); *аџколсун* (браво!); *бериџеџврсан* (благодарам; бог те благословил); *бис милаи* (bismillah – во име на бога! боже помагај!); *бујрун* – *алал* (бујрун – повели; (х)алал – 1. она што е верски дозволено; 2. она што е благословено, што е стекнато на чесен начин; 3. прошка.); *јашасан* (да живее); *хајр олсун* (hairli olsun – среќно! нека е среќно! нека е со среќа!); *иуџур* (благодарам; заблагодарување упатено кон Бога) и др.

Чинго употребува и турски клетви: *алахбелах* (Алах нека те казни!); *белаврсан* (Alah belasuni versun! – Алах да му натовари неволја!) и др.

Авторот знае да употреби и цели реченици на турски јазик:

–*Баба, ана, насал џелди ојле џиџи*, како дојде *џака* *си оџиде*, *џли-џли-џли*, *ки-ки-ки*! (Баб, стр.95)

–*Темел калмаси, алчак милеџи*! (Коренот да ти се затре, прост народ! Баб, стр. 101)

Може да се каже дека авторот релативно успешно се служи со турската лексика. Во врска со прашањето на погрешно напишаните или погрешно употребените турски зборови, останува отворено дали авторот тоа го правел ненамерно или ги пишува турцизмите онака како што ги слушнал во разговорниот јазик, односно намерно. Се случува да сретнеме случаи на употреба на турски збор во погрешен контекст или погрешно напишана форма на зборот и сл. На пример:

–Шиио е овој резил, се зајенави оџаџа, шиио е овој намуз шиио му зо носиш на Алах и Сулџаноиџ, бре џезвеник, бре никаков милеџи, алчак милеџи, ами знаеш каков зрев ке сџиориш џред Алах и какво зло ке џ донесиш на сеџа царџиџина и сулџаноиџ, аман Алах! (Баб, стр. 47)

Турската лексема намуз значи чест, чесност, карактер. Од примерот се гледа дека авторот му дава негативна конотација на зборот, а од преводот гледаме дека овој збор обично се употребува во позитивна конотација.

Но, сепак, тоа не ја намалува вредноста на творештвото на Чинго. Во таа насока интересни се размислувањата на поетот Ј. А. Баратински, кој вели: „Мислам дека во поетските дела, како и во делата на природата, покрај убавината мора да се најде и мана, која ке ги оживее. Не знам дали сум доволно јасен. Суштината на мојата мисла е во тоа што извесни мани во одредена мера му се неопходни на секој автор за да може да опстане. Ако ги искорениш, ке ја искорениш и животната мера на неговите дела, па немилосрдниот вкус за уметничките дела ке биде исто што и смртта за делата на природата.“³⁹⁾

Интересно е и прашањето за употребата на варваризми во творештвото на Чинго. На пр. употреба на латински поговорки од страна на еден готвач:

Ке се зради, Лилеџе. Кољку џреба, џољку. Зар во џоа ке кусиме, Мирно! /Го џознава занесоџи, џочнува да шеџка, да медиџиџира, да реџиџира.../ Omniun consensus, со созласноџи, Mea parvitas, нашаџа мален-косџи...(Раб, стр. 663/664).

Вообичаено би било овие поговорки да бидат употребени од страна на некој едуциран лик, но Чинго го прави токму спротивното. Во тоа е убавината на неговото пишување. Тој секогаш знае да изненади со одбирот на јазични средства.

б) Во оваа насока може да ги приведеме и примерите на употреба на француски лексеми како што се следните:

Добре ми дојде, кога се сџиори биолиџи црни како саџи, а роџој бели како за рачки за ножој, Аман, бре, џобраџиме, шиио е ова чудо, зо зеде кола биолска и босџан, зо зеде ангаже, обично како шиио зо земаше франџускиоиџ конзул и џо една џул џаџека џиргнаа кон кукаџа на лалиџаџа, над Вардар, зледаше во река и мосџиоиџ долу...(Баб, стр. 141)

Употребата на лексемата ангаже во еден ваков дијалектен исказ е многу интересна. Авторот точно ни ја прикажува појавата на преземање странски израз заради престиж. Веројатно на ликот кој го употребува му се чинел многу привлечен овој странски збор, па го презема во своето искажување иако е јасно дека се работи за необразован човек.

На здравје, блосоја, еден аџеџиџиџе, дојдоја и аргаџиџиџе Береџе со ред, велиџи, немаџи несџиорено, се е од зосџода бележано. (Баб, стр. 146)

Во овој пример не ни е јасна употребата на формата апетите. Зошто не е употребена стандардната форма апетит не можеме да објасниме. Од друга

страна, пак, сметаме дека во овој исказ подобро би било да се употреби некој народен збор.

в) Чинго употребува и цели реченици напишани на грчки јазик, релативно адаптирани со транскрипција на македонска кирилица. Овие примери ги наоѓаме во драмата „Кенгурски скок“ и ги изговара лик кој е претставен како Грк. Во овие примери среќаваме зборови и изрази кои му припаѓаат на просторечетието, дури на вулгарното изразување. Но, фактот што авторот не дава превод доведува до неразбирање на поголемиот дел на читателите (еден вид цензура). Да го илустрираме ова:

Џон Рафаел Панајотиис! Еѓо ине Елинас! Греко! Елада! Есис исџе Јуѓославос? Ти канеџе? Аџо му исџе? Пос лејесџе?

(КС, стр.13)

Кала муни – неро џули!...

(КС, стр. 13)

Ксери Енлика?! Миа сџиџми џаракало!

(КС, стр. 13)

г) Како Чинго се служи со албанскиот јазик, може да се види од следните примери:

Зборои збор, даваи беса!

(Сур, стр. 419)

Сие, бре џлак, сие шишкон, како ми џи се луѓеџо дома, маџорицаџа дали ми џи се оџрли, Аџрлија да е, за добро!

(Сур, стр. 450)

ШУКУР МИР, ЗОТНИ ОВЧАРУ, сџолај џи мноѓу за муабетџоџ, сџ од арно џоарно, маѓарицаџа ми се оџели, ми роди ни машко ни женско воле, џаќво, ама со бела дамка на челоџо.

(Сур, стр.450)

Како што се гледа од примерите, Чинго ги употребува оние зборови од албанскиот јазик кои добро ги познава селското население, особено од западниот дел на Македонија. Зборот беса, пак, може да се рече дека добил и една стилска обележаност, па така во одредени говорни ситуации во разговорниот јазик често се употребува.

д) Во слична употреба се и германските зборови, што може да се види од примерите:

– Биџе, биџе, џубим руке, рекоа кулџурно оние манѓуџи, ах, либе мајн, џовелетџе седнетџе!

(Бун, стр.45)

Ах, либе ман, Ах мај зихер либен мајн!

(Раб, стр. 709)

Ах, мој либе зихер мајн!

(Раб, стр. 709)

Како што се гледа од примерите, се работи за лексеми од германскиот јазик пошироко познати. Тоа се зборови кои се употребуваат при учтиво

однесување (*биџе* – молам), односно зборови за изразување љубов (*либе мајн*). Чинго ги употребил онака како што може да се слушнат во разговорниот јазик кај луѓе кои не го познаваат добро германскиот јазик, па така во еден од примерите се среќава мој либе, значи македонската присвојна придавка *мој* и германската именка *либе*. Интересно е дека присвојната придавка е употребена во машки род. Од друга страна, лексемата *либе* може да се спореди со македонската лексема *либе* карактеристична за јазикот на народната поезија. Овде се чини дека дошло до приближување во значењата на двете лексеми.

ѓ) Понатаму, Чинго дава толку обемен материјал за говорот на Македонците иселеници во Австралија што тој може посебно да се проучува. Неговиот јазичен слух е толку истенчен што ги запишува зборовите со оној специфичен австралијански изговор на англискиот јазик. Таков е случајот и со другите варваризми. Употребени се со цел да ни го приближат просторот, времето, расположението на ликовите и со тоа да ни создадат реалистична слика за она што се опишува.

Писателот точно ни предава еден јазичен израз во кој се гледа лексичката интерференција на македонскиот јазик со англискиот. Ова може да се види од следните примери:

Илјада барисџи, басџери, професори, учени, научници, генерали, по-лисменџи, минисџири, џурли-џурли џенџлемени, дама до дама, сѐ до една леди, џенки и бледи, сџе на месџо осџанаа како сџаџуи, со зинаџи усџи, со лажни заби, имаџинал! (КС, стр. 36)

Сџе џрбови се оџределени со блокој имаџи улици, сџирџој, како некое џраџче, а во срединаџа се наоѓа цркџа, украсена, фино неџио, џриродно! (КС, стр. 51)

Ке бидеџе смесџен во Кинџ хосџиџал, оџ хос, кралска неџа, или сѐ џеџи џроценџи од целиоџ бизнис, смеџан и џиџуренсоџ! (КС, стр.43)

5.а) Посебно прашање, а во контекст на јазичниот усет на Чинго, е како ни го предава говорот на ликовите што не се Македонци. Тоа особено важи за турските ликови. Како што е познато, турскиот јазик не ја поседува категоријата род, па така на припадниците на турската националност кои живеат во Македонија посебна тешкотија им претставува оваа категорија во македонскиот јазик. Еве како ни го доловува тоа Чинго:

„ – Чиј е бре овој фиранче, џраша Беџоџи, шџо е овој чудо над чудаџа, одавде босџан, одавде уџе џоџодем берџкеџ!“ (Баб, стр. 120)

„ – Сечи босџаноџи, рече да џробаме, екимлакоџи да видиме!“ (Баб, стр. 121)

Во вториот пример нема удвојување на објектот. Удвојувањето на објектот е една од главните карактеристики на македонскиот јазик, а турскиот не ја познава.

б) Посебно прашање е употребата на српската лексика во творештвото на Чинго. Освен онаа лексика што функционираше или функционира во македонскиот стандарден или разговорен јазик, имаме лексика употребена со

специфична функција, а тоа е од страна на македонски говорители во случаи кога сакаат да зборуваат српски. Како што категоријата род претставува тешкотија за турските говорители, така категоријата падеж претставува тешкотија за македонските говорители поради нејзиното отсуство во македонскиот јазик. Оваа состојба Чинго не само што ја забележал, туку и ја употребил и тоа со голема доза на хумор. Да го илустрираме ова со неколку примери:

„Срам да ти бидиш, тиу, резил, прави македонци, ништо да не примише од веков, од веков, од културиш, еден збор да не зајомнише, тиши ниедни! Не да ти љубиш руке наш човек, скраја било, ич не го биваи за шоа, цейаници!“ (Бун. стр. 75/76)

„Друг ми беше збориш, М'сје. На иеинаесейши сеишември во илјада девейсшошени и осумнаесейшата година зајочна пробивош, М'сје... Почнала је борба, све клуча, звечу ножеве, звечу, М'сје! Оршак во работаша ми беше иречешозивац Машич, сељак из калешинца, коњаник и ишак, иуних девей година... Понекогаш заедно смо певушали...“ Ко не зна шиа су муке иешке, нека проге Албанију иешке!“ Тој ден синош единец го изуби... Ти вела, М'сје, иочела је борба, све клуча, звечу ножеве! (...)“ (МП, стр. 278/279)

А, пак, обратната ситуација, кога српски говорител зборува на македонски, а не го познава доволно, Чинго ни ја претставува со уште повеќе хумор:

„ – Мајку ви мангуйска, зар нисше нешто шоамаешно научиле во Германија. Сесише ваше шак да ви работеш. Губриња једни, зашио шолоко ме ионижаваше кад шошешо зарагужем свој хлеб!“ (Бун. стр. 44)

„ – Пуцај, иуцај, го молиш Бебица, Време е реално да се оцениш живош. Пуцај Момире, сесиша се не бои од смрши, боим се од нељуди!“ (Бун. стр.45)

Интересно е и како Чинго ја забележал употребата на некои србизми во разговорниот јазик. Некои од тие лексеми ја зацврстиле својата положба на заемки и влегле во лексичкиот состав на стандардниот македонски јазик. Таков пример е зборот *робијаш*. Српската лексема робијаш често се употребува и во македонскиот јазик за означување човек осуден на робија. Зборообразувачкиот суфикс *-аш* по потекло е од унгарскиот јазик, но кај нас е дојден преку српскиот јазик. Овој суфикс е непродуктивен во македонскиот јазик²⁸⁾ и има соодветна замена во македонскиот суфикс *-ар* за номина агентис, но не е вообичаена формата *робијар*, па така и во РМЈ е приведена формата *робијаш*, *робијашки*, *робијашница*.

Еве уште еден интересен пример на српско влијание врз македонскиот јазик:

–Лези, лези! командувааш иоискуснише шшо служеле во многу војни. (СС, стр.103)

Во овој пример има една појава која била особено раширена во периодот од Балканските војни и Првата светска војна до осамостојувањето на македонската држава, односно периодот кога многу Македонци биле српски војници или служеле војска во која официјален јазик бил српскиот (помалку

хрватскиот). Многу често во разговорниот јазик, кога се раскажуваат случки од тој период се имитира говорот, односно командите од претпоставениот (на српски јазик) или сопствениот одговор (исто така на српски јазик). Дури и сопствените презимиња се акцентираат со српски акцент (пр. Јовановски).

Србизмот *рачун* многу долго опстојува во македонскиот јазик. Неговата употреба била многу честа во периодот во кој творел авторот, но се задржал и денес. Чинго добро ја учил неговата употреба во разговорниот јазик, па го среќаваме и во неговото творештво.

Тие ѿројца манџуи како јасѿреби сѿоеја над неа, ѿука ѓи денеше, ѿука ѓи сѿемнуваше, се ѿодлажа Мајкино Сандрувче во рачуниѿе. (Бун, стр.40)

И покрај постоењето на македонската лексема *сметѿка*, многу често во современиот разговорен јазик може да се слушне *рачун, немање рачун, рачунање* итн.

Србизмот *изволѿиѿе* или уште почесто *извол'ѿиѿе* (мак. *ѿовелѿиѿе*) живее интензивно во разговорниот јазик и денес. Причина за негово првично преземање од српскиот јазик е секако прашањето на престижот. Неговата интензивна употреба ја засведочил и Чинго во своето творештво.

Српското влијание врз македонскиот јазик може да го проследиме низ следните примери:

(...) сѿолци за воче, (...) арѿишкар дуџмиња, дуџмиња за манжеѿина, дуџмиња ѿласѿични, дуџмиња за јорџан ѓроса, дечје иџрачки, даска за месо, (...) иџле шѿениџле, (...) цуци варалици, (...) (Бун, стр. 31/32/33)

Во овие примери добро е забележано влијанието на српскиот јазик во трговијата. Артиклите се добивале со декларација на српски јазик и тие и понатаму остануваат да се водат со тие имиња со кои се добиени. Така и денес се случува артикли произведени во Македонија да имаат декларација на српски јазик (на пр. фабриката „Витаминка“). И во пописните списоци, односно при годишниот попис на инвентар во многу македонски организации и училишта, имињата на различниот инвентар се на српски јазик.

Оваа појава Чинго многу добро ја забележал и ја пренел во своето раскажување и со тоа загатнува една тема која бара поширок пристап.

Но, една друга појава што се забележува во јазикот на Чинго нè тера на размислување за степенот на инфилтрација на србизмите во литературниот јазик. Ако еден македонски писател во своето раскажување употребува српски лексеми и покрај постоењето на македонски синоними, тоа укажува на сериозно загрозување на статусот на македонскиот јазик во тој период. Така кај Чинго среќаваме србизми во дидаскалиите на неговите драми и таму ги најдовме примерите: *Гајдашоѿ* (Гајдацијата н.з.), *ѿаѿуљачиња* (цуциња н.з.), *сѿално* (постојано н.з.) и др.

в) Што се однесува за употребата на бугарска лексика во творештвото на Чинго, мора да се напомене дека нејзиниот обем е прилично мал и се свеѓува на неколку лексеми. Начинот на нејзина употреба ќе се види од примерите:

Народоѝ ка ѝлева на ѓумење, како да беше Дуовден, све дошло на пазаров, на свиждање. (Баб, стр.7)

Во Бугарско-македонскиот речник овој збор е приведен со значење состанок; посета (на болен, затвореник и сл.). Чинго овој збор го употребил за да ја истакне големата посетеност на пазарот, големата турканица итн., но некако овој збор стилски не соодветствува на другите во реченицата, се чувствува некако изделен, како да не му е тука местото. Можеби подобро би соодветствувал некој друг, народен, дијалектен збор на негово место, па така подобро би ни ја приближил таа старинска атмосфера на раскажување на славните денови на „пазарот во Баска“.

– Истѝорическийѝе, рече Мајстѝороѝи, ѝѝие јас само ѓи ѝризнавам, ѝѝаму е сеѝѝа висѝѝина, ѝѝоа нависѝѝина ѝѝѝо било, не ѝѝуку ѝѝака ќе си кажуваме ѝѝриказни. (Баб, стр. 105)

Лексемата *истѝорически* се среќава на повеќе места во творештвото на Чинго. Како што е познато, суфиксот -ИЧЕСКИ претставува бугарски модел на зборообразување и не опстојувал долго во македонскиот јазик. Тој бил заменет со македонскиот суфикс -ИСКИ кој е продуктивен и натаму.

Со употребата на оваа лексема Чинго веројатно сакал да му даде одреден тон на говорењето на еден од ликовите. Можеби македонскиот суфикс -ИСКИ и фонетски му се чинел послаб, па затоа ја употребил бугарската варијанта. Но со оглед на стилот на раскажувањето на тој лик (Мајсторот во „Бабаѝан“) не ни изгледа многу оправдано присуството на оваа лексема. Во прилог на ова, несоодветната употреба на оваа лексема ќе ја илустрираме со уште еден пример.

„Така доаѓа чумаѝѝа, со ред и со знаци, ѝѝоа е висѝѝинаѝѝа, верувајѝѝе сеѓа или невисѝѝина е оѝѝи во ѝѝоа време шес илјади души умирале на ден во Мачедонија, само и само да се разреѝѝчи, да се изјалови народоѝѝи, ѝѝоѝврдено е во реформскиѝѝе дефѝѝѝери, истѝорическо неѝѝѝо, од ова ѓолемо зло и смрѝѝи ѝѝѝо замириса земјаѝѝа и сиѝѝе ѝлодови, рековме, авѓусѝѝи време беше, најубавиоѝѝи месец во ѓодинаѝѝа, сиѝѝави јаболко или круша, босѝѝѝан или ѓрозје се на смрѝѝи, на ѝѝемјан, на чад, на свеќа мирисаше, ѝѝоа малку ѓи ѝодмами луѓеѝѝо и мислеа свршено, дошла чумаѝѝа.“ (Баб, стр.106)

Војна! Војна срешчу Србија, царе Фердинаниѝѝе!
(МП, стр. 288)

Употребата на овој бугарски израз: војна со акцент на последниот слог како одлика на бугарскиот јазик; срешчу, односно срешту со значење против – бугарски предлог; е стилски обележана. Ликот кој го изговара овој израз е Македонец кој веројатно бил бугарски војник, а се употребува во ситуација на разговор во кој учествува уште еден Македонец, но кој бил веројатно српски војник и зборува на српски јазик. Овие ликови зборуваат на други јазици бидејќи ги евоцираат спомените од времето кога биле војници и на тој начин и на читателите авторот успешно им ја доловува таа атмосфера.

Усѝѝави ви е ѝо ѝуѝѝѝена од чешмава, ѝѝѝрајк, каѝѝасѝѝрофа, ајде, моља ви се!

(Раб, стр. 636)

Употребата на бугарскиот израз *моља ви се* е исто така стилски маркирана и во функција на зголемување на експресивноста на кажувањето. Претставува имитирање од бугарскиот јазик, а го среќаваме често во разговорниот јазик. Некои изрази кои изгледаат поинтересни се преземаат во разговорниот јазик и претставуваат еден вид мода во зборувањето. Ова може да се спореди со една современа ситуација, кога изразот разбира се изговаран често од актуелниот претседател на Македонија г-дин Кирил Глигоров се презема во разговорниот јазик, особено во говорот на скопската младина, потоа како рефрен во една забавна песна и во преводот на стрипот „Алан Форд“ во кој се употребува разговорниот јазик, односно сленгот.

6. Во врска со лексиката од експресивно-стилистички аспект, би споменале дека кај авторот Чинго има помал број лексеми кои влегуваат во разговорната лексика, односно во просторечието, и една група лексеми кои припаѓаат на административниот стил. Еве неколку примери на лексеми од административната лексика: *биланс*, *абонент*, *пресивка*, *гаранти*, *параграф*, *уџуџ* (=упат) и др.

Од разговорната лексика би ги прикажале примерите преку кои се гледа оригиналната употреба на одредени народни зборови со измена во значењето и со нијанса на стилска обоеност.

Тој некако осџана џоследен, кога слезе од зградаџа му се џриџуџи, ама џолку беше коџќосан во раџеџе шџо не можеше да си свиџка џиџара. (Бун. стр. 138)

Зборот *коџќа_го* има во РМЈ со значење: 1. (дијалектно) мачка; 2. Направа што се прицврстува на чевли за да не се лизгаат. 3. детска игра.

Чинго го употребил со значење *фатен* (во раџете). Немаме сознание за поширока примена на зборот со вакво значење.

Таков занесен, џелиоџ џоџресен некако осветлен, како анџелосан, влезе во канџеларијаџа на Кирил Б. Павловски.

(Бун. стр. 141)

Од грчката именка *анџел* и грчкиот зборообразувачки суфикс *-са* е направен глаголска придавка што авторот ја употребил со значење *со изглед како анџел*, односно *во одредена емоционална состојба* (занесен, осветлен).

И нему куџриоџ како да му оживе срџеџо, а изуџринаџа кога одеше во Комиџеџоџ беше сџиџсосан, усџиџе му се наџравиле каџран, му се залейени, оди и џлава не вади од земјаџа за да не џо среџне некој, џа да џо џраша, џа шџо ќе му рече, како ќе му рече, можеби ќе џо мислаџ за џодлец, клеветџник, еџе, оди во Комиџеџоџ, ех! (Бун. стр. 136)

Овде имаме сличен зборообразувачки пример како погоре. Авторот ја употребил глаголската придавка *сџиџсосан* во значење ‘стегнат’.

Чисџо, сеџа доџдоџашна рабоџа одеднаш сџана обична „џеџланџја“, шџо се вели, рабоџаџа мораше брзо да се џрилаџодува сџрема ино-сџраноџо џрџиџиџе, (џуџоџ џазар З.Н.), – рабоџиџе мора од корен да се менувааџ, џу нема шале, џочџџувани друџари. (Бун. стр. 148/149)

Авторот се дистанцирал од зборот *ѝеѝланѝија* бидејќи го ставил под наводници. Потеклото на зборот е од српската именка *ѝеѝља* што значи ‘копец’, па оттаму е изведена именката *ѝеѝланѝија* во значење ‘сплеткана, замрсена работа’.

Висѝина ишуѝиран ѝи сум јас, синко. (МП, стр. 345)

Глаголот ишутиран е изведен од англискиот збор *шуѝи* и зборообразувачкиот суфикс *-ира*, а авторот го употребил во значење ‘отфрлен’.

Ти, Прѝе, Срѝе, во Турѝија мораш да си куѝиш една венѝијаѝа кожна, чеѝириесей марки, велика еѝинија во цела Турѝија!

(Сур, стр. 452)

Многу често во разговорниот јазик се среќава зборот *венѝијаѝа* кој доаѓа од *виндјакна*, односно ‘палто за ветровито време’.

Прибери си ѝо умоѝи, мори чавко, срамоѝа е, неевече си младо, ѝуку ѝака како шуѝарка ѝо ѝаѝиѝиѝава да се смееш.

(ПОН, стр. 542)

Зборот *шуѝарка* го најдовме во РМЈ во значење: 1. оштетена (шут сад – оштетен сад). 2. вид пченица со клас без осилки. Авторот го употребил во значење ‘нетокму жена’, односно ‘луда жена’.

7. Уште една карактеристика на Чинго во врска со лексиката е употребата на погрешно напишани странски зборови. Со оваа карактеристика авторот ни создава слика за особините на некој лик, за неговото образование или необразование, ни го приближува времето, атмосферата, социјалната група каде припаѓа одреден лик итн. Да го илустрираме ова со неколку примери: *енѝерис*, *абноменѝи*, *сенатѝориум*, *елименѝиѝија* и др. Во првиот пример имаме појава на метатеза, односно гласовите е и и си ги замениле местата (ентерис <интерес). Во примерот *абноменти* имаме појава на елизија на гласот о (абноменти<абономенти). Во примерот *сенаториум* имаме *контаминација* меѓу именката *сенат* и именката *санаториум* (и двете од латинско потекло), па е добиена формата *сенаториум*. Овие појави се многу чести во разговорниот јазик и Чинго успешно ни ги претставил во своето творештво.

Чинго знае да употреби и зборови кои личат на странски во стилистичка функција. Станува збор за зборови кои не постојат како такви ами потсетуваат на некои странски зборови. Чинго ги употребува да ја потенцира особината на ликот кој ги употребува. Тој лик сака да се претстави како учен, а дека тоа не е точно писателот ни сигнализира со употребата на овие зборови. Да го видиме тоа во пример:

Докѝорскаѝа дисерѝиѝија ми беше од ѝолиѝологија и фуѝурологија, ја бранев на Лаѝѝиѝкиѝиѝ универѝиѝеѝи, редовен член сум на неколку овдешни и сѝирански академиѝи. (Бун, стр.46)

8. Чинго употребува и еден зборообразувачки суфикс во стилистичка функција. Тоа е суфиксот *-исѝи*. Во врска со овој суфикс може да го приведеме исказувањето на Кирил Конески⁴⁰: „Дериватите со суфиксот *-ист* се мотивирани од именки; тие се, всушност, преземени од туѓите јазици како и основните зборови од кои се изведени, а означуваат лице што се карактеризира

со активен однос кон предметот именуван со основата: фелџтонист, гитарист (...); чести се образувањата што означуваат припадник на општествено-политички, научен, религиозен правец: социјалист, монархист (...), или член на некаква група, колектив: курсист, семинарист (...)⁴. Еве го примерот од творештвото на Чинго:

Драги Дружари, за ситие нив и дружитие праветије некое чаре, за ситие, за ситие шито го о б е с ч е и њ у в а а и њ нашиот живои, ирошитавајтије на зборои, обесчестувааи, иријаи обесчестувааи! Иин иин иин... Негаиивисии, позиитивисии, левисии, деснисии, идеалисии, денитисии, центиралисии, реформисии, декоративисии, суфлеитисии, шминкерисии, кујнисии, националисии, паганисии, поганисии, реванитисии, фашисии, блесисии, клавирусии, баналисии, паразитивисии, шестивисии, комисисии, карјерисии, нудисии, камативисии, динарусии, девисии, нихилисии, вангелитисии, паитисии, инфлацитисии, православитисии, афитокефалитисии, сеитараитисии, дружитарисии, аритисии, демонитисии, лажисии, шовинитисии, гнитисии, итероритисии, балканитисии, девалвисии...

(...) мемоаритисии, фразитисии, лажитисии, шемиторалитисии, далитонитисии, солисии, колоритисии, губритисии, лојалитисии, феминитисии, леванитивисии, ориентитисии, лешитисии, големитисии, малитисии, итрицитисии, лијалитисии, ситабилитисии, изборитисии, беднитисии, садитисии Иин, Иин, Иин...

(Раб, стр. 664/665)

Како што се гледа од примерот, со интензивната употреба на овој суфикс и во зборови каде може да се употреби и во зборови каде не е вообичаена неговата употреба, Чинго предизвикал еден силен стилски ефект. На овој суфикс тој успева да му даде негативна конотација и со помош на иронијата кај читателот сугерира една ангажираност на авторот. Само со употребата на еден суфикс авторот ни се прикажува како ангажиран критичар на општеството.

Еве уште еден суфикс стилски употребен иако не со толкав интензитет како претходниот. Тоа е суфиксот *-фил* (од грчко потекло) и Чинго вака го употребил:

Во доцнитие саати беше, шефе... Тогаи кај нас во крчмичеио повелија дружитариите Инглизови... и дружи франкофили, англофили, гркофили, фили, фили, едни фини луѓе, господаро! Тритиати повелите, нема грешка, очи да ми иукнаи! (Раб, стр. 648)

Авторот направил едно фонетско приближување со лексемата *фини* откако двапати ја употребил само наставката *-фили*, односно *фили*, и сè тоа добива еден ироничен призвук.

Чест зборообразувачки суфикс кај Чинго е и турскиот суфикс *-џи(ја)*. Во врска со овој суфикс Кирил Конески вели: „Овој суфикс е по потекло од турскиот јазик (основниот суфикс *-џи* е проширен во нашиот јазик со *-ја*), и доаѓа со турцизми што имаат релативно широка употреба во народниот јазик: алвација, бозација, (...). Во современиот македонски литературен јазик образувањата од овој тип се чувствуваат како архаизми, па поновите, инаку ретки,

образувања имаат разговорен карактер и често изразуваат негативна емоционална нијанса: филмација, театарџија, (...)“⁴¹⁾

Во врска со продуктивноста на овој суфикс може да го приведеме и исказувањето на Оливера Јашар-Настева: „Овие три суфикси (се мисли на суфиксите: -ач, -ар, -ник, н.з.) сосем ја намалија продуктивноста на турскиот суфикс -џија (-чија). Се среќаваат вистина и некои нови образувања како: електрикчија, паркетчија но, и паралелна употреба на паркетар и електричар. За разлика од ваквата положба и судбина на овој турски суфикс во македонскиот јазик, тој е сè уште продуктивен во соседните балкански словенски јазици, а исто така и во албанскиот јазик“.⁴²⁾

Кога станува збор за понови образувања со овој суфикс, ќе го приведеме исказувањето на Лилјана Минова-Гуркова дека: „Поновите образувања на -џија покажуваат голема инвентивност, меѓу другото, и во поглед на изборот на основата (ознаџија), а во извесни случаи се добиваат интересни комбинации во поглед на потеклото на составните делови: баскетџија, револверџија, суперпеналџија.

Мотивите за создавање именски ликови на -џија се, секако, различни, но стилската обележаност често е на втор план: овој суфикс како да му дава на говорителот поголема слобода во именувањето или означувањето или карактеризацијата на определени групи луѓе.(...) Карактеристика на поновите образувања на -џија е нивната сврзаност со конкретен момент, со конкретна појава, со конкретен повод, често со специфична врска меѓу основата на именката и лицето на кое ќе се однесува таа; во извесни случаи таа врска може де се воспостави само врз основа на игра со јазикот: урнебесџи се слушателите на емисијата Радио Урнебес на Македонското радио (...). А дека односот спрема лицата на кои се однесуваат именките на -џија не е само негативен, со иронична или со пејоративна нијанса, покажуваат и некои од наведените примери, како и именката лектирџија, употребена во множинска форма: Лектирџии, здраво!, како обраќање кон потенцијалните гледачи на театарчето Мира-лектира“.⁴³⁾

Во творештвото на Чинго ги среќаваме следните образувања со -џија: *џолемџија, докџиорџија, евиџинџија, лимонџија, џланџија, џорџиокалџија, џриказџија, фалбаџија, џамџија* и др.

Од зборообразувачките модели кај глаголите кои почесто ги употребува Чинго може да ги изделиме образувањата со суфиксот -са. Во врска со овој суфикс Кирил Конески вели: „Со суфиксот -са (по потекло од грчкиот јазик), кој се јавува проширен како -оса (ретко -јоса), -иса (ретко -лиса, -диса), се образуваат свршени глаголи, мотивирани главно од именки. Тие се изведуваат со додавање на суфиксот кон зборообразувачката основа, која е обично еднаква на флексиската: прстен > прстеноса, брада > брадоса, (...)“.⁴⁴⁾

Кај Чинго ги најдовме следните глаголи образувани на овој начин: *анџелоса, коџикоса, сџиџисоса, кердоса, чалдиса* и др.

Уште една интересна особеност на стилот на Чинго е употребата на скратеници. За образувањето на скратеници во македонскиот јазик во пери-

одот по војната пишува Оливера Јашар-Настева: „За лексиката од овој период е особено карактеристичен, како што веќе нагласивме, еден нов тип зборообразување кој се јави како потреба за покусо и попрактично именување пред сè на низа нови органи на власта, организации, институции и разни претпријатија кои имаат долги и описни називи. Се работи за образување на таканаречени сложени скратеници. Макар што општо земено, разни видови скратувања постоеле и порано, овој вид скратеници како посебен вид во македонскиот јазик, се јавува по Втората светска војна. Сложените скратеници, инаку карактеристични и за другите современи јазици, макар што најголемиот дел од нив, се јавија дури во последните децении, успеаја со вонредно голема брзина да се распространат. (...) Во зависност од елементите кои влегуваат во сложените скратеници, се изделуваат три основни типа: а) гласовен или иницијален, б) слоговен и в) мешан тип.“⁴⁵⁾

9. Кај Чинго ги сретнавме скратениците: *АФЕЖЕТО*, *ИБЕТО*, *УНРА*. Првата скратеница има општествено-политички карактер, била широко распространета во тој временски период и била позната и во другите словенски јазици. Втората скратеница (како и првата) претставува гласовна скратеница особено распространета до педесеттите години, а третата скратеница претставува еден вид интернационална скратеница (УНРРА).

Би споменале еден интересен пример на скратеница. Станува збор за примерот *абейџо* во значење ‘азбуката’.

Поџџоа абейџо ѓо научуваи на џамеџи, а не знаеи која буква како се вика. (СС, стр. 104)

Чинго направил интересна лексема одејќи по истиот принцип на создавање на лексемата *азбука*. Како што е познато, зборот азбука доаѓа од имињата на првите две букви на словенската азбука - аз (а) и буки (б). Така и Чинго дошол до *абџ*, па дури и во членувана форма.

Понатаму, интересна е употребата на уште една скратеница. Станува збор за примерот *АФЖ*. Кај Чинго тој е употребен само со една голема буква и во значење на збирна именка.

...Небоџо се оџвори, Афежеџо исџрчува, црвеноџо знаме ѓи води, џобедатџа е наша, џобедатџа е наша, џобедатџа е наша...

(ПП, стр.40)

Авторот често употребува скратени форми од сложени изрази кои означуваат некои идеолошки поими. Такви се примерите: *елеменџи* од *неџријатџелски елеменџи*, *месноџарџискаџа* од *месноџарџискаџа организација* и др.

Да го илустрираме ова:

Знаеше ли дека им одиш на ракатџа на елеменџиџе и друџиџе народни џредавници, џрашаше некој друџ од друџарџиџе. (ПП, стр. 108)

(Пред месноџарџискаџа: ѓолем народ, сџаро, младо, жени со деца, цели семејсџва, некои џџука си џослале и сџџџџи...)

(МП, стр. 255 – дидаскалии)

10. Со оглед на фактот што Чинго сака што поверно да ни го претстави духот на народот, тој во своето пишување употребува голем број фразеологизми. По својата содржина овие фразеологизми не содржат големи иновации. Тоа се, пред сè, фразеологизми вообичаени во народниот јазик.

Според тоа во каква форма се јавуваат, фразеолошките изрази можат да се поделат на:

- фразеолошки изрази кои по својата структура одговараат на цела реченица, и
- фразеолошки изрази кои по структурата одговараат на синтагми.

Во првата група фразеолошки изрази можеме да ги вброиме следните примери: така било пишано, овде коски ќе оставам, треска нè фати, каде глава ќе кршиме, никаде место не ќе го собере, душа низ нос да ти излезе и др.

Во втората група фразеолошки изрази ќе ги изделиме: црвената мечка, длабока политика, широка демократија и др.

Понатаму, можеме да изделиме фразеолошки изрази во форма на желби, како што се на пример: *џосиод да чува, боџ душа да му џпросиш, сиолај му на боџа* и др. Потоа, во форма на клетви: *ѓавол да џо носи* и др. Во форма на заклетви: *чесен младински збор* и др.

11. Интересен е и начинот на кој Чинго ги конструира речениците. Веќе споменавме дека авторот често ги испушта интерпункциските знаци или врши нивна замена, па така таму кај што очекуваме точка наидуваме на запирка и сл. Оваа карактеристика на Чинго секако има стилистичка конотација. Говорот на Чинго се стреми да се приближи до секојдневната говорна реалност. Тој ги има сите карактеристики на еден жив, експресивен разговорен јазик. Со испуштањето на знакот точка, авторот ни доловува еден континуитет во раскажувањето. Но, понекогаш се случува да сретнеме прилично нејасни реченици, како на пример следните:

А и џише заборавија, леѓнаа, сенки муренки, зрели муренки се накркаа а и џиоа џишо беше осџанано од свадбаџа им нареди на слугџише да им џо дадаџ, џаџџи, шеќерџарчиња, џекмези, јадења валиски – кадиски, џрејаде-ни се наџија вода и засџаа, се знаодморија и еден сон сулџански. (Баб, стр. 128)

Вчера се родил, џишо се вели, џиој чоѓук ешеклар, а веќе денеска џо џио-џори вер џлаваџа од сулџананоџ, Алах, Алах, џо џџрѓнал џласовиџе од дедоџио и внукоџ, му се јави една насмевка и му ја оѓреа лицесџаџа брада очџиџе, сини и џолеми, не како кај џџурчин, џџуку кај човек насмеани и радосни, за ниџиџо. (Баб, стр. 115)

Значи, не само што отсуството на точката претставува проблем во следењето на мислата, ами среќаваме и прилично нејасни делови. Во првата реченица, како што се гледа, имаме отсуство на глагол, па ние може да претпоставуваме дека ликовите толку добро спиеле што сонувале султански со-ништа. Но, во реченицата тоа не е децидно кажано. Во втората реченица, пак, можеме да претпоставуваме дека ликот има насмеани и радосни очи кои се

такви по природа, значи радосни без некоја посебна причина. Но, исто така, можеме да претпоставиме дека авторот Турците не ги смета за луѓе, па вели „...не како кај турчин, туку (како н.з.) кај човек...“, или, пак, дека очите се насмеани и радосни за ништо, односно без врска, без причина.

Во секој случај, Чинго е еден голем талент за пренесување на живиот говор во уметничка проза. Тој се потпира врз стилот на народните раскажувачи и неговата проза просто бара да биде на глас читана. Тоа е оној усет на Чинго за забележување на секојдневната јазична пракса и обид за нејзино преточување во уметничка проза.

12. Анализата на стилските особености на Чинго не би била целосна ако не се осврнеме и на најчестите стилски фигури што ги употребува. Би се задржале на лексичките фигури, во прв ред на алегоријата, иронијата и симболот.

а) Во врска со алегоријата би го цитирале Гадамер кој вели: „Со алегоријата и симболот се означува нешто чија смисла не лежи во неговата појавност, неговиот облик, односно неговите зборови, туку во значењето што се наоѓа надвор од него. Наместо тоа што навистина се мисли да се каже, се кажува нешто друго, нешто поопипливо, но така што сепак може да се разбере што е тоа другото.“ Тој вели дека во алегоријата појавниот свет преку „конвенција и догматска фиксација“ е поврзан со идејниот свет. („Речник књижевних термина“, Нолит, Белград)⁴⁶⁾

Можеби најпластичен пример за употреба на алегоријата од страна на Чинго е оној во расказот „Семејството Огулиновци“. Да илустрираме еден извадок:

- (...) – *Црвенковци, ѓаволи црвени, – колнеа женишѝе.*
Војницишѝе ѝрашаа:
 – *Има ли црвени во вашиошѝ крај?*
 – *Кој? – рече сѝрого војникошѝ.*
 – *Јас, рече сѝариошѝ Огулин.*
 – *Ти ли си црвен? – изненаден ѝраша војникошѝ.*
 – *Јас – ѝовиори Огулин со глас како да беше навреден шѝо го ѝреѝрашува. – Црвен сум како ѝеѝринско вино. – Огулин го ѝодаде своешѝо своешѝо црвено, ѝркалесѝо лице кон војникошѝ.*
 – *Тој е црвен, – ошѝу војникошѝ.*
 – *Не си слешѝ, – се замеша и мајкашѝа Огулиница намигнувајќи му на својошѝ Огулин.*
 – *Шѝо, – ѝраша војникошѝ.*
 – *Црвен е, вела, нека ми е жив.*
 – *И жена ми е црвена, – рече сѝариошѝ Огулин среќно и со некаква гордосѝ во гласошѝ.*
 – *И децашѝа ни се црвени, – рече мајкашѝа Огулиница ѝокажувајќи на својошѝ личен род шѝо беше наоколу собран.*
 – *Така ни е крвѝа, – рече Огулин задоволно мешкајќи се.*
 – *Така ни е крвѝа, – ѝовиорија и Огулиновшѝе синови.*

– Таков ни е воздухој и водајиа, рече мајкајиа Огзулиница.

– Тие ситие се црвени, – процеди војничкој.

– Тие се гадови. (...)

б) Во рамките на лексичките фигури ќе се задржиме и на иронијата која често ја среќаваме во творештвото на Чинго. Иронијата е стилска фигура чие основно значење е „едно да се зборува, а друго да се мисли“. Така често се случува преку пофалби всушност да се искажува негативен став, или преку прекорување всушност да се пофалува соговорникот. Познавањето на контекстот е важен услов за разбирање на иронијата, но често авторите можат да употребат и интерпунктиски знаци за да укажат дека се работи за иронија. Иронијата ќе постигне силен стилистички ефект доколку е разбирлива за читателите.

Чинго ги користи и двата начина за да истакне дека зборува со ироничен тон. Во првиот случај, кога од контекстот јасно се гледа дека се работи за иронија, тој не употребува наводници. А во случаи каде посебно сака да го потенцира ироничниот тон, зборовите или изразите ги става во наводници. Да го илустрираме ова:

Манол Ивановски, јавниој обвинијел ѿ ѿелефон му се јавил на јавниој ѿробранијел Ј. Едровски-Едрич; а јавниој ѿробранијел лично ѿбарал ијен ѿрием кај секретарој на комијејој, а основниој ѿвод му бил ѿводој ловзиско куче шѿо му го донеле на секретарој од Скојје, бидејќи ушѿе не му го честѿијал. (Бун, стр.96)

– Благодарение на нашејо ггагансѿво за сосема крајко време случајој на Захарич, слично на ѿој ѿожар шѿо го изгоре ггадој, се ѿрошири во сѿие „ѿори“ на нашејо ошѿесѿво ггајче – околија, како се вели, влезе во душајиа на целиој рабојен народ. Забелешка: зборчејо „рабојен“ малку се уѿојребува во нашајиа лијература, како и зборој круша, круши. Сигурно на ѿрефинејѿије малку ќе им звучи ггрубо, но јас зборчево го најдов во Кайчејо и бидејќи научно ми се виде досѿајно објаснејо, ѿа се осмелив да го внесам во расказов, З.Н. (Бун, стр. 95/96)

в) На крајот, би се осврнале уште на употребата на симболот во творештвото на Чинго. Најнапред, за симболот би кажале дека е спротивставен на алегорѿјата по тоа што тој е нефиксиран, односно е неограничен во своите значења, за разлика од алегорѿјата која може точно поимски да се одреди (Гете и Кант). Во теоријата на германскиот идеализам симболот станал сеопшто естетско начело. Така, единствената симболика на едно дело, односно целина, е составена од повеќе или помалку поединечни симболи, односно елементи, кои може да се јавуваат во различни дела. („Речник књижевних термина“, Нолит, Белград).⁴⁷⁾

Кај Чинго како пример на употреба на симбол би го споменале романот „Големата вода“. Најнапред, би истакнале дека веќе самиот наслов на романот крие симболика. „Големата вода“ претставува симбол на слободата кон кој се стремат главните јунаци на романот. Понатаму, би го споменале и симболот на мајката, кој особено пластично ни е прикажан на крајот на романот.

Симболичката конструкција за спасоносното дејство на мајката, односно визијата на мајката Чинго ни ја претставува со следните зборови:

Тоа беше оној нејпознат глас што деноноќно ни се јавуваше, што не водеше кон Сенџерлевиот рид. Ох, штој ми да можеше да се продолжи во вечност! Се молев, ако некогаш нешто ќе може да се задржи, штогаш нека биде штоа штоа љубов на нашите мајки. О, боже, штоа штоа колку беше убаво, ситрашно, виситиништо, невиситиништо, единствено, блиско, болкно. Проклеј да бидам, м а ј к а. По сонцето сигурно најсвејила работта на светиот се мајкините очи, нејзината безмерна љубов. (ГВ, стр. 129)

13. Тргувајќи од сите досега наведени стилски особености на јазикот на Чинго, би заклучиле дека суштинските вредности на своето творештво Чинго ги остварува во доменот на стилот. Стилот на Чинго произлегува од фолклорот, односно народното раскажување и од говорниот јазик. Целото творештво на Чинго ни сугерира дека се работи за длабоко автентична стилска постапка и дека неговото творештво се базира врз претпоставката за вистинско постоење на тој свет, односно за вистинско постоење на тој образец во животот. Колку и да правиме длабока јазично-стилска анализа на творештвото на Чинго, никогаш докрај нема да можеме да го одгатнеме феноменот на создавање на едно уметничко дело и на неговото воздејство врз читателот. Во таа насока би го цитирале О. Јесперсен, кој вели: „Тоа уште повеќе важи за онаа внатрешна убавина на јазикот што произлегува од изборот и распоредот на зборовите, од сета нивна сугестивност и способност да разбудат чувства. Со такви тајни средства писателот понекогаш успева да фрли магија врз нас, а ни најпродорната анализа да не ни помогне да ги пронајдеме причините и законитостите на таквите дејства.“⁴⁸⁾

ЗАКЛУЧОК

Живко Чинго е еден од најистакнатите претставници на повоената македонска литература. Уште со првата збирка раскази го заземе местото во врвот на македонската литература. Со понатамошната литературна дејност се наврќаше или се оддалечуваше од тој првичен успех. Но, остана на врвот меѓу најзначајните македонски литературни творци.

Творештвото на Чинго привлекува за истражување од повеќе аспекти. Нам лексиката и стилот на пишување ни се чинеа најинтересни. Со тоа, секако, не се затвора кругот на научно интересирање за делото на Чинго. Се надеваме дека овој труд ќе ги поттикне интересите за истражување на творештвото на Чинго и од други аспекти.

Лексиката во творештвото на Живко Чинго ја разгледавме од три аспекта:

- а. според процесот на обновување;
- б. според потеклото; и
- в. според сферата на употреба.

Во врска со првото поглавје, може да се заклучи дека во творештвото на Живко Чинго можат да се најдат и историзми и архаизми и неологизми. Што се однесува за неологизмите, треба да се истакне податокот дека Чинго пишува во време на големи општествени промени во кое се јавиле и низа нови зборови, односно неологизми. Овие неологизми се јавувале на два начина: како заемки од разни јазици и како иновации во македонскиот јазик. Такви се: директива, колективизација, крос-контри и др. Потоа, кај Чинго среќаваме и неологизми во вид на скратеници кои се, исто така, многу карактеристични за тој временски период и не само за македонскиот јазик. Такви се: Афежето, Ибето, УНРА и др.

Кај Чинго се среќава голем фонд на зборови преземени од други јазици. Некои од овие зборови претставуваат заемки во македонскиот јазик, а некои претставуваат варваризми. Ние не ја разгледувавме лексиката врз основа на тоа дали постои во стандардниот јазик или не, туку ја разгледувавме само според нејзиното потекло. Туѓата лексика кај Чинго ја поделивме на два дела: словенска и несловенска лексика. Во рамките на словенската лексика е застапена црковнословенската, српската, руската, словенечката, хрватската и бугарската лексика. Во рамките на несловенската лексика, пак, е застапена турската, англиската, грчката, германската, француската, албанската и латинската лексика.

Од словенската лексика во најголем обем се наоѓа српската лексика што не нè зачува знаејќи го фактот дека во тој период влијанието од српскиот јазик било интензивно. Во нешто помал обем се наоѓа руската лексика, додека присуството на црковнословенската, бугарската, словенечката и хрватската лексика е чисто функционално.

Од несловенската лексика може да ги изделиме турската и англиската лексика како најбројни. Треба да се спомене и тоа дека турската лексика употребена кај Чинго во најголем број случаи била позната во македонскиот јазик, пред сè, во народните говори, додека англиските лексеми претставуваат варваризми употребени функционално. Турска лексика среќаваме во сите дела на Чинго, додека англиска лексика среќаваме само во драмата „Кенгурски скок“ и во прозата „Гроб за душата“. Освен турска и англиска лексика, кај Чинго среќаваме и грчка, француска, германска, албанска и латинска лексика. Грчката лексика се јавува на два начина: како лексика позната во македонскиот јазик, односно грчки заемки, и како варваризми. Таков е случајот и со латинската лексика: еден дел претставува латинска лексика која припаѓа на интернационалната лексика, а еден дел претставуваат варваризми. Француските лексеми се претежно познати во македонскиот стандарден јазик, додека германските претставуваат варваризми. Ретките албански лексеми се познати во народните македонски говори.

Според сферата на употреба, лексиката кај Чинго ја поделивме на два дела: дијалектна и жаргонска, односно разговорна лексика. Административна лексика сретнавме многу малку, од разбирливи причини, па ретките примери ги разгледавме во рамките на поглавјето за стилот на Чинго. Интересно во

врска со дијалектната лексика е што Чинго не само што ја употребува во говорот на ликовите, ами ја употребува и во сопствениот јазик. Што се однесува за жаргонската лексика, може да се каже дека таа не е вистинска жаргонска лексика, туку повеќе е разговорна. Тоа значи дека во повеќето случаи станува збор за народна лексика употребена разговорно, односно со извесни промени во семантиката. Чинго со ова се наоѓа во рамките на македонскиот јазик во кој нема вистинска жаргонска лексика, туку постои народна лексика употребена со друго значење и преземена жаргонска лексика од туѓи јазици.

Во второто поглавје го разгледаваме стилот на Чинго. Оттаму може да ги изведеме следните заклучоци:

1. Кај Чинго среќаваме многу интересно употребени интерпункциски знаци. Така, тој често речениците не ги одделува со точка ами со запирка, па така успева да долови атмосфера на усно раскажување каде нема строга пауза во раскажувањето, туку речениците се прелеваат една во друга. Но, понекогаш Чинго не е успешен во ова, па така среќаваме предолги реченици во кои читателот тешко може да се снајде. Исто така, понекогаш Чинго и по употребена точка започнува со мала буква, а тоа веќе не претставува стилска особеност.

2. Во врска со правописните особености, ќе споменеме дека кај Чинго често среќаваме мешање на графемите Ѓ и Џ, па среќаваме: лимонѓија, приказѓија и сл. Исто така, интересно е што Чинго именките што означуваат националност ги пишува со мала буква (мачедонец).

3. Една од најважните карактеристики на стилот на Чинго е и фреквентната употреба на деминутивно-хипокористичната лексика. Со тоа Чинго предизвикува читателот да почувствува блискост кон она за што раскажува писателот. Така Чинго знае да употреби деминутивна форма и за природни појави, и за географски поими, и за суштества, и за растенија, и за делови од човековото тело, и за предмети итн.

4. Употребата на дијалектна лексика е, исто така, една од најважните карактеристики на стилот на Чинго. Дијалектната лексика може да ја поделиме на два дела: дијалектизми во говорот на ликовите и дијалектизми во јазикот на писателот. Додека присуството на дијалектизми од првиот вид има оправданост, присуството на дијалектна лексика од вториот вид е дискутабилно.

5. Турската лексика во творештвото на Чинго е речиси најбројна. Неа ја среќаваме, во помал или поголем обем, во сите дела на Чинго. Во некои дела, како на пример во романот „Бабаџан“ неа ја има толку многу што читателот во некои делови со тешкотии го следи дејството, па понекаде дури е можно и да се прекине комуникацијата. Со ваква фреквентна употреба на турцизмите Чинго му дава разговорен тон на говорењето, а со тоа ја зголемува експресивноста на раскажувањето, животноста на ликовите итн. Но, понекогаш Чинго знае да употреби и турски збор во погрешен контекст, што сведочи дека тој ги пишувал овие зборови онака како што ги слушнал и ги разбрал, без некоја поголема претходна проверка.

6. Чинго често употребува и варваризми со кои ни ја приближува сликата за некои ликови од неговото творештво, односно ги прави автентични. Така, еден дел од употребената латинска лексика претставуваат варваризми. Истиот случај е и со грчката лексика – еден дел претставуваат грчки заемки во македонскиот јазик, а еден дел се варваризми. Француската лексика во поголемиот број случаи постои и во стандардниот јазик, но еден дел исто така, може да ја оквалификуваме како варваризми. Таков е случајот и со ретката албанска и германска лексика.

7. Според фреквенцијата посебно место заслужува англиската лексика. Неа ја среќаваме во драмата „Кенгурски скок“ и прозата „Гроб за душата“. Чинго ни дал една широка слика за јазикот на македонските иселеници во Австралија преку која можевме да го разгледуваме проблемот на лингвистичка интерференција.

8. Чинговиот јазичен усет го гледаме и во неговата моќ да ни долови ситуации кога еден говорител зборува на туѓ јазик. Тој ги забележал тешкотиите со кои се среќаваат тие говорители поради тоа што во нивниот мајчин јазик не постои некоја граматичка категорија. Така, турските ликови го мешаат родот во македонскиот јазик, македонските ликови ги мешаат падежите во српскиот јазик, српските ликови го мешаат членот во македонскиот јазик итн.

9. Во творештвото на Чинго има и голем фонд српска лексика. И неа може да ја поделиме на два дела: едниот дел е српска лексика во говорот на ликовите, а другиот дел е српска лексика во јазикот на авторот. Вториот вид лексика сведочи за интензивното српско влијание во тој временски период.

10. Бугарска лексика среќаваме многу малку – таа се сведува на неколку лексеми.

11. Кај Чинго сретнавме и лексика што му припаѓа на административниот стил, но таа е, секако, ретка, и се сведува на неколку лексеми употребени функционално. Такви се: абонент, гарант, упут и сл.

12. Во врска со зборообразувачките модели, може да се каже дека најчести се оние со суфиксите *-исѝ*, *-фил*, *-ѝи(ја)* кај именките и *-са* кај глаголите. Од стилска гледна точка, посебно беа интересни оние образувања на *-исѝ* и *-ѝи(ја)*.

13. Општа карактеристика на јазикот за време и по војната е образувањето на скратеници. Оваа појава ја среќаваме и во делата на Чинго, па ги најдовме: Афежето, Ибето, УНРА и др.

14. Бидејќи Чинго сака да го имитира народниот стил на раскажување, не е чудно што употребил и фразеологизми. Овде не видовме некоја поголема инвенција од страна на авторот – се работи за познати народни фразеологизми. Ги поделивме на:

– фразеолошки изрази кои по својата структура одговараат на цела реченица (пр. така било пишано); и

– фразеолошки изрази кои по структурата одговараат на синтагми (пр. длабока политика).

15. Постои уште една особеност на стилот на Чинго – тоа е специфичната синтакса на неговиот јазик. Поврзано со заклучоците во врска со интерпункцијата, може да кажеме дека кај Чинго среќаваме предолги реченици, реченици кои според интерпункцијата треба да ги гледаме како целина, а според содржината тоа е невозможно, реченици во кои недостасуваат битни елементи за да се разбере точно суштината итн.

16. Во рамките на стилот се задржавме и на трите најкарактеристични стилски (лексички) фигури, преку кои може најмногу да се забележи специфичниот стил на раскажувањето на Чинго. Тоа се: алегоријата, иронијата и симболот.

Творештвото на Чинго нуди уште многу материјал за проучување. Неговиот јазичен израз е богат и во целост ни дава слика за македонскиот јазик во повоениот период. Чинго особено внимание посветува на начинот на кој зборуваат неговите ликови. Јазикот на Чинго е една од неодминливите карактеристики на неговото творештво, па секоја поопстојна анализа на уметничката вредност на творештвото на Чинго не смее да го одмине. Ние се обидовме да го осветлиме делото на Чинго од еден агол, а се надеваме дека тоа ќе биде и понатаму предмет на истражување.

ЗАБЕЛЕШКИ

1. Ѓурчинов, М.: „Сон за водата и слободата“, Обид за будење/Живко Чинго, Скопје, 1982, стр. 421/422.
2. Урошевиќ, В.: „Време на големите промени“, Обид за будење/Живко Чинго, Скопје, 1982, стр. 454.
3. Мицковиќ, С.: „Живко Чинго или говор што не се научува“, Обид за будење/Живко Чинго, Скопје, 1982, стр. 456.
4. Ibid., стр.457.
5. Ibid., стр.457/458.
6. Ibid., стр. 462.
7. Ibid., стр. 462.
8. Ibid., стр. 464.
9. Миоски, М.: „Лексиколошки аспекти на делото *За македонските работи*“, Скопје, 1988, стр. 5.
10. Јашар-Настева, О.: „За некои аспекти на збогатувањето на лексиката на современиот македонски јазик“, Македонски јазик, 1966, стр. 29.
11. Русинов, Р., Георгиев, С.: „Лексикологи на български книжовен език“, Велико Трново, 1996, стр. 50/51.
12. Ibid., стр. 51.
13. Ibid., стр. 51.
14. Ibid., стр. 51.
15. Голуб, И.Б.: „Стилистика современного русского языка“, Москва, 1976, стр. 94.
16. Ibid., стр. 97/98.
17. Русинов, Р., Георгиев, С.: „Лексикологи на български книжовен език“, Велико Трново, 1996, стр. 53.
18. Ibid., стр. 53.
19. Корац, М.: „Стилистика српскохрватског књижевног језика“, Белград, 1974, стр. 31/32.
20. Миоски, М.: „Лексиката во текстовите на Јоаким Крчовски“, Скопје, 1980, стр. 40.

21. Чундева, Н.: „Русизмите во македонскиот литературен јазик“, Скопје, 1980, стр. 179.
22. Ibid., стр. 180.
23. Угринова-Скаловска, Р.: „Бугаризмите во современиот македонски јазик“, Македонски јазик, 1968.
24. Јашар-Настева, О.: „Функционирањето на турцизмите во македонскиот книжевен јазик“, Македонски јазик, 1972.
25. Филиповиќ, Р.: „Теорија језика у контакту“, Загреб, 1986, стр. 26.
26. в. Филиповиќ, Р.: „Теорија језика у контакту“, Загреб, 1986.
27. Цветановска, Д.: „Macedonian and American - English: analysis of interference“, Скопје, 1994, стр. 58 – 68.
28. Бабамова, И.: „Функционирањето на јазикот преку лексиката – на примери на француски елементи во македонскиот јазик“, Прв научен собир на млади македонисти, Скопје, 1993, стр. 192/193.
29. Басотова, Љ.: „Латинизмите во македонскиот јазик“ (докторска дисертација), Скопје, 1993, стр. 41.
30. Ibid., стр. 241.
31. Ibid., стр. 242.
32. Голуб, И.Б.: „Стилистика современного русского языка“, Москва, 1976, стр. 82.
33. в. Јашар-Настева, О.: „Албански зборови во македонските тајни јазици“, Македонски јазик, 1953.
34. в. Паноска, Р.: „Дијалектните особености во прозата на некои современи прозаисти“, Македонски јазик, 1972.
35. Виноградов, В.В.: „Стилистика и поетика“, Сараево, 1971, стр. 13.
36. Ibid., стр. 19 – 21.
37. Ibid., стр. 20.
38. Паноска, Р.: „Стилистичката улога на деминутивно-хипокористичната лексика во македонската народна поезија“, Македонски јазик, 1973.
39. Виноградов, В.В.: „Стилистика и поетика“, Сараево, 1971, стр. 257.
40. Конески, К.: „Зборообразувањето во современиот македонски јазик“, Скопје, 1995, стр. 51.
41. Ibid., стр. 51.
42. Ibid., стр. 51.
43. Јашар-Настева, О.: „За некои аспекти на збогатувањето на лексиката на современиот македонски јазик“, Македонски јазик, 1966, стр. 17.
44. Минова-Ѓуркова, Л.: „Статусот на некои турцизми во македонскиот јазик денес“, Литературен збор, Скопје, 1991, стр.34/35.
45. Конески, К.: „Зборообразувањето во современиот македонски јазик“, Скопје, 1995, стр. 131.
46. Јашар-Настева, О.: „За некои аспекти на збогатувањето на лексиката на современиот македонски јазик“, Македонски јазик, 1966, стр. 25/26.
47. Речник књижевних термина, Белград, 1985, стр. 12.
48. Ibid., стр. 722.
49. Јесперсен, О.: „Човјечанство, народ и појединац са лингвистичког становишта“, Сараево, 1970, стр. 188.

РЕЧНИК на примерите²

А

- абонент** *м.* (*фр.* abonné) Претплатник. (Бун, стр. 100)
- аборигинел** (*анг.* aboriginal, *лаи.* aboriginalis) аборигинален *ѝрид*. За човек, животно, растение: што е населено од претходно, што постои од претходно, пред доаѓањето на колонистите; првобитен, староседелски, домашен, автохтон, самоник. (КС, стр. 27)
- ава** (*ѝур.* hava) (само *едн.*) *ж.* Воздух, клима, поднебје. (Баб, стр. 38)
- аванс** (*фр.* avance) *м.* Уплата или исплата за нешто однапред. (Бун, стр. 14)
- авлија** (*ѝур.* avli) *ж.* Двор. (СС, стр. 97)
- адреса** (*фр.* adresse) *ж.* 1. Ознака за нечие место за живеење, лично име, име на улица и број, локација. 2. Натпис на пратка. 3. (*ѝрен.*) Упатување кон некоја личност, алудирање на некоја личност. (Бун, стр.41)
- ајс** (*анг.* ice) мраз *м.* 1. Замрзната вода, лед. 2. Студено време, студ (под 0 степени. (КС, стр. 83/84)
- академија** (*ѝрч.* Акадеџија, *лаи.* acadēmia) *ж.* 1. Назив за највисока научна или уметничка установа. 2. Назив за школа во ранг на факултет (*Музичка ~, Ликовна ~, Воена ~*). 3. Свечена приредба на високо ниво. (Бун, стр. 46)
- актриса** (*анг.* actor + -ess > actress) актерка *ж.* Женско лице што настапува во театарска претстава, филм, телевизиска играна програма; артистка, глумица. (КС, стр. 29)
- актуализира** (*фр.* actualiser) *св.* и *несв.* Направи, прави да биде нешто актуелно, да стане важно. (Бун, стр. 142/143)
- Алах** (*арап.* Allah) *м.* Бог. (Баб, стр.47)
- Алахалисува** (*неол.*) *св.* и *несв.* Го повикува Алах. (Баб, стр. 158)
- Алахов ѝрид**. Што е на Алах. (Баб, стр. 32)
- алчак** (*ѝур.* alçak) *м.* Крадец, неранимајко, никаквец. (Баб, стр.47)
- аманетлиски** (*ѝур.* emanet) *ѝрид*. Света, безбедна. (Баб, стр. 26)
- ана** (*ѝур.* ana) *ж.* Мајка. (Баб, стр. 95)
- анамче** (*ѝур.* hanum) *ср.* *дем.* Девојка. (Баб, стр.32)
- ангаже** (*фр.* engager) ангажиран *ѝрид*. Вработен со договор, зафатен со службени обврски. (Баб, стр. 141)
- ангелосан** (*ѝрч.* ἄγγελος) *ѝрид*. Исплашен, блед, вџашен. (Бун, стр. 141)
- апетите** (*лаи.* appetitus) апетит *м.* 1. Желба за јадење. 2. (*ѝрен.*) Желба, копнеж, стремеж, ламтеж, иштав, ненаситност, неутоливост, лакомост, стрвност. (Баб, стр.146)
- аргументирано** (*лаи.* argumentum) *ѝрил*. Со докази, образложено. (Бун, стр.128)
- архив** (*лаи.* archivum) *м.* Установа за чување документи. (Бун, стр.93)
- ат** (*ѝур.* at) *м.* Коњ. (КС, стр.84)
- АФЕЖЕ** (*скр.*) АФЖ – Антифашистички фронт на жените. (ПП, стр. 40)
- афтокефалист** (*ѝрч.* аутокеφάλια) *м.* Што се бори за самостојност, независност, автономност. (Раб, стр. 664/665)

Б

- баба** (*ѝур.* baba) *м.* Татко. (Баб, стр. 95)
- бак** (*ѝур.* bak) . *имѝ.* Гледај. (СС, стр. 78)
- бакма** (*ѝур.* бакмак) *инф.* Гледа. (Баб, стр. 122)
- балсам** (*ѝрч.* βάλσαμο) *м.* Густа мирислива смеса од етерични масла, растителни и други екстракти и додатоци што се користи во медицината и козметиката. (Баб, стр.26)
- барист** (*анг.* barista) *м.* Лице што послужува во бар. (КС, стр. 36)

² Бројот на примерите е значително намален во однос на магистерскиот труд и опфатени се, главно, варваризми, турцизми, авторски неологизми и стилски маркирани зборови.

- бас** (анг. bus) *м.* Автобус. (КС, стр.46)
- бастер** (анг. bastard) *м.* 1. Лице родено од невенчани родители. 2. (*ирен.*) Непријатна, злобна, подмолна личност. (КС, стр. 36)
- баќушка** (рус. батюшка) *м.* 1. Татко. 2. Стар, драг пријател. (СС, стр115, КС, стр.14)
- бацај** (срп. бацај) *имп.* Фрлај! (Раб, стр. 675)
- баш** (анг. bush – грмушка или мало дрвце / the bush – рурален неразвиен регион) *м.* *Авторот дал превод дека се работи за ‘езеро’, но нема англизам што звучи слично со тоа значење. Најверојатно се работи за превид. (КС, стр.74)
- башибозук** (тур. başibozuk) *м.* 1. Војник во нерегуларна војска во Османската Империја. 2. Анархија, незаконско однесување, непочитување правила. (Баб, стр.38)
- бег** (тур. bey) *м.* (истор.) Благородничка титула во Османската Империја, голем земјопоседник. (Баб, стр. 84)
- беднист** *м.* (стил.) Бедник. (Раб, стр. 664/665)
- безбол** (анг. baseball) *м.* Вид спортска игра со топка. (КС, стр. 132)
- бек** (анг. back) *м.* *Грб. (КС, стр. 84)
- бербат** (тур. berbat) *ирид.* Гаден, ужасен, одвратен, нечист, валкан. (Баб, стр. 38)
- беркетлиски** (тур. bereketli) *ирид.* Плоден, плононосен, благодатен. (Баб, стр.7)
- беса** (алб. besa) *м.* Даден збор, ветување. (Сур, стр. 419)
- бизнис** (анг. business) *м.* Организација, претпријатие или економски систем во кои се разменуваат услуги и добра за пари; трговија. (КС, стр.15)
- бијат** (анг. beard) *ж.* *Брада. (КС, стр.83)
- биједан** (хрв. bijedan) *ирид.* Беден. (КС, стр. 41)
- блат** (анг. blood) *м.* *Крв. (КС, стр. 83)
- блесист** *м.* Најверојатно се мисли на лице што е ‘блесаво’ (срп. блесав) – глупав; (*ирен., разг.*) откачен, забеган. (Раб, стр. 664/665)
- блок(ој)** (анг. block) *м.* Населба, станбен дел опкружен со улици. (во случајов, примерот е употребен за означување делови од гробишта) (КС, стр.51)
- блосоен** *гл. ирид.* Најверојатно од ‘благосови’, ‘благослови’. Што е благословен. (Баб, стр. 8)
- би́ро** (фр. bureau) *ср.* 1. Установа, одделение. 2. Работна маса. (Бун, стр. 75)
- богохулие** *ср.* Навредување на Бога, искажување непочит кон Бога. (Баб, стр. 190)
- боглук** (тур. bokluk) *м.* Губре, отпад. (Баб, стр.39)
- бои се несв.** Се плаши. (Бун, стр. 45)
- бој** (анг. boy) *м.* Момче. (КС, стр. 15)
- болшевиќи** (рус. большевики) *мн.* (истор.) Припадници на радикално крило на Руската социјалдемократска работничка партија. (СС, стр. 115)
- бос** (анг. boss) *м.* Шеф, раководител, директор, газда. (КС, стр. 132)
- бостанџија** (тур. bostan) *м.* Лице што произведува и/или продава бостан (лубеници, дињи, тикви и сл.) (Баб, стр. 11)
- брајник** (анг. brain) *м.* *Мозок. (КС, стр.84)
- була** (тур. bula) *ж.* Мажена жена од муслиманска вероисповед. (Баб, стр. 32)
- буш** (анг. bush) *м. в. баш.* (КС, стр.38)

В

- ваѓа несв.** од **вади**. Извлекува нешто од некаде. (МП, стр. 403)
- валија** *м.* (истор.) Управител на вилает во Османската Империја. (Баб, стр.37)
- ваљда** (срп. ваљда) *ирп.* (*разг.*) Можно, можеби, веројатно, изгледа. (ПОН, стр. 611)
- вангелист** *м.* од **евангелист**. 1. Пишувач на Евангелие. 2. Проповедник на Евангелието. 3. Припадник на Евангелска христијанска црква. (Раб, стр. 664/665)
- варалица** (срп. варалица) *м.* Измамник, лажго. (Бун, стр.33)
- вежбар** *м.* (*авп.* *неологизам*) Лице повикано на воена вежба, воен резервист. (ПП, стр. 23)
- везир** (тур. vezir) *м.* истор. Титула на највисоките достоинственици во Османското Царство. (Баб, стр.37)
- вентијага** (анг. wind jacket) *ж.* *разг.* Кусо спортско палто што не пропушта ветер, виндјакна. (Сур, стр. 452)

- верее** (*шур. ferace*) *ср. диј.* Широка женска муслиманска облека или наметка преку главата. (Баб, стр.32)
- видение** *ср. арх.* Средба, видување. (ПП, стр. 94)
- виѓава** *несв.* Гледа. (СС, стр.6)
- визит-картичка** (*џерм. Visitenkarte*) *ж.* Мала картичка со лични податоци на сопственикот. (Бун, стр. 117)
- вијерова се** (*хрв. vijerova se*) *несв. безл.* Се верува. (КС, стр.122)
- вика(ет)** *несв. диј.* Вика(ат). (Баб, стр. 146)
- вријеме** (*хрв. vrijeme*) *ср.* Време. (КС, стр. 123)

Г

- гаат** (*анџ. God*) *м.* *Господ. (КС, стр.74)
- гад** (*анџ. God*) *м.* *Господ. (КС, стр. 15)
- гајдаш** (*срп.* гајдаш) *м.* Свирач на гајда; гајдар, гајдарџија, гајдација. (Сур, стр. 442)
- гарантира** *св. и несв.* Дава целосна сигурност за нешто. (Бун, стр. 22)
- гас-маска** *ж.* Специјална маска за заштита од отровни гасови. (СС, стр. 102)
- гелди** (*шур. инф. gelmek > 3. л мин. св. geldti*) Дојде. (Баб, стр. 95)
- герлс** (*анџ. girls*) *мн.* Девојки. (КС, стр. 16)
- гити** (*шур. инф. gitmek > 3. л мин. св. gitti*) Отиде. (Баб, стр. 95)
- глубокиј** (*рус. глубокий*) *џрид.* Длабок. (КС, стр. 61)
- гнидист** *м.* (*авиј. неологизам*) Од **гнида** *џрен.* Никаквец, ништожник. (Раб, стр. 664/665)
- го** *Авторот дал превод дека се работи за ‘чело’, но англискиот збор е forehead. (КС, стр. 83)
- големист** *м.* (*авиј. неологизам*) од **голем**; големец, големџија. (Раб, стр. 664/665)
- големџиски** *џрид.* од **големџија**. (СС, стр. 58)
- гоолд** (*анџ. gold*) *м.* Злато. (КС, стр. 15)
- госпон** (*хрв. gospon*) *м.* Господин. (КС, стр. 12)
- гоу** (*анџ. gut*) *м.* *Веројатно се мисли на системот на варење, зашто авторот дал превод ‘црева’. (КС, стр. 84)
- Греко** (*есп. Greko*) *м.* Грк. (КС, стр. 13)
- грчманик** *м.* *диј.* Грло. (ПП, стр. 36)
- гулјај** (*рус. гулять*) *имџ.* Императивната форма е направена со помош на македонската наставка -ј за 2. л еднина. Рускиот глагол значи ‘оди’, но може да се употреби и со други значења. Во случајов е употребен во значењето: ајде, почни. (МП, стр. 270)

Д

- даље** (*срп.* даље) *џрил.* Понатаму. (МП, стр. 286)
- девалвист** *м.* (*авиј. неологизам*) Од **девалвира**: Намалува вредност, обезвреднува. (Раб, стр. 664/665)
- девист** *м.* (*авиј. неологизам*) Веројатно од **девици**: Платежни средства во странска валута. Овде зборот е употребен во негативна конотација, веројатно за лица што имаат или сакаат да имаат многу девизи. (Раб, стр. 664/665)
- девушка** (*рус. девушка*) *ж.* Девојка. (ПОН, стр. 563)
- деградира** *св. и несв.* 1. Стави / става некого на пониска позиција / ранг. 2. Обезвредни / обезвреднува. (Баб, стр. 48)
- деградиран** *џрид.* Од **деградира**. (Баб, стр. 48)
- дејс** (*анџ. days*) *мн.* *Денови. (КС, стр. 34)
- деликатен** (*лаш. delicatus*) *џрид.* 1. Фин, нежен, префинет, кревок. 2. Внимателен. 3. Сложен, замрсен, комплициран. (Бун, стр. 98)
- демонист** (*џрч. даџониов*) *м.* (*авиј. неологизам*) Од **демон**: *џрен.* Лош, зол човек. (Раб, стр. 664/665)
- денц** (*лаш. dance*) *имџ.* *Играј. (КС, стр. 16)
- дерман** (*шур. derman*) *м.* Сила, спас, лек, решение. (СС, стр. 124)
- детмен** (*анџ. dead man*) *Мртовец. (КС, стр. 30)
- дечји** (*срб. дечји*) *џрид.* Детски. (Бун, стр. 32)

- дикат** (*шур. dikkat*) *м.* Внимание. (СС, стр. 15)
- динарист** *м.* (*авџ. неолоџизам*) Веројатно од **динари**: Платежни средства во поранешна Југославија. Овде зборот е употребен во негативна конотација, веројатно за лица што имаат или сакаат да имаат многу пари. (Раб, стр. 664/665)
- директива** (*лаџ. direktiva*) *ж.* Наредба, налог, упатство за работа или дејствување. (ПП, стр. 36)
- дисертација** (*лаџ. disertatio*) *ж.* Научен труд што се брани пред комисија за добивање титула доктор на науки. (Бун, стр. 46)
- дифанлок** (*шур. divan + lik*) *м.* 1. (*исџор.*) Османска Влада. 2. Седиште на Владата, главен град. 3. Престол. 4. Вид софа. (Баб, стр. 151)
- довлет** (*шур. devlet*) *м.* Благосостојба. (СС, стр. 76)
- догаѓај** (*срџ. догађај*) *м.* Настан, случка. (ПОН, стр. 616)
- домуслари** (*шур. domuz + lar*) *мн.* Свињи. (Баб, стр. 186)
- драматичар** (*џрч. δραματικός*) *м.* Драмски писател, драматург. (Бун, стр. 94)
- другарист** *м.* (*авџ. неолоџизам*) Од другар. (Раб, стр. 664/665)
- дурак** (*рус. дурак*) *м.* Будала, идиот, глупак. (МП, стр. 304)
- душеј** (*рус. душа, џен. мн. душей*) *ж.* Душа, кај авторот во изразот ‘од душеј’. (МП, стр. 321)

Ѓ

- ѓаурин** (*шур. gâvur*) *м.* *џејор.* Навредлив збор за немуслиmani, главно православни христијани во времето на Османското Царство. (Баб, стр. 131)
- ѓаци** (*срџ. ђаци*) *мн.* Ученици. (СС, стр. 81)
- ѓорамиди** (*шур. kiremit*) *мн.* ќерамида *ж.* Вид плочка за покрив. (Баб, стр. 81)
- ѓубрист** *м.* (*авџ. неолоџизам*) *џејор.* Од џубре. (Раб, стр. 664/665)
- ѓул** (*шур. gül*) *м.* Ружа, роза, трендафил. (Баб, стр. 141)
- ѓузел** (*шур. güzel*) *шур.* Убав. (Баб, стр. 29)

Е

- еѓо** (*џрч. εγώ*) *зам.* Јас. (КС, стр. 13)
- еја** (*анџ. ear*) *им.* *Уво. (КС, стр. 82)
- ексидент** (*анџ. accident*) *им.* Незгода. (КС, стр. 25)
- Елада** (*џрч. Ελλάς / Ελλάδα*) *им.* Грција. (КС, стр. 13)
- елбо** (*анџ. elbow*) *им.* *Лакт. (КС, стр. 84)
- елиментација** / алиментација (*лаџ. alimentum*) *ж.* (*шрав.*) Издршка на жена / дете, деца, определено со закон. (Раб, стр. 709)
- Елинас** (*џрч. Ελλάδα*) *им.* Грк. (КС, стр. 13)
- елпизо** (*џрч. ελπίσο*) *гл.* *Се надевам. (КС, стр. 32)
- еманципација** (*лаџ. emancipatio*) *ж.* Ослободување од потчинетост. (Бун, стр. 145)
- ентерис** *м.* *диј.* Интерес. (Бун, стр. 20)
- епидемија** (*џрч. επιδημία*) *ж.* Распространета заразна болест во некоја област. (Бун, стр. 143)
- есис** (*џрч. εις*) *зам.* 2. л. *едн.* Ти. (КС, стр. 13)
- ет** (*анџ. head*) *им.* *Глава. (КС, стр. 83)
- ефенди** (*шур. efendi*) *им.* Господин, обично богат или на повисока положба. (Баб, стр. 119)
- ефендилер** *мн.* в. ефенди. (Баб, стр. 84)
- ешеклар** (*шур. eşekler*) *им.* Магаре. (Баб, стр. 115)

Ж

- живљење** (*слов. življenje*) *им.* Живот. (КС, стр. 54)

З

- залогај** (*срџ. залагај*) *м.* Залак, касај, гриз. (СС, стр. 81)
- зараѓујем** (*срџ. зарађујем*) *несв.* Заработувам. (Бун, стр. 44)
- Заштитнице** (*хрв. Zaštitnica*) *ж.* Заштитничка, Богородица. (КС, стр. 41)
- звекчу** (*срџ. звекћу*) *несв.* Свечкаат, звечат. (МП, стр. 278/279)

звечу в. **звекчу**. (МП, стр.278/279)
земјотресение *жс.* (*арх.*) Земјотрес. (ПП, стр. 96)
зијан (*џур.* zıyan) *м.* Загуба, штета. (СС, стр. 104)
зихер (*џерм.* sicher) *џрид.* Сигурен, безбеден. (Раб, стр. 709)
зотни (*алб.* zotni) *м.* Господин. (Сур, стр. 450)
зулумчар / зулумкар (*џур.* zulüm) *м.* Насилник, злосторник. (Баб, стр. 38)

И

Ибето *скр.* од ИБ – Информбиро. (МП, стр. 300)
игле *дем.* Игла. (Бун, стр. 32)
идвет *несв.* 3. л. мн. (*диј.*) Идат. (Баб, стр. 8)
идет (*рус.* идиши) *гл.* 3. л. *едн.* Идат. (ПОН, стр. 543)
изборист (*авџ.* неолоџизам) *м.* Лице што оди на избори. (Раб, стр. 664/665)
ија (*анџ.* hear) *им.* *Коса. (КС, стр. 83)
икајца *жс.* *диј.* икавица (ГД, стр. 72)
икет *несв.* *диј.* Ика. (ГД, стр. 30)
имает *несв.* *диј.* *Имааџ.* (Баб, стр. 7)
Инглиш (*анџ.* English) *џрид.* Англиски. (КС, 16)
инфлацист (*авџ.* неолоџизам) *м.* Лице што заработува на инфлација. (Раб, стр. 664/665)
исторически (*буџ.* исторически) *џрид.* Историски. (Баб, стр. 105)
ишуренс (*анџ.* insurance) *им.* Осигурување. (КС, стр. 43)
иштутиран (*анџ.* shoot) *џл.* *џрид.* Авторот го употребил зборот со значење ‘извеан’, ‘заборавен’. (МП, стр. 345)

Ј

јабаницја (*џур.* yabançı) *м.* Непознат човек, туѓинец, странец. (Баб, стр. 11)
јаз (*слов.* jaz) *зам.* Јас. (КС, стр. 64)
јаз’к (*џур.* yazık) *немен.* *џрил.* разџ. Срамота, штета. (СС, стр. 82)

К

кавалерија (*рус.* кавалерия од *лаџ.* kaballus –коњ) *жс.* Коњица, род во војска. (СС, стр. 73)
кадија (*џур.* kadı) *м.* Судија. (Баб, стр. 37)
казачка (*рус.* казачья) *џрид.* Козачка. (ПОН, стр. 543)
каиџ (*џур.* kail) *џрид.* Согласен. (Баб, стр. 83)
кајмакам (*џур.* kaumakam) *м.* *исџор.* Управител на каза во Османското Царство. (Баб, стр. 131)
калдрма (*џур.* kaldırım) *жс.* Вид поплучување на улици. (Баб, стр. 9)
каматист (*авџ.* неолоџизам) *м.* Лице што живее или заработува од камати. (Раб, стр. 664/ 665)
каџец (*рус.* конец) *им.* Крај. (СС, стр. 111)
капиџик (*џур.* kapı) *м.* Врата на ограда меѓу два двора. (Баб, стр. 126)
катуша (*рус.* катюша) *жс.* Вид воено оружје, ракетен фрлач. (МП, стр. 287)
кепезе (*џур.* kerez) *им.* *џејор.* Најверојатно со значење ‘пилиштарец’. (Баб, стр. 45)
коткосан веројатно од *диј.* котка *џрид.* Стуткан, склупчен како мачка. (Бун, стр. 138)
краишник *м.* *диј.* Агол, крајке на устата. (ПП, стр. 53)
кубе (*џур.* kubbe) *ср.* Свод на џамија. (СС, стр. 97)
кулак *м.* *исџор.* Селанец, земјоделец, земјопоседник. (ПП, стр. 132)
курбан (*џур.* kurban) *м.* Животно што се коле за Курбан-Бајрам; жртва. (Баб, стр. 129)
куфетлија (*џур.* kuvvet) *џрид.* Силен. (Баб, стр. 26)

Л

либе (*џерм.* liebe) *ср.* Љубов, љубен. (Бун, стр. 45)
ливанто *ср.* *арх.* Мирис, парфем. (Баб, стр. 8)
лупа *несв.* *диј.* Тропа. (МП, стр. 384)

М

- мајн** (*џерм. meine*) *зам.* Мој. (Бун, стр. 45)
малф (*анџ. mouth*) *им.* *Уста. (КС, стр. 82)
марифетлак (*џур. marifet*) *м.* Вештина, лукавство. (Баб, стр. 11)
милет (*џур. millet*) *м. арх.* Народ. (СС, стр. 76, Баб, стр.29)
мудир (*џур. mudir*) *м. исџор.* Турска цивилна титула за управител на нахија. (Баб, стр. 131)
мужде (*џур. müjde*) *ср. арх.* Подарок за тој што донел радосна вест, муштулак. (Баб, стр. 127)
мурдариште (*џур. murdar*) *м. разџ. ауџ. њејор.* Запуштен, неуреден човек. (Сур, стр. 444)

Н

- наводнение** (*авџ. неолоџизам*) *ср.* Поплава. (ПП, стр. 96)
намуз (*џур. namuz*) *м. арх.* Чест. (Баб, стр.47)
незнабоџац (*хрв. neznabožac*) *м.* Безбожник. (КС, стр. 123)
ништица (*хрв. ništica*) *ж.* Нула. (КС, стр. 12)

О

- овја** *зам. диј.* Овој. (Баб, стр. 7)
олтичиња од алтица *ср.мн.* Парче материјал со којшто се закрпува дупка на облека. (Баб, стр. 78)
оџје *зам. диј.* Оние. (Баб, стр. 7)
окемо (*срџ. хоџемо*) *џл. 1.л.мн.* Сакаме. (СС, стр. 75)
очеш в. окемо. *џл. 2.л.едн.* (Бун, стр. 44)

П

- падишах** (*џур. padişah*) *м. исџор.* Султанска титула. (Баб, стр. 41)
патуљачиња (*срџ. патуљак*) *мн.* Џуџиња. (Бун, стр. 177)
пешушали (*срџ. пешушали*) *џл. 3.л.мн.* Поптпешнуваат. (МП, стр. 278/279)
пезвеник / пезевенк (*џур. rezevenk*) *м. арх. разџ.* Ништошник, подмолен човек; мангуп. (Баб, стр. 47)
петланицја (*авџ. неолоџизам*) *ж. разџ.* Најверојатно е употребен со значење ‘зафрканџија’, а ставен е во наводници. (Бун, стр. 148/149)
пикира *св. и несв.* За авион – се спушта речиси во вертикална положба. (СС, стр. 5)
пишанија *ж. арх.* Пишано, предвидено, судбина. (ПП, стр. 91)
пиша (*срџ. пиша*) *џл.* Моча. (Бун, стр. 45)
плак (*алб. plak*) *им.* Старец. (Сур, стр. 450)
планија *м. разџ.* Лице што прави план, планер. (СС, стр. 21)
подрушка (*рус. подружка*) *им. хџџ.* Другарче, брат. (МП, стр. 287)
покварењак (*срџ. покварењак*) *м.* Расипан човек. (Бун, стр. 44)
потилјак (*срџ. потилјак*) *м.* Тил. (МП, стр. 277)
претсказание *ср. арх.* Претскажување. (ПП, стр. 33)
приказание *ср. црк. арх.* Појава. (ПП, стр. 94)
пришештвие *ср. црк.* Доаѓање. (ПП, стр. 33)
прокуда *ж. разџ.* Лоша навика. (ПП, стр. 117)
псојсан *џл. џрид. диј.* Пцовисан, обично за животно. (Бун, стр. 12)
пуцај (*срџ. пуцај*) *имџ.* Пукај. (Бун, стр. 45)

Р

- рабоке** *мн. диј.* Работи. (Баб, стр. 7)
радујеја *џл. црк.* Радувај се. (КС, стр. 54)
раја (*џур. геауа*) *ж.* Немуслиманско население во Османлиското Царство. (Баб, стр. 37)
рачун (*срџ. рачун*) *м.* Сметка. (Бун, стр. 40)
резил (*џур. rezil*) *м. разџ.* Срамота. (Баб, стр. 47)
резилак в. резил. (СС, стр. 11)
рекел (*хрв. диј. rekel*) *џл.* Рекол. (КС, *сџр.* 12)

репетисно ет студно матери се однесува на *лаи*. Repetitio est mater studiorum – Повторувањето е мајка на знаењето. (Раб, стр. 650)

ријеч (*хрв.* гјеџ) *им.* Збор. (КС, стр. 15)

ројен (*слов.* гојен) *ѝрид.* *Роден. (КС, стр. 65)

рула (*анџ.* ruler) *им.* *Метро. (КС, стр. 76)

рускаја (*рус.* руская) *ѝрид.* Руска. (Раб, стр. 703)

рушвет (*ѝур.* güşvet) *м.* Мито, поткуп. (Бун, стр. 65)

С

сајд (*анџ.* side) *им.* Страна. (КС, стр. 34)

сајги *мн. диј.* Саги. (Баб, стр. 78)

сан (*анџ.* son) *им.* *Сонце. (КС, стр. 74)

свиждање (*буџ.* свиждане) *им.* Посета, средба. (Баб, стр. 7)

свиједочанство (*хрв.* svijedočanstvo) *им.* Сведоштво. (КС, стр. 123)

свијет (*хрв.* svijet) *им.* Свет. (КС, стр. 123)

свите *зам. диј.* Сите. (Баб, стр. 11)

сељак (*срп.* сељак) *м.* Селанец. (МП, стр. 278/279)

сие (*алб.* si je) Во изразот: Сие бре плак, сие шишкон? – Како си бре старец, како оди? (Сур, стр. 450)

скин (*анџ.* skin) *им.* *Кожа. (КС, стр. 83)

ској (*анџ.* sky) *им.* *Небо. (КС, стр. 74)

скул (*анџ.* school) *им.* Школо, училиште. (КС, стр. 27)

слнце *ср. диј.* Сонце. (Баб, стр. 8)

сокак (*ѝур.* sokak) *м.* Улица. (Баб, стр. 270)

спајдо (*анџ.* spider) *им.* *Пајак. (КС, стр. 75)

спасење (*хрв.* spašenje) *им. рел.* Спасение. (КС, стр. 15)

срешчу (*буџ.* срећу) *ѝред.* Спроти. (МП, стр. 288)

срма (*ѝур.* sirma) *ж.* Сребрен конец. (Баб, стр. 32)

стабилист (*авиј. неолоџизам*) *м.* Веројатно лице што сака или се бори за стабилност. (Раб, стр. 664/665)

стас (*анџ.* stars) *им.* *Свезди. (КС, стр. 74)

старшија *м. арх.* Постар војник, постар полицаец. (ПП, стр. 27)

стија *ж. мииј. арх.* Самовила. (ПП, стр. 57)

стилворкот (*анџ.* steelwork) *им.* Железарница. (КС, стр. 107)

стипосан (*џрч.* стипликџ) *ѝрид.* прен. Стиснат, (Бун, стр. 136)

сталци (*срп.* сталак) *мн.* Кошница, сад за овошје со држач; во изразот ‘сталци за воче’. (Бун, стр. 31)

стритој (*анџ.* street) *им. мн.* *Улици. (КС, стр. 51)

стupid (*анџ.* stupid) *ѝрид.* *Будала. (КС, стр. 15)

Сунетлија (*ѝур.* sünnet) *им.* Лице во прави сунет, обрежување. Авторот го употребил како прекар. (Баб, стр. 26)

суфлетист (*авиј. неолоџизам*) *м.* Суфлер. (Раб, стр. 664/665)

Т

табнет (*ѝур.* tabiat) *м.* Карактер, природа, нарав. (СС, стр. 124)

тазе (*ѝур.* taze) *ѝрид.* разџ. Свеж. (СС, стр. 82)

теа *зам. диј.* Тоа. (Баб, стр. 7)

тевекелија (*ѝур.* ѝрид. tevekkeli) *разџ. ѝеј.* Безделник, бесцелник. (Баб, стр. 38)

темпоралист (*авиј. неолоџизам*) *м.* Веројатно човек што многу внимава на времето. (Раб, стр. 664/665)

тел (*анџ.* tell) *џл.* Каже. (КС, стр. 35/36)

терговец *м. диј.* Трговец. (Баб, стр. 7)

терсене (*ѝур.* tersin) *ѝрил.* Наопаку. (Баб, стр. 10)

тестист (*авиј. неологизам*) *м.* Веројтно човек што полага или составува тестови. (Раб, стр. 664/665)
техсист (*анг. taxi driver*) *им.* Таксист. (КС, стр. 132)
тијело (*хрв. tijelo*) *ср.* Тело. (КС, стр. 123)
тис (*анг. teeth*) *им.* *Заби. (КС, стр. 82)
тјешителка (*хрв. tješiteljka*) *ж.* Тешителка. (КС, стр. 41)
тољху *ирил. диј.* Толку. (Баб, стр. 7)
тоус (*анг. toes*) *им.* *Петици. (КС, стр. 85)
товариш (*рус. товариш*) *им.* Другар, камарад. (МП, стр. 248)
трабул (*анг. trouble*) *им.* *Несреќа. (КС, стр. 26)
трен (*анг. train*) *им.* Воз. (КС, стр. 131)
тречепозивац (*срп. трепозивац*) *им.* воен. Заднински војник. (МП, стр. 278/279)
трицист (*авиј. неологизам*) *м.* Веројатно човек што 'јаде трици'. (Раб, стр. 664/665)
труз (*анг. truth*) *им.* *Вистина. (КС, стр. 35/36)
туа *ирил. диј.* Тука. (Баб, стр. 8)

Ќ

ќар (*иур. kâr*) *м.* разг. Добивка. (Баб, стр. 23)

У

узнесе (*срп. узнесе*) *зл.* Вознесе. (КС, стр. 123)
умречу (*срп. умречу*) *зл.* 1. *л. едн. идно време* Ќе умрам. (Бун, стр. 44/45)
УНРА (*анг. UNRRA – United Nations Relief and Rehabilitation Administration*) *скраи.*
 Администрација за помош и рехабилитација при Обединетите нации. (ПП, стр. 83)
уосталом (*срп. уосталом*) *чесиј.* На крајот на краиштата, најпосле. (Бун, стр. 22)
уриет (*иур. Hürriyet*) *м.* Слобода. (СС, стр. 76)
урок (*рус. урок*) *м.* Лекција, задача. (МП, стр. 254)
утјеха (*хрв. utjeha*) *ж.* Утеха. (КС, стр. 15)
уќумат (*иур. hükümet*) *м.* Власт, управа. (СС, стр. 78)

Ф

феја (*анг. face*) *им.* *Лице. (КС, стр. 82)
фејфиш (*анг. crayfish*) *им.* *Рак, вид водно животно. (КС, стр. 75)
фелинг (*анг. feeling*) *им.* Чувство. (КС, стр. 27)
ферман (*иур. fermân*) *м.* 1. Наредба од султанот. 2. *ирен. разг.* Долг текст. (Баб, стр. 84)
фильм (*рус. фильм*) *м.* Во изразот 'каџец филма' – Крај на филмот. (СС, стр. 111)
фиш (*анг. fish*) *им.* *Риба. (КС, стр. 75)
фрок (*анг. frog*) *им.* *Жаба. (КС, стр. 75)
фукара (*иур. fukara*) *м.* Сиромашен човек. (Баб, стр. 39)
фуртуна (*лаиј. fortuna*) *ж.* Среќа. (МП, стр. 405)
фут (*анг. foot*) *им.* *Стапало. (КС, стр. 85)
футурологија / футурологија (*лаиј. futura*) *ж.* Наука за сегашните трендови за предвидување на идниот развој. (Бун, стр. 46)

Х

харем (*иур. harem*) *м.* Објект каде се чуваат девојки и жени на богати муслимани. (Баб, стр. 151)
хена (*анг. hen*) *им.* *Авторот дал превод 'ќускија', но на англиски тоа е crowbar. (КС, стр. 75)
хлеб (*срп. хлеб*) *м.* Леб. (Бун, стр. 44)
хоспитал (*анг. hospital*) *им.* Болница. (КС, стр. 35)

Ц

цајклан (*анг. cyclone*) *им.* *Ураган. (КС, стр. 113)
цент (*анг. cent*) *м.* Парична единица, дел од долар. (КС, стр. 7)

цигарет (анг. cigarette) *им.* Цигара. (КС, стр. 7)

Ч

чампионско (анг. champion) *им.* Шампионско. (КС, стр. 35)

чауш (џур. çavuş) *м.* Чин во Османлиската војска. (Баб, стр. 32)

чвек *м. диј.* Човек. (Баб, стр. 7)

человек (рус. человек) *м.* Човек. (МП, стр. 248)

ченгичин (веројатно од џур. çengi што означува ‘кафеанска танчерка’) *џрид.* Кај авторот во изразот ‘ченгичин милет’. (Баб, стр. 50)

черешнов *џрид. диј.* Црешнов. (СС, стр. 5)

червена (рус. червена) *џрид.* Црвена. (ПОН, стр. 543)

чин (анг. chin) *им.* *Вилица. (КС, стр. 82/83)

чјорниј (рус. черный) *џрид.* Црн. (КС, стр. 25)

човјек (хрв. čovjek) *м.* Човек. (КС, стр. 25)

чоѓук (џур. çocuk) *м.* Дете. Баб, стр. 115)

Ц

цамија (џур. samî) *ж.* Исламски верски објект. (Баб, стр. 48)

јапонески (анг. japanese) *џрид.* Јапонски. (КС, стр. 30)

џентлмен (анг. gentleman) *м.* Господин, кавалер. (КС, стр. 15)

џоб (анг. job) *им.* Работа. (КС, стр. 41)

Ш

шале од шала (срп.) *ж.* Шега. (Бун, стр. 149)

шанса (фр. chance) *ж.* Можност. (Бун, стр. 130)

шарм (фр. charme) *м.* Привлечност. (Бун, стр. 145)

шишкон (алб. si shkon) *диј.* Како оди? Како е? (Сур, стр. 450)

шпагира (авт. неологизам) *несв.* Веројатно се мисли на марширање, војничко одење, можеби со високо кревање на нозете. (ПОН, стр. 612)

шпекулација (лат. speculor) *ж.* Кај авторот: Несигурна информација, измама. (Баб, стр. 8)

шовал (анг. shovel) *им.* *Лопата. (КС, стр. 76)

шутарка *ж. разг.* Се мисли на женско лице што се шутка по пат според контекстот. (ПОН, стр. 542)

*Таму каде што има ѕвездичка значи дека авторот сам дал превод.

С К Р А Т Е Н И Ц И

Баб. – Бабаџан

Бун. – Бунило

ГВ – Големаџа вода

ГД – Гроб за душаџа

КС – Кенџурски скок

МП – Макавејскиџе џразници

Об – Образов

ПОН – Под отворено небо

ПП – Приказни од Пасквел

Раб. – Рабоџници

СС – Сребрениџе снеџови

Сур. – Сураџи

РМЈ – Речник на македонскиџи јазик

ЛИТЕРАТУРА

- Антош, А.: „Основе лингвистичке стилистике“, Загреб, 1974.
- Бабамова, И.: „Функционирањето на јазикот преку лексиката – на примери на француски елементи во македонскиот јазик“, Прв научен собир на млади македонисти, Скопје, 1993.
- Басотова, Љ.: „Латинизмите во македонскиот јазик“ (докторска дисертација), Скопје, 1993.
- Бошковски, П. Т.: „Раскажуваното творештво на Живко Чинго“, Обид за будење/Живко Чинго, Сопје, 1982.
- Виноградов, В. В.: „Стилистика и поетика“, Сараево, 1971.
- Гиро, П.: „Стилистика“, Сараево, 1964.
- Голуб, И. Б.: „Стилистика современного русского языка“ (Лексика. Фоника), Москва, 1976.
- Димитровски, Т.: „Интернационалниот речнички слој во јазикот на К.П.Мисирков“, Македонски јазик, 1967.
- Ѓурчинов, М.: „Блесокот на големата вода“, Обид за будење/Живко Чинго, Скопје, 1982.
- Ѓурчинов, М.: „Живко Чинго“, Обид за будење/Живко Чинго, Скопје, 1982.
- Ѓурчинов, М.: „Сон за водата и слободата“, Обид за будење/Живко Чинго, Скопје, 1982.
- Јашар-Настева, О.: „Албанските зборови во македонските тајни јазици“, Македонски јазик, 1953.
- Јашар-Настева, О.: „За некои аспекти на збогатувањето на лексиката на современиот македонски јазик“, Македонски јазик, 1966.
- Јашар-Настева, О.: „Функционирањето на турцизмите во македонскиот книжевен јазик“, Македонски јазик, 1967.
- Јесперсен, О.: „Човјечанство, народ и појединец са лингвистичког становишта“, Сараево, 1970.
- Калве, Ј. Ж.: „Лингвистика и колонијализам“, Белград, 1981.
- Конески, Б.: „Грамматика на македонскиот литературен јазик“, Скопје, 1987.
- Конески, К.: „Зборообразувањето во современиот македонски јазик“, Скопје, 1995.
- Минова-Ѓуркова, Ј.: „Статусот на некои турцизми во македонскиот јазик денес“, Литературен збор, Скопје, 1991.
- Милошевич, П.: „Свет затворен во себе“, Обид за будење/Живко Чинго, Скопје, 1982.
- Миоски, М.: „Лексиката во текстовите на Јоаким Крчовски“, Скопје, 1980.
- Миоски, М.: „Лексиколошки аспекти на делото *За македонските работници*“, Скопје, 1988.
- Мицковиќ, С.: „Живко Чинго или говор што не се научува“, Обид за будење/Живко Чинго, Скопје, 1982.
- Паноска, Р.: „Дијалектните особености во прозата на некои современи прозаисти“, Македонски јазик, 1972.
- Паноска, Р.: „Стилистичката улога на деминутивно-хипокористичната лексика во македонската народна поезија“, Македонски јазик, 1973.
- Папазиоска, В.: „Грчките заемки и нивната адаптација во македонскиот јазик“, Македонски јазик, 1966.
- Радовановиќ, М.: „Социолингвистика“, Белград, 1979.
- Русинов, Р., Георгиев, С.: „Лексиколози на български книжевен език“, Велико Трново, 1996.
- Корац, М.: „Стилистика српскохрватског книжевног језика“, Белград, 1974.
- Угринова-Скаловска, Р.: „Бугаризмите во современиот македонски јазик“, Македонски јазик, 1968.
- Улман, С.: „Words and their use“, Лондон, 1951.
- Урошевиќ, В.: „Време на големите промени“, Обид за будење/Живко Чинго, Скопје, 1982.
- Филиповиќ, Р.: „Теорија језика у контакту“, Загреб, 1986.
- Цветановска, Д.: „Macedonian and American - English: analysis of interference“, Скопје, 1994.
- Цветковски, В.: „Англиски заемки во македонскиот јазик“, Македонски јазик, 1966.
- Чундева, Н.: „Русизмите во македонскиот литературен јазик“ (докторска дисертација), Скопје, 1980.

РЕЧНИЦИ

- Бугарско-македонски речник, (М. Младенов, Д. Црвенкоски, Б. Благоески), Скопје, 1968.
Латинско-хрватски рјечник, Дивковиќ, М., Загреб, 1980.
Речник на македонскиот јазик, Скопје, 1961.
Речник књижевних термина, Белград, 1985.
Руско-српскохрватски речник, (Б. Грујиќ и Н. Шубин), Цетиње, 1983.
Српскохрватско-македонски речник, (Ѓ. Милошев, Б. Грујиќ, М. Корвезировски, Б. Благоески, А. Џукески), Скопје, 1964.
Турцизми у српскохрватском-хрватскосрпском језику”, Шкаљиќ, А., Сараево, 1973.
Француско-македонски речник, (П. Атанасов, А. Попоски, Љ. Димовска-Калајлиевска), Скопје, 1992.

ЕКСЦЕРПИРАНИ ДЕЛА ОД ЖИВКО ЧИНГО

- Ал. Македонска книга. Скопје, 1989.
Бабаџан. Наша книга. Скопје, 1989.
Бунило. Мисла, Скопје. 1989.
Големајџа вода. Македонска книга. Скопје, 1990.
Гроб за душайџа. Култура. Скопје, 1989.
Драми. Избрани дела, Т 5, Култура. Скопје, 1992.
Кенџурски скок. Македонска книга. Скопје, 1979.
Избрани дела. Култура. Скопје, 1992.
Приказни од Пасквел. Мисла. Скопје, 1988.
Сребренијџе снеџови. Наша книга, Македонска книга, Култура, Мисла, Детска радост. Скопје, 1990.

Изворен научен труд
811.163.3'373.611 : 821.163.3.09 Андреевски, Петре М.

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК „КРСТЕ МИСИРКОВ“
МАКЕДОНИСТИКА 16/2017

Васка Ташова

ЗБОРООБРАЗУВАЊЕТО ВО ПРОЗАТА НА ПЕТРЕ М. АНДРЕЕВСКИ

Васка Ташова

ЗБОРООБРАЗУВАЊЕТО ВО ПРОЗАТА НА ПЕТРЕ М. АНДРЕЕВСКИ

Зборообразувачката структура на зборот може да носи стилска информација во еден уметничколитературен текст. Иако експресивноста е поврзана со лексичкото значење на изведувачката основа, внимание може да предизвика и начинот на којшто е изведен еден збор. „И покрај формално-структурните врски со морфологијата, зборообразувањето не може да се смета како стабилен и затворен (граматикализиран) систем, туку како отворен процес за добивање нови лексеми“ (Велева 2004: 30).

Авторските интервенции на зборообразувачко рамниште ќе бидат претставени преку примери од ексцерпираниот материјал од прозните дела на Петре М. Андреевски, романите: *Пиреј* (1980), *Скакулци* (1983), *Небеска Тимјановна* (1988), *Последниите селани* (1997), *Тунел* (2003), и збирките раскази: *Седмиот ден* (1964), *Неверни години* (1974) и *Сити лица на смртта* (1994).

Карактеристично за образувањето во прозата на Петре М. Андреевски е тоа што тој актуализира модели на образување типични за разговорниот јазик, затоа што тоа е начинот на изразување и комуникација на неговите ликови. Авторот понекогаш додава префикси или суфикси преку кои би го архаизирал својот јазичен израз, а понекогаш употребува свои начини на образување на зборовите во функција на актуализација и збогатување на неговиот идиолект.

1. ОБРАЗУВАЊЕ НА ИМЕНКИТЕ

Именки добиени со транспозиција. Кај именките добиени со транспозиција се пренесува содржината од еден збор на друг. Во овој случај не се добива ново значење, туку само преминување на содржината од еден збор на друг. Преку транспозицијата во нашиот зборовен систем се добиени именки најчесто од глаголи и од придавки.

1. Називи на дејствија

(а) **Глаголски именки.** Глаголските именки се едни од најбројните јазични единици во текстовите на Петре М. Андреевски. Според Блаже Конески „во народниот јазик обично глаголската именка побудува претстава за одвивање на едно дејство. Притоа глаголските именки се јавуваат многу често во употребата, заменувајќи лични форми“ (Конески 2004: 450).

- Назив на глаголско дејство или состојба:

Нашиот јазик е подзаборавен, вели Михајло Горачинов, осивавен на мирување (НТ: 27); *Кога видел какво е ослободувањето, ја испукал граната и испрчал за да ја ситише...* (П: 44); *И дрвјата тогаш испринуваа, како премалени животињчиња осивавени тука за џовисување* (Ск: 57); *-Го сону-*

ваш само она шїѡ ѓо мислиш, рече Ракида Желчева, а машкїѡе деца не се раѓаат со **сонување** (Ск: 60); И сїана едно ѓолемо **кашлање**, шїѡ се вели, небаре **жабоккрекање** (НТ: 228).

- Апстрактен поим:

...им ѓо бришатї **їамїењейѡ**, да немаш родно месїѡ, да не сїаѓаш никаде... (НТ: 16); -Не карај ѓо деїеїѡ, велатї луѓеїѡ, їуку неѓовоїѡ **незнаење** карај ѓо, му велатї (П: 20); Мислам дека не може їовеќе да боли, оїѡ нема їовеќе и їоїѡму за **болење** (НТ: 164); -Значи їолку беше нашеїѡ, велам, їолку беше **сакањейѡ** наше (Ск: 235).

- Конкретен поим добиен како резултат на деїството означено во мотивирачката основа:

Кај їѡе жени, рече Ракида Желчева, децаїѡа излеѓуваатї без **їрашање** и без мака (Ск: 53); И **їрошїѡавањеїѡ** ѓо луїѡи Најденко Јорданкин (Ск: 174); Јон им кажувa шїѡ сум најправила. **Кажувањеїѡ** неѓово се верува (П: 372); Не се умира од малку **їадење**, їуку од мноѓу срам се умира (П: 330).

Глаголски именки образувани од свршени глаголи како мотивирачки основи со суфиксот **-ние**. Овие глаголски именки се во доста голем број, доаѓаат од црковнословенскиот јазик и служат како средство за стилизација на текстот:

Од їѡа се добива лошо **насїроение**, си мислам, їѡе їѡера да маваш, да се луїѡиш и да беснееш (НТ: 44); ...како некој да їѡи їроїѡа на їолноќна враїѡа за ново **їреїѡсказание**... (НГ: 162); Некој да їѡи се излекува, со **їрошїѡење**, со својѡа уїрїнска моч (Ск: 260); Си ѓледа само најред и си зборува со луѓеїѡ и со козїѡе шїѡ ї дошле на **їровидение** во собатїѡа (Ск: 261); Го фатїѡи некое **їодозрение** шїѡ не знаеше да си ѓо објасни (ПС: 299); И Маша Русланова се зайали во еден од їолскиїѡе нужници. Мислам на **воскресение**, недела їѡ наше (НТ: 345).

(б) **Одглаголски именки**. Најчести суфикси при образувањето на дeverбативните именки кај Петре М. Андреевски се: **-ба**, **-ка** **-ница** и флексијата **-а**. Поголемиот дел од нив ї припаѓаат на дијалoшката реч и носат во себе нијанса на разговорност: И їаїѡувајки луѓеїѡ їѡ їѡемница, назорум и зазорум кон **їзбаватїѡа**, сїѡе се сїрмеа кон бескрајоїѡ и вечносїѡа... (НГ: 9); ...си ја наслушувавме својѡа **їрокоба** и свекоїѡоїѡ на синїириїѡе їод їрозорциїѡе... (СД: 10); Наоколу мирисаше на доѓорени свеќи, на лански босилек, на їресна земја и на некоја сїѡаречка **їздишка**... (П: 15); Тоа е едно македонско село во Албанија. Со неѓо имавме и врски и **їавки** и сѓ (НТ: 110); Рафална **сїрелба** е основен начин на ѓаѓање со авїѡмаїѡ, му велиш, а їѡј їѡе їрашувa коѓо їрѡеба да ѓо убие (НТ: 137); Душатїѡа немаше месїѡ за їолку убавина, за **насїїѡка** (Ск: 146); И врвеше їѡа змејова **їздишка**, врїѡеше на кривинїѡе... (Ск: 159); Ја Или риболовоїѡ ѓо смеїѡа за їонїѡувачка **денѓуба** (Т: 105); Ушїѡе невлезен, ќе їадне во **незнаја** (Т: 122); Всушносїѡ, само ї ѓо їодмеїѡнува на їѡвојѡа **размисла** (Т: 124); Не знаеле їѡе ни за најучїѡива **замолница** (Т: 129); Можеби ова е само **їредуїрѡеда** да ѓо оддалечи од мојоїѡ живоїѡ (Т: 173).

Именки со нулти суфикс. Овие именки се добиени од глаголски основи од свршен и несвршен вид и особено се карактеристични за уметничко-литературниот стил, затоа што му даваат простор на авторот за индивидуални образувања кои најчесто ѝ припаѓаат на разговорната лексика:

*Појраво, од некој зрач или ѝризрак шѝо не ѝосѝои, зашѝо никаде и не го видов (Т: 79); Ме ѝеѝаа до ѝосер, шѝо се вели (НГ: 46); -Куѝри Софро-ние, - велеа жениѝе – само нека е со ѝомин (СД: 52); Од каков коѝ се излезе-ни, чија лоша крв им се има ѝромешано (ПС: 68); Меѓу нив навлеѓуваше нека-ков лажен **навев** и еден ѝрисѝар човек (СД: 85); -Ова е за ѝприказ, велеа луѓе-ѝо, раширувајќи се и збирајќи во своѝе кѝчиња (СД: 112); Осѝана само **ромонѝ** на чешмаѝа ѝод дрвоѝо (СЛС: 126); Ы го собирам **уѓризѝ** од јас-лиѝе, ја ѝребам од крлежи околу вимеѝо и ѝак се враќам назад (П: 136); Каде, чумо чумосана, каде – корен да немаш, **расѝур** ми ја најрави ѝрадина-ѝа (ПС: 189); ...ја ѝодзинал ѝосѝруѝенаѝа усѝа, но нема сили ни за **вик**, ни за **лелек** (СЛС: 233); Тоа не се деца, рече Теофил со исѝаѝа ненависѝ во гласѝи, ѝоа е **окоѝ** на волци (ПС: 270).*

Именки добиени преку **композиција**. „Во македонскиот јазик функционираат и деривати добиени со композиција, т.е. преку соединување на две полнозначни мотивирачки основи во една сложена именка“ (Велева 2006: 56). Во идиолектот на Петре М. Андреевски овој начин на образување е доста продуктивен, затоа што постои можност за образување окационални споеви: *Под неа, на ѝаѝоѝи, имаше **водоврик** и кал (СД: 44); Сиѝе ѝреди беа сѝари и зафаѝени од **црвојадина** (Т: 51); ...ѝше во својаѝа коруѝка ја држаѝ само својаѝа ѝразнина. И, бездруѓо, својѝ обособен **злодеј** (Т: 91); Се гледа дека нешѝо сѝрашно си кажувашѝ со очѝе. Некаква ѝајна, недосѝаѝна **зломисла** (Т: 214).* Интересни се именките добиени со директно сраснување на две основи „кои се резултат на лексикализацијата на беспредложната врска меѓу дејството и објектот, при што објектот доаѓа пред глаголската именка“ (Конески 2004: 452): *...ние бевме ѝеѝшесѝ друѓачки шѝо си ѝомаѓавме во **ѝченки-коѝање** (П: 30); Се жевев во сенокос, околу **црешниберење** (П: 37); ...бодинаше и луѓеѝо, недосѝани, ѝи извикува ше за на орање, на коѝање, на **млекомлзење** (НГ: 145); Во **времевршење**, ѝрмна од ведро небо (П: 191).*

2. Називи на аѝѝраќѝни осѝбини. „Овде спаѓаат именките што означуваат признаци (својства, особености), карактеризирани како самостојни, без оглед на врската со нивниот конкретен носител. Овие именки се најчесто образувани од придавки и именки и се одликуваат со голем степен на апстрактност“ (Велева 2006: 59). Најчести се суфиксите: **-ина(-овина, -шѝина), -осѝ, -сѝво, -осѝ**:

*И среќаваме само ѝо некој од нив меѓу урнаѝиѝе куќи; меѓу сидиѝиѝа-ѝа, ѝоѝлашени од ладнаѝа **осама**... (НГ: 27); ...се разбудуваше, изриѝувајќи во ѝосѝелаѝа околу која се собираше некаква **зайурнина**... (СД: 31); ...но се уѝлаши да не најрави ѝоѓолема **неѝромисленѝ** (СЛС: 37); Тој секоѓаш го ѝрави ѝоа ѝака и со голема **ѝрилежностѝ** (ПС: 41); Дали си соѝиѝѝуваашѝ некои убави ѝораки или ѝодѓоѝвуваашѝ заѓовор ѝроѝив нашеѝо **наѝрай-***

нишиџво (Т: 49); Или џонизно од мене бара *сомилосџ* (Т: 68); Таа неџова *џонизносџ* ушџе џовеке џо избежуми Алекса Жешков (ПС: 109); Толку мноџу беше зафайџен со својайџа донемајкаде џакосна *клеџошџина* (ПС: 111); - Бујџрум, рече џрнчароџ, со џолна усџа *блаџосџ*... (Т: 138); ...како во замаџлено оџледало се џледаше, ама џ се сџџори дека џџоа е од џолемаџа *омарнина* (СЛС: 152); Ама, еџе, вели Ковилка Пачевска, џо файџила *улавицаџа* и не џо осџава да ме осџава (ПС: 152); ...нејкам никој да не знаџџ коџо џо џеџам и џџџо џеџам: дали змија или чакау, дали чоек или *нечоешџина* (НГ: 154); Сџ некоџ џакви *недошџамносџ* сум кажувала (НГ: 165); Па јас олку *женсџво* и кај женайџа моја не сум видел (П: 222); Веке ја џубам довербаџа и во Божџайџа *џресреџливосџ* (Т: 249).

Именки добиени со муџација. Дериватите што спаѓаат во мутациските ономазиолошки структури „се карактеризираат со промена на основното значење на мотивирачката основа, т.е. значењето на мотивирачката основа во актот на мотивација се менува (мутира) и преминува од една поимска категорија во друга“ (Велева 2006: 73).

Називи на вршители на дејства. Најчести суфикси за образување на називи на вршители на дејства во прозата на Петре М. Андреевски се: *-ач*, *-ар*, *-ник*, како и суфиксот *-ија/чија*, како суфикс што живее во разговорниот јазик и народните говори. Така, со него, покрај другото, „се предава извесна архаичност, потценување, иронизирање и сл“ (Марков 1955: 160):

Наџред одаџ казненџиџе. *Македонџиџе.* Кој друџ (НГ: 20); *Првин на џаџанџијаџа*, Силјана Јошевски му даде нова рабџџна задача (Ск: 22); *Пукаа и џи убиваа.* Некоџ џаџаа и џред *лајачџиџе*, џред *џерачџиџе* (Ск: 248); *Да не зборувам мноџу? На безделничарџиџе* не им осџанува нишџџо друџо (Т: 53); *Само еднаш од некаде како да заџеаја ракиџиџи*, но јас веке не можев да викнам... (НГ: 70); *Во неа нови роднини бараџџ: сџџе сеирџиџи во боречкиџе најџрвари на меџуселскиџе бикови, сџџе џрекуџувачи и џолкувачи на џрешиноџ џравославен календар, сџџе Тримирачи и измислувачи на Сирни џосниџи...* (НГ: 78); *Ај, џџџо би сакал сеџа да сум уморен орманџија* (НГ: 79); ...а друџџоџ сечел живи меса од *џрујачџиџе* на комџиџиџе, од *задриџазџиџе* и *џредавниџиџе*, од *женешџиџиџиџе* и *џрдливџиџиџе*, од *џодлизурковџиџиџе* и *влечџџурчовџиџе*, од *мрзливџиџиџе* и *расџџурикуџиџиџе*, а џџе само се молеле... (НГ: 104).

Именки добиени преку *композиџија*:

Во недосџаџносџа на џџе џланџски ридиџиџа, раскажуваше еден од *криворџболовџиџе*, се кријайџ мноџу дивџ улиџиџа и медно саке... (НГ: 17); Иако нишџџо не сум му зџрешила, се џреџџора во некаков сомилосџџив *мироџворец* (Т: 67-68); *Зашџџо ваквоџџо џроклеџсџџво се однесуваше за некој неџознаџ араџија, убиец или џаликуџа* (ПС: 99); *Ме џледаџџ како доброџвор, чудоџворец и сџасџџел* (Т: 115); *А Силјан рече: ај, криџи џлава, влечџџоџнок низаеден* (НГ: 148); *Прилеџаа на денџуби*, заџекнаџџи во некаков неџосџџџубив џејаџ (СЛС: 165); ...*Горџија Димоски може да џи најџсвири не само џџџуриџиџе, џџуку и сџџе џласновесниџи од џрлиџи и џрлиџи...*

кога ќе излезеше на порамно, ќе зајреше, ќе се наведнеше да си врзи некоја скинаџија ојуџија од ојинџије... (НГ: 128); Исџаџија ноќ два коњаника се нишаа по **долноселиџаџија** да бараџи, да преколнуваџи за здравјеџи на Размо (НГ: 139); -Како ме доведе, џосџоде, во оваа свејска **џлукалница**, во шџо ме замеша, џосџоде (НГ: 291); Нишџо не се знае во ова **сџирашилишџе**. Пукањеџо иди со мене (П: 316); Од **мрџвиџаџија** излеџува појоџи и почува да вика (П: 382); Ме сџеџа нешџо ко нерзџазен чевел. Нејасно ми сџоџаџи во **маџлушинаџија** (НГ: 397).

Називи на множества. Најчест суфикс во текстовите на Петре М. Андреевски при образувањето на називи на множества е суфиксот **-ина**:

Не сакам да не видаџи во олкава **вџеџошина**, вели Варвара со некој подмладен џлас (ПС: 60); Срамоџија е да се покудам, вели Најден Близнаковски, мноџу боџаџија **закоџина**... (ПС: 61); По ова, како да се поџџлаши болесџија и луџеџија почнаа да ја собираџи **леџинаџија** (П: 202); ...како дозволи полку да џо шџеџаџи, му велам. Нели **своешџина** сме, велам (П: 340); А во усџаџија не знам шџо имам: дали поџел, дали посок, дали **дрвесина** (П: 365).

Именки добиени со модификаџија. „При модификаџиските ономазио-лошки структури мотивираните именки се добиени од именки како мотивирачки основи, а со дериваџијата го менуваат (модифиџираат) само граматичкото значење во границите на истата зборовна група“ (Велева 2006: 123).

1. Деминуџивно-хипокористични називи. Стилиџичката функција на деминуџивно-хипокористичната лексика во прозното творештво на Петре М. Андреевски се реализира во контексти во кои „чувствените односи пројавени кон блиските луџе, предметите, природата и суштествата придобиваат емоционална отсенка на нежност, милост, џубов или пак ги смекнуваат, ги ублажуваат заемните врски што не се одржуваат во нормалните и природни граници“ (Паноска 1973: 64). Употребата на некои деминуџивно-хипокористични називи е социјално условена, затоа што некои форми се употребуваат со значење на 'галовност' најчесто во интимни обраќања до најблиските членови од семејството, или кога се зборува за децата:

...шџо најправило сџирикоџо да сџане **чиче**, шџеџиноџи – **шџеџинче**, вуџкоџо – **вуџче** (НГ: 8); ...поџије џи извлекуваа доџкиџе преџ малиџе **усџиџња** од деџаџија (СД: 81); Не давај ме да умрам, мајко, ми вели Свездан, не давај ме, **мајчеле**, однеси ме некаде, вели, скрџај ме, **мајчеленце**, вели, се моли (П: 258); Деџеџо исџушџија само некое замалено **џласче** (Т: 217); Им помина со ракаџија по **џлавчиџаџија**, по **косичиџаџија** (ПС: 285); Деџеџо џиџа, џи поџоџџора **очиџаџија**, поџџклоџува со **ноџиџаџија** и една мала шурка млеко му се одблиснува на **обравчеџо** (НГ: 428).

Во некои наративни сегменти се деминуџивизираат и апстрактните зборови: *И душичџаџија* ко поџеруџе ќе му избеџа од усџаџија (СЛС: 47); *И ќе по зеде едно левџерно сонче* во кое сџ по е лесно и благоуџодно (ПС: 173); *Некоја бесшумна свеџлинџа* ни влеџува на порсџи во собаџија... (П: 182).

Деминуџивизираниите материјални именки во некои наративни контексти во себе го содржат значењето 'количествено малку':

...фаџии силен мраз шџо ќе ја врзе водаџа во крџа од насџинаџа **маџличка**... (НГ: 82); ...лицаџа ни се џокажуваа како кокичџа, џодизлезени од џод џланинско **снеже**... (НГ: 161); Ако џодврне **дождец** ќе ја собере џрашинаџа, ама ќе џи џролази џолжавиџе (Ск: 229); **Ќе шџиџине леџче** меѓу два џрсџа и само ќе џо мрџка во џаницаџа... (ПС: 246).

Друго значење што се изделува кај деминутивизираната форма е „нешто ’малечко‘, помало во однос на недеминутивизираната форма кај именката“ (Цветковски 1983: 55):

И зошџо да не ја доџераме до секое лозје, до секое дрвце, до сџ шџо ќе џосадиме (Ск: 24); *По длаџкиџе имаше замаџени **вирчиџа**, шџо се набираа како џлаџнаџа од белачкиџе* (СД: 82); *Оди џред нас, џоднаведнаџа како да влеѓува џод ниско црковно **враџниче*** (Т: 191); *...едно џерче од неџзинаџа буџна коса џ се оддели од џлаваџа и како леџно **облаче** џ џомина џред очџе* (СЛС: 141).

2. Аугментативно-пејоративни називи. Според Блаже Конески „именките од оваа зборообразувачка категорија изразуваат субјективна оценка најчесто претставена со негативна конотација. Негативниот однос кон десигнатот кај аугментативите се претставува преку зголемување на димензијата, а кај пејоративите со потсмешливост, иронија или презир“ (Конески 2004: 291): *И исџече некое црно **крвишџе**, каџран* (СЛС: 52); *Се наднесоа како некое **маџлишџе**, џемничџиџе* (СЛС: 54); *...се сврџе, џи ококори **очџиџаџа** и сеѓа нема каде* (П: 64); *Пиџам и џи сџеѓам забиве, како некое буџурисано **коџишџе*** (П: 67); *Од зад меѓаџа сиркаа **дечишџа**, се џуркаа, црџореа* (Ск: 153); *Прежива меѓу џдоленџе **манџишџа**, меѓу скиснаџиџе **салаџишџа** со удавени муви* (Ск: 173); *Надвор **свиџишџеџо** квичи за јадење, удира со муџкаџа во коџанкаџа, ја џресе целаџа кочина* (ПС: 180); *Си џојдоа луѓеџо од **селишџава**, си џојдоа и б’лвиџе...* (Т: 197); *Ќе џодѓрлуваме и ќе џребиме од џлоџеж и **џревишџа*** (НТ: 306); *Се врџам: џо нас идаџи **џилишџа** и џасаџи џо леџе* (НТ: 306); *Чудно живинче џи било **човечџишџево**: оди кај оди и дувни, расџлачи се, разлиѓави се* (НТ: 354); *А едни луѓишџа високи, шџо да џи кажувам* (НТ: 396).

Абревијации. Употребата на абревијациите е мотивирана од темата и времето што се обработуваат во одделни романи. Најчести се во романот *Небеска Тимјановна*, ги означуваат самостојните здружувања на Македонците на територијата на Егејска Македонија за време на создавањето на ослободителното движење: *Во аџрил исџаџа џодина, во воденско се формира **МАО** (Македонска аџифаџиџичка орѓанизација)* (НТ: 26); *Во 1943 џодина во Егејска Македонија се формираа **Девеџиџаџа**, **Десеџиџаџа** и **Единаесеџиџаџа** дивизија на Народноослободџелноџо движење (**ЕЛАС**) во чиј сосџав џреџежно се Македонџи. Во ноември исџаџа џодина се формира и **СНОФ** (Словеномакедонски ослободџелен фронт) како засебна аџифаџиџичка орѓанизација на македонскоџо население од Леринско и Косџурско* (НТ: 36); *На излеѓување од Кичево, една џруџа на **ОЗНА** џриведе еден буѓарски војник* (НТ: 65); *На 23 аџрил, исџаџа џодина, беше формирана и македонскаџа*

ор̄ганизација **НОФ** (Народноослободителен фронт) во чиј состав дејствувала и македонските организации **АФЖ** (Антифашистички фронт на жени) и **НОМС** (Народноослободителен младински сојуз) (НТ: 78); Во 1949 година се формира **КОЕМ** (Комунистичка партија на егејскиот Македонци) (НТ: 179).

2. ОБРАЗУВАЊЕ НА ПРИДАВКИТЕ

Придавки добиени со муџација. „Овие деривати се добиваат од именки, глаголи, прилози, при што нивното основно значење се менува (мутира) и преминува во друга поимска категорија. На овој начин се добиени голем број **описни (квалитативни)** придавки во македонскиот јазик со најразновидни значења“ (Велева 2006: 163).

Десуџивни придавки. „Со овие придавки се означува атрибутивен признак на определената супстанција во однос на друга супстанција“ (Велева 2006: 163-164). Десуџивните придавки се образуваат со суфиксите: **-ен, -есѝ, -ав, -ив, -лив:**

Снегот беше висок и сѝаичав и селаниот ѝешко се ѝробиваа кон вирот од реката (СЛС: 40); *Над нив брмчаат ѝчели, бубамари, жужлиња и ѝеѝеруѝки. Си ги разменуваат омајниѝе мириси* (Т: 45); *Таков беше недокрѝен човекоѝ, ѝесосан* (П: 158); *Којзнае како, ама оние уѝлавни зборови ѝѝо ги изговори Теофил, ѝочнаа ѝолека да се заѝврдуваат во Варвара* (ПС: 168); *Вади две варени јајца и еден ѝричав леб од чија ѝоѝкришена среда се ѝодаваат ѝветликави осилки од ’рж* (СЛС: 219); *...колаѝа само се друса и се ѝресе ѝо ѝумбесѝиоѝ ѝаѝ целиоѝ излокан од ѝролеѝниѝе дождови* (СЛС: 233); *Море ѝрамоѝен човек, му велама јас на даскалоѝ, да не си учел неѝѝо за крал, за цар, му велама на даскалоѝ* (П: 282); *Уѝѝе си мислам дека од комунизмоѝ нема ни ѝовеке, ни ѝоѝама. Сега сѝ ми е ѝубеливо* (НТ: 382); *Гласоѝ им е изменеѝ, збороѝ ѝлачлив, речиси најѝежнаѝ од солзи* (НТ: 403).

Девербативни придавки. Девербативните придавки означуваат признак, карактеристика во врска со дејството од основата. „Признакот се прима како внатрешен, стабилен, постојан карактерен белег, непроменлив во однос на временските рамки“ (Велева 2006: 169). Овие придавки се најчесто деривирани со суфиксите: **-ив, -лив, -ѝѝ, -ав:**

Си го ѝознаваше мажоѝ. Знаеше колку е заглавиѝ човекоѝ (Ск: 12); *...сеѝаѝ ѝѝе беа ѝо малку ѝуѝливи и брчливи, како и звукоѝ ѝѝо доаѓаше од небоѝо...* (СД: 13); *...На ѝланинаѝа се креваа и ѝревѝѝкуваа ѝѝѝерави чадови, кои, високо над букиѝе, ги вѝиваше воздухоѝ* (СД: 21); *И од ѝој мрак гледаа некои очи ѝѝо ѝѝе ѝраваѝ назорлив и бојазлив и ѝѝо ги чувствуваш како јадеж...* (НГ: 104); *...Си мислам дека цел живоѝ сум јадела некој блујавичав леб, вели Ковилка Пачевска, и дека сега сиоѝ ѝреба одеднаш да го ѝовраѝам* (ПС: 155).

Придавките деривирани од **прилози** означуваат признак, карактеристика што ја изразува врската на супстанцијата со околноста (време, место) посочена од мотивирачката основа.

Придавки добиени со композиција:

...нашама оџан и вода во усийише злайоусийи, а уийише йонаваму ќе си йојеевме... (СД: 10); А и некој **йпросйодушен** народ сме: не сакаме и со душманой да се замериме (НГ: 28); Само на йоа шйо го слуша како **мноџулика** навреда: мрийов йијан, ја сийеѓнал глავаийа...(Т: 59); ...сийише йрамаийари и крадци на бисерой од душаийа на **џорноселскиише** девесници, сийише скокачи и фрлачи на камен... (НГ: 78); Герасим Голоџазов е еден саможивник, орјайи и **йесоџлав** човек (ПС: 115); Падна и осийана йаака, **разџолоџазен** (СЛС: 163); Не йленува нејзинаийа **йпросйосрдечна** насйојчивосий (Т: 191); Дури и небоийо има **вейвозелена** боја, како вир засеней од некој йојисушен шамак (СЛС: 219); Шйо си бараа, йоа си најдоа, ќе йромемолоайи йоџаш **малодушниише** (СЛС: 235).

Девербайивни йридавки. Девербативните придавки добиени преку транспозиција се одликуваат со „изразување признак кој произлегува од односот кон дејството од мотивирачката основа“ (Велева 2006: 195). Образувањето на овие именки е со помош на суфиксите: **-н, -на, -но, -ни/-ш, -ша, -шо, -ши, -шелен, -ачки/ечки:**

...свейиенициийише йееја над водаийа и **йеенаийа** вода му ја враийија на народой... (НГ: 10); Болниийе ја йојирошија **сонейаийа** вода, свейиенициийише го йорошија йрйкойо вино... (НГ: 11); Луѓейо ги йодаваайи усийише, а го йоземаайи лебойи. И си одаий со **забавнейи** чекори (ПС: 25); Таа ја йојикреваше само џорнаийа йоловина и одново **снеможена** йаѓаше во йреваийа (СД: 66); Како да држи некаков џорчлив йалоџ во усйаийа. Некаков йелин или нешийо **уџеѓнайо** (Т: 85); Во йоа наше **йомамно** слевање, йрелевање, се вмешува и некаков ненадеен шум (Т: 109); Нозейише му йројаѓаа, а сийебленцаийа од йийеройи и йаийлицаниийише беа йодлокани и **омакани** со кал (СЛС: 120); Размо ноџа за ноџа зеде да си сйанува, гледајки во **вчудениише** и **воомјазени** лица од џосийише... (НГ: 133); Сийише беа убаво исйечени и боџаийо **нарисани** со йлеиенки од некоја исйочна орнаментийика (СЛС: 137); -Треба секоџаш да си **сйпрежен**, велеше, оийи земјаийа не йе осйава да си йоџорен од неа (СЛС: 159); Беше йоа друџ човек, најолно **йошиџукнаий** во умойи (СЛС: 164); ...на сйаклаийа веќе удираа йрвийише **навeани** кайки од џолемийише есенски дождови (СЛС: 196); На глავаийа носи висока црна барейка йод која му се йодаваайи **засуџалени** йерчиња коса со боја на слама (СЛС: 216).

Придавки деривирани со негацијата **-не:**

Кокошкиийише йочнаа да ги креваайи главийише и да се врйаий со **неџолийнаий** црвец во клунойи (СД: 104); Најйрвин йочна да раскажува за некаков женомразец шйо убивал само **неродни** жени и сйари девојки, каква шйо беше и шаа (СЛС: 187); И йосле џори, црџори, како да йоийи сало в йава. Маки нивни, **неискажлив** (П: 200); Голем е Сйасое, **неизрабоиен** човек (П: 379).

Кон оваа ономазиолошка категорија се вклучуваат и **придавки добиени со сложување**, т.е. преку композициски и композициско-суфиксен начин.

Беше слабодушна, мийпарлива йролейи, сѐ уийише йоземечка, сѐ уийише

болвосерлива... (НГ: 7); *Не биди зловолен и мрзљубив, Госпoде* (Т: 10); *Мајка ми е многу бољобојажлива жена и знам дека ѝ е жал за мене* (Т: 65); *И особено веруваа дека од нејзината ноќзубна намисла се грешниите раѓања на деца со две глави...* (НГ: 99); *...ијачките му зајрилегаа на горчливи, самоделски лекови, а ноќите премогу долги* (НГ: 126); *...во тоа клокоитење наеднаш му се смеша и еден глас, познат и озлозадуман* (НГ: 152); *Прилегаа на денгуби, зашекнати во некаков негосиљубив љезаж* (СЛС: 165); *Сигурно не би згазил на својот самонабеден улед* (Т: 173); *Кога ги отвореа очите, тие веќе им беа свейнати, а лицата водоврчни* (СЛС: 181).

Придавки добиени со модификација. „Со модификациската мотивирачка врска се внесува дополнителна карактеристика која се однесува на атрибутивниот признак“ (Велева 2006: 200):

Куката и малиот двор беа заградени со високи, лузникави и прошни сидови... (СД: 7); *...единствено се излеваше во гласот на девојките, малку подомажени: еднаш грабени од роднини (овдека се земаат, речиси само роднини) постоа враќени од роднините...* (НГ: 8); *Возачот го подава своето машеничаво лице од кабината и гледа како во единствени луѓе што го преживеале постојот (ПС: 22); Солта од поштата го задеваше нашето сеќавање, нè поистејуваше на морето на чиј брег се наоѓа најмечтаниот град* (НГ: 46); *Само жерават со мижуркавите очи* (ПС: 60); *До врвот има само едно тесно патче што врви покрај високите карти обраснати со ниски и суварливи грмушки* (СЛС: 71); *-Тројна, повторува Варвара со присметнеј поглед* (ПС: 71); *...снегот се врие околу нивните примрачни тела, како развласен јаток околу домашно вреќено...* (НГ: 142); *Од враќањата се витурна стидена дила од налуничав воздух и се пошејта над пошелата...* (НГ: 143); *Може да се рече дека ги гледаше и кога не ги гледаше: му шета под шрејките од зацрвениите и болникави очи* (СЛС: 156); *Изгледаше постојано увилен и со тажникави очи* (СЛС: 180); *Ги изминуваме последните придождени куќи до градој и нè заира милициска кола* (Т: 205); *...од чија покриена среда се подаваа свейликави осилки од рж* (СЛС: 219); *Ќ се отвореа сити внашешен живот: црвен, блескоитен, искривав* (Т: 221); *И одеднаш, магличаво, како да го забележувам паднат ничкум, со лицето заринкано в земја* (Т: 248); *Друго е да е настинат или нешто бујурничав: ќе му ја покриеш главата и под главата ќе му зајалиш најлути итерки* (ПС: 268); *Од надвор влегува една загасија свейлина, колку да можам да му ја видам сенката* (НГ: 366).

3. ОБРАЗУВАЊЕ НА ГЛАГОЛИТЕ

Глаголи добиени со мујација. „Со мутациска ономазиолошка структура се карактеризираат десупстантивните и деадјективните глаголи, кај кои деривацијата предизвикува промена (мутација) на лексичкото значење на мотивирачката основа“ (Велева 2006: 219).

Десујсїанїивни гл҃аголи. Десупстантивните глаголи означуваат дејство сврзано со предметот / објектот посочен од мотивирачката основа, а се образуваат со суфиксите: **-и, -ува, -са (-оса, -иса):**

Море, си реков, зар си ба мајкаїа, се дамлоса над мене (П: 65); *Особено кога ќе ги соблазни нивнаїа несовладлива ѿѿпреба за пїење* (Т: 91); *...не гл҃едаїе дека сè се црвосува, дека се размножија и некои нови живоїинки шїо нè наїагааїи со заразни осила* (СД: 115); *Нејзе ѿ ги ѿодгорува крилјаїа, мене ме гл҃амносува* (П: 118); **Се врвчеа** нагоре луѓеїо, се изнесуваа (ПС: 133); *Дури и кога би дувало веїтер, веїпроїи не ќе знае кај да најде дрво за да ѿодзаїре, да ѿѿладнува* (Ск: 133); **Се будалиме**, како да се рабоїи за оїсїрел на диви ѿајки, а не војници (НТ: 138); *А родїиелїиїе, ѿреїеїаниїе родїиелїе веќе азбучаї:* „веїувам ѿред бога, ѿред луѓеїо и власїа..“ (НТ: 152); *Го слуша ѿаїаноїи и го ѿаїанчи мевоїи* (Ск: 173); *Нашїоїи очај само го куражи гаволоїи и неїријаїшелоїи* (П: 207); *Преїїочїиїаше ѿвеќе да божјачи од ѿрїродаїа оїколку од луѓеїо* (ПС: 208); *...а ѿѿѿоа ѿочнуваїи да го ѿлїскаш, да го саїуниш ѿо газеїо и да го ѿрїеш меѓу цїиїиїе* (Ск: 233); *Луѓеїо се ребреа, им се креваше косаїа* (Ск: 242); *Беше си ѿрѓнала да ме видиш кај ќе куќам, кај ќе ѿрѓам* (Ск: 237); *Дали да ѿ каже дека ја уби уїкаїа шїо им доагаше ноќе на куќаїа да ѿ ја коби смрїїїа* (Ск: 262); *Ми се накрева некој веїтер во душїкоїи и ѿрашїи дали ѿрашїи, корне нагоре* (НТ: 303); *Тие колнаїи, молаїи за нешїо, вели, се дрїааїи и се вїлїчаїи, се фалаїи* (П: 288).

Кај префиксно-суфиксниот начин на зборообразување глаголите се деривираат од именки со истовремено учество на префикс и на суфикс, „при што суфиксот е носител на мутацијата, а со префиксот се внесува дополнителна информација“ (Бузасїсїова 1974: 132):

И пїе зборови како да ги обезокоражувааїи и неговаїа мисла и неговїоїи соблазниїелен ѿглед (ПС: 25); *Кај му ја задумани ѿолку Ванчо Думановски, никој не можеше да ѿреїїосїаїи* (СЛС: 42); *Шїо си се осїрелушїл ѿака, бре Давиде, ми вели...* (П: 64); *-Ајде, веќе леѓни си, вели, леѓни скосїи се, не ѿи давааїи јадење од ѿоа* (П: 26); *На зимсїкоїи ден од Свеїи Никола секогаш заснежуваїе и на неговїоїи знак сїїе ѿамїури засїануваа во морињаїа* (СД: 50); *Седам, загледан во небоїо над Гоїен и ѿука ми закуќува – раскуќува селоїо Безгашїево во кое се среќавааїи и разминувааїи ѿроколнаїиїе ѿаїишїа...* (НГ: 56); *...за да го исечаїи ѿеркїиїе, да му го исїруїаїи ѿелоїо, да не се знае кој го носел доїогаш* (НТ: 69); *По куќиїе беше задушно од каїрани, смоли и оїтровни ѿревки: маѓеїснїцїиїе ги оїчадуваа ѿроїїив болесїи и лоши гласови* (СД: 83); *-Да не ја окоїили ѿи земјава, ѿа сега се сеїи дека е ѿвоја* (СД: 111); *И ѿсле им кажа дека ѿука жи-веел некој цар кој синоїи си го оїсїнїл, керкаїа си ја оїкерчил, царсїиво-їо го загубил...* (Ск: 114); *Времеїо веќе се разјужїло и каїаїи сїреїиїе, се ѿанчи снегоїи* (НТ: 120); *...виделе како им заїрела рекаїа, не им секнала, ѿуку само им заїрела, се смраморїла* (НГ: 120); *...неколку задругари се обїдуваа да засамараїи еден ждрѳебѳ* (Ск: 143); *Арно вели Цара Пеїревска:*

Блазеси ѝ на ѿаа жена шѿо не **се ѿомајчила** (ПС: 183); ...и како шѿо седам ѿака, оѿ – **се обзорува**, некоја бесшумна свеѿлинка ни влезува на ѿрсѿи во собайѿа... (П: 181); Земјайѿа секаде **се окоѿилила** и либер е за ѿасење (ПС: 186); Нема ѿолку усѿешен збор шѿо може да ѿе **обезгреви** (Т: 204); Сѿоиме ѿака и нишѿо не зборуваме. Само се гледаме и **намовнуваме** (П: 207); Првин го **засомничи** ѿолјакоѿи, а ѿоѿоа и сѿиѿе ѿо него (СЛС: 207); **Ќ** го **образди** лицеѿо со жал и со солзи (Ск: 212); ...ѿочнува да се качува на мене, да ме **разжабува**, да ме расчѿаѿува (Ск: 232); **И** го гледа ѿаа ѿака, ја гледа и ѿој ѿака. **И** ѿак му се **нажалува**, му се **загревува** (ПС: 233).

Деадјекѿивни глголи. Кај овој начин на образување „придавката како мотивирачка основа, во рамките на мутацијата, преминува во глагол преку мотивациската семантичко-синтаксичка врска: субјектот (х_c) прави објектот да добие карактеристика на мотивирачката основа“ (Велева 2006: 236):

...кај оѿѿиде шѿо се забави, како **ке** ја **ѿемнам** сега без неа, ајде каже-ѿе ми... (НГ: 37); **Еѿѿе**, исѿо сѿрада и **Роса**, ама нејзе не ѿ **здравееше** од ѿој лек (П: 52); **Виѿомир** само ме гледа и само **сиѿни** со сѿѿниѿе очиѿа (П: 106); **Кайѿѿан Мирковиќ** ѿуѿка со чизмиѿе на земјайѿа, го **ведри** и го облачи лицеѿо (П: 148); **Зашѿо** секој ден на исѿо месѿо ја **ѿемни**, на исѿо месѿо ја **разденува** (Ск: 217); **Мораш** некако да го **ѿемниш**, да го дениш. Да го **кусиш** времеѿо (НГ: 362).

Префиксно-суфиксни образувања:

Кузе Кузман ги оѿѿегна сѿарѿиѿе ѿеѿѿивѿи шѿо му ја **наживуваа**, шѿо му ја **вракаа** силаѿа... (НГ: 35); **А** кога ја **оголивме** белаѿа коска, гледам чудни знаци (П: 159); **Таа** необична глеѿка **ке** го **наживи** Трајана Ендековски... (ПС: 195); **Ами**, црвениѿе дивѿ јагоди, црешни и малини обесени како најѿежнаѿи кайки крв. **Сѿѿе** различно го **облажуваа** и различно го **вайсуваа** (ПС: 210); **Над нас се ѿоснижило** небоѿо и некои црни облаци се **буричкаѿѿ**... (НГ: 225); **Ги** гледаме караулаѿа, војниѿиѿе, ѿаѿролиѿе. **Го уѿочнуваме** времеѿо на нивноѿо движење (Т: 228); **Но** нејзе, колку ѿовеке ѿ бега живоѿоѿи, како уѿѿе ѿовеке да ѿ се **замилува**, како одново да го засакува (ПС: 246).

Глголи добиени со ѿрансѿозиѿија. „Глаголи со ваква структура се добиваат од именки и од придавки, кои се носители на предикативноста во рамките на глаголско-именската предикаѿија. При транспозиѿијата лексичко-номиналното значење на мотивирачката основа се зема целосно, а се извршува само категоријално преоформување“ (Велева 2006: 239).

Деадјекѿивни глголи. Кај овие глаголи како мотивирачки основи најчесто се среќаваат описни придавки. За разлика од суфиксацијата, префиксно-суфиксниот начин на образување на овие глаголи е попродуктивен:

Па и ѿој носи душа и знае шѿо боли и шѿо не боли. **Шѿо блажи** и шѿо **горчи** (П: 207); **Лицеѿо ѿ се белее**, како книга, како крѿа (Ск: 263); **Зар можеш доѿолку да се излесниш**, ми вели, а усниѿе ѿ се собираѿѿи ѿ го менуваѿѿи гласоѿи (Т: 30); **Нокѿа засѿаруваше** и **Танаско** не можеше да се изна-

чуди, зошїѡ го осїавија сосема сам во собатїа (СД: 55); Орманшиїѡ дремеа како и нивниїѡ добици и шуматїа се **збујатїи** (СД: 72); Не ѡднесувајќи ја морничаватїа тїишина некој ќе се насмееше, насила, и сиїѡ ќе се **оїчудеа** (СД: 75); И еве го, **наголеми** и тїаа живинка (П: 79); Ни се **снеубавија** нивниїѡ ѡсно лица, зад исїрашениїѡ сїакла, и исїлувани од секакви инсектїи (СД: 81); Де нешїѡ тїи се белее, де нешїѡ **зацрнува** (П: 83); **Јас се смрачувам**, ко насланей лисї се собирам (П: 148); -Воз, викам, но гласої ми **замалува** и ми се гїуби (Т: 201); **А надвор, како да забелува** деної и бригадириїѡ тїеатї: во борба, во борба, во борба... (Ск: 232).

Глаголи добиени со модификација. „Модификациските ономазиолошки структури кај глаголите се карактеризираат со пренесувањето на основното значење со мотивирачката основа во мотивираниот збор со додавање дополнителни семантички признаци во однос на експресивноста или интензивноста на дејството“ (Велева 2006: 244). Најчести се глаголите образувани со суфиксот **-ка** кои „имаат дополнителна семантичка маркираност во однос на намалување на интензитетот на дејството и се употребуваат како деминутивни форми“ (Грицкат 1955-1956: 45-96):

...куї месо шїѡ ѡчнуваше да **јачка** и да воскреснува, да си гїи бара очїѡ, разлигавениїѡ нозе (СД: 23); А крвїа ми **шурка** меѓу їрсїиїѡ, си линее и ми се леїи (ПС: 76); На ракатїа со кој го ѡїїїраше оїѡкоої Кирил Сїѡјнички, му каїна измеї од некоја гадинка. Го **сосїуденка** и го шїрекна (Ск: 135); Но кој не одел бос, вели, никогаши не дознал како тїоїли земјатїа. И како **сїуденка**, вели (Ск: 163); Тоа е крвїа шїѡ ми се **кланца** како вода во занишана каца (СЛС: 167); ...нè моли, ни ја тїика глავатїа ѡд колена, **се мїїка** ко живинче, се уїлашив, вели... (П: 187); **Живуркаатї**, но како да не се живи (Т: 188); Ми **мижурка** со очїѡ како низ замаглено сїакло (СЛС: 190); ...ама сїравої шїѡ се глѡда на нас, се глѡда и на неговоїѡ лице. Како сенка му **се мрешка** (П: 207); Понекогаши со недели, со месеци, ѡ се оддалечува разденувањето од тїој исї ден шїѡ го **живурка** (Ск: 217); ...сїѡмниња, бардиња, гїрниња, вика Толе Грнчарої и си **шеколка** ѡ тїаїої, се оддалува, како ѡдисїавен од умої (П: 323).

Глаголи изведени од **ономатопејски зборови**. Во разговорниот начин на комуникација помеѓу ликовите во прозата на Петре М. Андреевски честа е употребата на глаголите изведени од ономатопејски зборови, кои се јавуваат најчесто во функција на стилско-изразни средства. Како зборообразувачки форманти се среќаваат суфиксите: **-а, -ка, -не, -и, -оли, -оїи, -ори**:

...нека ви **амка** некоја жена над главиїѡ (ам, ам, тїум) за да ви їресвираї ушїѡ... (СД: 13); **Се оїчїїчуваме** од шуматїа, ѡ се украдуваме заедно со нејзиниої койнеж за нови ѡдножја или за нови врски со височиниїѡ (НГ: 45); Небоїѡ ѡцрне и тїланиниїѡ **сїатїѡнија** како во затворено тїенеке (СД: 62); И само **супаї** кон ѡдоїѡ во едно їродолжено молчење (ПС: 65); Си **тїалаликаатї** тїака луѓето и **енсаатї**, **се сенсаатї**, се зачекуваатї (ПС: 70); **Се мрцкаатї** и некои рекански враїчиња и тїѡѡа долго време си гїи їресаї кайкиїѡ од ѡдмаканиїѡ їердувчиња (ПС: 129); Огнотї тїѡїїукнува, тїламе-

ној **олцка** на нивниите лица, се собира, се смалува во нивниите мачји очи (НГ: 110); Седиме така, се **шутулиме**. Се собираме ко црвец во дрво (П: 137); **Шурнува** крвта, а Варвара се сиресува, почнува да премира, ја фаќа некоја имела (ПС: 150); **Фурај**, не втасуваат и не удираат во плекиите (Т: 226); **И** се сие и ја врши болачеито, се **прашша** кушраита (П: 327).

4. ОБРАЗУВАЊЕ НА ПРИЛОЗИТЕ

Прилози добиени со трансопозиција. Прилозите добиени преку транспозиција се добиени од придавски основи, најчесто суфиксни. „Транспозициската мотивација се врши преку морфолошко-синтаксичкиот начин на образување, т.е. со преминување од една во друга зборовна група“ (Велева 2006: 272). Образувањето е најчесто со суфиксите **-ен** и **-ливо**:

Во ливадиите **пребирливо** пасат ишркови (Т: 34); **Оти** Тој за сè си изнајмува проверени мајстори, вели и пак се смее **рлено**, но благо (Т: 52); Обајцата си диеа едно во друго со усниите: **рливо** и **соблазниелно** (СД: 67); Обајцата ми мавтаат и **возгордеано** скокаат (Т: 116); Да ѝ се предадам на судбината и **беспоговорно** да го прифаќам смртносноит бакнеж (Т: 119); **-Што** ти е, Горане, го прашувам **снисходливо**, речиси **богобојажливо** (Т: 125); Одеше **омалодушено** Алексо Жешков и со заслабнатата свест се пријајуваше во темницата (ПС: 164); Менка ја отвори врајтата и оситана обесена на неа гледајќи **сомничаво** и **вчудовидено** кон поителата од Сјасија Калинска (СЛС: 191); **Што** зборуваш, Менко, **кашчаво** праша Сјасија Калинска (СЛС: 192); **И** го правам тоа **самосвесно**, како сè да зависи од тоа така (Т: 168); **Ти** си му мајка, рече **засекливо** Варвара, ама тој како да не ти е син (ПС: 225); **А** може да беше сосема друг скакулец, кој, бегајќи **обезглавено**, се икна во отворената рана од Кирила Ситојнички (Ск: 318).

Адвербијални образувања во чиј состав е вклучена **негацијата**:

Доволно е некој маж да помисли на неа и така **нейорочно** да зашрудни (ПС: 26); **И** дека **немерено** се израдувал што успеал да го види (Т: 66); **Кај** што ме викаат **неоштовикливо**, вели (Т: 143); **И** да сакаш, не можеш, рече **нейорекливо** (ПС: 235); **Таа** **неволно** ги отвора очите и со збор што го расијува зборот ќе праша... (ПС: 249).

Деадјективни образувања од односните придавки на **-ски**, **-чки**, **-шки**:

Ме тегта така **смртечки**, а јас не смеам да йлачам, болката да си ја кажам (ПС: 79); **Ние** децата идравме на ледината пред дедо ми. Најмногу се најскокнувавме **шириношки** (НГ: 112); **Пак** леѓнува **помешечки** и сега е позадоволен: **пайот** веќе го фаќа во двете насоки (СЛС: 219); **Едни** ми се покажуваат, други **главечки** ми се губат (НТ: 370).

Прилози добиени со мушација.

„Прилозите со мутациска ономазиолошка структура се образуваат од **именки**, **заменки**, **броеви** или **глаголи**. Мотивациската врска меѓу основата и дериватот е претставена преку промена на основното значење на основата при преминот во дериватот, т.е. мутирање, менување“ (Велева 2006: 276).

Од старите падежни форми, најзабележливо е присуството на некогашните инструментални форми:

*Излезуваат од куќиите осџавајќи ги врајиите **ширум** оџворени* (ПС: 7); *Насадот беше џреврџен **ничкум** и со оџскриени корења* (СЛС: 120); *Ќе џоседаат џака Јаџода и Иван и **молкома** ќе си заминаат* (Т: 141); *Така **редум** – ги нареди сџие седум* (НГ: 19).

Прилозите на **-ица** претставуваат остатоци од стариот инструментал од женски род:

*Сеџо било **џоснойица**, вели, небаре изџазено жиџо од џрад и од веџар* (П: 192); *Се враќаат **молчаница**: снуџдени и џреварени, џукуречи усрамени и џоџаш изџрева месечинаџа* (ПС: 64).

Во говорот на ликовите како паралелни на прилозите добиени од глаголски основи со стара падежна наставка се јавуваат формите од дијалектната лексика:

*Се исџеѓаме џака, **молченкаџа**, се џоџџурнуваме со врвоџ од џрсџиџе, се зачекуваме со лакџиџе, се драскаме* (НТ: 53); *...можеле да ја оџкуџат и да ја џоџкуџат џрваџа свеџа сџраница и **оџседенка** да џо џоминаџ долџоџ џаџ на џрочисџуваџеџо низ боџслужбаџа...* (НГ: 60); *Таа си џо собира врајоџ, се исџава наназад и јас џо џоведувам кучеџо. Одиме **криенка** надолу* (П: 194); *Коџа се џовраџџа, само ги џокренаа џлавиџе **одлежанка** и се заџледаа меѓу себе* (СЛС: 203). Од стариот беспредложен локатив се употребени некои форми со општо временско значење:

*Такви крикови доаѓаа само од жеравиџе, коџа, **есење**, џо надлеџуваа селоџо* (П: 9); *-Како ракаџа од џосџод да ги садела, рече Велика, сиџурно сџе родени **џролеке*** (П: 60).

Дел од прилозите се образувани од **предлог** и **падежна форма**:

*И џџрѓаа џреку џланина. Колку за два дена одење **скраја*** (Ск: 112); *...оџкорна еден камен, џо крена каменоџ и **назорум**, како болесџи џџо се доближува...* (Ск: 119); *Но, иако **сџиџино** низ џреџџиџе, џо џледам само Дејана* (Т: 184); *Така ноќџа ја џресџојав на нозе. Осеџи дека џесок му се залеџило на ранаџа и џочна **џоџамина**, да си ја чисџи, да си ја џоџџи* (Ск: 321); *Ќе џо кусам и јас џаџоџи и удирам **џрекуџруџа**, сечам низ џаркоџи* (НТ: 383). Стари локативни форми:

*Чадоџ лаза **џоземи**, како живи маџли да слеџле на џасење* (ПС: 94); *Треба да џо враџам во живоџ: да џо исџравам, џџо се вели, да вденам иџла **џоџемница*** (НТ: 126); *Се дрџеа рака за рака, се заџрчуваа и со нозеџе удираа **вземи*** (ПС: 135); *Да ми се скршеше кај рамоџо, ќе си велам, и ко џранка да ми џаднеше **наземи*** (ПС: 154). Стари падежни форми има и кај некои прилози од **придавско потекло**: *Може и џо вода да џе наџера да одиш **џросџум*** (НТ: 37); *И учениџиџе неџови, му носеле **скриџум**, му џо враќале живоџоџи* (СЛС: 147).

Прилошките состави добиени од **предлог** и **именка** се најчесто дел од дијалошката реч:

...за човекој шито ги правеше прошејкиите само **прекуноќи** и само по покривите од куќиите... (НГ: 27); Паичејто **наместа** файило кал, **наместа** – зломразица (СЛС: 71); -Така, вели Алексо, туку да си одам со **повреме** (ПС: 94); Се качив на колајта и воловиите ги пуштив да одај **појамина** (СЛС: 112); -Шито зборуваш така, рече Благородна Чавкаровска, та **одушрина** беше овдека (Ск: 216); Да не знам дали лицето ми е **налице** или наопаку (НТ: 262); Е, овде, којзнае по колку време, влеговме во бања. Првтаи **назакон** да се измиеме (НТ: 308); Да не кајат сливите **поземја**, да не ги јаде земјата (П: 345).

И сложените прилошки образувања се среќаваат во прозата на Петре М. Андреевски:

...оние шито имаа покривко срце, веќе се отпуштаа, бришејќи ја, **ојаккурака**, поснајта пој од своите варосани лица... (НГ: 40); Ама одозгора **еднозадруго** ми слежуваат некакви зајлекани конци, некои јајажини... (П: 50); Јас ќе го држам од на небо додека ти ќе се качуваш и турни кајта **ојаккурака** (НГ: 91); Се враќаме долу, во окојиите... **Газпрекузлава** се враќаме и се иќаме (П:101); Ливадиите се превидуваа, превидиите се исправаа **праворугоре**, земјата подзинуваше (НГ: 101); Зајта се плашевме да поминеме **ниедновременно** крај црквата (НГ: 106); -А таму не те молат, вели, таму **покму-нозе** ти скокаат меѓу ребрајта, меѓу зглобовите (НТ: 132); **Денизден** го слушам чкријането на колчката на која ги изнесуваат отсечениите човечки парчиња (НТ: 166); Ме фати вака **дренкокош** в раце и ме однесе дома (ПС: 180); Кајетан Мирковиќ, **еднодве**, ќе ме испрати во Воден за да кујам нешто за јадење, за пиење, за свеќење (П: 211); Некои рани есенски дождови врнат. **Секиден**, ко за инат (П: 253); Се чудам шито е ова, вели, го врзувам **песијазол** јајкокој, го провирам и пак не оди (П: 270).

Прилошките изрази најчесто ѝ припаѓаат на разговорната лексика, а дел од нив претставуваат авторски иновации:

Многујати ми доаѓа да ги заворам очите, така одненадеж, **од доброситоене** ќе ми дојде да ги заворам очите (НТ: 9); И ќе умре, не знаејќи дали **на безвреме** умрел (П: 25); Три деца ѝ поминаа под мевот и ги роди **од лесно полесно** (ПС: 26); И мене – пак – вака, ми излејта ракајта. **Од добро седење**, шито се вели, во бурјанот од кајини, гложинки и босиур (НТ: 32); Да видиш, да не веруваш, ќе речееше Теофил Жешков по навика, иако веќе и тој почна да верува и **на невидено** (ПС: 36); Бојоја Чавкаровски, и **на без саќање**, погледнуваше кон ѕвездиите, зашто го појсетуваа на луѓе на кои им се гледаа само очите (Ск: 56); -Ти сакаш **на зборот** да ти се покажат, вели Варвара (ПС: 61); Но дома тише палат друго свејло и мувиите, **на часот**, се одлежуваат од сидовиите и заспануваат на нив (ПС: 64); Варвара ги крена очите и, иако знаеше, **од немај-каде** ќе ја праща (ПС: 73); Уирово, уште **со ноќ**, отиде да набере дрва (ПС: 75); Ги слушам зборовите од шатака кој ми го кажуваше тоа уште како дете, пред да не осипави за **сосема** (П: 95); -Така, вели Алексо, туку да си одам **со повреме** (ПС: 94); Не ти требаше **шолку** да ми зборуваш **на подбишега**, не мораше да ми велиш... (НГ: 129); ...и

кога Размо **ноџа за ноџа** зеде да си сѣанува, гледајќи во вчудениѣе и воомјазени лица од гостѣиѣе на кои им исѣаѓаше хранаѣа... (НГ: 133); **Ама, ај умри на бесчас**, кога не ѣи е дојдено (П: 133); **Можайѣ и од мижанка**. Само ќе викнаѣ: **Јорџос!** И ѣаќ – ќе го свѣѣка, ќе го куѣне човекоѣ (НГ: 138); **На ѣаѣи само ќе ѣуѣне со нозетѣе и ќе се ѣодрасчекори**. Така, **на несаќање, на бесѣрашање** (Ск: 148); **А беше силна гѣорешѣина кога воздухоѣ се собира на веѓи-веѓи** (ПС: 189); **На ѣолноки**, во глѣво време, влеѓла в разбој и ѣаќе дали ѣаќе (Ск: 224); **Го врзуваѣ ѣѣаќу раце и го ѣоѣѣеруваѣи низ селѣо** (СЛС: 227); **Да знае сега Велика кај сум, си мислам, сиѣурно ќе дојде. По нурум ќе дојде** (П: 289); **Не верувам дека човек на безден, на безгѣодина може да осѣари, да си ја мени свеќаѣа** (П: 326); **И од ненаѣѣјано ќе седне да зборува шѣѣоѓоде** (П: 375).

Прилози добиени со модификација. При образувањето на прилозите со модификација, основниот признак се задржува, а во дериватот се внесуваат дополнителни значења што го модификуваат основниот прилог.

„Прилози со позасилен интензитет на признакот се добиваат преку **редупликација на еден прилог**. Овој модел е преземен од турскиот јазик и е карактеристичен не само за македонскиот, туку и за другите јазици“ (Јашар-Настева 2001: 239):

-Човекоѣ со ѣлач иди на свеѣѣов и со ѣлач си оди од свеѣѣов, рече Дуко Вендија, одејќи **рамо израмо** со Родена Меѓленоски (П: 10); **Коруница Биковска ѣаќ ќе ја ѣодадеше глѣваѣа од ѣрозорецоѣи и, брзо-брзо, ќе си ја собе-реше** (Ск: 14); **Ќе ја гребне малку зѣора-зѣора** и ѣаќ ќе ја ѣушѣи, ќе му избеѓа (ПС: 42); **Ќе засѣанайѣ окол-наокол и ќе ме изведаѣи од селѣо** (П: 298).

Редупликацијата се врши и со спојување на **прилози со спротивно значење**:

И ѣаќа: **уѣоре-удолу**, Цемо ѣолјакоѣи го враќа дома (П: 40); **Делјан Концовски дење-ноќе** завиваше од болки (СЛС: 52); **Целаѣа е збунеѣа, шѣѣо се вели, и само оди навалу-наѣѣаму** (НГ: 100); **До ѣред некој месец ќе дојдеше некоја од сесѣриѣе и колку-ѣѣолку ќе го ѣогледаше** (СЛС: 180); ...**ме алка наваќа-наѣѣаќа**, како деѣе ѣомочано, како деѣе кога се замива со ѣѣѣла вода... (Ск: 233); **И овде-онде**, ми свеѣѣнува ѣо некоја звезда меѓу буќиѣе (П: 307).

Посебен вид модификација на мотивирачките основи кај прилозите се врши преку формално-смысловно лексикализирање на составите од **предлог и прилог**. На тој начин основата се модификува во однос на доопределување на насочувањето на признакот низ времето и просторот:

Сѣѣе се **наблиску** засѣанайѣи, како да излеѓуваѣи една од друѓа и како да се ѣѣѣѣираѣи на своѣѣе сѣѣѣе (СЛС: 74); **Не знам ни шѣѣо е ни како е. Безмалу** цела гѣодина кај шѣѣо не сме видени (НГ: 168); **-Саќаѣе да го убијам, ѣраша Јаким Налетѣовски, или само да го исѣѣѣрам одовдеќа** (СЛС: 209); **Чекам да ѣуќнам. Само ушѣе ѣѣнеќаде** сум жива (НГ: 265).

Од анализата на ексцерпираниот материјал на зборообразувачко рамниште може да се заклучи дека Петре М. Андреевски ги користи богатите

можности и разновидности на македонскиот јазик со што постигнува високоуметнички квалитет во своите прозни дела. На планот на зборообразувањето, покрај придржувањето до стандарднојазичната норма, која му е носечки критериум, неговата творечка постапка подразбира и употреба на зборообразувачки елементи познати во сферата на живиот разговорен јазик.

Именките се масивна зборовна група со која авторот ја суптилизира, ја нијансира стилистичката информација во својот текст. Во однос на застапеноста превладуваат глаголки именки кои може да означуваат дејства, состојби, апстрактни поими, или пак, да бидат опфатени со процесот на супстантивизирање. Именките со суфиксот *-ние* се особено препознатливи за неговиот стил, а оние со нулти суфикс (регресивни деривати) се негова авторска креација или ги презема од разговорниот јазик. Авторските осмислувања се присутни кај називите на вршители на дејства, орудија, носители на особини, места, а преку употребата на емоционална лексика, Андреевски на специфичен начин го стилизира и експресивно го збогатува својот прозен израз.

Придавките како зборовна група физички или карактерно ги атрибуираат ликовите, ги опишуваат настаните, појавите, предметите. И кај придавките може да се забележат авторските интервенции, кога актуализира придавки од народноразговорниот јазик. Преку префиксно-суфиксниот и композицискиот начин на образување авторот дава интересни примери на придавки кои ја збогатуваат содржината на дискурсот, а дел од нив имаат преносно значење и на тој начин во функција на епитет влијаат на фигуративноста во неговото изразување.

Глаголите ја претставуваат зборовната група што доминира во прозата на Петре М. Андреевски. Тие се израз на силните, дејствено-емотивни состојби и постапки на ликот, монологите, дијалозите, влегувањето во конфликтни ситуации. Особено се интересни глаголите образувани од именки во кои се согледува авторската иновација на зборообразувачки план. Тоа се глаголи кои се во голема мера карактеристични за неговиот авторски израз и му помагаат да ја засили експресивноста на реченицата.

Прилозите се зборовна група што се одликува со голема разновидност и разнообразност. Низ неговите текстови ги актуализира прилозите што претставуваат остатоци од старите падежни форми или сложени прилози карактеристични за дијалошката реч. Некои од прилошките изрази доаѓаат од говорното подрачје на авторот, а некои се мотивирани од ситуацијата и придонесуваат за посlikовито претставување на глаголското дејство.

Користена литература

Кирилица

Велева, Сл. 2004. *Тенденции во зборообразувањето во македонскиот јазик*. Литературен збор. 1-3, Скопје. Стр. 29-39.

Велева, Сл. 2006. *Тенденции во зборообразувањето во македонскиот јазик*. Скопје. Грицкат, И. 1955-1956. *Деминутивни глаголи у српскохрватском језику*. Јужнословенски филолог. XXI, Београд. Кн. 1-4

- Јашар-Настева, О. 2001. *Турскиите лексички елементи во македонскиот јазик*. Скопје: Конески, Бл. 2004. *Грамаѓика на македонскиот литературен јазик*, Скопје: Детска радост.
- Марков, Б. 1955. *Некои хибридни јворби во македонскиот јазик*. Македонски јазик. VI/2, Скопје. Стр. 152-164.
- Паноска, Р. 1973. *Стилистичката улога на деминутивно-хипокористичната лексика во македонската народна поезија*. Македонски јазик. XXIV, Скопје. Стр. 63-75. Цветковски, Вл. 1983. *Семантиката на деминутивните форми и нивните еквиваленти во англискиот*. Литературен збор 2, Скопје.

Латиница

- Buzyássyová, K. 1974. *Sémantická štruktúra slovenských deverbatív*. Bratislava.

Извори и скратеници

- Андреевски, П. М. 1964. *Седмиот ден*. Скопје: Култура. – (СД).
- Андреевски, П. М. 1974. *Неверни години*. Скопје: Македонска книга. – (НГ).
- Андреевски, П. М. 2006. *Небеска Тимјановна*. Скопје: Табернакул. – (НТ).
- Андреевски, П. М. 2006. *Пиреј*. Скопје: Табернакул. – (П).
- Андреевски, П. М. 2006. *Последните селани*. Скопје: Табернакул. – (ПС).
- Андреевски, П. М. 2006. *Сите лица на смртта*. Скопје: Табернакул. – (СЛС).
- Андреевски, П. М. 2006. *Скакулци*. Скопје: Табернакул. – (Ск).
- Андреевски, П. М. 2006. *Тунел*. Скопје: Табернакул. – (Т).

Изворен научен труд
811.163.3'373.422:070

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК „КРСТЕ МИСИРКОВ“
МАКЕДОНИСТИКА 16/2017

Билјана Никовска

**ЗА АНТОНИМИТЕ ВО НАСЛОВИТЕ НА НОВИНАРСКИТЕ
ТЕКСТОВИ НА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК**

Билјана Никовска

ЗА АНТОНИМИТЕ ВО НАСЛОВИТЕ НА НОВИНАРСКИТЕ ТЕКСТОВИ НА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

Апстракт: Трудот ја истражува антонимијата по претпоставка дека новинарите ја користат често во насловите на новинарските текстови, за изразување креативност и интенцијалност како важни одлики на новинарскиот потстил на публицистичкиот стил. Фокусот е ставен на *контекстуалната антонимизација* и на *антонимијата на фраземско рамниште*, кои се специфични за насловите на новинарските текстови на македонскиот јазик. Дел од заклучоците се однесуваат и на граматичкиот аспект (на антонимните односи на морфолошко и на синтаксичко рамниште). Предвид е земена сложеноста на антонимијата кога таа се дефинира пошироко.

Клучни зборови: *антоними, антонимија, контекстуална антонимизација, фраземи, публицистички функционален стил, новинарски појтил, наслови*

ABOUT THE ANTONYMS IN THE TITLES OF JOURNALISTIC ARTICLES IN MACEDONIAN LANGUAGE

Abstract: The article shows the results of the study of antonyms, based on the hypothesis that journalists use antonyms in the titles of their articles very often to express creativity and intention, two very important characteristics of the journalistic substyle of the publicistic style. The focus of the study are the *contextual antonymisation* and the *antonymy in phrasal expressions*, which are commonly used in the titles of journalistic articles in Macedonian language. Some of the conclusions refer to the grammatical aspect (the antonymisation from the point of view of morphology and of syntax). The complexity of the antonymy when defined more broadly was taken in consideration during the research.

Key words: *antonyms, antonymy, contextual antonymisation, phrases, publicistic functional style, journalistic substyle, titles*

Овој труд е заснован на хипотезата дека во новинарскиот потстил на публицистичкиот стил постои тенденција за *контекстуална антонимизација*, исто така, и на претпоставката дека насловите на новинарските текстови можат да дадат интересни примери со *антоними на фраземско рамниште*. Оваа хипотеза се докажуваше на материјал од четири дневни весници (Дневник, Вест, Вечер и Нова Македонија) и два популарни веб-портали

(www.off.net.mk и www.okno.mk) на македонски јазик, со дневен карактер на објавување. Истражувањето се ограничи на насловите од текстовите, кои го одразуваат карактерот на новинарскиот стил – стандарден јазик, стегнат, со кратки и јасни реченици, кои треба брзо да пренесат информација и да привлечат внимание. Беше опфатен периодот од 2010 до 2015 година. Идејата беше да се земат предвид весници со дневен карактер на издавање, во кои се води сметка за нормата на јазикот, но кои стилски, сепак, се разликуваат. Со оглед на експанзијата на веб-порталите, неминовно се наметна потребата да се вклучат во анализата и веб-портали, за да се види состојбата со антонимијата и во нив. Двата избрани веб-портали се издвојуваат по својот квалитет, времето на опстојување на македонскиот веб-простор и по бројноста на посетители. Како што се претпоставуваше, и тие дадоа солиден материјал за анализа на темата. Во поглед на тоа кој временски период да се опфати, идејата беше временскиот опсег да биде поширок, а изборот кој медиум со кој период да се истражува, е случаен.

Проучувањето на антонимите на конкретниот материјал (насловите на новинарските текстови на македонски јазик) се водеше според следниве две општоприфатени сознанија: **првото** сознание, дека антонимите се зборови со спротивно значење и **второто** сознание, дека спротивноста може да биде најразлично сфатена и дека од нејзиното дефинирање, всушност, зависи како ќе им се пристапи и на антонимите, т.е. кој однос ќе биде сфатен како спротивен и за каква спротивност може да се зборува (како и тоа дали односот на спротивност ќе се разгледува независно или зависно од контекстот).

Контекстуална антонимизација

Контекстот е средство со помош на кое и лексемите што изворно не се во некој однос, можат да остварат однос (Драгиќевиќ 2007: 286). Истражуваниот материјал покажа значителен број наслови кои, според своите особености, се вбројуваат во групата на **наслови со антоними / антонимни односи зависни од контекстот**, и токму тие ќе бидат предмет на анализа во овој дел.

Во продолжение се анализираат примерите во кои **се спротивставуваат две лексеми во рамките на дадениот контекст**:

1. *Од социјалци сѝанаа должници на државата*, Вест, 15.1.2011, бр. 3169, Македонија

Во примерот бр. 1, контекстот ги одредува лексемите „социјалци“ и „должници“ како антоними (државата по правило им дава на „социјалците“). Надвор од овој контекст, овие лексеми не се врзани со антонимна врска.

2. *Умреа родилка и неродено бебе*, Вест, 27.1.2011, бр. 3178, рубрика Македонија

Во примерот бр. 2, „родилка“ и „бебе“ се спротивставени со значењата „таа што носи“ и „тоа што е донесено“. Спротивставувањето се засилува со придавката „неродено“ – таа што раѓа и тоа што не е родено.

3. *Иван исцелилел ги решава мистериите, љубовните маки и ситуациите на балканските и светските ѕвезди*, Офф.нет, 5.1.2015, рубрика На дното

Иако „балканските“ ѕвезди се дел од „светските“ (Балканот е во светот), авторот ги издвојува и ги спротивставува. Балканот и светот, балканското и светското (некаде Балканот и Европа, балканско и европско) често се спротивставуваат со значењата мало, ограничено, примитивно, племенско, „бурето барут“, провинциско, хаотично, назадно, безнадежно за „Балканот“ и за „балканското“, наспрема големо, широко (неограничено), напредно, развиено, средено, надежно за „светот“ и „светското“. Покрај ова, балканските и светските може да се спротивставени и со значењето „блиско, домашно, наше“ наспрема „подалечно, странско“. Ваква значенска спротивставеност има и во примерите:

4. *Работи со цела Европа, не дошла на ред џајковината*, Нова Македонија, 27.2.2012, бр. 22516, рубрика Македонија

5. *Германски возови со балкански доцнења*, 21.12.2010, бр. 40612, Дневник, рубрика Свет

6. *Инвестирање – Миллиони за странците, трошки за нашите?* Нова Македонија, 22.2.2012, бр. 22512, рубрика Економија

Во примерот бр. 6, *Инвестирање – Миллиони за странците, трошки за нашите*, се забележува уште една појава, појава на повеќе антонимни парови во еден ист наслов (или **вкрстени антоними**): *странците – нашите* и *милиони – трошки* (во примерот бр. 6).

Во одредени контексти авторите одлучуваат да создадат **антонимен пар по звук**, како начин за изразување на креативноста и стилско обележување. На пример, дружба – служба, превенција – прохибиција, махер – малер, ука – бука, кантримен – дискантрија, штета – заштита, во следните наслови:

7. *Дружба и служба во име на монодрамата*, Вечер, 27.4.2013, бр. 15274, Култура

8. *За дрогити: превенција а не прохибиција*, Офф.нет, 2.7.2015, рубрика Набрзинка

9. *Махер и малер на колошо*, Офф.нет, 21.1.2015, рубрика Кеџ у два

10. *Наместо ука, во театрите бука*, Дневник, 9.12.2010, бр. 40602, рубрика Култура

11. *Кантримен и дискантрија*, 11.12.2010, бр. 40604, Дневник, рубрика Отворена

12. *Повеќе шѝеѝа оѝколку зашѝиѝа*, Нова Македонија, 14.3.2012, бр. 22530, рубрика Македонија

Во примерот бр. 9, *Махер и малер на колоѝо*, лексемите „махер“ и „малер“ антонимно се употребени само во конкретниот контекст. Во речник се наоѓаат со значењата, за малер: „лоша среќа, несреќа, неприлика, непријатен случај“; за махер „снаодлив човек, мајстор, специјалист, но може и во негативно значење“.

Уште еден пример во кој односот меѓу лексемите се чувствува како спротивставување по звук е и примерот бр. 13, *Ние ѝиѝи, ѝиѝе избриѝи*. Антонимниот пар пиѝи – бриѝи функционира како антонимен и надвор од контекстот. И во овој пример може да зборуваме за вкрстување на антонимите во рамките на еден наслов (ние – тие, пиѝи – избриѝи).

13. *Ние ѝиѝи, ѝиѝе избриѝи*, Дневник, 22.11.2010, бр. 40588, рубрика Отворена

Некои контекстуални антоними, кои, всушност, не се вистински антоними, поради честата употреба и честото ставање во релација, почнуваат да се доживуваат и како фразеолошки изрази, па употребата на едниот (дури и надвор од контекст) спонтано поттикнува асоцијација на другиот. На пример: професори – студенти, уметност – наука, некогаш – денес, партизани – нацисти (уште повообичаено би било *ѝарѝизани – Германѝи*), зеленчук – овошје, пациент – докторка, лекарите – сестрите, пациенти – лекари, родители – деца:

14. *Харвард забрани љубов меѓу ѝпрофесори и сѝуденѝи*, Офф.нет, 6.2.2015, рубрика Набрзинка

15. *Ајнѝѝајн и Пикасо: сѝреѝаѝа ѝо меѓу умеѝностѝа и наукаѝа*, Офф.нет, 28.11.2015, рубрика Статија

16. *Вера Јоѝиќ, некоѝаш и денес*, Офф.нет, 9.7.2015, рубрика Македонштина

17. *За ѝарѝизаниѝе сме, не сме наѝисѝи*, 9.7.2015, рубрика Фудбал

18. *Ценаѝа на совршено убавиоѝи зеленчук и овошје*, Офф.нет, 22.6.2015, рубрика Храна

19. *Пациенѝи нокауѝирал докѝорка*, Вест, 4.1.2011, бр. 3160, Црна хроника

20. *Прашањаѝа од екстѝерноѝо ѝовеќе ѝи исѝлаѝија родиѝелиѝе и децаѝа*, 3.6.2015, бр. 41957, Дневник, рубрика Актуелно

Антонимните парови со бои најчесто се одредени од контекстот. Во примерот бр. 21, *Две жолѝи и црвен за еден фаул*, се среќава сопоставување на боите жолт (картон) и црвен (картон), кои се антоними зависни од контекстот, во случајов, во областа на спортот. Во примерот бр. 22, *Бело или*

црно вино, само од контекстот (според именката што ја определуваат овие придавки – вино) знаеме дека, всушност, ниту белото вино е навистина „бело“, ниту црното вино е навистина „црно“, туку едното е со жолтеникави, а другото со црвенкасти нијанси. Во примерот бр. 23, Од „**црвенойџо**“ кон „**зеленойџо**“, црвеното се однесува на комунистичката, а зеленото на политиката спротивна на комунистичката, која се појавува во посткомунистичките земји.

21. *Две жолџии и црвен за еден фаул*, Офф.нет, 11.9.2015, рубрика Фудбал

22. *Бело или црно вино*, Вест, 18.1.2011, бр. 3171, рубрика Здравје

23. *Од „црвенойџо“ кон „зеленойџо“*, Дневник, 18.11.2010, бр. 40585, рубрика Отворена

24. *Црно и свейќаво за новогодишната вечер*, Дневник, 25.12.2010, бр. 40616, рубрика Мода

Во примерот со бр. 24, **Црно и свейќаво за новогодишната вечер**, во основата на контекстуалниот антоним црно – светкаво е антонимниот пар црн – бел, за кој некои автори сметаат дека е единствениот вистински антонимски пар во сферата на боите (Бандиловска-Ралповска 2012: 165–175).

Како издвоени случаи може да се анализираат примерите со роднински врски, како на пример:

25. *Се ойџруле мајка и ќерка*, Вест, 5.1.2011, бр. 3161, Црна хроника

26. *Тайќо и син заедно ќе скокаат џо крстџојџи*, Нова Македонија, 10.1.2012, бр. 22476, Скопје

Драгиќевиќ (2007: 286) овие ги нарекува невивстински, наспрема вистинските (како: *џод – над*).

Специфичен е, исто така, случајот на ставање во антонимна врска имиња на познати личности. Во примерот бр. 27, *Коалиција џројџив Груевски и Црвенковски*, и примерот бр. 28, *Груевски: Одиме на локални – Бранко: Не одиме на локални*, антонимната врска е поставена меѓу имињата на двајца политичари од двете најголеми спротивставени политички партии во Македонија, едниот водач на „десницата“, другиот на „левицата“. Во еден таков контекст, овие две личности станаа поим за спротивставеност, поради спротивставените политички погледи и спротивставени дејствувања на политичкоопштествената сцена. Од нивните имиња се развија и поимите „груевизам“ и „бранковизам“. Во примерот бр. 27., двете сопоставени имиња стануваат член од друг антонимен пар, т.е. *коалицијата – Груевски и Црвенковски*.

27. *Коалиција џројџив Груевски и Црвенковски*, Дневник, 28.12.2010, бр. 40618, рубрика Публика

28. *Груевски*: *Одиме на локални – Бранко*: *Не одиме на локални*, Вечер, 13.1.2013, бр. 15185, Македонија

Како издвоени случаи можат да се анализираат и примерите со бр. 29, *Знаењето е сила*, *илустрацијата е моќ*, и бр. 30, *Брисел ја сака ѝолуѝолнаѝа*, а не *ѝолуѝразнаѝа* чаша, во кои во антонимен однос се поставени два синонима (сила – моќ, полуполна – полупразна). Примерите од типот полуполна – полупразна се нарекуваат уште и **синоантоними** бидејќи изгледаат како антоними, симетрични се, но не се антоними туку се синоними. Во контекстот на овој наслов, во антонимен однос се уште и *сака / не сака*, (зборот *сака* од втората реченица е испуштен). Сврзникот *а* ги става во антонимен однос двете дел-реченици од кои е составен насловот: *Брисел ја сака ѝолуѝолнаѝа* – (Брисел) *не* (ја сака) *ѝолуѝразнаѝа* чаша. Во примерот со бр. 29 има и вкрстување на антонимите: *знаењето* – *илустрацијата*, *сила* – *моќ*.

29. *Знаењето е сила*, *илустрацијата е моќ*, Офф.нет, 3.3.2015, рубрика Македонштина

30. *Брисел ја сака ѝолуѝолнаѝа*, а не *ѝолуѝразнаѝа* чаша, Дневник, 27.5.2010, бр. 40442, рубрика Во фокусот

Издвоен случај, во кој на парадоксален начин се изразува спротивност во самата именска група се примерите:

31. *Пасивен акѝивизам*, Офф.нет, 6.6.2015, рубрика Набрзинка

32. *Победнички ѝораз*, Дневник, 4.12.2010, бр. 40599, рубрика Економски дневник

33. *Младосѝ осѝаре чекајќи ѝаѝѝ*, Дневник, 1.12.2010, бр. 40596, рубрика Македонија

Во примерот бр. 33, *Младосѝ осѝаре чекајќи ѝаѝѝ*, се мисли на езерото Младост во Скопје, но јасна е намерата да се поврзат овие два реченични члена поради антонимна асоцијативност (младост – старост).

Во некои наслови спротивставувањето не е во рамките на една именска група, туку **две именски групи се спротивставуваат меѓу себе**:

34. *Лесна ѝобеда*, *ѝешка фѝѝелја* за *Пуѝѝин*, Нова Македонија, 6.3.2012, бр. 22523, рубрика Свет

35. *Долна усѝа*, *ѝорен анус*, Нова Македонија, 22.2.2012, бр. 22512, рубрика Коментари и дебати

36. *Обединеѝи криминалци*, *разединеѝи инѝелекѝуалци*, Дневник, 9.1.2010, Бр. 40330, рубрика Економски дневник

37. *Понизок сѝандард* за *ѝовисок рејѝинѝ*, Дневник, 26.1.2010, бр. 40343, рубрика Едиторијал

38. *Мудрец за ѝреживување, лисец за комѝромиси*, Нова Македонија, 5.1.2012, бр. 22473, рубрика Македонија

39. *Млака ѝрејсѝава за жешка сѝварносѝ*, Дневник, 29.12.2010, бр. 40619, рубрика Култура

40. *Мал чекор за Фејсбук, голем чекор за Фејсбук човешѝвојѝо*, Офф.нет, 21.1.2015, рубрика Интернет

Во контекстот на примерот бр. 40, *Мал чекор за Фејсбук, голем чекор за Фејсбук човешѝвојѝо*, „мал чекор“ и „голем чекор“ се спротивставуваат со значењето „нешто со мала важност“ наспрема „нешто со голема важност“.

Контекстуалната спротивност може да се изразува **во рамките на реченица со еден прирок**, при што антонимноста произлегува од нејзината содржина во целост. Вакво спротивставување има во примерите со бр. 41, *За среќен брак ѝоѝребно е неверсѝво*, со бр. 42, *Нечисѝоѝијайѝа ѝи валка белиѝе дробови* и со бр. 43, *Шеќероѝ ке заѓорчи*. „Неверството“ во бракот е причина за несреќен, не за среќен брак, „белото“ се врзува со чистота, „шеќерот“ е сладок, слаткото е пријатно, а не горчливо чувство.

41. *За среќен брак ѝоѝребно е неверсѝво*, Дневник, 5.1.2010, Бр. 40327, рубрика Омнибус

42. *Нечисѝоѝијайѝа ѝи валка белиѝе дробови*, Дневник, 20.12.2010, бр. 40611, рубрика Македонија

43. *Шеќероѝ ке заѓорчи*, Дневник, 22.1.2010, бр. 40340, рубрика Економија

Не е ретка појавата на **спротивставување на дел-речениците** (во кои носители на антонимна врска можат да бидат и повеќе членови од дел-речениците). Во примерот бр. 44, *Германскојѝо ѝишува судбини, македонскојѝо не ѝишува ни обвиненија*, во антонимска врска се *германскојѝо* и *македонскојѝо*, *ѝишува* и *не ѝишува*, *судбини* и *обвиненија*. Во примерот бр. 45, *Сеѓде сонце, во Дебарско нова лавина*, се спротивставуваат *сеѓде* и *Дебарско* (поширока и тесна просторна определба) и *сонце* и *лавина* (добри и лоши временски услови). Во вториот пример има и испуштање на прирокот, исто како и во примерот со бр. 46, *Едниоѝ ѝесимисѝи, друѓиоѝ оѝѝимисѝи, во ѝросек – реалисѝи*. Во случајот со бр. 47, *Зоврива во Авѓанисѝан, ние не се ѝлашине*, иако нема лексеми што би ги поврзале во антонимен пар, двете дел реченици во целост се спротивставени значенски: *Зоврива во Авѓанисѝан* (станува опасно, станува страшно), но *ние не се ѝлашине*. Ваков тип на антонимна врска има и во насловот со бр. 48, *Деѝе шѝѝо не сакало бои, дома наѝрѝало икона*. Во лексиколошките трудови за антоними се спомнуваат инкомпатибилни (неспоиви) антоними, како деновите од седмицата (понеделник, вторник...). Вакво сопоставување има помеѓу *среда* и *ѝеѝок* во примерот со бр.

49. *Власија ќе ѝројџесџира в среда, ојозицијата в ѝеџок*, во кој освен овој, антонимен е и парот *власџ – ојозиција*.

44. *Германскојо џишува судбини, македонскојо не џишува ни обвинија*, Нова Македонија, 20.2.2012, бр. 22510, рубрика Македонија

45. *Сејде сонце, во Дебарско нова лавина*, Нова Македонија, 20.2.2012, бр. 22510, Македонија

46. *Едниоџ ѝесимисџ, друјоџоџ оџџимисџ, во ѝросек – реалисџи*, Нова Македонија, 14.3.2012, бр. 22530, рубрика Македонија

47. *Зоврива во Авјанисџан, ние не се џлашме*, Нова Македонија, 28.2.2012, бр. 22517, рубрика Македонија

48. *Дејџе шџо не сакало бои, дома нацрџало икона*, Дневник, 10.6.2015, бр. 41963, рубрика Метропола

49. *Власија ќе ѝројџесџира в среда, ојозицијата в ѝеџок*, Вест, 24.1.2011, бр. 3175, рубрика Свет

Од примерите во оваа анализа може да се забележи и на кој начин се спојуваат, т.е. како се раздвојуваат антонимните парови во насловите на новинарските текстови. Ова се постигнува најчесто со латинскиот збор *versus* или со неговата скратеница на латиница (*vs.*) или на кирилица (*вс.*), со записка или со сврзниците *и, а, ама, ѝројџив, џуку, оџколку*.

Антонимизацијата на фраземско рамниште

Антонимна релација може да се добие и со спротивставување на два фразеолошки изрази (фразеологизми, фраземи). Како што е познато, фразеолошките изрази се зборовни споеви што се употребуваат во јазикот како целосни или како готови јазични елементи со единствено значење. Тие се често јазично средство во новинарскиот потстил бидејќи во куса форма (што е општа карактеристика на овој потстил) може да се искаже став и истовремено силно да се влијае на примачите. Тие се и израз на креативноста на авторот. И оваа анализа на антонимите во новинарскиот потстил покажа дека фразеолошките изрази (клучни се тука, се разбира, антонимните) се специфично и често јазичноизразно средство.

Во лексикологијата се споменуваат различни видови фразеолошки изрази. Акцентот овде е ставен на старите и на новите фразеолошки изрази, но во насловите употребени во модифицирана форма. Во анализираните наслови, особено во насловите од веб-порталот Офф.нет.мк, но често и во насловите од весникот Дневник (поретко во другите извори), се забележува тенденцијата за модификација на спротивставените фразеолошки изрази. Авторите често го употребуваат ова средство за јазично изразување и успеваат токму со него да го постигнат ефектот на стилска препознатливост.

Старите фразеолошки изрази се фразеолошки изрази што им се познати на говорителите на македонскиот јазик, како следниве примери:

50. *Лева рака десен џеб на прес-конференција*, Офф.нет, 12.5.2015, рубрика Кошарка (се забележува правописна некоректност, т.е. испуштена е запирката со која спротивставените изрази треба бидат одделени)

51. *Висџини и заблуди за виџаџа линија*, Вест, 13.1.2011, бр. 3167, рубрика Здравје

52. *Пеев и џлачев на свадбаџа на ќерка ми*, Вест, 18.1.2011, бр. 3171, рубрика Живот

53. *И сџаро и младо на прoшеџка*, Нова Македонија, 19.3.2012, бр. 22534, рубрика Скопје

54. *Милошоски: Многу бабици, килаво деџе*, Дневник, 27.1.2010, бр. 40344, рубрика Во фокусот

55. *Бел образ, црн образ*, Дневник, 6.12.2010, бр. 40600, рубрика Отворена („бел образ“ за „неизвалкана чест“, „црн образ“ за извалкана чест)

Меѓутоа, во насловите на новинарскиот потстил, често се употребуваат изменети. Во продолжение се дадени некои од нив, а во заграда се ставени фразеолошките изрази од кои (најверојатно) се мотивирани:

56. *Чест секому, бод никому во Берлин*, Офф.нет, 21.4.2015, рубрика Фудбал (Чест секому, вересија никому)

57. *Удолу длабоко, угоре ФБИ*, Офф.нет, 5.6.2015, рубрика Свет (Угоре високо, удолу длабоко)

58. *Угоре убаво, удолу ужасно*, Офф.нет, 25.12.2015, рубрика Македонштина (Угоре високо, удолу длабоко)

59. *Слобода или лајк*, Офф.нет, 15.1.2015, рубрика Разно (Слобода или смрт)

60. *Евроџа или смрџ*, Офф.нет, 26.1.2015, рубрика Свет (Слобода или смрт)

61. *Мал чекор за Фејсбук, голем чекор за Фејсбук човешџвоџо*, Офф.нет, 21.1.2015, рубрика Интернет (Мал чекор за човекот, голем за човештвото)

62. *Маж рекол, маж одрекол*, Офф.нет, 28.3.2015, рубрика Разно (се наоѓа уште и како *Пес рекол, џес одрекол*)

Со значење „пу-пу не важи“ или „прави што сака“, „не си стои на зборот“ (во текст на веб-порталот *Македонска нација* од 28.10.2015). Со истото значење овој фразеологизам во оваа форма е забележан и во неформална комуникација на интернет-форуми.

63. *Ти зборувам Македониџо, сеџи се Грциџо*, Нова Македонија, 16.2.2012, бр. 22507, рубрика Македонија (Ти зборувам ќерко, сети се снао)

64. *Деликвенцијаџа да се сџречи, а не да се лекува*, Нова Македонија, 7.4.2012, бр. 22551, рубрика Македонија (Подобро да се спречи, отколку да се лечи)

65. *Сџе џече сџе се менува, само денароџ е вечен*, Нова Македонија, 25.4.2012, бр. 22564, Македонија (Сџе тече сџе се менува)

Овде измената е направена со дополнувањето „само денарот е вечен“ и со ова дополнување се остварува антонимниот однос.

66. *Од давачка, ѝлачка*, Дневник, 16.1.2010, Бр. 40336, рубрика Во фокусот (Од играчка, плачка)

67. *Водаѿа сѿие, власѿа не*, Дневник, 7.12.2010, бр. 40601, рубрика Отворена (Водата стои, ти не)

68. *Од крв и челик*, Дневник, 17.11.2010, бр. 40584, рубрика Отворена (Од крв и месо)

Од примерите се забележува дека стилскиот ефект најчесто се постигнува со замена на една компонента со друга, но и со додавање на компонента (како *Фејсбук човешѿвојѿо* примерот со бројот 61: *Мал чекор за Фејсбук, ѿолем чекор за Фејсбук човешѿвојѿо* или како во примерот со бр. 65: *СѸ ѿече сѸ се менува, само денароѿ е вечен*, во кој е додаден делот *само денароѿ е вечен*).

Во најголемиот број случаи во овој тип наслови, по измената, исказот може да се разбере само ако се прочита новинарскиот текст. Особено во примери како следниве:

69. *Келави сме, не сме зло*, Офф.нет, 28.7.2015, рубрика Разно

70. *Анѓа и ѿиѿриѿе*, Нова Македонија, 18.2.2012, бр. 22509, рубрика Коментари и дебати

Овде, насловот со бр. 69, *Келави сме, не сме зло*, се однесува на реакцијата на еден маж (келав) против трендот негативните ликови во филмовите да бидат келави (Лекс Лутор во Супермен, Бејн во Бетмен, Волдермор во Хари Потер, Дарт Мол во Војна на ѕвездите). Во примерот со бр. 70, *Анѓа и ѿиѿриѿе* (од „Аска и волкот“, наслов на стара босанска детска приказна), Анѓа е Анџелина Џоли, а тигрите се „идеолошките наследници на Аркановите тигри, Легиините шкорпиони, Младикевите четници и сите оние бесни пци на војната што за долги децении осакатија една мирна земја“ (цитат од текстот).

Модификацијата може да биде и од некоја парола што се извикува. Во следниов пример една таква парола се користи и за претставување на некаков парадокс или иронија:

71. *Евроѿа е каѿуѿ. Да живее Евроѿа*, Офф.нет, 23.11.2015, рубрика Разно (Царот е мртов. Да живее царот!)

Во новинарскиот потстил се среќаваат и **нови фразеолошки изрази**, кои можат да произлезат од: актуелни рекламни слогови (*Сурфај локално, ѿафѿѿај глобално*), наслови на книги (*Плажѿѿа мина, ѿркалоѿѿо никоѿѿаи*), имиња на проекти (*Куѿи куќа, куѿи село* и *Знаењеѿѿо е сила, илусѿѿрацијѿѿа е моќ*), наслови на филмови (*Враѿѿи широко ѿодзѿѿворени*). Специфично за нив е тоа што во насловите на новинарските текстови, најчесто, се користат

модифицирани. Во продолжение се дадени примери со нови фразеолошки изрази, модифицирани и антонимни.

72. **Сурфај локално, ѝафѝај ѓлобално**, Офф.нет, 4.6.2015, рубрика Храна (*Мисли ѓлобално, дејсѝвувај локално*, познат рекламен слоган)

73. **Плажата мина, ѝркалоѝо никоѓаш**, Офф.нет, 6.7.2015, рубрика Набрзинка (*Година ѝролази, дан никад*, роман на Жарко Лаушевиќ)

74. **Куѝи куќа, куѝи село**, Офф.нет, 24.8.2015, рубрика Разно (*Куѝи куќа, куѝи сѝан*, име на проектот на Владата на РМ за субвенциониран станбен кредит)

75. **Враѝи широко ѝодзайворени**, Офф.нет, 25.11.2015, рубрика Свет (*Очи широко зайворени*, познат филм на режисерот Стенли Кјубрик)

76. **Знаеѓеѝо е сила, илусѝрацијата е моќ**, Офф.нет, 3.3.2015, рубрика Македонштина (*Знаеѓеѝо е сила, знаеѓеѝо е моќ*, име на проект на Владата на РМ за зголемување на свеста кај јавноста за важноста од образование)

77. **Водеѝе ѓубов, а не ѝолийички ѝарѝиѝи**, Вест, 12.1.2011, бр. 3166, Живот (*Водеѝе ѓубов, а не војна* од англ. *Make love, not war*, антивоен слоган што се поврзува со американската контракултура од 60-тите, првично користен од противниците на војната во Виетнам)

78. **Скојје ќе ѓори, Авалон ќе слави**, Вечер, 13.6.2013, 15307, Забавна („Скопје гори“ е познат музички фестивал во организација на продуцентската куќа „Авалон“)

Во случајот бр. 72, **Сурфај локално, ѝафѝај ѓлобално**, можно е да се работи за јазична грешка (треба *ѝавѝа*, а не *ѝафѝа*) или за свесна употреба на погрешниот збор заради создавање антонимен пар по звук. Истиот рекламен слоган, во порталот Окно.мк и во весникот Дневник е искористен на следниот начин:

79. **Мисли ѓлобално, ѝечайѝи локално**, Окно.мк, 15.1.2014, Технологија / Екологија (*Мисли ѓлобално, дејсѝвувај локално*)

80. **Размислувај ѓлобално, ѝланирај локално!**, 4.5.2010, бр. 40424, Дневник, рубрика Хоби

Во примерот со бр. 78, **Скојје ќе ѓори, Авалон ќе слави**, антонимноста е постигната со дополнувањето *Авалон ќе слави*.

Присутна појава во одредени антонимни изрази е елипсата, т.е. **елиптичните антонимни изрази** и фразеологизираниите елиптични антонимни изрази. (Цветковски 1987: 155–160) Од ексцерпираниот материјал, ги наведуваме следниве примери со елипса (во текстот во заградата зацрнет е испуштениот дел):

81. **Бийќаѝа на Ал Цезеира: Да се биде или не Шарли**, 12.1.2015, рубрика Медуни (... да не се биде ...)

82. *Шт̄ио донесе, а шт̄ио не Африканскиот̄ кӯ на наци,* Офф.нет, 9.2.2015, рубрика Фудбал (... не **донесе**...)

83. *Шт̄ио може да најрави фот̄о-апарат̄, а камера не може,* Офф.нет, 16.10.2015, рубрика Фудбал (... не може **да направи**)

84. *Рака или не е рака,* Офф.нет, 19.10.2015, рубрика Фудбал (рака **е** ...)

85. *Двајца шт̄ешко поврѣдени, тројца полесно,* Вест, 6.1.2011, бр. 3162, рубрика Црна хроника (... **полесно поврѣдени**)

86. *Суерез се извини, но не на Евра,* Нова Македонија, 6.1.2012, бр. 22474, рубрика Фудбал (... но не **се извини** ...)

87. *Од евробанкрот̄ ќе се спасиме, од рецесија – шт̄ешко,* Нова Македонија, 26.1.2012, бр. 22489, рубрика Економија (... тешко **ќе се спасиме**)

88. *Израат̄ мал, а се подогот̄вуваат̄ за ирвенсит̄во во голем фудбал,* Нова Македонија, 16.2.2012, бр. 22507, рубрика Фудбал (Играат мал **фудбал**, ...)

89. *Ако треба ќе шт̄едем на леб, ама на возила̄та никако,* Нова Македонија, 11.4.2012, бр. 22554, рубрика Македонија (... **никако нема да шт̄едем**)

90. *Ст̄арит̄е коли со повисоки давачки од новит̄е,* Дневник, 29.1.2010, бр. 40346, рубрика Економија (... новите **коли**)

Од сите најдени примери со елипса во реченицата (од кои неколкуте горенаведени се само мал репрезентативен примерок), се гледа дека најподложен на елипса е прирокот.

Со оглед на тоа што само три наслови од ексцерпираниот материјал беа најдени во неизменета форма, едниот наслов на книга (која е и филмувана), вториот наслов на филм, третиот наслов на роман за деца, а постои во нив антонимен однос, ќе бидат наведени овде како издвоени случаи:

91. *Анџели и демони,* 23.12.2010, бр. 40614, Дневник, рубрика Култура

92. *Очи широко зашворени,* 3.12.2010, бр. 40598, Дневник, рубрика Отворена (во немодифицирана форма, од оригиналот на англ. *Eyes wide shut*)

93. *Големи и мали,* Дневник, 22.1.2010, бр. 40340, рубрика Отворена (се препознава аналогит̄ата со насловот на романот за деца од Б. Смаќоски, Големи и мали)

Специфични појави

Добро е да се потенцираат неколку специфични појави, кои произлегоа директно од анализата на насловите (диктирана овде од специфичните контексти на новинарскиот текст):

1. Појавата на вкрстени антонимни парови:

- *Умет̄нос̄та мина̄то, незнае̄т̄о идно,* Дневник, 3.4.2010, бр. 40400, рубрика Економски дневник (уметност – незнаење, минато – идно)

2. Тенденцијата за создавање антонимни парови по звук:

- *Од беда, до љубеда*, Дневник, 28.5.2010, бр. 40443, рубрика Отворена

3. Појавата на контекстуални антоними, кои, поради честата употреба, се доживуваат како фразеолошки изрази:

- *Докџори се фалаџи, љациенџи се жалаџи*, Дневник, 18.9.2010, бр. 40535, рубрика Актуелно

4. Специфичноста на антонимните парови со бои во контекстот:

- *Црно и свеџкаво за новогодишната вечер*, Дневник, 25.12.2010, бр. 40616, рубрика Мода

5. Антонимните парови од членови во роднинска врска:

- *Татко и син заедно ќе скокаат по крстот*, Нова Македонија, 10.1.2012, бр. 22476, Скопје

6. Синоними во антонимен однос:

- *Знаењето е сила, илустрацијата е моќ*, Офф.нет, 3.3.2015, рубрика Македонштина

7. Случаите со антонимен однос во рамките на именската група, во рамките на реченицата со еден прирок и во рамките на сложена реченица:

- *Леброн е најлошиот најкорисен играч*, Вечер, 14.6.2013, 15308, Спорт

- *За среќен брак љубебно е неверсво*, Дневник, 5.1.2010, бр. 40327, рубрика Омнибус

8. Контекстуализацијата на антонимниот однос кај старите и новите фразеолошки изрази (особено тенденцијата во новинарскиот потстил овие изрази да се користат во изменета форма):

- *Пари на рака – џаџање од ракав*, Дневник, 20.2.2010, бр. 40365, рубрика Во фокусот (Пари на рака, Мара за рака)

- *Размислувај глобално, љланирај локално!*, 4.5.2010, бр. 40424, Дневник, рубрика Хоби (Мисли глобално, дејствувај локално)

9. Елипсата во контекстуалните антонимни изрази:

- *Двајца **џешко џовредени**, **џројца џолесно***, Вест, 6.1.2011, бр. 3162, рубрика Црна хроника (... полесно **повредени**)

Специфичен случај се насловите во кои се испушта прирокот:

- ***Фашистџи или не**, **народоџи џи избра***, Вечер, 23.1.2013, бр. 15193, Балкан и свет (*Фашистџи се или не се фашистџи, ...*)

10. Присуството на наслови составени од две засебни реченици (најчесто извични), кои влегуваат во антонимна врска:

- ***Проклејсџиво**, **збоџум! Здраво револуциџо!***, Окно.мк, 7.3.2014, Став
- ***Гејови**, **сџоџо! Кинксџери наџред**, **марш!*** Окно.мк, 28.3.2014, Психологија (Во урбаниот речник: „геј“ – хомосексуалец; „кинкстер“ – џубител на атипичен секс)

11. Наслови во кои наместо да парафразира, авторот цитира, па, наместо сложена реченица добиваме две реченици со по еден прирок поврзани со интерпунктиски знак заради постигнување ефект.

- ***Груевски: Одиме на локални** – **Бранко: Не одиме на локални***, Вечер, 13.1.2013, бр. 15185, Македонија

12. Состојбата на ставање во антонимен однос имиња на познати личности, кои претставуваат нешто пошироко:

- ***Коалициџа џроџив Груевски и Црвенковски***, Дневник, 28.12.2010, бр. 40618, рубрика Публика

Заклучоци од истражувањето

Од вкупниот број прегледани наслови од ексцерпираниот материјал, голем е бројот на насловите што содржат некаков тип на антонимна врска. Од сите наслови со антоними, за потребите на овој труд се селектирани само антонимите во контекстот и во фразеологијата, а претставен е само мал број репрезентативни примери.

Контекстуалните антоними се често средства во јазичниот израз на насловите на новинарските текстови и авторите успеваат токму со него да го постигнат ефектот на стилска препознатливост, да изразат креативност и интенцијалност.

Фразеолошките изрази се уште едно средство за стилска препознатливост. Ова посебно се постигнува со **модификација на старите и на новите**

фразеолошки изрази. Може да се констатира дека насловите во кои постои антонимна врска се меѓу повпечатливите, особено тогаш кога антонимната врска е во рамките на фразеолошки изрази, посебно кога фразеолошките изрази уште се и модифицирани. Најмногу примери со фразеолошки изрази има во Офф.нет, исто така, не е мал бројот на вакви примери и во Дневник, но за разлика од овие два извора, во другите извори, бројот на овој тип наслови е минимален. Модификацијата како постапка, исто така, доминира во Офф.нет.мк.

Грамотичката анализа покажа дека, **на морфолошко рамниште**, во рамките на насловите на новинарските текстови, во антонимен однос влегуваат различни членови од насловите (именка со именка, придавка со придавка, глагол со глагол, предлог со предлог, прилог со прилог, зборови од различни зборовни групи). Најбројни се примерите во кои во антонимен однос влегуваат две именки (најчесто се сопоставуваат општи именки, а сопствените именки многу поретко), чести се примерите во кои се сопоставуваат придавки и глаголи, а поретко во насловите се среќаваат примери со антонимен пар од прилози, придавки или друг вид на збор. Исто така, ретко може да се сретнат и антонимни парови од различни видови зборови (на пример, помеѓу именка и заменка).

На **синтаксичко рамниште**, спротивставеноста во дел од насловите се изразува во рамките на именската група (или меѓу именските групи), во други наслови спротивставеноста се изразува во реченицата (и тоа, во реченица со еден прирок или во рамките на сложените реченици меѓу дел-речениците).

Користена литература

Кирилична

1. Бандиловска-Ралповска, Е. 2010. *Еднокоренската антонимија со ѝрефиксоѝ не-кај оѝисниѝе ѝридавки во македонскиоѝ јазик*. Македонски јазик LXI. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“: Скопје, стр. 73–84
2. Бандиловска-Ралповска, Е. 2012. *Антонимијата во семантичкиоѝ систем на боѝѝе*. Јазикот наш денешен кн. 21. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“: Скопје, стр. 165–175
3. Велјановска, К. 2002. *Медиумѝе и фразеолоѝијата*. Македонски социолингвистички и филолошки теми. СМЈРМ: Скопје, стр. 51–54
4. Велковска, С. et. al. 1992, 1997, 2000, 2001. *Инѝенцијално-синѝаксички речник на македонскиоѝе ѝлаѝоли ѝом I–VI (A–III)*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје
5. Велковска, С. 2002. *Антонимијата кај ѝлаѝолоѝѝ*. Зборник од реферати од Научна конференција XXVIII. Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура: Скопје, стр. 145–150
6. Велковска, С. 2008. *Македонска фразеолоѝија со мал фразеолошки речник*. Скопје: Авторско издание
7. Велковска, С. 2008. *Антонимијата во народната ѝоезија*. Литературен збор LV/4-6. Сојуз на друштвата за македонски јазик и литература на РМ: Скопје, стр. 9–23

8. Велковска, С. 2015. *Фразеолошкиите изрази и нивните модификации во насловите во дневните весници на македонски јазик*. Македонски јазик LXVI. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“: Скопје, стр. 27–39
9. Димитровски, Т. Ширилов, Т. 2006. *Фразеолошки речник на македонски јазик том 1, 2, 3 (А–Ш)*. Скопје: Огледало
10. Драгићевиќ, Р. 2007. *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике
11. Ѓуркова, А. 2009. *Креативност и наслов*. Stylistyka XVIII. Polish Academy of Sciences, Opole University: Opole, стр. 273–286
12. Ѓуркова, А. 2009. *Збор-два за новинарскиот поистинил денес*. Годишен зборник на Филолошкиот факултет посветен на проф. д-р Лилјана Минова-Ѓуркова. Филолошки факултет „Блаже Конески“: Скопје, стр. 149–161
13. Конески, К. 1999. *Правовисен речник на македонскиот литературен јазик*. Скопје: Просветно дело
14. Конески, К. и др. 2003, 2005, 2008, 2011, 2016. *Толковен речник на македонскиот јазик том I–VI*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје
15. Петровиќ, В. 1989. *Новинска фразеологија*. Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада
16. Тантуровска, Ј. 2012. *Анџонимјата во јазикот*. Научна дискусија XXXVIII. Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура: Скопје, стр. 151–331
17. Тантуровска, Ј. 2009. *Зайскриеността на фразеолошкиите изрази*. Зборник во чест на проф. Кирил Конески по повод 80 години од раѓањето. Катедра за македонски јазик и јужнословенски јазици на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“: Скопје, стр. 155–161
18. Тасевска, Р. 2011. *Речник на анџонимите во македонската лексикографија со руски еквиваленти*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје
19. Цветковски, Ж. 1987. *Елиптичата кај некои анџонимни глаголки изрази*. Годишен зборник кн. 13. Филолошкиот факултет „Блаже Конески“: Скопје, стр. 155–160

Латинична

1. Vučar, M. 2007. *Šarić, Liljana, Antonimija u hrvatskome jeziku: semantički, tvorbeni i sintaktički opis*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada
2. Crystal, D. 2003. *A dictionary of linguistics and phonetics* (5th ed.). Malden, MA: Blackwell Publishing
3. Grickat, I. 1961 – 1962. *O antonimiji*. Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku IV-V: Novi Sad, стр. 87–90
4. Jones, S. 2002. *Antonymy: A Corpus-based perspective*. London and New York: Routledge
5. Kristal, D. 1988. *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Beograd: Nolit
6. Manser, Martin H. 1998. *Dictionary of Synonyms and Antonyms* (1st ed.). Wordsworth Classics

ИЗВОРИ

Дневник, од јануари 2010 до декември 2010 (пронајдени се 268 наслови со антонимна врска)

Вест, јануари 2011 (пронајдени се 23 наслови со антонимна врска)

Нова Македонија, од јануари 2012 до мај 2012 (пронајдени се 110 наслови со антонимна врска)

Вечер, од јануари 2013 до јуни 2013 (пронајдени се 59 наслови со антонимна врска)

Окно.мк, од јануари 2014 до јули 2014 (пронајдени се 28 наслови со антонимна врска)

Офф.нет.мк, од јануари 2015 до декември 2015 (пронајдени се 114 наслови со антонимна врска)

СОДРЖИНА

Павлеска-Георгиевска Б., Макаријоска Л. <i>Називи на лица во средновековниџе молиџвеници (XV–XVIII век)</i>	5
Станковска Љ. <i>Сложени лични имиња со морфемаџа РАД- / -РАД во македонскаџа аниџроџонимија</i>	65
Груевска-Маџоска С. <i>Лексикаџа и сџилоџи во делаџа на Живко Чинџо</i>	169
Ташова В. <i>Зборообразуваџеџо во џрозайџа на Пеџре М. Андреевски</i>	227
Никовска Б. <i>За аниџонимиџе во насловиџе на новинарскиџе џексџови на македонски јазик</i>	249

